เทัศชมพูต.

รำลึกในพระมหากรุณาธิคุณ

พลตรี เจ้าราชบุตร (วงษ์ตวัน ณ เชียงใหม่) ได้ถึงพิราลัยเมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๑๔ ณ โรงพยาบาลนครเชียงใหม่ ความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทล้นเกล้า ฯ ทั้งสองพระองค์ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพวงมาลาไปตั้งที่ศพ

ในการพระราชทานเพลิงศพ พลตรี เจ้าราชบุตร ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ และพระราชทานเลื่อนโกศประกอบเกียรติยศศพ จากโกศแปดเหลี่ยมเป็นโกศไม้สิบสองประกอบศพ พร้อมทั้งบำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทานในการออกเมรุ ณ คุ้มวงษ์ตวัน จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งกว่านั้นยังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เชิญโกศศพขึ้นประดิษฐานบนราชรถ เคลื่อนกระบวนอิสริยยศเชิญศพจากคุ้มวงษ์ตวันไปสู่วัดสวนดอก ตั้งกระบวนอิสริยยศเชิญโกศศพเวียนเมรุ แล้วเชิญโกศศพขึ้นตั้งบนจิตกาธาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินไปยังพลับพลา วัดสวนดอก ทรงทอดผ้าไตร พระสงฆ์บังสุกุล แล้วเสด็จขึ้นเมรุพระราชทานเพลิง

ทั้งนี้นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณและเกียรติยศอันสูงสุด แก่ พลตรี เจ้าราชบุตร และวงศ์ตระกูลโดยแท้ ข้าพระพุทธเจ้าทุกคน จึงขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบถวายบังคมไว้เบื้องยุคลบาททั้งสองพระองค์ ด้วยความรู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นหาที่สุดมิได้.

๑๓ มกราคม ๒๕๑๖

พระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้า ฯ

เจ้าราชบุตรยังได้รับพระมหากรุณาธิคุณเป็นกรณีพิเศษอีกหลายประการ กล่าวคือ เมื่อเจ้าราชบุตรลงไปผ่าตัดลอกต้อกระจก ก็ได้โปรดเกล้า ฯ ให้ พล.อ. หลวงสุรณรงค์ สมุหราชองครักษ์นำกระเช้าดอกไม้ไปพระราชทาน ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และโปรดเกล้าให้เป็นคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์ เมื่อคราวเจ้าราชบุตรลงไปรับการผ่าตัดช่องท้อง ณ โรงพยาบาลศิริราช ก็ได้ทรงพระมหากรุณาเอาพระราชหฤทัยใส่โดยโปรดเกล้า ฯ ให้นายแพทย์และพยาบาลเอาใจใส่เป็นกรณีพิเศษ และยังได้โปรดเกล้า ฯ ให้พระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียรนำกระเช้าดอกไม้ไปเยี่ยมที่โรงพยาบาล

อนึ่ง ในพระราชวโรกาสเสด็จแปรพระราชฐานมาประทับ ณ ภูพิงคราชนิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่ ๑ มกราคม ๒๕๑๔ ซึ่งตรงกับวันปีใหม่ ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์ เสด็จนำแจกันดอกไม้มาพระราชทานแก่เจ้าราชบุตร ทั้งนี้ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณแก่เจ้าราชบุตรเป็นที่สุด และแม้ในวาระสุดท้าย ได้โปรดเกล้าให้ ท่านหญิงฉัตรสุดา วงศ์ทองศรี เป็นผู้แทนพระองค์นำพวงมาลาไปตั้งที่ศพ และได้ทรงพระมหากรุณาพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์แก่ศพ อันเป็นเกียรติยศสูงสุดเหลือที่จะพรรณนาได้.

พระกรุณาธิคุณ

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพวงมาลาไปตั้งที่ศพ

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพ็ชรรัตน์ราชสุดา และ พระนางเจ้าสุวัฒนาพระวรราชเทวี ได้ประทานพวงมาลาไปตั้งที่ศพ

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยานิวัฒนาได้เสด็จไปวางพวงมาลา และทรงเป็นประธานในพิธีบำเพ็ญกุศล ครบปัญญาสมวาร ที่คุ้มวงษ์ตวัน

เจ้าภาพขอกราบถวายบังคมด้วยความระลึกถึงในพระกรุณาธิคุณในการที่พระราชทาน และประทานเกียรติครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง.

(แบบ ก.)

หมายรับสั่งที่ ๒๐๓๘๑

สำนักพระราชวัง

๒๐ ธันวาคม ๒๕๑๕

การเปลื้องเครื่องสุกำศพ พลตรี เจ้าราชบุตร (วงษ์ตะวัน ณ เชียงใหม่)
ป.ช.,ป.ม.,ท.จ.ว. ที่คุ้มวงษ์ตะวัน จังหวัดเชียงใหม่ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน
โกศไม้สิบสองประกอบศพ แล้วเชิญศพไปเผา ที่เมรุวัดป่าแพง จังหวัดเชียงใหม่

<u>วันพุธ ที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๑๖</u> เวลา ๑๓.๐๐ น.

ปิยะ พิมพ์
[illegible]หาน

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พลตรี เจ้าราชบุตร เพื่อทราบ.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

(แบบ ก.)

หมายรับสั่งที่ ๒๐๓๘๒

สำนักพระราชวัง

๒๐ ธันวาคม ๒๕๑๙

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ในการพระราชทานเพลิงศพ หอศรี เจ้าราชบุตร (วงษ์ตะวัน ณ เชียงใหม่) ป.ช.,ป.ม.,ห.จ.ว. ณ เมรุวัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ ดังต้นหมายรับสั่งที่แนบมาพร้อมนี้.

ปิยะ พิมพ์

[illegible]หาน

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ หอศรี เจ้าราชบุตร เพื่อทราบ.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่ง

โดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

(แบบ ข.)

หมายรับสั่งที่ ๒๐๓๘๗

สำนักพระราชวัง

๒๐ ธันวาคม ๒๕๑๕

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ จะเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิงศพ พลตรี เจ้าราชบุตร (วงษ์ตะวัน ณ เชียงใหม่) ป.ช.,ป.ม.,ท.จ.ว. ที่เมรุวัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่

วันเสาร์ ที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๑๖ เวลา ๑๖.๐๐ น. เสด็จพระราชดำเนินขึ้นสู่พลับพลาวัดสวนดอก ทรงทอดผ้าไตร พระสงฆ์ ๑๐ รูปบังสุกุล แล้วเสด็จพระราชดำเนินขึ้นเมรุพระราชทานเพลิง สมควรแก่เวลาเสด็จพระราชดำเนินกลับ

แต่งกายเครื่องแบบครึ่งยศ ไว้ทุกข์.

(ลงชื่อ)
ปิยะ ทิมพ์
[ลายมือ] ทาน

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พลตรี เจ้าราชบุตร เพื่อทราบ.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

(ลงชื่อ) [ลายมือ]
ผู้รับรับสั่ง

หมายรับสั่งที่.............   สำนักพระราชวัง

๒๐ ธันวาคม ๒๕๑๕

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ในการพระราชทานเพลิงศพ พลตรี เจ้าราชบุตร (วงศ์ตะวัน ณ เชียงใหม่) ป.ช.,ป.ม.,ท.จ.ว. ณ เมรุวัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเลื่อนโกศประกอบเกียรติยศศพจากโกศแปดเหลี่ยม เป็นโกศไม้สิบสองประกอบศพ

<u>วันศุกร์ ที่ ๑๒ มกราคม ๒๕๑๖</u> เจ้าพนักงานประกอบโกศไม้สิบสองไว้พร้อมสรรพ

เวลา ๙.๓๐ น. บำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทานในการออกเมรุ ณ คุ้มวงศ์ตะวัน จังหวัดเชียงใหม่ พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธมนต์ จบ มีพระธรรมเทศนากัณฑ์ ๑ แล้วพระสงฆ์ทั้งนั้นรับพระราชทานฉัน เสร็จแล้ว ถวายจตุปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์บังสุกุล ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก

เวลา ๑๙.๓๐ น. พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม

วันนี้ แต่งกายเครื่องแบบปรกติขาว ไว้ทุกข์

<u>วันเสาร์ ที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๑๖</u> เวลา ๙.๐๐ น. พระสงฆ์ ๒๐ รูปบังสุกุล แล้วเชิญโกศศพขึ้นประดิษฐานบนราชรถ เคลื่อนกระบวนอิสริยยศเชิญศพจากคุ้มวงศ์ตะวัน ไปตามถนนเจริญราษฎร์ เลี้ยวขวาข้ามสะพานนวรัฐ ไปตามถนนท่าแพ ถนนราชดำเนิน เลี้ยวขวาถนนสามล้าน เลี้ยวซ้ายถนนอินทวโรรส เลี้ยวซ้ายเข้าสู่วัดสวนดอก ตั้งกระบวนอิสริยยศ เชิญโกศศพเวียนเมรุ แล้วเชิญโกศศพขึ้นตั้งบนจิตกาธาน

เวลา ๑๖.๐๐ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปยังพลับพลาวัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ ทรงทอดผ้าไตร พระสงฆ์ ๑๐ รูปบังสุกุล แล้วเสด็จขึ้นเมรุพระราชทานเพลิง

วันนี้ แต่งกายเครื่องแบบครึ่งยศ ไว้ทุกข์

<u>วันอาทิตย์ ที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๑๖</u> เวลา ๗.๐๐ น. พระราชทานผ้าไตรและภัตตาหารสามหาบ ในการเก็บอัฐิ

วันนี้ แต่งกายเครื่องแบบปรกติขาว ไว้ทุกข์.

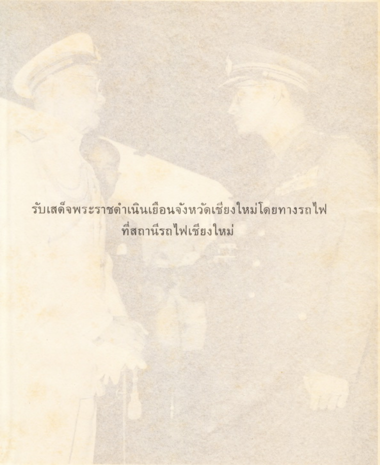
ปิยะ ทิพท์

[illegible] หาน

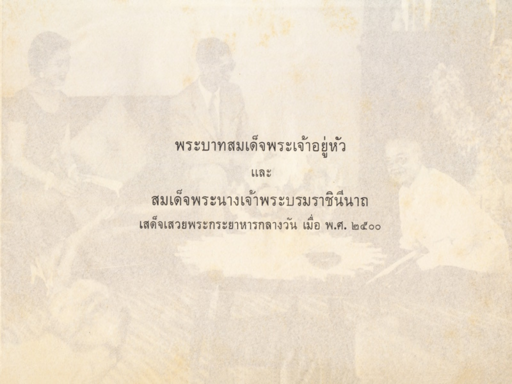
ภาพถ่ายเมื่ออายุ ๘๕ ปี

รับเสด็จพระราชดำเนินเยือนจังหวัดเชียงใหม่โดยทางรถไฟ
ที่สถานีรถไฟเชียงใหม่

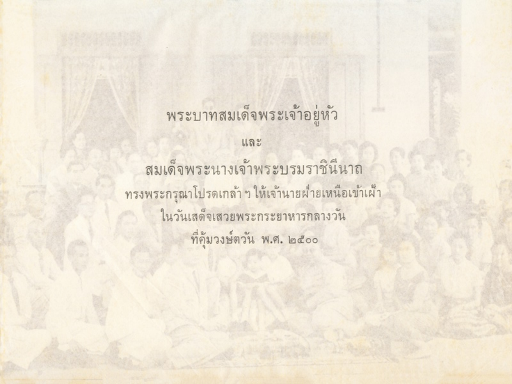
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

และ

สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ

เสด็จเสวยพระกระยาหารกลางวัน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

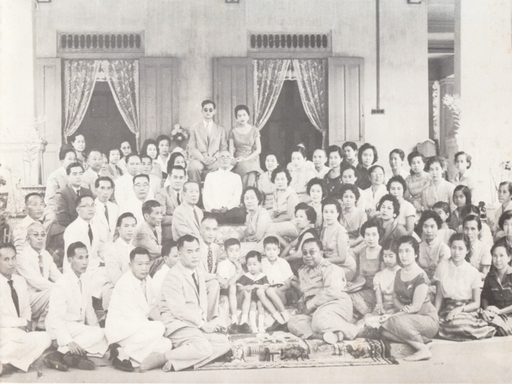
และ

สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้านายฝ่ายเหนือเข้าเฝ้า

ในวันเสด็จเสวยพระกระยาหารกลางวัน

ที่คุ้มวงษ์ตวัน พ.ศ. ๒๕๐๐

สมเด็จพระศรีนครินทรา พระบรมราชชนนี

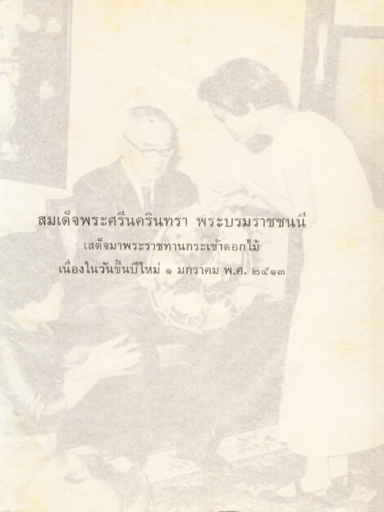
และ

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยานิวัฒนา

เมื่อวันเสด็จเสวยพระกระยาหารขันโตกที่คุ้มวงษ์ตวัน

เมื่อเดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๔

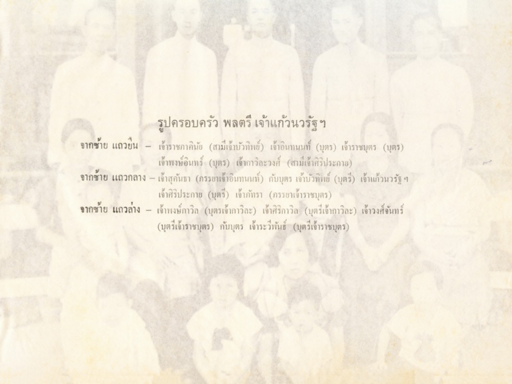

สมเด็จพระศรีนครินทรา พระบรมราชชนนี

เสด็จมาพระราชทานกระเช้าดอกไม้

เนื่องในวันขึ้นปีใหม่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๓

รูปครอบครัว พลตรี เจ้าแก้วนวรัฐฯ

จากซ้าย แถวยืน – เจ้าราชภาคินัย (สามีเจ้าบัวทิพย์) เจ้าอินทนนท์ (บุตร) เจ้าราชบุตร (บุตร) เจ้าพงษ์อินทร์ (บุตร) เจ้ากาวิละวงศ์ (สามีเจ้าศิริประกาย)

จากซ้าย แถวกลาง – เจ้าสุคันธา (ภรรยาเจ้าอินทนนท์) กับบุตร เจ้าบัวทิพย์ (บุตรี) เจ้าแก้วนวรัฐฯ เจ้าศิริประกาย (บุตรี) เจ้าภัทรา (ภรรยาเจ้าราชบุตร)

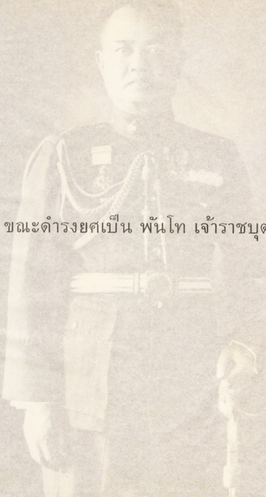
จากซ้าย แถวล่าง – เจ้าพงษ์กาวิล (บุตรเจ้ากาวิละ) เจ้าศิริกาวิล (บุตรีเจ้ากาวิละ) เจ้าวงศ์จันทร์ (บุตรีเจ้าราชบุตร) กับบุตร เจ้าระวีพันธ์ (บุตรีเจ้าราชบุตร)

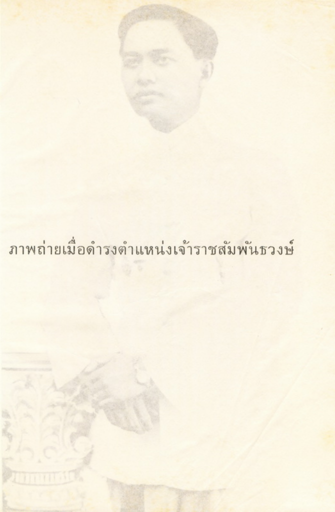
ภาพถ่ายกับ หม่อมศรีนวล ณ เชียงใหม่
เมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๙
เนื่องในวันทำบุญครบ ๘๐ ปี

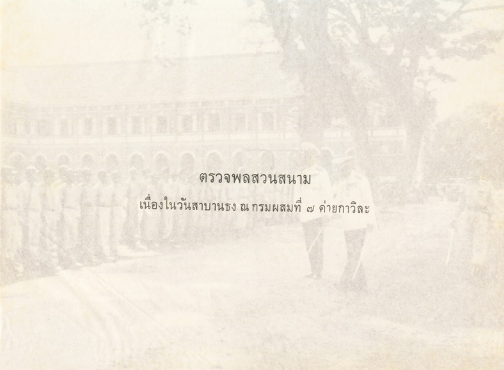
ขณะดำรงยศเป็น พันโท เจ้าราชบุตร

ภาพถ่ายเมื่อดำรงตำแหน่งเจ้าราชสัมพันธวงษ์

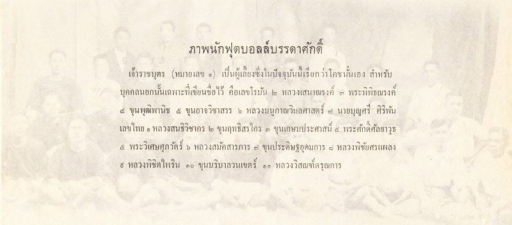

ตรวจพลสวนสนาม

เนื่องในวันสาบานธง ณ กรมผสมที่ ๗ ค่ายกาวิละ

ภาพนักฟุตบอลล์บรรดาศักดิ์

เจ้าราชบุตร (หมายเลข ๑) เป็นผู้เลี้ยงซึ่งในปัจจุบันนี้เรียกว่าโกชนั่นเอง สำหรับบุคคลนอกนั้นเฉพาะที่เขียนชื่อไว้ คือเลขโรมัน ๒ หลวงเสนาณรงค์ ๓ พระพิพิธณรงค์ ๔ ขุนพุฒิพานิช ๕ ขุนอาจวิชาสรร ๖ หลวงมนูกาณวิมลศาสตร์ ๗ นายบุญศรี ศิริพันเลขไทย ๑ หลวงสนธิวิชากร ๒ ขุนฤทธิสรไกร ๓ ขุนเกษมประศาสน์ ๔ พระศักดิ์ศัลยาวุธ ๕ พระวิเศษศุภวัตร์ ๖ หลวงสมัคสารภาร ๗ ขุนประดิษฐอุดมการ ๘ หลวงพิชัยศรแผลง ๙ หลวงพิชิตไพริน ๑๐ ขุนบริบาลวนเขตร์ ๑๑ หลวงวิสณฑ์ดรุณการ

กุฏิพระสงฆ์ ซึ่งมี ๓ มุข ได้แก่มุขเจ้าแก้วนวรัฐ มุขเจ้าแม่จามรี และมุขเจ้าราชบุตร ซึ่งเจ้าราชบุตรสร้างถวายวัดเจดีย์หลวง

"อาคารเจ้าราชบุตร" เป็นตึกพยาบาลหลังหนึ่งซึ่ง เจ้าราชบุตรสร้างให้แก่โรงพยาบาลนครเชียงใหม่ คณะแพทยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เจ้าราชบุตรสวมพวงมาลาที่พระแสงดาบของเจ้ากาวิละ เนื่องในวันยกอนุสาวรีย์เจ้ากาวิละขึ้นประดิษฐานบนพระแท่น

บายศรีเก้าชั้น สร้างในงานพิธีบายศรีถวายพระราชอาคันตุกะ สมเด็จพระราชินีนาถเอลิซาเบธที่ ๒ เจ้าชายฟิลลิป ฯ และเจ้าฟ้าหญิงแอนน์ ซึ่งเสด็จมาเยือนเชียงใหม่ ระหว่างวันที่ ๑๓–๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๕ การทำบายศรีเช่นนี้ใช้เวลาทำทั้งกลางวันและกลางคืน ๓ วันครึ่ง โดยวันแรกเย็บใบตองเป็นบายศรีเล็กประมาณ ๖๐๐ บายศรีขนาดต่าง ๆ กัน แล้วนำมาประกอบในวันที่ ๒ ให้เป็นรูปร่างพุ่มฉัตร ๘ ชั้น (หรือจำนวนชั้นตามต้องการ หรือตามฐานะผู้ที่จะรับการสู่ขวัญ) ในวันที่ ๓ จึงเย็บดอกไม้ ทำมาลัยประกอบต้นบายศรีและแต่งจนสำเร็จ สำหรับบายศรีที่ปรากฏในภาพนี้เป็นฝีมือของเจ้าพรหมมินทร์ ณ เชียงใหม่ บิดาของท่านคือ เจ้าอุ่นเรือน เป็นผู้รับมอบให้ทำถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ในการเสด็จเลียบมณฑลฝ่ายเหนือเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘

ดอกไม้ที่ใช้ทำบายศรีได้แก่ ดอกรัก ดอกกุหลาบ ดอกพุทธรักษา ดอกบานไม่รู้โรย และดอกมะลิ ซึ่งเป็นดอกไม้ที่มีชื่อเป็นมงคลทั้งสิ้น เนื่องจากการทำบายศรีชั้นพระมหากษัตริย์ ได้หยุดทำมาค่อนข้างนาน ดังนั้น การเริ่มทำรับรับเสด็จในระยะหลังนี้ เจ้าพรหมมินทร์จึงต้องศึกษาและทำจากรูปถ่ายบายศรีของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

[illegible]

[illegible]

[illegible] ໒໑໒໗ ພ.ສ. [illegible] ໒໑–໓໑ [illegible]

[illegible] ໓ [illegible]

[illegible] ໑໐໔

[illegible] ໓ [illegible] ([illegible])

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ໒໑໒໗ ພ.ສ. [illegible]

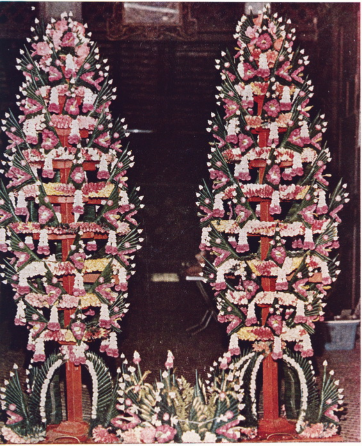
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

พานบายศรีผูกพระหัตถ์ทำด้วยใบตองเย็บอย่างประณีตเป็นยอดแหลม ๔ ยอด เรียกว่ายอดนมแมว แล้วประดับด้วยดอกไม้สด ดอกไม้ที่นำมาเย็บมีชื่อเป็นมงคลทั้งสิ้น เช่นดอกกุหลาบที่งดงาม และสดชื่น ดอกมะลิที่มีกลิ่นหอมเย็น ดอกรักและดอกบานไม่รู้โรย ภายในพานบรรจุมีด้ายสายสิญจน์ตัดเป็นท่อนสั้น ๆ สำหรับผูกข้อมือเพื่อรับขวัญหรือ "ฮ้องขวัญ" ตรงกลางอาจใส่เครื่องเซ่นไหว้ไว้ด้วย คือข้าวเหนียว ข้าวสวย ไข่ต้ม กล้วย ขนม หมาก พลู บุหรี่และผลไม้ แต่ละอย่างจะใส่ไว้ในถ้วยขนาดเล็กหรือกระทงใบตองที่เย็บอย่างสวยงามก็ได้

สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถกำลังรับสั่งชี้แจงวิธีการฟ้อนของกุลสตรีผู้สูงศักดิ์ ที่ถวายการฟ้อนเล็บ ให้สมเด็จพระราชินีอลิซาเบธที่ ๒ เจ้าชายฟีลลิป ฯ และเจ้าฟ้าหญิงแอนน์ทอดพระเนตร เนื่องในพิธีทูนพระขวัญ

เจ้านายฝ่ายหญิงแห่งจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน กำลังฟ้อนเล็บนำขบวนบายศรีและอาหารลานนาไทย (ขันโตก) เพื่อทูนเกล้าถวายเนื่องในพิธีต้อนรับพระราชอาคันตุกะ สมเด็จพระราชินีอลิซาเบธที่ ๒ เจ้าชายฟีลลิป ฯ และเจ้าฟ้าหญิงแอนน์ ที่พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์

พานบายศรีผูกพระหัตถ์ ๓ พาน เชิญโดยเจ้านายฝ่ายเหนือ คือ หม่อมศรีนวล ณ เชียงใหม่ คุณจันทร์สม ณ เชียงใหม่ และเจ้าไชยสุริวงศ์ ณ เชียงใหม่ ผู้ที่เดินตามมาได้แก่เจ้านายที่จะถวายการผูกพระหัตถ์ คือ เจ้าอินทหวัน ณ เชียงใหม่ เจ้าพงษ์อินทร์ ณ เชียงใหม่ เจ้าสุคันธา ณ เชียงใหม่ เจ้านายฝ่ายหญิงแต่งกายพื้นเมืองห่มสไบ ส่วนเจ้านายฝ่ายชายสวมเสื้อชั้นนอกคอตั้งและนุ่งผ้าม่วง ผู้มีเกียรติที่ได้รับเชิญ หญิงแต่งกายพื้นเมืองห่มสไบ สำหรับชายแต่งกายชุดราตรีสโมสรผูกเน็คไทสีดำ

ขบวนแห่บายศรี ๒ ต้น เพื่อทูนพระขวัญสมเด็จพระราชินีอลิซาเบธ ที่ ๒ เจ้าชายฟิลลิป ฯ และเจ้าฟ้าหญิง แอนน์ ขณะที่ผ่านหอนกเข้ามาแล้ว และกำลังจะผ่านบริเวณน้ำพุประดับดอกไม้ทางด้านตะวันออกของท้องพระโรง ผู้เดินเคียงแคร่หามได้แก่ เจ้าพรหมมินทร์ ณ เชียงใหม่ เจ้าพัฒนพงษ์ ณ ลำพูน เจ้าพงษ์ศักดิ์ ณ เชียงใหม่ และเจ้าวิพงษ์ ณ เชียงใหม่ เป็นต้น

สมเด็จเจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์ เสด็จมาแทนพระองค์
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นำดอกไม้มาพระราชทาน
เนื่องในปีใหม่ ที่ ๑ มกราคม ๒๕๑๔

สมเด็จพระภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพ็ชรรัตนฯ และ
พระนางสุวัฒนาฯ เสด็จเสวยพระสุธารส ที่คุ้มวงษ์ตวัน

เจ้าราชบุตร อยู่ภายใต้ซุ้มพิธีทำบุญสวดมนต์ต่ออายุ ที่คุ้มวงษ์ตวัน
ท่านเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ ซึ่งปัจจุบันเป็นพระอุบาลีคุณูปมาจารย์
กำลังประพรมน้ำพระพุทธมนต์

พันตำรวจเอก นิรันดร ชัยนาม ขณะที่ยังดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่
และข้าราชการฝ่ายทหาร ตำรวจ พลเรือน และเจ้าหน้าที่รัฐวิสาหกิจ พร้อมด้วยพ่อค้า
คหบดี ตลอดจนประชาชนที่เคารพนับถือเจ้าราชบุตร ได้นำกระเช้าดอกไม้
ไปอำนวยพรท่าน เนื่องในโอกาสวันขึ้นปีใหม่และวันคล้ายวันเกิดทุกปี

ภาพถ่ายกับครอบครัว ลูก หลาน เหลน
เมื่อฉลองอายุครบ ๘๔ ปี

เจ้าราชบุตรมอบของที่ระลึกแก่ผู้ที่มาร่วมแสดงแบบเครื่องแต่งกาย
ลานนาไทยโบราณ เนื่องในโอกาสงานทำบุญและเลี้ยงฉลองวันคล้าย
วันประสูติ ในภาพนี้ พันเอก พูนพล อาสนจินดา แสดง
การแต่งกายชายสมัยเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์

คุณหญิงพูนสมัย ชัยนาม กำลังรับของที่ระลึกจากเจ้าราชบุตร
หลังจากที่ได้เดินแสดงแบบการแต่งกายสตรี ในสมัยของรัชกาลที่ ๕
เนื่องในพิธีรื่นเริงฉลองวันคล้ายวันเกิดของเจ้าราชบุตร

นายวิศิษฐ์ ไชยพร ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ และคุณฉลวย ไชยพร
กำลังรดน้ำดำหัวเจ้าราชบุตร เนื่องในโอกาสพิธีสงกรานต์
ตามประเพณีนิยมของชาวเหนือ

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยานิวัฒนา
เสด็จเยี่ยมและทรงวางพวงมาลาที่ศพ พลตรี เจ้าราชบุตร

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยานิวัฒนา
ทรงกรวดน้ำภายหลังการทำบุญอุทิศส่วนกุศลแด่ พลตรี เจ้าราชบุตร

พันเอก นายวรการบัญชา จุดเทียนนมัสการพระในการทำบุญ
อุทิศส่วนกุศลแด่ พลตรี เจ้าราชบุตร

พลอากาศเอก ทวี จุลละทรัพย์ และคุณหญิง อารี จุลละทรัพย์
มาร่วมทำบุญอุทิศส่วนกุศลแด่ พลตรี เจ้าราชบุตร

กรอบครัวและเครือญาติของ พลตรี เจ้าราชบุตร ร่วมกันถ่ายภาพ
เป็นที่ระลึกที่หน้าศพ ซึ่งมีพวงมาลาพระราชทานจากพระบาทสมเด็จ
พระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ

ธิดาของ พลตรี เจ้าราชบุตร คือ เจ้าวงศ์จันทร์ เจ้าพงศ์แก้ว และ
เจ้าระวีพันธุ์ ร่วมกันถ่ายภาพเป็นที่ระลึกที่หน้าศพ

พวงมาลาของ ฯพณฯ จอมพล ถนอม และท่านผู้หญิง จงกล กิตติขจร

นายทองหยด สุวรรณประเทศ
สถาปนิกเอก เทศบาลนครเชียงใหม่
กรุณาออกแบบ และควบคุมการก่อสร้าง

คำปรารภ

ในพิธีพระราชทานเพลิงศพ พลตรี เจ้าราชบุตร นั้น ข้าพเจ้าพร้อมด้วยธิดาของท่านและญาติ ได้หารือและลงความเห็นที่จะพิมพ์หนังสือเป็นบรรณาการ ๒ เล่ม คือหนังสือที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของลานนาไทย และหนังสือประวัติชีวิตของท่าน สำหรับเล่มแรกนั้นได้ขอให้ทางกรมศิลปากรดำเนินการจัดพิมพ์ให้ ส่วนเล่มที่เกี่ยวกับประวัติชีวิตของท่าน ได้มอบให้ พันเอก พูนพล อาสนจินดา รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นผู้เรียบเรียง โดยเห็นว่าเป็นผู้หนึ่งที่มีความใกล้ชิดกับตระกูล ณ เชียงใหม่ มาตั้งแต่ครั้งพระราชชายา เจ้าดารารัศมี ยังมีพระชนม์ชีพอยู่ เมื่อเขียนเสร็จแล้วก็ได้มอบให้พันเอก อุดม ควรผดุง หัวหน้ากองพิมพ์กรมแผนที่ทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด เป็นผู้ดำเนินการพิมพ์

สำหรับการเรียบเรียงประวัติของเจ้า ราชบุตรนั้น ข้าพเจ้าพร้อมด้วยธิดาของท่านและญาติได้จัดหาข้อมูลและเอกสารที่มีอยู่ให้ พันเอก พูนพล ฯ ไปดำเนินการเรียบเรียง แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ได้ทราบจาก พันเอก พูนพล ฯ ว่าเอกสารของท่านมีอยู่น้อย ทั้ง ๆ ที่ท่านเป็นผู้ที่ทำงานเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติมาแล้วเป็นอันมาก เพราะท่านไม่ชอบการบันทึกประวัติของท่านไว้เลย ข้าพเจ้าพร้อมด้วยธิดาของท่านและญาติจึงได้ส่งเอกสารที่เกี่ยวกับชีวิตของท่าน เพื่อให้พิมพ์ประกอบด้วย จะได้อำนวยให้ท่านผู้อ่านได้เห็นภาพชีวิตของท่านและสิ่งแวดล้อมในสมัยของท่านได้ชัดเจนยิ่งขึ้น อาทิเช่นเอกสารการสืบตระกูล ณ เชียงใหม่ ซึ่งพระราชชายา เจ้าดารารัศมีเป็นผู้รวบรวมไว้เป็นครั้งแรก และต่อมาเจ้านายอื่น ๆ ได้พยายามต่อเติมอีก พันตำรวจตรี เจ้าไชยวรเชษฐ และเจ้าราชภาคินัย เป็นเจ้านายที่ได้เขียนเพิ่มเติมเอกสารอันมีค่านี้ และยังมิได้เคยนำออกพิมพ์ ณ ที่ใด เรื่องนี้ก็ได้เคยปรารภไว้ในหนังสือพระประวัติของพระราชชายา เจ้าดารารัศมี เนื่องจากพระราชชายา เจ้าดารารัศมีและพลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ เป็นบรรพบุรุษที่มีความสำคัญต่อชีวิตของเจ้าราชบุตร ข้าพเจ้าพร้อมด้วยธิดาของท่านและญาติ เห็นว่าควรจะได้นำประวัติของท่านทั้งสองมาพิมพ์รวมไว้ด้วย เพื่อจะได้เป็นเกียรติประวัติของตระกูล ณ เชียงใหม่สืบไป

อย่างไรก็ดีสำหรับทางด้านการส่งเสริมประเพณีชาวเหนือนั้น เจ้าราชบุตรเป็นผู้ที่พยายามส่งเสริมและรักษาร่วมกับประชาชนชาวเหนืออื่น ๆ ด้วย อาทิเช่นประเพณีบายศรีและสู่ขวัญเป็นต้น ข้าพเจ้าพร้อมด้วยธิดาของท่านและญาติ จึงเห็นว่าน่าจะนำเอาเรื่องราวของบายศรีซึ่งทำถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ เมื่อครั้งเสด็จเลียบหัวเมืองฝ่ายเหนือมาบรรจุไว้เช่นกัน

ข้าพเจ้าพร้อมด้วยธิดาของท่านและญาติ หวังว่าหนังสือเล่มนี้คงจะนำประโยชน์ความรู้ และความพอใจมาสู่ท่านตามสมควร ข้าพเจ้าพร้อมด้วยธิดาของท่านและญาติขอขอบคุณ พันเอก พูนพล อาสนจินดา และ พันเอก อุดม ควรผดุง ที่เอาเป็นธุระในการเรียบเรียงและจัดพิมพ์ให้ และเจ้ากรมแผนที่ทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด ที่กรุณาให้ความอนุเคราะห์และความสะดวกในการพิมพ์อย่างดียิ่ง

ข้าพเจ้าพร้อมด้วยธิดาของท่านและญาติของเจ้าราชบุตรทุกท่าน ขออุทิศความดีของหนังสือเล่มนี้ให้เป็นอนุสรณ์แด่ พลตรี เจ้าราชบุตร อันเป็นที่รัก เคารพ และอาลัยยิ่งของครอบครัวและญาติ เราเชื่อว่าความดีที่ท่านได้อุตส่าห์บำเพ็ญมาตลอดชีวิตของท่านคงจะส่งเสริมให้วิญญาณของท่านได้สถิตอยู่ในสุคติภพชั่วนิรันดร์.

ศรีนวล ณ เชียงใหม่, วงศ์จันทร์ คชเสนี

พงศ์แก้ว ณ ลำพูน

ระวิพันธุ์ สุจริตกุล

คำนำ

ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรี เจ้าราชบุตร (วงษ์ตวัน ณ เชียงใหม่) หม่อมศรีนวล ได้มอบหมายให้ข้าพเจ้าเรียบเรียงประวัติชีวิตของท่าน เพื่อพิมพ์เป็นบรรณาการแก่ท่านที่มาร่วมแสดงความอาลัยแก่ พลตรี เจ้าราชบุตร ข้าพเจ้ามีความหนักใจเป็นอันมากที่จะต้องรับงานที่สำคัญครั้งนี้ด้วยเหตุผลหลายประการ ประการแรกนั้นท่านเป็นบุคคลที่สูงด้วยยศและศักดิ์ ทำให้ต้องวิตกกังวลในการใช้คำบรรยาย ไม่มีความแน่ใจว่าจะผิดถูกอย่างไรบ้าง การหาสำนวนที่เหมาะสมก็เป็นเรื่องที่ยากมาก ประการที่สองนั้นได้แก่หลักฐานที่จะนำมาเรียบเรียง ซึ่งหาได้ยาก เพราะท่านไม่ชอบจดบันทึกเรื่องราวส่วนตัวของท่าน อย่างไรก็ดีเนื่องจาก พลตรี เจ้าราชบุตร เป็นที่รักเคารพสำหรับชาวเชียงใหม่ทั่วไป และเป็นผู้ที่อยู่ในตระกูลที่เคยได้ให้ความอุปการะแก่ครอบครัวของข้าพเจ้า และตัวข้าพเจ้าเองอย่างมาก ซึ่งข้าพเจ้าจะไม่ลืมพระคุณดังกล่าวจนชีวิตจะหาไม่ ข้าพเจ้ารู้สึกซาบซึ้งและเป็นเกียรติอย่างสูงที่จะได้มีโอกาสรับใช้เพื่อสนองพระคุณในคราวนี้ หากมีความบกพร่องหรือผิดพลาดอย่างไร ก็เชื่อว่าคงจะมีทางลบล้างได้ด้วยความปรารถนาดีและหวังว่าผู้ที่ได้รับบรรณาการและบรรดาท่านเจ้าภาพทุกท่านคงจะอภัยในความรู้เท่าไม่ถึงการของข้าพเจ้าด้วย ส่วนความดีของการเรียบเรียงประวัติของ พลตรี เจ้าราชบุตร หากมีก็ขอกราบอุทิศให้แด่ท่านผู้เป็นที่รักและเคารพยิ่ง

ดังได้กล่าวแล้วว่าท่านไม่ชอบบันทึกเรื่องส่วนตัวของท่าน ดังนั้นการเขียนประวัติจึงจำเป็นจะต้องนำเอาหลักฐานจากที่อื่นมาประกอบ หม่อมศรีนวลได้กรุณารวบรวมเอกสารต่าง ๆ เท่าที่จะหาได้มาให้ เจ้าวงศ์จันทร์ได้กรุณาร่างประวัติให้เป็นส่วนมาก คุณสงวนซึ่งเป็นคนเก่าแก่อยู่ในคุ้มเจ้าแก้วนวรัฐ ฯ ได้เล่าเรื่องราวของท่านเพิ่มเติมอีก แม้กระนั้นก็ไม่ทำให้ข้าพเจ้าสามารถเขียนประวัติได้มากกว่าที่ปรากฏในหนังสือนี้ และแม้จะได้พยายามใช้เวลาค้นคว้าเพิ่มเติมจากกำหนดเวลาที่หม่อมศรีนวลท่านได้ให้ไว้แล้วก็ดี การที่ข้าพเจ้าตั้งใจจะแสวงหารายละเอียดให้มากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้นั้นเนื่องจากมีความเชื่อมั่นเป็นอย่างยิ่งว่าในระยะอายุขัยอันยาวนาน ถึง ๘๖ ปีของท่านนั้น ย่อมจะต้องมีประสบการณ์ในการทำงานและประกอบความดีให้แก่บ้านเมืองมาอย่างมาก หาไม่แล้วคงจะไม่ได้รับการยกย่องจากชาวเหนือที่รักและเคารพท่าน และได้รับพระมหากรุณาธิคุณดังที่ปรากฏอย่างชัดแจ้งเช่นนี้ โดยเหตุผลดังกล่าวข้าพเจ้าจึงต้องแสวงหาข้อมูลอันเป็นกรณีแวดล้อมมาประกอบ

และขอเอากรณีแวดล้อมเหล่านั้นยืนยันเกียรติประวัติของท่าน และผู้อ่านคงจะสร้างหรือนึกภาพเอาเองได้บ้างจากข้อมูลเหล่านั้น

เนื่องจากเอกสารที่ข้าพเจ้าอ้างถึงเป็นเอกสารที่ข้าพเจ้าเห็นว่าควรจะรักษาความละเอียดถี่ถ้วนไว้ เพื่อการศึกษาของท่านผู้เชี่ยวชาญในทางประวัติศาสตร์ต่อไปด้วย จึงมิได้นำมาตัดทอนหรือเรียงความเอาเอง แต่ได้คัดลอกลงไว้เป็นส่วนมาก ฉะนั้นขอให้ท่านโปรดเข้าใจว่าข้าพเจ้าเพียงแต่นำหลักฐานที่มีคุณค่าอย่างยิ่งทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตอันดีงามของ พลตรี เจ้าราชบุตร มาแสดงให้ทราบอีกครั้งหนึ่ง เพื่อเป็นการเชิญชวนให้ระลึกถึงคุณงามความดีที่ผู้ล่วงลับได้กระทำเพื่อประเทศชาติที่รักของเรา เช่นเดียวกับบรรพบุรุษที่มีความรับผิดชอบทั้งหลายซึ่งยอมสละเลือดเนื้อโดยหวังที่จะให้เราทั้งหลายที่เป็นคนไทยได้ดำรงอยู่ต่อไป

พันเอก พูนพล อาสนจินดา

ประวัติ

พลตรี เจ้าราชบุตร

ต้นตระกูล

ของ

พลตรี เจ้าราชบุตร

(เจ้าน้อยวงษ์ตวัน ณ เชียงใหม่)

สายตรงจากตระกูลเจ้าเจ็ดตน

พระเจ้าสุรวฤาไชย เจ้าเมืองนครลำปาง

แม่เจ้าพิมพาเทวี

เจ้าชายแก้ว เจ้าเมืองนครลำปาง

แม่เจ้าจันทา

เจ้ากาวิละ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๑

แม่เจ้าสุวรรณและหม่อม

เจ้ามหาพรหมคำคง เจ้าราชวงศ์เชียงใหม่

แม่เจ้าบัวคำ

เจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๗

หม่อมเขียว

พลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๙

แม่เจ้าจามรี

พลตรี เจ้าราชบุตร (เจ้าน้อยวงษ์ตวัน ณ เชียงใหม่)

การสืบวงศ์ตระกูล

ของ

พลตรี เจ้าราชบุตร

(เจ้าน้อยวงษ์ตวัน ณ เชียงใหม่)

พลตรี เจ้าราชบุตร

เจ้าจันทร (ชายา) มีธิดาคือ ๑. เจ้าหญิงวงศ์จันทร์

เจ้าพัทรา (ชายา) มีธิดาคือ ๑. เจ้าหญิงพงศ์แก้ว ๒. เจ้าหญิงระวิพันธ์

หม่อมศรีนวล (ชายา)

เจ้าหญิงวงศ์จันทร์ (สมรสกับนายปฐม คชเสนี) มีบุตรและธิดาคือ ๑. ปวิคร ๒. จันทรา

ปวิคร (สมรสกับนงลักษณา) มีบุตรและธิดาคือ ๑. จันทร์ทรงกลด ๒. อัญญมณี ๓. อินทุกานต์

จันทรา (สมรสกับไตร บุนนาค) มีบุตรและธิดาคือ ๑. ศรีทิพ ๒. คชา

เจ้าหญิงพงศ์แก้ว (สมรสกับเจ้าพัฒนา ณ ลำพูน) มีบุตรและธิดาคือ

๑. ดารารัตน์ ๒. พัฒน์พงศ์ ๓. วงศ์จักร ๔. ศักดิ์ชรร

พัฒน์พงศ์ สมรสกับศรัณยา

เจ้าหญิงระวิพันธ์ (สมรสกับนายสุชาติ สุจริตกุล) มีบุตรและธิดาคือ

๑. ตะวัน ๒. พันธุ์ระวี ๓. ระพี

ลำดับวงศ์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่

เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๑

พระเจ้าบรมราชาธิบดี (กาวิละ) โอรสของเจ้าฟ้าชายแก้ว เป็นเจ้าผู้ครองนคร เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ ระหว่างรัชกาลที่ ๑ พิราลัย พ.ศ. ๒๓๕๘ ครองนครอยู่ได้ ๓๓ ปี

เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๒

เจ้าช้างเผือก (ธรรมลังกา) โอรสของเจ้าฟ้าชายแก้ว เป็นเจ้าผู้ครองนคร เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๘ พิราลัย พ.ศ. ๒๓๖๕ ครองนครอยู่ได้ ๗ ปี ระหว่างรัชกาลที่ ๒

เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๓

เจ้าเศรษฐี (คำฝั้น) โอรสของเจ้าฟ้าชายแก้ว เป็นเจ้าผู้ครองนคร เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๕ ระหว่างรัชกาลที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๖๘ ครองนครอยู่ได้ ๓ ปี

เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๔

เจ้ากากะวรรณาธิบดี (พุทธวงศ์) โอรสของเจ้าพ่อเรือน เป็นเจ้าผู้ครองนคร เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๘ ระหว่างรัชกาลที่ ๓ พิราลัย พ.ศ. ๒๓๘๙ ครองนครอยู่ได้ ๒๑ ปี

เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๕

พระเจ้ามโหตรประเทศ (เจ้าหนานมหาวงศ์) โอรสของเจ้าช้างเผือก เป็นเจ้าผู้ครองนคร เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๙ ระหว่างรัชกาลที่ ๓ พิราลัย พ.ศ. ๒๓๙๗ ครองนครอยู่ได้ ๘ ปี

เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๖

เจ้ากาวิโรรสสุริยวงศ์ (เจ้าสุริยวงศ์) โอรสของเจ้าบรมราชาธิบดี (เจ้ากาวิละ) เป็นเจ้าผู้ครองนคร เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๗ ระหว่างรัชกาลที่ ๔ พิราลัย พ.ศ. ๒๔๑๓ ครองนครอยู่ได้ ๑๖ ปี

เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๗

พระเจ้าอินทวิชยานนท์ (เจ้าอินทนนท์) โอรสของเจ้าราชวงศ์ ครองนคร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๓ ระหว่างรัชกาลที่ ๕ พิราลัย พ.ศ. ๒๔๔๐ ครองนครอยู่ได้ ๒๗ ปี

เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๘

เจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ (เจ้าสุริยะ) โอรสพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เป็นเจ้าผู้ครองนคร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ ระหว่างรัชกาลที่ ๕ พิราลัย พ.ศ. ๒๔๕๒ ครองนครอยู่ได้ ๑๒ ปี

เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๙

เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ (เจ้าแก้ว) โอรสของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เป็นเจ้าผู้ครองนคร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ ระหว่างรัชกาลที่ ๕-๖-๗-๘ พิราลัย พ.ศ. ๒๔๘๒ ครองนครอยู่ได้ ๓๐ ปี

ประวัติ

ของ

พลตรี เจ้าราชบุตร

(วงษ์ตวัน ณ เชียงใหม่)

พลตรี เจ้าราชบุตร (วงษ์ตวัน ณ เชียงใหม่) ผู้บังคับการพิเศษกรมผสมที่ ๗ ราชองครักษ์พิเศษ และอดีตสมาชิกวุฒิสภา ได้ถึงพิราลัย เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ ณ โรงพยาบาลนครเชียงใหม่ เวลา ๑๒.๑๐ น. ด้วยพระโรคชรา ชนมายุได้ ๘๖ ปี กับ ๑๘ วัน โดยมีอาการเจ็บป่วยเข้ารับการรักษา ณ โรงพยาบาลเพียง ๔ วันเท่านั้น ทั้ง ๆ ที่ก่อนหน้านี้ท่านก็มีสุขภาพสมบูรณ์ดีอยู่ทุกประการ การที่ท่านมาถึงอวสานแห่งชีวิตโดยกระทันหันเช่นนี้ ย่อมยังให้บรรดาพระญาติพระวงศ์ ชาวเชียงใหม่ และผู้ที่เคารพนับถือท่าน รู้สึกอาลัยอาวรณ์เป็นอย่างยิ่ง

ตระกูล

ต้นตระกูลของ พลตรี เจ้าราชบุตร เมื่อสืบสาวย้อนหลังไปแล้วจะพบว่าเป็นผู้ที่ได้ทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติมาแล้วทั้งสิ้น ซึ่งจะสังเกตได้จากตำแหน่งหน้าที่ของท่านเหล่านั้น เจ้าราชบุตรจึงได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า ลูกไม้ย่อมหล่นไม่ไกลต้น เป็นคำกล่าวของคนไทยที่มีความจริง การสืบสายในวงศ์ตระกูลของท่าน หรือตระกูล ณ เชียงใหม่ นับตั้งแต่ต้นจนมาถึงตัวท่านเป็นเวลาไม่น้อยกว่า ๓๐๐ ปี นั้นมีดังต่อไปนี้ คือ.—

เจ้าพระยาสุระวฤาชัยสงคราม (ทิพช้าง) (ต้นตระกูล ณ เชียงใหม่) เป็นเจ้าเมืองนครลำปาง ในสมัยกู้ชาติ จากการปกครองและย่ำยีของประเทศพม่า เมื่อ พ.ศ. ๒๒๗๕ ท่านสมรสกับแม่เจ้าพิมพาเทวี และให้กำเนิดเจ้าฟ้าชายแก้ว ซึ่งเป็นเจ้าเมืองนครลำปางองค์ต่อมา เจ้าฟ้าชายแก้วสมรสกับแม่เจ้าจันตา และให้กำเนิดเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น ซึ่งเป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๓ เจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้นสมรสกับแม่เจ้าสุวรรณ และให้กำเนิดเจ้ามหาพรหมคำคง ได้เป็นเจ้าราชวงษ์เชียงใหม่ เจ้าราชวงษ์เชียงใหม่สมรสกับเจ้าบัวคำ และให้กำเนิดเจ้าอินทวิชยานนท์ ซึ่งได้เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๗ พระเจ้าอินทวิชยานนท์กับแม่เจ้าเขียว ให้กำเนิด พลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ ได้เป็นเจ้าผู้ครอง

นครเชียงใหม่องค์ที่ ๙ ซึ่งเป็นองค์สุดท้ายของจังหวัดเชียงใหม่ พลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ สมรสกับแม่เจ้าจามรี และให้กำเนิด พลตรี เจ้าราชบุตร อย่างไรก็ดีตระกูล ณ เชียงใหม่ มีเครือญาติในตระกูลรวมกันทุกสายในปัจจุบันนี้ได้มากกว่าพันคน ซึ่งไม่สามารถจะนำมาบันทึกไว้ในที่นี้ได้ (ดูต้นตระกูลของพลตรี เจ้าราชบุตร)

พลตรี เจ้าราชบุตร สมรสกับเจ้าหญิงจันทร สกุลเดิม ณ เชียงใหม่ มีธิดา คือ เจ้าหญิงวงศ์จันทร์ ได้สมรสกับนายปฐม คชเสนี ต่อมา พลตรี เจ้าราชบุตร ได้สมรสกับเจ้าหญิงภัทรา สกุลเดิม ณ ลำพูน มีธิดา ๒ คนคือ เจ้าหญิงพงศ์แก้ว และเจ้าหญิงระวิพันธ์ เจ้าหญิงพงศ์แก้ว ได้สมรสกับ เจ้าพัฒนา ณ ลำพูน และ เจ้าหญิงระวิพันธ์ ได้สมรสกับนายสุชาติ สุจริตกุล สำหรับบุตรและธิดา ของเจ้าหญิงวงศ์จันทร์นั้นเติบโตเป็นผู้ใหญ่และได้สมรสแล้ว ฉะนั้นเจ้าราชบุตร จึงมีบุญได้เห็นเหลนของท่านหลายคน (ดูการสืบตระกูล)

ต่อมา เจ้าราชบุตรได้สมรส กับหม่อมศรีนวล ซึ่งเดิมอยู่ในตระกูล นันทขว้าง แห่งจังหวัดลำพูน หม่อมศรีนวลเป็นสุภาพสตรีที่มีเกียรติท่านหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ ได้ทำชื่อเสียงให้แก่วงศ์ตระกูล และวงการสตรีของจังหวัดเชียงใหม่เป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตำแหน่งนายกสมาคมส่งเสริมวัฒนธรรมสตรีศรีลานนาไทย ได้ทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์หลายประการ และได้เป็นผู้จัดการแทบทุกอย่างแทนเจ้าราชบุตร ในการเตรียมการรับเสด็จราชอาคันตุกะทุก ๆ คราว เป็นจำนวนกว่าสิบครั้ง ในบั้นปลายแห่งชีวิตของพลตรี เจ้าราชบุตร ได้พำนักอยู่อย่างสุขสบาย ณ คุ้มวงษ์ตะวัน โดยได้รับการเอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิดจากหม่อมศรีนวล เป็นที่สบพระทัยทุกประการ จวบจนถึงพิราลัย

ชีวิตเมื่อเยาว์

พลตรี เจ้าราชบุตร ประสูติแต่แม่เจ้าจามรี ท.จ. ชายาของพลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ที่คุ้มหลวงกลางเวียงเชียงใหม่ ปัจจุบันนี้คุ้มหลวงดังกล่าวเป็นที่ตั้งโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ท่านประสูติเมื่อวันศุกร์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๖ ปีจอ อัฐศกจุลศักราช ๑๒๔๘ ตรงกับวันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๒๙ เมื่อเป็นเด็กมีฉายาเรียกเล่นว่า "เจ้าหนู" เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ ได้เข้าเรียนหนังสือไทยที่โรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๔๑ ได้ย้ายไปเรียนที่โรงเรียนราชวิทยาลัย ที่กรุงเทพพระมหานคร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ ได้ย้ายกลับมาอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ และได้อุปสมบทเป็น

สามเณรหนึ่งพรรษา ที่วัดหอธรรม ซึ่งปัจจุบันรวมเข้าเป็นวัดเดียวกันกับวัดเจดีย์หลวง เมื่อเป็นเด็กท่านเคยติดตามเจ้าแก้วนวรัฐ ฯ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ลงไปยังกรุงเทพพระมหานคร เพื่อกระทำพิธีทูลเกล้าถวายต้นไม้เงินและต้นไม้ทอง ตามประเพณีอันเป็นราชบรรณาการ แด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในครั้งนั้นพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ซึ่งเป็นพระราชชายาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และทรงเป็นพระเจ้าอาว์ของท่าน ยังคงประทับอยู่ในพระบรมมหาราชวัง พระราชชายาได้ทรงนำเจ้าราชบุตรเข้าเฝ้าถวายตัวด้วย เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับอยู่ที่พระราชวังบางปะอิน ท่านก็ได้ตามเสด็จไปเฝ้าอยู่ใกล้ชิดพระยุคลบาท จนกระทั่งได้รับพระมหากรุณาธิคุณ พระราชทานนามว่า "วงษ์ตวัน" ต่อมาได้ถวายตัวเพื่อราชการ เป็นมหาดเล็ก ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติแล้ว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เจ้าราชบุตร เป็นหุ้มแพรมหาดเล็ก และพระราชทานเสมาทองคำลงยา มีพระปรมาภิไธยย่อ ว.ป.ร. พร้อมด้วยเข็มข้าหลวงเดิม (ดูประวัติพระราชชายาเจ้าดารารัศมี และประวัติ พลตรีเจ้าแก้วนวรัฐ ฯ)

ระหว่างที่เข้าเรียนอยู่ที่โรงเรียนราชวิทยาลัยนั้น ท่านได้มีเพื่อนร่วมรุ่นซึ่งเป็นผู้มีชื่อเสียงในกาลต่อมาหลายท่านด้วยกัน อาทิเช่น พระยาศราทรบดี พระยาโกมารกุลมนตรี พลตรี พระยาอนุภาพไตรภพ หม่อมเจ้าวิเศษศักดิ์ชยางกูร และหม่อมเจ้าเจริญสุขโสภาคย์ เกษมสันต์ เป็นต้น ในระหว่างนี้ เจ้าราชบุตร ได้มีโอกาสศึกษาอบรมขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดจนศิลปวัฒนธรรมของไทย ตามแบบฉบับของชาววัง เจ้าราชบุตรมีความสามารถเล่นเครื่องดนตรีได้หลายอย่าง แต่ที่ทราบว่ามีความถนัดเป็นยอดเยี่ยม คือ ขิม ท่านชอบเชิญชวนญาติพี่น้อง และมิตรสหายของท่านที่ชอบการดนตรีมาร่วมวงเล่นกันอยู่จนดึกเสมอ

เจ้าราชบุตรชอบกีฬากลางแจ้งหลายอย่าง เช่น เทนนิส และ ฟุตบอล เคยเล่นฟุตบอลจนประสพอุบัติเหตุถึงแขนหัก กีฬาอีกอย่างหนึ่งที่ชอบมาก คือ กีฬามวย เมื่ออายุมากซ้อมชกมวยเองไม่ได้แล้ว ก็ยังชอบไปดูการแข่งขันชกมวย ที่สนามมวยเคชานุเคราะห์จังหวัดเชียงใหม่เป็นประจำ จนกระทั่งสุขภาพทรุดโทรมไปมากเพราะความชรา จึงได้งดการไปชมกีฬามวย สำหรับเทนนิสนั้น เล่นจนแขนมีกล้ามเนื้อโตไปข้างหนึ่ง กีฬา

ในร่มที่ชอบเป็นพิเศษอีกอย่างหนึ่ง คือ บิลเลียด ท่านมักจะหาโอกาสไปเล่นกับเพื่อนนายทหารที่สโมสรนายทหารในกรมทหาร ซึ่งปัจจุบันเรียกว่ากรมผสมที่ ๗ ถึงเวลาจะไปเล่นบิลเลียดในกรมทหาร ท่านมักจะขับรถส่วนตัวของท่านไปเอง ซึ่งในขณะนั้นจังหวัดเชียงใหม่ ยังมีรถยนต์ใช้กันเป็นจำนวนน้อย ได้แก่รถของเจ้าแก้วนวรัฐ ฯ บ้าง ข้าราชการผู้ใหญ่ฝ่ายปกครองบ้าง พวกฝรั่งสอนศาสนาบ้าง และพ่อค้า คหบดี อีกสองสามท่าน ท่านเล่นบิลเลียดกับนายทหารจนสโมสรเลิก บางครั้งยังสนุกสนานติดพันกันอยู่ ท่านก็ชวนกันมาเล่นต่อที่คุ้มของท่าน บนโต๊ะบิลเลียดส่วนตัวอีก

จะเห็นได้ว่าความมีใจเป็นนักกีฬา ความเป็นมิตรกับบรรดาทหาร และข้าราชการพลเรือน พ่อค้า คหบดี จึงทำให้ท่านมีการสมาคมดี เป็นบันไดให้ท่านได้ก้าวไปสู่ความเจริญในวงราชการและสังคมแนวหน้าของจังหวัดเชียงใหม่

ชีวิตราชการและความดีความชอบ

เมื่อเจ้าราชบุตร กลับมาอยู่ภูมิลำเนาเดิม คือจังหวัดเชียงใหม่แล้ว ได้เข้ารับราชการฝ่ายมหาดไทยที่ศาลากลางจังหวัด เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ ซึ่งขณะนั้นเรียกกันว่า เค้าสนามหลวง ตำแหน่งที่ได้รับครั้งแรก คือเสมียนกองมหาดไทยมณฑลพายัพ ได้รับพระราชทานเงินเดือนเพียง ๒๕ บาท ซึ่งก็นับได้ว่ามากสำหรับตำแหน่งเสมียนในสมัยนั้น แต่ก็หาเป็นรายได้ที่จำเป็นอย่างไรของท่านไม่ เพราะปรารถนาที่จะทำงานสนองพระมหากรุณาธิคุณ ในปีต่อมาคือ พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้รับพระราชทานเลื่อนตำแหน่งเป็นเลขานุการเค้าสนามหลวง ต่อมา พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้รับเลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นรองเสนามหาดไทย และได้รับเงินเดือนขึ้นเป็นเดือนละ ๘๐ บาท ในปีเดียวกันนั้นเอง ท่านได้รับพระราชทานความดีความชอบอีกหลายอย่าง ซึ่งแสดงให้เห็นชัดว่า ท่านปฏิบัติราชการดีเด่นจริง ๆ คือได้รับพระราชทาน ราชทินนามว่า "เจ้าราชสัมพันธวงศ์" และมียศเป็นมหาดเล็กพิเศษ ในรัชกาลที่ ๖ มีเข็มข้าหลวงเดิมประดับ ดังได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น ส่วนยศทางราชการพลเรือนนั้นได้เป็นรองอำมาตย์เอก กระทรวงมหาดไทย

ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น กิจการเสือป่ากำลังเป็นที่นิยมในหมู่ข้าราชการพลเรือน เพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงก่อตั้งขึ้นเพื่อฝึกฝนให้ข้าราชการมีความพร้อมเพรียง เพื่อป้องกันประเทศชาติเมื่อถึงคราวจำเป็น เจ้าราชบุตรก็ได้สมัครเข้ารับราชการ สนองพระมหากรุณาธิคุณในกิจกรรมอันสำคัญของประเทศชาตินี้ด้วย จนได้รับพระราชทานยศเสือป่า เป็นนายหมวดเอกเสือป่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ ในปีเดียวกันนี้เอง ท่านได้รับพระราชทานราชทินนามในฐานะของเจ้านายฝ่ายเหนือ ของจังหวัดเชียงใหม่เป็น "เจ้าราชบุตร" ซึ่งท่านได้ใช้มาจนถึงอวสานแห่งชีวิต พอถึง พ.ศ. ๒๔๗๓ ได้รับพระราชทานเลื่อนตำแหน่งพลเรือนอีกครั้งหนึ่งเป็นเสนามหาดไทยเชียงใหม่ พร้อมกับการขึ้นเงินเดือนเป็นเดือนละ ๒๐๐ บาท

เป็นที่น่าสังเกตว่า หลังจากที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้ว ชีวิตราชการของท่านได้เปลี่ยนจากพลเรือนมาเกี่ยวข้องกับทางทหารด้วย คือท่านได้รับพระราชทานแต่งตั้งเป็นพันตรีทหารบกพิเศษ เมื่อเดือน สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ และได้รับพระราชทานเลื่อนยศขึ้นเป็นลำดับ สำหรับคุณงามความดีของท่านนั้น แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะมิได้มีพระราชวโรกาสทรงทราบ

ด้วยพระเนตรพระกรรณโดยตรง แต่ก็ย่อมมีคนอื่น ๆ ที่คอยเอาใจใส่ส่งเสริมอยู่ ดังนั้นพันเอกเข้มข้น เพิ่มกำลังเมือง ผู้บังคับการทหารบกเชียงใหม่ จึงได้มีหนังสือผ่านกระทรวงกลาโหม ขอพระราชทานยศครั้งสุดท้ายเป็นพลตรี และเป็นราชองครักษ์พิเศษด้วย

โดยที่ท่านมีความสนใจในการปกครองฝ่ายพลเรือนมาตั้งแต่เริ่มเข้ารับราชการ ดังนั้นเมื่อเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองแล้ว ชีวิตการเมืองของเจ้าราชบุตรได้ก่อตัวขึ้นโดยที่ท่านเองมิได้วิ่งเต้นเช่นนักการเมืองคนอื่น ๆ ท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกวุฒิสภาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ ซึ่งนอกจากจะรับใช้บ้านเมืองในทางรัฐประศาสโนบายแล้ว ยังถือว่าเป็นเกียรติของจังหวัดเชียงใหม่ ที่มีเจ้านายฝ่ายเหนือผู้ทรงคุณวุฒิเหมาะสมเข้าร่วมกิจการของรัฐสภาอันเป็นสถาบันบริหารราชการแผ่นดินระดับสูง

ตั้งแต่เริ่มรับราชการเป็นลำดับมา ท่านได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์หลายดวง และหลายชั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการทำนุบำรุงตระกูลวงศ์ และชื่อเสียงเกียรติคุณของบรรพบุรุษด้วยดีตลอดมา จึงได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ทุติยจุลจอมเกล้า ทนุบำรุงตระกูลวงศ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ และเพิ่มชั้นขึ้นเป็นลำดับ จนถึงเครื่องราชอิสริยาภรณ์ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ และท้ายที่สุดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้รับพระราชทานประถมาภรณ์ช้างเผือก (ดูเครื่องราชอิสริยาภรณ์)

การถวายความจงรักภักดี

เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า พลตรี เจ้าราชบุตร เมื่อยังเยาว์อยู่ได้รับพระราชทานการอบรมจากพระราชสำนักที่กรุงเทพพระมหานคร ตั้งแต่รัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้นถึงแม้ว่าจะได้มีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองแล้วก็ตามความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และพระราชบัลลังก์ จึงมิได้ลดถอยเสื่อมคลายแต่ประการใด ตรงกันข้ามกลับทวีขึ้นเป็นลำดับ ดังจะเห็นได้จากการถวายการรับเสด็จและราชการต่าง ๆ ทางฝ่ายเหนือซึ่งทำให้ท่านมีโอกาสได้ใกล้ชิดพระยุคลบาท ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ จนถึงรัชกาลที่ ๙ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในรัชกาลที่ ๕ ประมาณ พ.ศ. ๒๔๕๐ ท่านได้คุมกระบวนม้า และช้างไปรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ในการเสด็จประพาสมณฑลฝ่ายเหนือ โดยไปตั้งรับเสด็จที่เมืองแพร่แล้วตามเสด็จมาจนถึงเมืองเชียงใหม่

ในรัชกาลที่ ๗ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีเสด็จเลียบมณฑลฝ่ายเหนือ เจ้าราชบุตรเป็นแม่กองสร้างโรงช้างช่อฟ้า เพื่อประกอบพระราชพิธีสมโภชช้างพลายสำคัญที่ชื่อ "พระเศวตคชเดชดิลก" และในการถวายการรับเสด็จจากสถานีรถไฟเชียงใหม่ ท่านเป็นผู้หนึ่งที่ขี่ช้างเชือกที่ ๗ ในขบวนของเจ้านายฝ่ายเหนือ ๑๓ องค์ เพื่อนำเสด็จโดยช้างพระที่นั่งมายังที่ประทับกลางเวียงเชียงใหม่ ต่อมาท่านได้รับหน้าที่ถวายความสะดวกในการรับเสด็จพระญาติพระวงศ์จากกรุงเทพพระมหานครอีกหลายพระองค์ เช่น พระวิมาดาเธอกรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัชดา สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าเจ้าฟ้ากรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินทร และสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิจ (ดูเชียงใหม่เตรียมรับเสด็จ)

ในรัชกาลที่ ๘ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เสด็จนิวัติพระนครครั้งแรก พร้อมด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เจ้าราชบุตรพร้อมด้วยเจ้าแก้วนวรัฐ ฯ ได้ไปรับเสด็จที่กรุงเทพพระมหานคร

ในรัชกาลที่ ๙ เจ้าราชบุตรซึ่งเข้าสู่วัยชรามากแล้ว แต่ก็มิได้ย่อท้อในการเฝ้าถวายความจงรักภักดีอยู่เสมอ ทั้งที่สนามบินและที่อื่น ๆ ในพ.ศ. ๒๕๐๑ ได้ถวายการรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ในพระราชวโรกาสเสด็จเยือนราษฎรในจังหวัดเชียงใหม่ ท่านได้เป็นประธานจัดบายศรีและขบวนบายศรีของเจ้านายฝ่ายเหนือ ในพระราชพิธีทูลพระขวัญถวายที่หน้าโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย สำหรับการเสด็จครั้งนี้ ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม เสด็จเยี่ยมเจ้าราชบุตรและเสวยพระกระยาหารที่คุ้มวงษ์ตวันด้วย ต่อมาได้มีโอกาสทูลเกล้าถวายการรับเสด็จสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ โดยเป็นเจ้าภาพจัดพิธีบายศรีและ พระกระยาหารแบบขันโตกถวาย ณ พระตำหนักภูพิงค์ราชนิเวศน์

การส่งเสริมความเข้าใจในเกียรติคุณของประเทศ

ท่านพลตรี เจ้าราชบุตร ได้มีบทบาทสำคัญมากเป็นพิเศษ ในการต้อนรับพระราชอาคันตุกะจากต่างประเทศ ทั้งนี้ในการรับพระราชอาคันตุกะของทุกๆ ประเทศในโลก ประเทศเจ้าภาพต่างก็ต้องพยายามจัดการต้อนรับตามวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน เพื่อจะแสดงถึงเกียรติของประเทศชาติว่ามีมาและเป็นมาอย่างน่ายกย่องเพียงใดแต่โบราณกาล ท่านเจ้า

ราชบุตรก็ได้รับภาระหน้าที่อันนี้แทนชาวภาคเหนือ และชาวเชียงใหม่ทั้งปวง กล่าวคือได้รับมอบภาระให้เป็นผู้จัดพิธีบายศรี และจัดพระกระยาหารแบบขันโตกตามประเพณีชาวเหนือน้อมเกล้า ฯ ถวายในการทรงรับรองพระราชอาคันตุกะจากต่างประเทศทุกราย ณ พระตำหนักภูพิงค์ราชนิเวศน์ โดยเป็นผู้ออกทุนทรัพย์ของท่านเองเป็นส่วนใหญ่ จนสำเร็จเป็นที่เรียบร้อยทุกคราวไป ดังรายละเอียดดังนี้ คือ

๑. ประธานาธิบดีโซการ์โน แห่งประเทศอินโดเนเซีย ระหว่างวันที่ ๑๘ ถึง ๑๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๔

๒. พระเจ้ากรุงเดนมาร์ก และพระราชินี ระหว่างวันที่ ๑๗ ถึง ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๕

๓. ด็อกเตอร์ไฮริช ลืบเก้ ประธานาธิบดีแห่งประเทศเยอรมันตะวันตก ระหว่างวันที่ ๒๔ ถึง ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๕

๔. สมเด็จพระบรมราชินีนาถจูเลียนา พร้อมด้วยพระสวามี เจ้าชายเบอร์ฮาร์ดเจ้าหญิงเบียทริกซ์ แห่งประเทศเนเธอร์แลนด์ ระหว่างวันที่ ๑๙ ถึง ๒๒ ตุลาคม ๒๕๐๖

๕. พระเจ้าโบดวง และพระราชินีฟาบิโอรา แห่งประเทศเบลเยี่ยม ระหว่างวันที่ ๗ ถึง ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๗

๖. สมเด็จพระราชาธิบดี และพระราชินี แห่งประเทศมาเลเซีย ระหว่างวันที่ ๒๗ ถึง ๒๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๗

๗. เจ้าชายอากิฮิโต มกุฎราชกุมาร และเจ้ามิชิโกะ แห่งประเทศญี่ปุ่น ระหว่างวันที่ ๑๘ ถึง ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๗ และ

๘. พระเจ้าชาห์ปาเลวี และสมเด็จพระราชินีฟาราห์ แห่งประเทศอิหร่าน เมื่อวันที่ ๒๕ ถึง ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๑ ซึ่งนอกจากจะถวายพิธีบายศรีแล้วยังได้จัดให้เจ้านายฝ่ายเหนือรุ่นเยาว์ถวายฟ้อนนำขบวนบายศรีด้วย

เจ้าราชบุตรได้รับภาระเป็นกรรมการจัดพิธีบายศรี และพระกระยาหารขันโตกทูลเกล้า ฯ ถวายในการทรงรับรองพระราชอาคันตุกะจากต่างประเทศ ณ พระตำหนักภูพิงค์ราชนิเวศน์ ดังนี้ คือ

๑. พระเจ้าโอลาฟ ที่ ๕ แห่งประเทศนอร์เวย์ ซึ่งเสด็จระหว่างวันที่ ๑๘ ถึง ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๘

๒. เจ้าชายเบอร์ทิล แห่งประเทศสวีเดน ซึ่งเสด็จระหว่างวันที่ ๒ ถึง ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๘

๓. ประธานาธิบดีฟรานซ์โยนาส แห่งประเทศออสเตรีย ระหว่างวันที่ ๒๑ ถึง ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๐ และ

๔. ประธานาธิบดีมากอส และมาดามอีเมลดา มากอส แห่งประเทศฟิลิปปินส์ งานเหล่านี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ซึ่งเป็นที่ประทับพระราชหฤทัย และประทับใจของบรรดาราชอาคันตุกะเป็นอย่างยิ่ง (คู่พิธีบายศรี)

ผลของการเยือนจังหวัดเชียงใหม่ ของอาคันตุกะที่เป็นประมุขของต่างชาติดังได้กล่าวมาแล้วนี้ ได้แพร่ความดีเด่นของวัฒนธรรมประเพณี และความงดงามของจังหวัดเชียงใหม่ไปทั่วทุกมุมโลก ทำให้เจ้านายฝ่ายเหนือรวมทั้งชาวลานนาไทย พลอยได้รับความนิยมชมชื่นไปด้วย โดยนัยนี้จึงเห็นได้ว่าเจ้าราชบุตรและคุ้มวงษ์ตวัน เป็นกำลังสำคัญอันหนึ่งในการช่วยเผยแพร่ความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศไทย และต่างประเทศที่เป็นมิตรไม่น้อย.

กิจกรรมสาธารณประโยชน์

พลตรี เจ้าราชบุตร ซึ่งเคยได้บวชเรียนมาแล้ว เป็นผู้ที่เล็งเห็นความสำคัญของสาธารณประโยชน์และพระศาสนาอย่างดี จึงได้พยายามสนับสนุนกิจกรรมทั้งสองประเภทด้วยความเต็มใจ ดังนั้นเมื่อมีโอกาสหรือมีผู้บอกบุญมาให้ทราบ ท่านมักจะบริจาคเงินหรือสิ่งของ หรือทรัพย์สินสมบัติของท่านเพื่อการกุศลเสมอ เช่น บริจาคเพื่อการก่อสร้างและซ่อมแซมวัดบริจาคสมทบมูลนิธิเพื่อการกุศลทั่วไป และการศึกษา บริจาคเพื่อทำบุญทอดกฐินหรือทอดผ้าป่า ทั้งที่ทำภายในจังหวัดและต่างจังหวัด สำหรับการช่วยเหลือสาธารณประโยชน์ท่านก็ได้กระทำเป็นการประจำทั้งรายใหญ่และรายเล็ก เช่น การบริจาคช่วยเหลือบรรเทาสาธารณภัย ส่งเสริมการแพทย์ และการสาธารณสุข บำรุงห้องสมุด บริจาคเครื่องดนตรีแก่นักศึกษา หรือสถาบันการศึกษา สมทบทุนในกิจกรรมของกาชาด บริจาคที่ดินเพื่อสาธารณประโยชน์ และในโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมอีกเป็นอันมาก ที่ปรากฏเป็นอาคารอนุสรณ์ก็มี กุฏิวัดเจดีย์หลวง ซึ่งท่านสร้างเพื่ออุทิศส่วนกุศลแด่ พลตรีเจ้าแก้วนวรัฐ ฯ และแม่เจ้าจามรี และสร้างอาคารที่มีความสำคัญมากทางการแพทย์ก็คือ "อาคารเจ้าราชบุตร" อันเป็นตึกโคโบลท์ ท่านก็ได้ออกทุนทรัพย์ส่วนตัวสร้างให้แก่โรงพยาบาลนครเชียงใหม่ คณะแพทยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นมูลค่ากว่าห้าแสนบาท

นอกจากการบริจาคสิ่งของแล้ว ในบางครั้งท่านก็รับเชิญให้เป็นประธานในพิธีต่างๆ อยู่เสมอ โดยมิได้เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยเพื่อเป็นเกียรติและสวัสดิมงคลแก่งานพิธีเหล่านี้ เช่น พิธีวางศิลาฤกษ์อนุสาวรีย์พระเจ้ากาวิละ ซึ่งเป็นบรรพบุรุษอีกองค์หนึ่งของท่าน เป็นต้น (ดูการทำนุบำรุงและส่งเสริมพระพุทธศาสนา และการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์)

ปัจฉิมวัยและอวสานแห่งชีวิต

แม้ว่า พลตรี เจ้าราชบุตร จะล่วงลับไปแล้ว แต่ชื่อเสียงและเกียรติคุณของท่านยังคงมีอยู่เป็นอันมาก เพื่อจะได้เป็นมรดกตกทอดไปสู่บุคคลรุ่นหลัง เช่นความรักในศิลปดนตรี ทำให้ท่านมอบเครื่องดนตรีปี่พาทย์วงใหญ่ที่สร้างขึ้นอย่างวิจิตรพิสดาร และมีส่วนประกอบเป็นงาช้าง ให้ไว้เป็นสมบัติของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพราะเห็นว่าต่อไปจะเป็นแหล่งเผยแพร่ศิลปของไทยในด้านนี้อย่างกว้างขวางได้

เมื่อกล่าวถึงลูกไม้ย่อมหล่นไม่ไกลต้นนั้น มิใช่ว่าจะเป็นจริงเฉพาะตัวของท่านโดยที่เจ้าราชบุตรเคยเติบโตมาจากพระราชฐานและภายในคุ้ม ย่อมเคยเห็นสิ่งที่งามและมีคุณค่าสูง ดังนั้นมรดกอันนี้จึงตกทอดลงไปถึงบุตรและธิดาของท่านด้วย โดยเฉพาะเจ้าหญิงพงศ์แก้ว ณ ลำพูน ธิดาที่สามารถของท่านเป็นผู้มีชื่อเสียงในการออกแบบและทอผ้าไหมไทยพื้นเมืองที่งามที่สุดในประเทศ จนเป็นที่นิยมของชาวต่างประเทศ และสุภาพสตรีที่มีโอกาสมาเยี่ยมจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อพระเจ้ากรุงเดนมาร์กและพระราชินี เสด็จมาเยือนจังหวัดเชียงใหม่ ในโอกาสนี้ พลตรี เจ้าราชบุตร และชายาหม่อมศรีนวล ณ เชียงใหม่ ได้ทูลเกล้าถวายผ้ายกอันเป็นฝีมือเจ้าหญิงพงศ์แก้ว ณ ลำพูนด้วย วันรุ่งขึ้นพระราชินีเดนมาร์ก ทรงมีพระราชสาสน์ขอบพระทัยด้วยลายพระหัตถ์ของพระองค์เอง และชมเชยความงดงามของผ้ายกผืนนั้น

ในชีวิตของ พลตรี เจ้าราชบุตร นั้นดูเหมือนจะไม่มีสิ่งใดที่เป็นเรื่องยุ่งยากสำหรับท่าน มิใช่ว่าท่านเป็นคนมีบุญวาสนา จึงทำให้ชีวิตสะดวกสบายทุกอย่าง อันที่จริงพลตรี เจ้าราชบุตร เป็นคนมีระเบียบโดยอุปนิสัย เรื่องนี้ไม่ยากต่อการเข้าใจ เพราะในคุ้มของท่านทุกอย่างเป็นระเบียบสวยงาม แม้แต่การปฏิบัติหน้าที่การงาน และต่อตัวของท่านเองก็เป็นระเบียบ ความเรียบร้อย และความเสมอต้นเสมอปลายในชีวิต จึงทำให้ท่านมีอายุยืนยาวมีอนามัยดี และมีสุขภาพสมบูรณ์ ตลอดจนประสาทและความนึกคิดของท่าน ก็แจ่มใสจนกระทั่งวันที่สุดท้ายแห่งชีวิต

ในวันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ อันเป็นวันทำบุญวันประสูติ ครั้งสุดท้ายของท่าน ก็ยังมีผู้ที่เคารพนับถือจากที่ใกล้และไกล มาอำนวยพรแสดงความปรารถนาดีที่จะให้ท่านเป็นร่มโพธิร่มไทรของวงศ์ตระกูล และชาวเชียงใหม่เป็นส่วนรวมชั่วกาลนาน แต่สังขารย่อมไม่เที่ยง ฉะนั้นหลังจากวันทำบุญเพียง ๑๘ วัน ท่านก็ต้องจากไปด้วยความสงบที่โรงพยาบาลนครเชียงใหม่ ยังความวิปโยคอาลัยให้แก่มวลญาติในวงศ์ตระกูล ผู้ที่รักใคร่ เคารพนับถือ และบูชาท่าน ในฐานะที่เป็นผู้มีพระคุณ และเป็นผู้ที่สร้างประวัติอันดีงามให้แก่บ้านเมืองและประเทศชาติ บุคคลเหล่านี้จึงได้แต่ตั้งใจอธิษฐานขอให้ดวงวิญญาณ อันบริสุทธิ์ ของพลตรี เจ้าราชบุตร จงไปสถิตในสรวงสวรรค์อันเพียบพร้อมไปด้วยบรมสุขชั่วนิรันดร์.

เรียบเรียง โดย พ.อ. พูนพล อาสนจินดา

การเลื่อนตำแหน่ง ยศ และเครื่องราชอิสริยาภรณ์

ตำแหน่งหน้าที่ราชการ

	พ.ศ. ๒๔๔๒	เริ่มรับราชการเป็นเสมียนกองมหาดไทยเชียงใหม่ ได้รับเงินเดือน ๒๖ บาท
	พ.ศ. ๒๔๔๓	เลื่อนเป็นเลขานุการเค้าสนามหลวงนครเชียงใหม่ รับเงินเดือน ๕๐ บาท
	พ.ศ. ๒๔๔๖	เลื่อนตำแหน่งเป็นรองเสนามหาดไทย รับเงินเดือน ๘๐ บาท
	พ.ศ. ๒๔๗๓	เลื่อนตำแหน่งเป็นเสนามหาดไทยเชียงใหม่ รับเงินเดือน ๒๐๐ บาท
	พ.ศ. ๒๔๗๗	เป็นผู้บังคับการทหารพิเศษเชียงใหม่ ร. พัน ๓๑
	พ.ศ. ๒๔๗๙	เป็นราชองครักษ์พิเศษ
	พ.ศ. ๒๔๙๐	เป็นสมาชิกวุฒิสภา

ยศและบรรดาศักดิ์

๑๗ ตุลาคม	พ.ศ. ๒๔๔๖	รับพระราชทานราชทินนามเป็นเจ้าราชสัมพันธวงศ์ และรับพระราชทานยศมหาดเล็กพิเศษ รัชกาลที่ ๖
๒๐ มีนาคม	พ.ศ. ๒๔๔๖	รับพระราชทานยศรองอำมาตย์เอก กระทรวงมหาดไทย
๖ ธันวาคม	พ.ศ. ๒๔๕๘	รับยศนายหมู่โท เสือป่าเชียงใหม่
๒๖ พฤศจิกายน	พ.ศ. ๒๔๖๗	รับพระราชทานยศนายหมวดเอกเสือป่า
๗ มีนาคม	พ.ศ. ๒๔๖๗	รับพระราชทานราชทินนามเป็นเจ้าราชบุตร
๒๖ สิงหาคม	พ.ศ. ๒๔๗๕	รับพระราชทานยศเป็นนายพันตรีทหารบกพิเศษ
๒๑ มกราคม	พ.ศ. ๒๔๗๗	รับพระราชทานยศเป็นนายพันโททหารบกพิเศษ
	พ.ศ. ๒๔๙๑	รับพระราชทานยศเป็นพลตรี

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

พลตรี เจ้าราชบุตร ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ตามลำดับดังนี้คือ

	พ.ศ. ๒๔๕๓	เหรียญชัยมงคล รัชกาลที่ ๕
	พ.ศ. ๒๔๕๕	เหรียญบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ ๖
กุมภาพันธ์	๒๔๖๖	เครื่องราชอิสริยาภรณ์ เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย
๒๖ กุมภาพันธ์	๒๔๖๘	เหรียญบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ ๗
๒๗ มกราคม	๒๔๖๙	เครื่องราชอิสริยาภรณ์ จัตุรถาภรณ์ช้างเผือก (เนื่องในพระราชพิธีสมโภชช้างพลายสำคัญ)
๖ ตุลาคม	๒๔๗๑	เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ตติยจุลจอมเกล้า (บำรุงตระกูล)
๕ ตุลาคม	๒๔๙๐	เหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๘ ชั้นที่ ๕
	พ.ศ. ๒๔๙๐	เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ตริตาภรณ์มงกุฎไทย
	พ.ศ. ๒๔๙๘	เหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๘ ชั้นที่ ๓
	พ.ศ. ๒๔๙๓	เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย
	พ.ศ. ๒๔๙๗	เหรียญบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ ๙
	พ.ศ. ๒๔๙๗	เหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๙ ชั้นที่ ๓
	พ.ศ. ๒๕๐๐	เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ทุติยจุลจอมเกล้า
	พ.ศ. ๒๕๐๔	เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก
	พ.ศ. ๒๕๐๕	เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ
	พ.ศ. ๒๕๐๕	เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ประถมาภรณ์มงกุฎไทย
	พ.ศ. ๒๕๑๐	เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ประถมาภรณ์ช้างเผือก

การทะนุบำรุงและส่งเสริมพระพุทธศาสนา

ตุลาคม	๒๔๙๙	บริจาคเงิน ๕,๕๐๐ บาท สมทบทุนก่อสร้างหอปริยัต-ธรรม วัดเชตุพน ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง เชียงใหม่
พฤศจิกายน	๒๔๙๙	รับพระราชทานทอดกฐิน ณ วัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่ รวบรวมเงินถวายเพื่อทำบุญได้ ๑๖,๗๖๗ บาท
ธันวาคม	๒๔๙๙	บริจาคเงิน ๔๐๐ บาท ร่วมสร้างกุฏิวัดศรีนวรัฐ ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง เชียงใหม่
กุมภาพันธ์	๒๕๐๐	บริจาคเงิน ๕๐๐ บาท แก่วัดเชตุพน ตำบลวัดเกต เชียงใหม่
ตุลาคม	๒๕๐๐	อุทิศเงินเป็นการกุศลซ่อมแซมพระวิหารวัดดาราภิมุข (บ่อปุ๊) ซึ่งเป็นวัดที่พระราชชายาเจ้าดารารัศมีได้ทรงสร้างไว้ เป็นเงิน ๑,๕๐๐ บาท
พฤศจิกายน	๒๕๐๐	บริจาคเงิน ๑๕,๗๔๓ บาท สมทบทุน "วัดพระบาทตากผ้ามูลนิธิ" ในนาม "ค่ายกาวิละมูลนิธิ"
พฤศจิกายน	๒๕๐๐	บริจาคเงิน ๔๕๖ บาท ในการถวายผ้าป่าสมทบทุนจัดตั้ง "มูลนิธิวัดเชตุพน"
สิงหาคม	๒๕๐๑	บริจาคเงิน ๑,๐๔๐ บาท สมทบทุนมูลนิธิวัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่
สิงหาคม	๒๕๐๒	บริจาคเงิน ๕๐๐ บาท สมทบทุนจัดตั้ง "มูลนิธิวัดเชตุพน"
ตุลาคม	๒๕๐๕	ทอดกฐินวัดท่าสะต๋อย ถวายเครื่องไทยทานเป็นมูลค่า ๑,๒๒๒ บาท
ธันวาคม	๒๕๐๖	บริจาคเงิน ๕๐๐ บาท ร่วมทำบุญปฏิสังขรณ์พระมหากัจจายน์ วัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่
พฤษภาคม	๒๕๐๘	บริจาคเงิน ๑๐,๐๘๐ บาท ร่วมสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่

ตุลาคม ๒๕๐๙ บริจาคเงิน ๒,๔๕๔ บาท ร่วมการกุศลสร้างกุฏิวัดศรีโขง (ในนามของทหารค่ายกาวิละ เชียงใหม่)

สิงหาคม ๒๕๐๙ บริจาคเงิน ๕,๐๐๐ บาท ร่วมในการกุศลสร้างกุฏิวัดศรีโขง ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง เชียงใหม่

เมษายน ๒๕๑๐ บริจาคเงิน ๔๔๙ บาท สมทบทุน "วัดพระบาทตากผ้ามูลนิธิ" ในนามของ " ณ เชียงใหม่มูลนิธิ"

พฤษภาคม ๒๕๑๑ บริจาคเงิน ๓๐๐ บาท เป็นค่าถุงย่ามปัจจัยถวายพระสงฆ์ วัดเมืองมาง เชียงใหม่

พฤษภาคม ๒๕๑๑ ถวายกุฏิเจ้าอาวาสวัดเจดีย์หลวง ราคาแสนเศษ ในโอกาสวันคล้ายวันประสูติครบ ๗๒ ปี

กันยายน ๒๕๑๓ บริจาคเงิน ๑๐๐ บาท สมทบทุนถวายภัตตาหาร วัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่

ตุลาคม ๒๕๑๓ บริจาคเงิน ๕๐๐ บาท สมทบทุนทอดกฐินของกรมราชองครักษ์ ณ วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ อำเภอบางปะอิน อยุธยา

มกราคม ๒๕๑๔ บริจาคเงิน ๓๐๐ บาท ร่วมอนุโมทนาในงานฉลองสมณศักดิ์ พระราชวินยาภรณ์ วัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่

พฤษภาคม ๒๕๑๔ บริจาคเงิน ๑๐๐ บาท สมทบทุนซื้อที่ดินสร้างพระอุโบสถ วัดกาญจนาราม สิงคโปร์

สร้างตึกรังษี (โคบัลท์) ให้แก่โรงพยาบาลนครเชียงใหม่ เป็นราคา ๕๒๐,๐๐๐ บาท

นอกจากนี้ได้สมทบทุนสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดเจดีย์หลวง เป็นเงิน ๕,๐๐๐ บาท และเป็นเจ้าภาพทอดกฐินและร่วมกับทหารกรมผสมที่ ๗ ทอดกฐิน เพื่อสร้างโรงเรียนทุกปี และบริจาคเงินร่วมทอดกฐินด้วยครั้งละประมาณ ๔,๐๐๐ บาท

การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

ก. การบริจาคเงินสมทบทุนและช่วยเหลือเป็นสาธารณกุศล

ธันวาคม	๒๕๐๐	บริจาคเงิน ๕,๐๐๐ บาท สมทบทุนในการจัดตั้งพุทธสถานเชียงใหม่
พฤษภาคม	๒๕๐๒	บริจาคเงิน ๒,๐๐๐ บาท สมทบทุนเมตตามูลนิธิ เพื่อจัดตั้งโรงเรียนเมตตาศึกษา เชียงใหม่ และตั้งเป็นทุนราชบุตร
กุมภาพันธ์	๒๕๐๔	บริจาคเงิน ๑,๐๗๔ บาท สมทบทุนเมตตามูลนิธิ เพื่อจัดตั้งโรงเรียนเมตตาศึกษา
พฤษภาคม	๒๕๐๔	บริจาคเงิน ๑,๐๗๖ บาท เพื่อสมทบทุนสมาคมปราบวัณโรคเชียงใหม่
มีนาคม	๒๕๐๗	บริจาคเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท เพื่อเป็นทุนการศึกษาศัลยศาสตร์ของแผนกศัลยศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลนครเชียงใหม่
มิถุนายน	๒๕๐๗	บริจาคเงินแก่โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย เชียงใหม่ เพื่อเป็นทุนอุดหนุนแก่นักเรียนยากจน และช่วยค่าสร้างถนนของโรงเรียน เป็นเงิน ๑,๕๐๐ บาท
สิงหาคม	๒๕๐๗	บริจาคเงิน ๑,๐๐๐ บาท เพื่อสมทบทุนมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ในพระบรมราชูปถัมภ์
ตุลาคม	๒๕๐๗	บริจาคเงิน ๒,๐๐๐ บาท บำรุงทุนราชสมาพร คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลนครเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์
สิงหาคม	๒๕๐๘	บริจาคเงิน ๑,๐๐๐ บาท เพื่อสมทบทุนสร้างสะพานน้ำโจ้ ตำบลดอนแก้ว อำเภอสารภี เชียงใหม่
กรกฎาคม	๒๕๐๙	บริจาคเงิน ๕๐๐ บาท เพื่อซื้อเครื่องพิมพ์ดีดให้แก่กลุ่มโรงเรียนบ้านวังน้ำหยาด อำเภอจอมทอง เชียงใหม่
สิงหาคม	๒๕๐๙	บริจาคเงิน ๕๐๐ บาท ร่วมสร้างพระคทาจอมพล เพื่อทูลเกล้า ฯ ถวาย
กันยายน	๒๕๐๙	บริจาคเงิน ๓๐๐ บาท ช่วยเหลือผู้ประสพอุทกภัยจังหวัดเชียงราย
มีนาคม	๒๕๑๐	บริจาคเงิน ๓,๐๐๐ บาท เพื่อบำรุงห้องสมุดศาลาจังหวัดเชียงใหม่
มิถุนายน	๒๕๑๐	บริจาคเงิน ๒,๐๐๐ บาท เพื่อกิจการของมูลนิธิชีวิตใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

กันยายน	๒๕๑๐	บริจาคเงิน ๑,๐๐๐ บาท แก่ศูนย์บริการโลหิตสภากาชาดภาคเหนือ
พฤษภาคม	๒๕๑๑	บริจาคเงิน ๑,๐๘๓ บาท เพื่อสมทบทุนโรงเรียนสอนคนตาบอดภาคเหนือ
มิถุนายน	๒๕๑๑	บริจาคเงิน ๑,๐๐๐ บาท เพื่อสมทบทุนมูลนิธิชีวิตใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
สิงหาคม	๒๕๑๑	บริจาคเงิน ๕๐๐ บาท เพื่อสมทบทุนสร้างอาคารเรียนเด็กยากจนของสโมสรไลออนส์เชียงใหม่
ธันวาคม	๒๕๑๑	ส่งสิ่งของเพื่อโดยเสด็จพระราชกุศล วางขายในร้านของสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ องค์สภานายิกาสภากาชาดไทย ในวันกาชาด มูลค่า ๑,๑๔๐ บาท
กุมภาพันธ์	๒๕๑๒	ทูลเกล้า ฯ ถวายเงินเป็นทุนการศึกษาโดยเสด็จพระราชกุศล พระราชทานแก่นักเรียนชาวเขา ๔,๕๐๐ บาท
มิถุนายน	๒๕๑๒	บริจาคเงิน ๒,๐๐๐ บาท เพื่อเป็นทุนการศึกษานักเรียน โรงเรียนเมตตาศึกษา เชียงใหม่
สิงหาคม	๒๕๑๒	บริจาคเงิน ๑,๐๐๐ บาท สมทบทุนมูลนิธิชีวิตใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
กันยายน	๒๕๑๒	บริจาคเงิน ๕๐๐ บาท สมทบทุนศาสตราจารย์ ดร. หม่อมหลวงตุ้ย ชุมสาย
มกราคม	๒๕๑๓	บริจาคเงิน ๕๐๐ บาท เพื่อช่วยสวัสดิการสมาคมหนังสือพิมพ์ภาคเหนือแห่งประเทศไทย
สิงหาคม	๒๕๑๓	บริจาคเงิน ๖๐๐ บาท เพื่อเป็นทุนการศึกษาแก่นักเรียน โรงเรียนสตรีวัฒโนทัยพายัพ เชียงใหม่
สิงหาคม	๒๕๑๓	บริจาคเงิน ๕๐๐ บาท สมทบทุนมูลนิธิศาสตราจารย์ ดร. บัวเรศ คำทอง
ตุลาคม	๒๕๑๓	บริจาคเงินและสิ่งของช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยในจังหวัดภาคเหนือ ผ่านสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์

มกราคม ๒๕๑๙ บริจาคเงิน ๕๐๐ บาท เป็นทุนการศึกษานักเรียนโรงเรียนส่วนบุญโญปถัมภ์ จังหวัดลำพูน

มิถุนายน ๒๕๑๙ ทูลเกล้า ฯ ถวายเงิน ๔,๕๐๐ บาท เป็นทุนการศึกษาโดยเสด็จพระราชกุศล พระราชทานแก่เด็กชาวเขาเผ่าเย้า บ้านแก่วามัญ อำเภอฝาง เชียงใหม่

พฤษภาคม ๒๕๑๙ ทูลเกล้า ฯ ถวายเงิน ๔,๕๐๐ บาท โดยเสด็จพระราชกุศลเป็นทุนการศึกษา พระราชทานแก่เด็กชาวเขาเผ่าเย้า บ้านแก่วามัญ อำเภอฝาง เชียงใหม่

นอกจากนี้ยังได้อุปการะให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียน นักศึกษาที่ขาดแคลนอีกเป็นจำนวนมากและให้เครื่องกีฬาแก่โรงเรียนค่ายกาวิละอีกด้วย

เป็นผู้อุปถัมภ์งานฤดูหนาวของจังหวัดเชียงใหม่ทุกปี อุปถัมภ์งานสาบานธงของค่ายกาวิละทุกปี อุปถัมภ์งานแข่งขันกีฬาของจังหวัดเชียงใหม่และงานประจำปีของอำเภอต่าง ๆ

ได้ซื้อเตียงคนไข้อนาถาให้โรงพยาบาลนครเชียงใหม่ ซื้อตู้ใส่เครื่องมือผ่าตัดให้โรงพยาบาลแมคคอร์มิค และอุปถัมภ์คนอนาถาที่มารับการผ่าตัดซึ่งไม่มีเงินชำระค่ารักษาพยาบาล

ข. บริจาคเงินเพื่อช่วยเหลือสวัสดิการทหารบก

มกราคม ๒๕๐๓ บริจาคเงิน ๒,๐๐๐ บาท เพื่อบำรุงกิจการทหารเสนารักษ์ กรมผสมที่ ๗

เมษายน ๒๕๐๖ บริจาคเงิน ๕๐๐ บาท สมทบทุนช่วยเหลือสวัสดิการแก่กองอาสารักษาดินแดน จังหวัดเชียงใหม่และภาคเหนือ

ตุลาคม ๒๕๐๖ บริจาคเงินจำนวน ๒,๗๐๐ บาท เนื่องในพิธีกระทำสัตย์ปฏิญาณตนของทหาร ประจำปี ๒๕๐๖ เพื่อจัดซื้อเครื่องโทรทัศน์ไว้เป็นสมบัติของสโมสรสฤษดิ์บัญชา กรมผสมที่ ๗

ธันวาคม ๒๕๐๙ บริจาคเงิน ๕๐๐ บาท ช่วยเหลือค่าเครื่องดื่มเลี้ยงในพิธีสาบานธงของค่ายกาวิละ จทบ. ชม. ประจำปี ๒๕๐๙

กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑ บริจาคเงิน ๕๐๐ บาท เพื่อเป็นการสงเคราะห์ครอบครัวทหารและแก่โรงเรียนสอนคนตาบอด ภาคเหนือ

พฤศจิกายน ๒๕๑๓ บริจาคเงิน ๑,๐๐๐ บาท และผ้าไหม ๒ ชิ้น แก่จังหวัดทหารบกเชียงใหม่ เพื่อใช้ในงานพิธีสาบานธง ประจำปี ๒๕๑๓

นอกจากนี้ทุกครั้งที่ทหารค่ายกาวิละมาอำลาไปสงครามเวียดนาม ได้มอบพระพิมพ์และเครื่องรางให้เป็นกำลังใจอีกด้วย

ก. การบริจาคสิ่งของเพื่อสาธารณประโยชน์

กรกฎาคม ๒๕๐๖ ยกที่ดินให้แก่การไฟฟ้าลิกไนท์เพื่อสาธารณประโยชน์

ธันวาคม ๒๕๑๑ มอบเครื่องดนตรีไทยเดิม ชุดปี่พาทย์เครื่องใหญ่ ๑ ชุด ให้เป็นสมบัติของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กุมภาพันธ์ ๒๕๑๒ จัดพิธีบายศรีสู่ขวัญ และเลี้ยงอาหารแก่ภริยาสมาชิกพาต้า ในการประชุมอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ที่คุ้มวงศ์ตวัน เชียงใหม่

สิงหาคม ๒๕๑๒ มอบถ้วยรางวัลให้แก่ผู้ชนะการประกวดสวนฟ้ามุ่ยและกล้วยไม้ เนื่องในวันเฉลิมพระชนม์พรรษา สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ

พฤศจิกายน ๒๕๑๒ เป็นเจ้าภาพเลี้ยงอาหารกลางวันแก่ผู้ที่เข้าร่วมการประชุมใหญ่และการประชุมใหญ่ทางวิชาการ ครั้งที่ ๒ ของสมาคมไทย – อเมริกัน

ง. โดยเสด็จพระราชกุศล

๔ มกราคม ๒๕๑๑ โดยเสด็จพระราชกุศลสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ ซึ่งสโมสรโรตารี่จัด ได้ถวายเงิน ๑,๐๐๐ บาท

๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑ ชักชวนเจ้านายภาคเหนือโดยเสด็จพระราชกุศลของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี โดยรวบรวมเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท ทูลเกล้า ฯ ถวายโดยเสด็จพระราชกุศล สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ในงานกาชาดทุกปี ปีละ ๑,๐๐๐ บาท ตามที่กรมราชองครักษ์ชักชวนโดยเสด็จพระราชกุศล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อสงเคราะห์ผู้ประสพอุทกภัยภาคใต้

การพระราชทานยศ พลตรี เจ้าพ่อราชบุตร

โดย..... พ.อ. เข้มข้น เพิ่มกำลังเมือง

ผบ. จทบ. ชม. พ.ศ. ๒๔๙๑ – ๒๔๙๓

เนื่องจากกรมผสมที่ ๗ และจังหวัดทหารบกเชียงใหม่ ได้ดำเนินการจัดสร้างอนุสาวรีย์ พระเจ้ากาวิละขึ้นที่หน้าค่ายจังหวัดทหารบกเชียงใหม่ เพื่อเป็นพระเกียรติแก่พระเจ้ากาวิละผู้กู้เอกราชและรวบรวมชาวลานนาไทย เป็นปึกแผ่นตราบเท่าทุกวันนี้ และเพื่อให้สมคล้อยกับที่ทางราชการได้ตั้งนามค่ายทหารแห่งนี้ว่า "ค่ายกาวิละ"

ท่าน พลตรี การุญ บุญบันดาล ประธานการก่อสร้างอนุสาวรีย์ ฯ ได้ส่งหนังสือมายังข้าพเจ้า ในฐานะที่ข้าพเจ้าเคยเป็นผู้บังคับการจังหวัดทหารบกเชียงใหม่มาแล้วในอดีต ขอให้เขียนเรื่องของจังหวัดทหารบกเชียงใหม่ตามแนวความคิดของข้าพเจ้า เพื่อนำไปลงพิมพ์ในหนังสือที่ระลึกวันพิธีเปิดอนุสาวรีย์ค่ายกาวิละ ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติ และขอน้อมรับคำเชิญชวนนี้ด้วยความยินดีและเต็มใจเป็นอย่างยิ่ง

ระหว่างที่ข้าพเจ้ามารับราชการเป็นผู้บังคับการจังหวัดทหารบกเชียงใหม่ในครั้งนั้น คือ พ.ศ. ๒๔๙๑ ซึ่งกรมผสมที่ ๗ ในขณะนั้นยังมีนามเดิมว่า กรมทหารราบที่ ๑๔ ข้าพเจ้าจึงทำหน้าที่เป็นทั้งผู้บังคับการกรมทหารราบที่ ๑๔ และผู้บังคับการจังหวัดทหารบกเชียง-ใหม่ไปพร้อมกันทั้ง ๒ ตำแหน่ง

การปฏิบัติราชการในขณะนั้นไม่มีอะไรมากมายนัก เพียงวางระเบียบการต่าง ๆ ให้เหมาะสมแก่การที่ได้มีกองบังคับการกรมทหารราบมาตั้งเพิ่มขึ้นอีกหน่วยหนึ่ง ซึ่งแต่เดิมมีฐานะเพียงกองพันทหารราบเท่านั้น จัดการแบ่งแยกเจ้าหน้าที่กองบังคับการกรมทหารราบออกต่างหากจากเจ้าหน้าที่กองบังคับการจังหวัดทหารบก มิให้ทำหน้าที่ปะปนกันอย่างที่ได้เคยปฏิบัติกันแล้ว ๆ มา การปฏิบัติงานของหน่วยรบปะปนกันไปกับหน่วยจังหวัดทหารบก ปรากฏว่าเกิดความยุ่งยากล่าช้า ไม่สะดวกแก่การปฏิบัติราชการเป็นอันมาก

ส่วนการปฏิบัติราชการอื่น ๆ ตามหน้าที่ คงเป็นไปตามปกติธรรมดาของหน่วยทหารทั้งหลายจะพึงปฏิบัติ

สำหรับหน่วยทหารราบที่จังหวัดเชียงใหม่นี้ แต่เดิมมาทางราชการทหารได้แต่งตั้งให้ พันโท เจ้าราชบุตร (วงษ์ตวัน ณ เชียงใหม่) ดำรงตำแหน่งผู้บังคับการพิเศษ เพื่อเป็นเกียรติแก่ทหารราบหน่วยนี้ ขณะที่ข้าพเจ้าย้ายมารับราชการ ข้าพเจ้ามียศเป็นพันเอกแล้ว แต่ท่านผู้บังคับการพิเศษยังดำรงยศเป็นพันโท ซึ่งก็ถูกระไรอยู่ ได้พิจารณาเรื่องนี้โดยละเอียดแล้วเห็นว่าไม่เป็นการเหมาะสมด้วยประการทั้งปวง เพื่อถวายพระเกียรติ์แก่เจ้านายฝ่ายเหนือพระองค์นี้ ซึ่งเป็นที่เคารพเทอดทูนของทหาร ทั้งได้เคยมีอุปการะคุณแก่หน่วยทหารแห่งนี้เสมอมา ข้าพเจ้าจึงทำรายงานเสนอไปยังผู้บังคับบัญชา คือผู้บัญชาการกองพลที่ ๔ และขอได้เสนอขึ้นไปตามลำดับขั้นจนถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ขอได้โปรดพิจารณาเลื่อนยศเป็นกรณีพิเศษ ให้แก่ พันโท เจ้าราชบุตร ผู้บังคับการพิเศษของหน่วยทหารแห่งนี้ ให้ได้รับยศสูงขึ้นเท่าที่เห็นสมควร หรืออย่างน้อยก็ให้มียศเสมอกับข้าพเจ้า ในที่สุดกระทรวงกลาโหมก็ได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลขอพระราชทานยศพลตรี ให้แก่ พันโท เจ้าราชบุตร ได้สมความมุ่งหมายและความปรารถนาของข้าพเจ้ายังความปลื้มปีติแก่ทหารทั้งปวงในจังหวัดทหารบกเชียงใหม่เป็นล้นพ้น

ค่ายทหารกาวิละนี้ ดั้งเดิมมาด้านหน้าของค่ายทำเป็นรั้วลวดหนาม มีต้นมะขามเทศขึ้นตามแนวรั้วอยู่ประปรายไม่สม่ำเสมอ มองดูแล้วไม่เป็นสง่าไม่เหมาะสมกับเป็นที่ตั้งหน่วยราชการทหารของชาติ ข้าพเจ้าจึงทำหนังสือเรียนนายกเทศมนตรีเทศบาลนครเชียงใหม่ ขอรื้ออิฐกำแพงเมือง ฯ ส่วนที่ปรักหักพังไม่ใช้ประโยชน์อะไรแล้ว เพื่อนำอิฐนั้นมาสร้างเป็นกำแพงค่ายทหารด้านหน้า เมื่อทางเทศบาลนคร ฯ อนุมัติแล้ว จึงสั่งให้ผู้บังคับกองเรือนจำจังหวัดทหารบกนำนักโทษทหารไปรื้อกำแพงเมืองส่วนที่เทศบาลนคร ฯ อนุมัติ นำอิฐมาสร้างเป็นกำแพงรั้วขึ้นแทนรั้วลวดหนามเดิม ดังที่เห็นรูปร่างกันอยู่ในปัจจุบันนี้ การก่อสร้างในขณะนั้นยังไม่เสร็จสิ้นสมบูรณ์ เพราะยังไม่ได้โบกปูนและทาสี มาต่อเติมให้สมบูรณ์ในสมัยของท่านผู้บังคับการ ฯ คนต่อมา ซึ่งจะเป็นผู้ใดข้าพเจ้าจำไม่ได้เพราะข้าพเจ้าต้องย้ายไปรับราชการที่จังหวัดทหารบกอุดร ในปี ๒๔๙๓

ค่ายทหารกาวิละได้เจริญเติบโตขึ้นมาตามลำดับ ดังที่ท่านที่เคารพทั้งหลายได้เห็นประจักษ์อยู่แล้ว ณ บัดนี้ มีหน่วยทหารและอุปกรณ์อันทันสมัย รวมทั้งอาคารอีก

มากมายเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นแหล่งผลิตนักรบผู้กล้าหาญออกไปทำหน้าที่รักษาอธิปไตยของชาติ ได้พลีชีพเพื่อชาตินำชื่อเสียงมาสู่กรมกองนี้อย่างมากมายมาแล้ว ทั้งในอดีตและปัจจุบันซึ่งกำลังปฏิบัติอยู่มิได้หยุดยั้ง

ในที่สุดแห่งบทความนี้ ข้าพเจ้าขออัญเชิญพระวิญญาณอันประเสริฐของพระเจ้ากาวิละ ฯ ถ้าจะทรงทราบด้วยญาณวิถีใด ๆ ขอได้โปรดดลบันดาลให้พี่น้องทหารหาญแห่งค่ายกาวิละนี้ จงมีจิตใจอันเข้มแข็ง ทรหดอดทนกล้าหาญ มีปฏิภาณอันว่องไวเฉียบแหลม มีพลานามัยอันสมบูรณ์ สามารถปราบปรามอริราชศัตรูทั้งภายในและภายนอกให้ราบคาบ นำชัยชนะมาสู่ประเทศไทย และกรมกองอันเป็นที่รักยิ่งแห่งตน ตลอดจนเป็นหลักประกันความปลอดภัยยามคับขันและเป็นมิ่งขวัญของพี่น้องชาวเชียงใหม่โดยทั่วกัน.

พ.อ. เข้มข้น เพิ่มกำลังเมือง

หมายเหตุ คัดจากหนังสือที่ระลึกในการเปิดอนุสาวรีย์พระเจ้ากาวิละ

ประวัติวีรกรรมของพระเจ้ากาวิละ

(จากหนังสือที่ระลึกวันพิธีเปิดอนุสาวรีย์พระเจ้ากาวิละ)

โดย พ.ต. ชนะ ชยะกุล รวบรวม

ในระยะเวลาที่เจ้าฟ้าชายแก้ว บิดาของพระเจ้ากาวิละครองเมืองลำปางอยู่นั้น (พ.ศ. ๒๓๐๒) อาณาจักรลานนาไทยเมืองต่าง ๆ ยังแยกกันปกครอง ไม่ขึ้นต่อกัน ครั้น พ.ศ. ๒๓๐๗ ชนชาติพม่าก็ได้แผ่ขยายอิทธิพลเข้ามาครอบครองอาณาจักรลานนาไทย มีเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน แม่ฮ่องสอน ไว้ทั้งหมด พระเจ้ากาวิละได้พยายามคิดที่จะกอบกู้เอกราชของลานนาไทยอยู่ด้วยความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว ตลอดมา

พ.ศ. ๒๓๑๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี ได้ยกกองทัพมาจากกรุงธนบุรี เพื่อขับไล่กองทัพพม่าให้พ้นไปจากอาณาจักรลานนาไทย พระเจ้ากาวิละทราบ จึงได้นำกำลังของชาวลานนาไทยเข้าร่วมกับกองทัพพระเจ้าตากสินมหาราชขับไล่พม่าออกไปจากเชียงใหม่สำเร็จใน ๕ กุมภาพันธ์ ๒๓๑๗ และพระเจ้ากาวิละได้รับแต่งตั้งให้ครองเมืองลำปาง พระยาจ่าบ้านผู้นำให้ครองเมืองเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๓๒๔ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ขึ้นเถลิงราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่แทนพระเจ้าตากสินมหาราช พระเจ้ากาวิละได้พาเจ้านายญาติพี่น้องทั้งปวงในลานนาไทยลงไปกรุงเทพ ฯ เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทแสดงความจงรักภักดีเหมือนเดิม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานเลื่อนยศ และให้ครองเมืองเชียงใหม่แทนพระยาจ่าบ้านที่ทิ้งเมืองเชียงใหม่ลงไปอยู่กรุงธนบุรี ทำให้เชียงใหม่รกร้างว่างเปล่าอยู่นาน

พ.ศ. ๒๓๒๘ กองทัพพม่าได้ยกมาล้อมเมืองลำปาง ขณะที่พระเจ้ากาวิละกำลังรวบรวมพลเมืองจากหัวเมืองต่าง ๆ เข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ และฟื้นฟูก่อสร้างเมืองเชียงใหม่ที่ถูกทอดทิ้งรกร้างอยู่นาน ให้เจริญรุ่งเรืองตราบปัจจุบันนี้ เมื่อทราบข่าวจึงได้นำกำลังไปป้องกันเมืองลำปางมิให้ข้าศึกเข้าเมือง ได้ป้องกันต่อสู้ด้วยความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวนานถึง ๔ เดือนกว่า จนกองทัพทางกรุงเทพ ฯ มาช่วยขับไล่พม่าไปได้สำเร็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงโสมนัสในความกล้าหาญของพระเจ้ากาวิละครั้งนี้ยิ่งนัก

พ.ศ. ๒๓๔๕ พม่ายกกองทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ มีกำลังถึง ๗ กองทัพล้อมเมืองเชียงใหม่ทั้ง ๔ ด้านเข้มแข็งยิ่งนัก พระเจ้ากาวิละรักษาเมืองเชียงใหม่ไว้อย่างมั่นคง

กล้าหาญนานถึง ๒ เดือนกว่า จนกองทัพกรุงเทพ ฯ มาช่วยทันและขับไล่พม่าแตกพ่ายไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานเลื่อนยศเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ เป็นใหญ่ในลานนาไทย ๕๗ หัวเมือง

พ.ศ. ๒๓๔๗ กองทัพลานนาไทยของพระเจ้ากาวิละได้เข้าร่วมกับกองทัพทางกรุงเทพ ฯ ยกไปตีเมืองเชียงแสน กองทัพพม่าป้องกันเข้มแข็ง ไม่สามารถเข้าตีแตกได้ กองทัพกรุงเทพ ฯ ขาดเสบียงและทหารล้มป่วยเจ็บกันเป็นอันมาก จึงล่าทัพลงมาเหลือแต่กองทัพพระเจ้ากาวิละล้อมเมืองเชียงแสนต่อไป จนเข้าตีเมืองเชียงแสนได้สำเร็จ จับเชลยได้เป็นอันมาก

พ.ศ. ๒๓๔๘ พระเจ้ากาวิละยกกองทัพไปเมืองยองหัวเมืองไทยใหญ่ และที่เข้ามาสวามิภักดิ์ มีเมืองเชียงรุ้ง แสนหวี สีป๊อ เชียงตุง อยู่ในอาณาจักรไทย เป็นการเพิ่มพระเกียรติแก่กรุงเทพมหานครสมัยรัชกาลที่ ๑ ให้มีพระเกียรติยศแผ่ไพศาล มีดินแดนกว้างขวางยิ่งกว่าในสมัยใด ๆ ในแหลมทอง พระเจ้ากาวิละถึงพิราลัยใน พ.ศ. ๒๓๕๘ รวมอายุ ๗๔ ปี อัฐิประดิษฐานอยู่ ณ "กู่" บริเวณวัดสวนดอก ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่.

หมายเหตุ – คัดจากหนังสือที่ระลึกในการเปิดอนุสาวรีย์พระเจ้ากาวิละ

คำขวัญ

แด่พระเจ้าขันฑเสมานครพิงค์เชียงใหม่ที่ ๑ เจ้ากาวิละ

ข้าพเจ้ามีความยินดีอย่างล้นเหลือ ที่บรรดาทหารหาญแห่งค่ายกาวิละ จังหวัดเชียงใหม่ พร้อมด้วยข้าราชการและประชาชนคนไทย ทั้งที่อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดอื่นเป็นจำนวนมาก ได้รำลึกถึงพระคุณของเจ้ากาวิละ จึงพร้อมใจกันสร้างอนุสาวรีย์ของท่านเพื่อเป็นการบูชาคุณ แม้การกระทำอันน่าสรรเสริญนี้จะเกิดขึ้นภายหลังที่ท่านได้ล่วงลับไปแล้ว แต่ก็แสดงให้เห็นว่าท่านทั้งหลายมีน้ำใจกตัญญู รู้ว่าเจ้ากาวิละเป็นผู้ที่ได้ทำคุณประโยชน์และเสียสละให้แก่บ้านเมืองเป็นอันมาก สมควรได้รับการยกย่องบูชา

เราทั้งหลายทราบกันดีว่า การสร้างชาติไทยให้มั่นคงแข็งแรง อย่างที่กระทำมาแล้วนั้น มิใช่จะทำได้โดยง่าย คนไทยต้องเสียสละทั้งเลือดเนื้อและชีวิตให้แก่แผ่นดินกันแทบทุกคน ผู้ที่กระทำเช่นนี้ได้ต้องเป็นคนกล้าหาญไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยากหรือสิ่งตอบแทนใด ๆ เจ้ากาวิละท่านเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติเช่นนี้องค์หนึ่ง ในจำนวนคนไทยหลายร้อยคน ที่ได้ทุ่มเทเลือดเนื้อและชีวิตเพื่อสร้างชาติมาแล้ว การที่เราพากันยกย่องเทิดทูนและสร้างอนุสาวรีย์เพื่อบูชาเกียรติคุณของท่านเป็นกรณีพิเศษเช่นนี้ เพราะท่านเป็นผู้นำที่ดีเลิศของเรา ท่านเป็นทหารที่กล้าแข็งสามารถคุ้มกันเอกราชของนครพิงค์เชียงใหม่ให้เราได้อยู่มาด้วยความร่มเย็นจนทุกวันนี้ ท่านเป็นนักปกครองที่มีคุณธรรม ประชาราษฎร์จึงดำรงอยู่ด้วยความสามัคคี ท่านเป็นต้นตระกูล ณ เชียงใหม่ ที่ดำรงวงศ์ตระกูลไว้ด้วยความมั่นคง และท่านก็เป็นประชาชนที่ดีด้วย คนในปกครองของท่านจึงสามารถเจริญรอยตามท่านได้ ฉะนั้นพวกเราทั้งหลายซึ่งนอกจากจะได้บูชาเกียรติคุณของท่านด้วยอนุสาวรีย์แล้ว ควรจะได้บูชาท่านด้วยการปฏิบัติที่ดีดังที่องค์ท่านได้ทำตัวอย่างไว้แล้ว ประเทศชาติจะได้มั่นคง มีความสงบ วัฒนาถาวรและสุขสำราญโดยทั่วกัน

ข้าพเจ้าขอน้อมอัญเชิญวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ของเจ้ากาวิละ ไม่ว่าจะสถิตอยู่ในวิมานชั้นฟ้าสถานใด ขอจงได้โปรดรับทราบในเจตนาอันดีของปวงข้าพเจ้าชาวเชียงใหม่

และชาวไทยทั่วไปที่รำลึกในพระคุณของท่าน และได้พร้อมกันบูชาเกียรติคุณของท่านด้วยอนุสาวรีย์ อันเป็นที่ภาคภูมิของปวงข้าพเจ้าแห่งนี้ ขอให้อำนาจแห่งบารมีที่พระเจ้าขันฑเสมานครพิงค์เชียงใหม่ที่ ๑ เจ้ากาวิละที่ได้บำเพ็ญมาแล้ว จงคุ้มครองรักษาให้อนุสาวรีย์ที่สำคัญแห่งนี้ จงสถิตสถาพรเป็นมิ่งขวัญและสมบัติอันล้ำค่าคู่เมืองนครพิงค์เชียงใหม่ชั่วกาลนาน และขอให้ท่านที่มีส่วนในการร่วมกำลังทุกอย่างสร้างอนุสาวรีย์ตลอดจนค่ายกาวิละจงเจริญยิ่ง ๆ

พลตรี เจ้าราชบุตร ณ เชียงใหม่

(เจ้าราชบุตร ณ เชียงใหม่)

คุ้มวงศ์ตะวัน

๑๘ ตุลาคม ๒๕๑๔

(สำเนา)

จดหมายเหตุ

เสด็จพระราชดำเนินเลียบมณฑลฝ่ายเหนือ

พระพุทธศักราช ๒๔๖๘

รองอำมาตย์ตรี กมล มโนชญากร

จ่าจังหวัดน่าน

รวบรวมจากข่าวที่ประกาศเป็นทางราชการ

และรายงานของจังหวัดที่ได้จัดการรับเสด็จ

เรียบเรียงขึ้นโดยบัญชาของ

พระยาราชนกูล วิบูลย์ภักดี พิริยพาหะ

สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลพายัพ

หมายเหตุ – คัดเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับ พลตรี เจ้าราชบุตร

จังหวัดเชียงใหม่เตรียมการรับเสด็จ

สมุหเทศาภิบาลและปลัดมณฑลประจำจังหวัดเชียงใหม่ต้องตรวจตราการงานรับเสด็จทั่วไป ในส่วนราชการประจำหน้าที่มณฑลได้เรียกมหาอำมาตย์ตรี พระยาวรวิไชยวุฒิกร ปลัดมณฑลประจำจังหวัดน่าน ไปทำการแทนสมุหเทศาภิบาลและเป็นหัวหน้าประจำกองบัญชาการรับเสด็จด้วย ได้แบ่งหน้าที่การงานรับเสด็จที่จะพึงจัดทำออกเป็นแผนกหน้าที่ดังต่อไปนี้

การตกแต่งเมืองเชียงใหม่ในการรับเสด็จพระราชดำเนินเป็นหน้าที่ของกองสุขาภิบาลอำนวยการ พร้อมด้วยพ่อค้านายห้างได้ช่วยเหลือ

เริ่มต้นแต่สถานีรถไฟเชียงใหม่ จัดตั้งอาสนะสำหรับพระสงฆ์สมณศักดิ์ ๒๐ รูป เจริญชัยปริตต์เวลาเสด็จถึงและเวลาเสด็จกลับ ให้มีกองเกียรติยศทหารบกราบที่ ๘ พร้อมด้วยแตรวงธงประจำกองฝ่าย ๑ อีกฝ่าย ๑ นั้นจัดให้ข้าราชการและชาวต่างประเทศรับเสด็จเป็นตอน ๆ ถึงตอนที่สุดหน้าห้องพักสถานี ณ ที่นี้เจ้านายเชียงใหม่ฝ่ายหญิงกับภรรยาข้าราชการคอยเฝ้ารับเสด็จ

จัดที่พัก (โฮเต็ล) ของรถไฟผูกม่านทองตั้งพระราชอาสน์เป็นที่ประทับทอดพระเนตรกระบวนแห่เข้าเมือง และทำเกยสำหรับเสด็จขึ้นทรงช้างพระที่นั่งไว้พร้อม

ตอนแต่มุมที่พักของกรมรถไฟที่ใช้เป็นพลับพลา จัดแต่งทางสำหรับเสด็จกระบวนพยุหยาตราโดยขนาด ตั้งซุ้มประตูชัยเรียงลำดับเป็นระยะไปจนถึงซุ้มที่ ๙ และที่ ๑๐ เป็นซุ้มประตูวังประกอบไฟฟ้าตั้งที่หน้าศาลารัฐบาลมณฑล ซึ่งจัดเป็นที่ประทับแรมทั้งด้านเหนือและด้านใต้

สองข้างมรรคาระหว่างซุ้มนั้น ตั้งราชวัติไม้จริง ทาสีดินแดงประกอบลายทองสำหรับราชวัติ ๒ ผืนติดกัน ปักเสาฉัตร ๓ เสา เสากลางสูง ๑๐ ศอก บุผ้าแดงติดกระดาษทองอังกฤษเป็นลายดอกไม้ร่วง มีกรวยเชิงปูมที่สุดข้างบนและข้างล่าง ยอดเสาทำเป็นรูปช้างจตุรทิศ ไม่ว่าจะดูทางไหนจะเห็นเป็นไอราพตทุกด้าน ที่งวงขมวดเกี่ยวเครือพู่ชัยพฤกษ์หลังช้างปักฉัตร ๕ ชั้น ขลิบทองเรียงสลับตามสีกำลังวันแห่งเทพยดานพเคราะห์ มุมราชวัติ ๒ ข้างปักฉัตร ๕ ชั้นขาวขลิบทองสูง ๔ ศอกคืบ

ประตูชัยทั้ง ๑๐ นั้น ทำเป็นรูปต่าง ๆ กัน และมีคาถาถวายพระพรซุ้มละบาทแห่งพระคาถาโดยไม่ซ้ำ เรียงตามลำดับดังนี้ :

ซุ้มประตูชัยที่ ๑ ตรงทางแยกริมที่พักของกรมรถไฟ สุขาภิบาลเป็นเจ้าของ ทำเป็นรูปโขลนทวาร หุ้มด้วยผ้าแดงประกอบลายทองเป็นดาวกระจาย มีกรวยเชิงที่สุดข้างบนและข้างล่าง มีตัวอักษรผูกเป็นคาถาว่า "สฺวาคตนฺเต มหาราช" (สมเด็จพระมหาราชเจ้าพระองค์เสด็จมาดีแล้ว)

ซุ้มประตูชัยที่ ๒ บริษัทบอมเบเบอร์ม่าเป็นเจ้าของ ทำที่กลางทางระหว่างซุ้มที่ ๑ กับสะพานนวรัฐ เป็นรูปทรงพะม่า มีตัวอักษรผูกเป็นคาถาว่า "อโถ เต อทุรากตํ" (มิได้เสด็จมาร้ายเลย)

ซุ้มประตูชัยที่ ๓ บริษัทบอเนียวเป็นเจ้าของ ทำที่เชิงสะพานนวรัฐฝั่งตะวันออก ทำนองเป็นคอนกรีตประกอบช้างที่เสาซุ้ม มีตัวอักษรผูกเป็นคาถาว่า "นวปุรํ ปโชเตสิ" (ทรงยังเมืองเชียงใหม่ให้รุ่งเรือง)

ซุ้มประตูชัยที่ ๔ บริษัทพัฒนากรเป็นเจ้าของ ทำที่ถัด ๔ แยกวัดอุปคุต เป็นซุ้มไฟฟ้าส่งแรงไฟจากโรงภาพยนตร์ มีตัวอักษรผูกเป็นคาถาว่า "ชเนสิ ปีติปามุชฺชํ" (ทรงยังความปลาบปลื้มบันเทิงใจให้เกิดแก่ชาวเชียงใหม่)

ซุ้มประตูชัยที่ ๕ บริษัทอิชเอเชียติ๊กฝรั่งเศสเป็นเจ้าของทำที่ถนนท่าแพ เป็นประตูข้างบนโค้งกลม มีตัวอักษรผูกเป็นคาถาว่า "สุคโต โหหิ สพฺพฏฺฐ" (ขอพระองค์จงเสด็จไปด้วยดีในสถานที่ทั้งปวง)

ซุ้มประตูชัยที่ ๖ เป็นของคนในบังคับอังกฤษทุกชาติทุกภาษาทำที่ประตูท่าแพ อย่างประตูเมืองขอมโบราณ มีตัวอักษรผูกเป็นคาถาว่า "สุขี ภว สราชินี" (ขอจงทรงพระสำราญพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินี)

ซุ้มประตูชัยที่ ๗ เป็นของคณะพ่อค้าจีนเชียงใหม่ ทำที่สี่แยกถนนราชภาคินัยต่อถนนท่าแพ เป็นรูปทรงจั่วปราสาท มีตัวอักษรผูกเป็นคาถาว่า "จิรญฺชีว มหาราช" (ข้าแต่พระมหาราชเจ้า ขอพระองค์จงทรงพระชนมายุยืนนาน)

ซุ้มประตูชัยที่ ๘ บริษัทอิชเอเชียติ๊กเดนมารคเป็นเจ้าของ ทำที่สี่แยกกลางเวียง เป็นประตูยอดประกอบป้อม มีตัวอักษรผูกเป็นคาถาว่า "รชฺเช ติฏฺฐาหิ โสตฺถินา" (ขอจงทรงประดิษฐานในราชัยโดยสวัสดิ์)

ซุ้มประตูชัยที่ ๙ และที่ ๑๐ ทำที่แนวกำแพงหน้าศาลารัฐบาล เป็นรูปประตูโค้งของบริษัทหลุย คิลิโนเวนซ์ ลำปางซุ้ม ๑ เป็นของบริษัทแองโกลสยาม ลำปางซุ้ม ๑

ทั้ง ๒ ซุ้มนี้ประดับไฟฟ้าอย่างเดียวกัน ซุ้มที่ ๙ มีตัวอักษรผูกเป็นคาถาว่า "สพฺเพ เวรี วินสฺสนฺตุ" (ขอสรรพไพรีจงพินาส) ซุ้มที่ ๑๐ ว่า "สทา อตฺถุ ชโย ชโย" (ขอชัยชำนะจงมีทุกเมื่อ เทอญ)

คาถาทั้งหลายนี้ บาทที่ ๑ ที่ ๒ เป็นของเก่า นอกจากนั้นพระมหาเมฆ เปรียญเอก ๙ ประโยค วัดกันมาตุยาราม กรุงเทพ ฯ เป็นผู้ผูก.

ตามถนนทางเสด็จพระราชดำเนินนั้น ได้ปลูกปะรำเป็นระยะ ๆ สำหรับพ่อค้าคฤหบดีเฝ้ารับเสด็จ โดยลำดับดังนี้ :

ที่หน้าวัดสันป่าข่อย สำหรับภรรยาข้าราชการที่ไปรับเสด็จที่สถานีรถไฟ เมื่อรับเสด็จแล้วจะได้มาคอยเฝ้าดูแห่ที่ปะรำนี้เป็นปะรำที่ ๑ ปะรำที่ ๒ ปลูกที่เชิงสะพานนวรัฐฝั่งตะวันตกสำหรับชาวยุโรป ชาวอเมริกัน เฝ้า ปะรำที่ ๓ ปลูกที่เยื้องหน้าวัดสันขวางสำหรับพ่อค้าคฤหบดีชาวสยามเฝ้า ปะรำที่ ๔ ที่ ๕ ปลูกที่ข้างซุ้มประตูท่าแพ สำหรับคนในบังคับอังกฤษทุกชาติทุกภาษาเฝ้า ปะรำที่ ๖ ปลูกที่ข้างเจดีย์ควันในเวียง สำหรับพ่อค้าจีนเฝ้า ปะรำที่ ๗ ปลูกที่ใกล้กับซุ้มที่ ๙ ข้างศาลารัฐบาลสำหรับคฤหบดีชาวสยามเฝ้า การปลูกปะรำเป็นหน้าที่ของหลวงประดิษฐ์อุดมการ นายอำเภอสันทราย นอกจากหน้าที่ปลูกปะรำหลวงประดิษฐ์ ฯ มีหน้าที่อำนวยการแต่งทางในเวียงนอกเขตต์สุขาภิบาลโดยตลอดไป

ที่หน้าศาลารัฐบาลปลูกพลับพลาทองอันประณีตบรรจงสำหรับเสด็จออกในงานพิธีต่าง ๆ เป็นหน้าที่เจ้าราชวงศ์ทำ

กำแพงด้านหน้าศาลารัฐบาล เป็นที่กีดกั้นทำให้สนามหน้าพลับพลาแคบไป จึงให้รื้อลงและปราบพื้นที่แปลงหน้าศาลารัฐบาลจนตลอดฝั่งถนนราบเรียบ ปลูกโรงช้างช่อฟ้าเป็นโรงสมโภชช้างพลายสำคัญ เจ้าราชบุตรเป็นนายงาน

ย้ายศาลารัฐบาลไปปลูกใหม่ที่หน้าเรือนจำเป็นที่ทำงานชั่วคราว ส่วนศาลารัฐบาลเก่าซ่อมแซมทาสีใหม่ทั้งหมดใช้จัดเป็นที่ประทับ พระประสารพันธุกิจ เกษตรมณฑล เป็นหัวหน้า พระระวังเวียงพิงค์ หลวงเกษตรประชากร หลวงสุรัตราชกิจ ขุนศรีวรานุรักษ์เป็นผู้ช่วย

ส่วนที่พักเจ้านายข้าราชการกระบวนเสด็จ นอกจากบริเวณศาลารัฐบาล ได้ใช้บ้านอัยการจังหวัดหลังศาลารัฐบาลเป็นห้องเครื่องไทย ห้องเครื่องฝรั่งปลูกเติมขึ้นอีกหลัง ๑ เจาะกำแพงศาลารัฐบาลด้านหลังเป็นประตูเข้าออก เช่าบ้านน้อยคุ้ยที่อยู่หน้าบ้านอัยการจังหวัด จัดให้กองภูษามาลาและกองช้างต้นอยู่ กับยืมบ้านพระยาบริหารราชอาณาเขต เป็น

ที่พักของกองพระราชพิธี เรือน ๗ ห้องริมวัดดวงดี จัดเป็นที่พักตำรวจหลวงและนายทหารมหาดเล็ก ยืมบ้านพระยาสวัสดิ์วรวิถี ถนนช้างม่อยจัดให้พราหมณ์พิธีอยู่ ยืมบ้านนายโปไล้ถนนช้างม่อย จัดให้ข้าราชการกระทรวงธรรมการอยู่ กองรักษาการทหารมหาดเล็กและกองรักษาการทหารกองพลที่ ๘ ใช้เต็นทิมพลบักที่สนามข้างศาลารัฐบาลด้านเหนือ มีแผงทาปูนบังเป็นที่อยู่ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ จัดให้ประทับที่คุ้มหลวง พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงกำแพงเพ็ชร์อัครโยธิน ประทับที่ตำหนักพระราชชายา

ที่สนามหน้าเรือนจำ ปลูกโรงเลี้ยง โรงครัว ที่พักพวกทำครัว โรงตั้งเครื่องไฟฟ้า ที่พักโทรเลข เป็นหน้าที่พระทัณฑเขตต์ประชานุการ เป็นผู้ปลูกสร้าง

ที่สนามหน้าโรงเรียนตัวอย่างมณฑล (ยุพราชวิทยาลัย) ปลูกพลับพลายก ๑ หลัง ทำด้วยเครื่องไม้จริง สำหรับพระราชทานธงลูกเสือ รอบสนามโรงเรียนตัวอย่างปลูกปะรำเป็นไว้รถกระบวนแห่ทูลพระขวัญ และเป็นที่แสดงหัตถกรรมพื้นเมืองทั้งของรับประทานต่าง ๆ เช่นงานฤดูหนาวในกรุงเทพ ฯ การปลูกสร้างพลับพลายกและปะรำรอบบริเวณที่ว่านี้ เจ้าบุรีรัตน์ เป็นนายงานทำ เจ้าราชภาคิไนยเป็นผู้ตกแต่ง

วัดพระสิงห์ ปลูกปะรำใหญ่ข้างวิหารด้านเหนือ เป็นที่รับครัวทานและตักบาตร์เพื่อเสด็จทอดพระเนตร หน้าวิหารปลูกปะรำสำหรับข้าราชการนั่งเฝ้า ภายในวิหารหลวงยกอาสน์พระสงฆ์นั่งได้ ๒๐๐ รูป อำเภอเมืองกับกองสุขาภิบาลเป็นผู้ทำ

วัดต่าง ๆ ที่จะเสด็จประพาส และกำแพงเมืองซึ่งรกเรื้ออยู่นั้น ให้แผ้วถางเป็นที่เรียบร้อยทั่วไป แบ่งหน้าที่กันดังนี้ :

การถางกำแพงเมืองกับวัดสวนดอก และการเลี้ยงเครื่องดื่มที่พลับพลา ขุนเกษมประศาสน์ นายอำเภอหางดง กับหลวงพิศาลอักษรกิจ นายอำเภอช่างเคิ่ง เป็นเจ้าหน้าที่

ทำถนนไปวัดเจดีย์เจ็ดยอด วัดกู่เต้า ถากถางข่วงสิงห์ ข่วงช้างเผือก ตลอดจนแต่งทางห้วยแก้ว เจ้าราชสัมพันธ์ นายอำเภอบ้านแม กับนายสนิท เจตนานนท์ เป็นเจ้าหน้าที่

ทำถนนแยกจากถนนลำพูนไปโรงพยาบาลโรคเรื้อน นายอั๋น เชียนอาภรณ์ ปลัดอำเภอ รักษาราชการแทนนายอำเภอสารภี เป็นผู้ทำ

การแต่งพื้นที่บริเวณศาลารัฐบาล บริเวณโรงช้าง บริเวณโรงเรียนตัวอย่าง นายแดง ลิลิต นายอำเภอสะเมิง เป็นผู้ทำ

การแต่งทาง ตั้งแต่เชิงดอยสุเทพถึงปุย เป็นหน้าที่หลวงบริพันธ์ธุรราช นายอำเภอสันมหาพน เป็นหัวหน้า กับนายมอญ สุคันคานนท์ ปลัดอำเภอ เป็นผู้ช่วย

การตกแต่งที่ประทับบนดอย เป็นหน้าที่เจ้าผู้ครองนคร มีเจ้าประพันธพงศ์เป็นผู้ช่วย การปลูกที่พักเพิ่มเติมบนดอย คือ ห้องเครื่อง ที่พักตำรวจ มหาดเล็ก ที่พักกองบัญชาการ โรงเลี้ยงและการเบิกเคลื่อนบนดอยสุเทพ หลวงทวีประศาสน์ นายอำเภอแม่ริมเป็นผู้ทำ

การเลี้ยงกระบวนเสด็จ ตั้งแต่เชียงราย เชียงแสน และที่เชียงใหม่นี้ พระยาอนุกูลนิธยากร สรรพากรมณฑล กับข้าราชการในแผนกสรรพากร แผนกสุรา แผนกฝิ่นเป็นเจ้าหน้าที่ ในความอำนวยการของคุณหญิงราชนกูล เว้นแต่อำเภอพะเยา หลวงศรีนรานุกูล กับนางคำคุ้ย ภรรยา และขุนพิสิษฐ์กิจกร รับเลี้ยงสนองพระเดชพระคุณเป็นส่วนตัว

การเลี้ยงราชบริพารบนดอยสุเทพ พระราชชายาทรงรับเลี้ยงทั่วไป

การตกแต่งบริเวณศาลารัฐบาลกับบริเวณโรงช้าง แต่งริมถนนแต่ศาลารัฐบาลถึงประตูช้างเผือก ริมถนนแต่สี่แยกกลางเวียงไปวัดพระสิงห์ จากสี่แยกกลางเวียงไปประตูเชียงใหม่ แต่สถานีรถไฟถึงซุ้มที่ ๑ ริมถนนเหล่านี้ทั้ง ๒ ข้าง แต่งด้วยเสาธงมีอักษรพระบรมนามาภิไธยย่อ ป.ป.ร. และ ร.พ. เป็นหน้าที่หลวงอรรถภาณี อัยการมณฑล และข้าราชการกองอัยยการ

บริเวณที่ประทับตลอดถึงโรงเรียนตัวอย่าง ที่มีประรำแสดงหัตถกรรมพื้นเมือง ตลอดจนที่ประทับบนดอยสุเทพใช้ไฟฟ้าบริษัทพัฒนาการเป็นผู้รับเหมานำไฟฟ้ามาตั้ง ส่วนตามถนนหนทางในบริเวณเหล่านี้ หรือที่ใดที่ไฟฟ้าสว่างไม่พอใช้โคมสว่างจุดเพิ่มเติม เป็นหน้าที่ของนายพันโท พระพิพิธณรงค์ กับข้าราชการกองสัสดี

การจัดตั้งโต๊ะเก้าอี้และเครื่องปูลาดที่พลับพลาทอง พลับพลายก และตามที่เสด็จประพาสต่าง ๆ เป็นหน้าที่ของขุนศรีวรานุรักษ์ เสมียนตรามณฑล และข้าราชการผู้น้อยในแผนกมหาดไทย

หน้าที่ตรวจตราการใช้จ่ายเงินในการเสด็จตลอดจนตรวจใบสำคัญ เป็นหน้าที่ของพระยาประสารสัชฌุกร คลังภาคและคลังจังหวัด

หน้าที่ฝึกหัดลูกเสือและอำนวยการฝึกซ้อมนักเรียนขับร้องฟ้อนรำถวายทอดพระเนตร หน้าที่เกี่ยวด้วยวัดพระสงฆ์ เป็นหน้าที่ของพระวิสณฑ์ครุณการ ธรรมการมณฑลและข้าราชการในกองธรรมการ

นายพันตำรวจเอก พระพิทักษ์ทวยหาญ เป็นหน้าที่จัดสร้างราวพระแสงราชศัสตราสำหรับทุกจังหวัดในมณฑลพายัพ กับรักษาเหตุการณ์ทั่วไป มีนายพัน นายร้อย ตำรวจภูธรตามกองต่าง ๆ เป็นผู้ช่วย

การเลี้ยงน้ำเครื่องดื่มเวลาเสด็จประพาสที่ต่าง ๆ เป็นหน้าที่อำมาตย์เอก พระยากฤษณราชอำนวยศิลป์ อธิบดีผู้พิพากษากับผู้พิพากษา

การให้แบบอย่างและตรวจตราการตกแต่งประดับประดาทั้งปวง ตลอดจนอำนวยการทำรถแห่ โดยเลือกตามลัทธิหรือความเป็นอยู่ของชนชาติต่าง ๆ ในมณฑลพายัพ เป็นหน้าที่ของพระยาอนุศาสตร์จิตรกร ข้าราชการเบี้ยบำนาญกรมมหาดเล็ก ซึ่งได้ขึ้นไปช่วยสมุหเทศาภิบาล

หน้าที่จัดกระบวนแห่เข้าเมือง นายพลโท หม่อมเจ้าอลงกฏ เป็นนายก เจ้าแก้วนวรัฐ เจ้าผู้ครองนคร กับพระยาเพ็ชร์พิไสยศรีสวัสดิ์ ปลัดมณฑลประจำจังหวัด เป็นกรรมการ เครื่องกระบวนแห่ต่าง ๆ ทำที่คุ้มหลวงแห่ง ๑ กับพระราชชายาทรงรับช่วยทำเสื้อผ้ากระบวนแห่ด้วยอีกแห่ง ๑ จำนวนช้างเข้ากระบวนได้จำนวนดังนี้ :—

ช้างเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่	พลาย ๙	พัง ๕	รวม ๑๔
ช้างพระราชชายา	พลาย ๒	พัง ๒	รวม ๔
ช้างบริษัทบอมเบ	พลาย ๑๙	พัง ๑๐	รวม ๒๙
ช้างบริษัทบอเนียว	พลาย ๘ สีดอ ๒	พัง ๑	รวม ๑๑
ช้างบริษัทอิชเอเชียติ๊ก ฝรั่งเศส	พลาย.................		๔
ช้างของหลวง	สีดอ ๑ พัง ๓..........		รวม ๔
ช้างพญาเด็กชาย	พลาย................		๒
ช้างกงสุลอังกฤษ	พัง...................		๔
ช้างเจ้าผู้ครองนครลำพูน	พลาย ๙	พัง ๓	รวม ๑๒
		รวมทั้งสิ้น	๘๔ ช้าง

มีการซ้อมกระบวนใหญ่ ๒ วัน คือวันที่ ๑๙ และที่ ๒๐ มกราคม เดิมกระบวนทหารออกหน้าแล้วถึงเสือป่า แล้วถึงกระบวนช้าง ตั้งแต่ช้างตัวต้นจนตัวท้ายที่เจ้านายพื้นเมือง

ขี่นำเสด็จ มีกำนันผู้ใหญ่บ้านเดิรเรียง ๒ แซงไปทั้ง ๒ ฟากทาง และมีพลเดิรเท้าถืออาวุธแซงสายในระหว่างช้างเจ้านายพื้นเมืองที่นำเสด็จด้วย แล้วถึงกระบวนเสด็จ มีกองชุมเดิรนำหน้าสายกลาง แล้วถึงช้างพังนำเสด็จช้างพระที่นั่งและช้างสมเด็จพระบรมราชินี ระหว่างตั้งแต่ช้างพังนำถึงช้างพระที่นั่งสมเด็จพระบรมราชินี มีข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนเดิรเรียง ๒ แซงทั้ง ๒ ข้าง ต่อจากข้าราชการถึงกำนันผู้ใหญ่บ้านแซงต่อไปอีกจนตลอดกระบวนช้าง.

การจัดรถแห่ครัวทานในการสมโภชพระสิงห์ซึ่งถูกผู้ร้ายทำอันตรายชำรุด และพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้รับลงไปปฏิสังขรณ์ที่กรมศิลปากร พอดีการนั้นสำเร็จโปรดให้เชิญกลับขึ้นมาเชียงใหม่ และให้มีมหกรรมการฉลองพ้องในเวลาเสด็จพระราชดำเนินคราวนี้ด้วย พระราชชายาทรงอำนวยการจัดสมโภชเป็นการใหญ่ มีการแห่ครัวทานเป็นต้น

กิจการทั้งหลายนอกจากที่กล่าวมานี้ก็ดี และการบัญชางานแก่เจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ที่จะให้ประสานงานกันมิให้บกพร่องขาดเหลือก็ดี ตกเป็นหน้าที่สมุหเทศาภิบาลอำนวยการทั้งสิ้น.

นครเชียงใหม่จัดกระบวนแห่รับเสด็จเข้าเมือง

ส่วนทางนครเชียงใหม่ในวันนี้เจ้าหน้าที่ได้เตรียมตกแต่งถนนหนทางจากสถานีถึงที่ประทับ ทั้งราษฎรชาวบ้านก็ประดับประดาบ้านเรือนโรงร้าน ๒ ข้างทางเสด็จด้วยธงชาติและผ้าขาวผ้าแดงแต่งตั้งเครื่องบูชา มีพระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถาตามประรำหน้าวัด และประพรมน้ำพระพุทธมนตร์เวลาเสด็จผ่าน พอเวลาเที่ยงวันแล้ว ๒ ข้างทางหลังราชวัติเต็มไปด้วยประชาชนคอยเฝ้าคอยดูกระบวนแห่เสด็จ ตำรวจภูธรและกองลูกเสือได้เรียงรายทางตั้งแต่สถานีรถไฟตลอดจนถึงที่ประทับ นักเรียนโรงเรียนต่าง ๆ ทั้งชายหญิงครูกำกับตั้งแถวเฝ้าข้างถนนเป็นระยะไป ที่สถานีรถไฟมีอาสน์พระสงฆ์สวดถวายชัยมงคลคาถา ๒๐ รูป มีพระเทพมุนีเป็นประธาน ต่อจากพระสงฆ์มีแถวทหารราบที่ ๘ เป็นกองเกียรติยศ และกองเสือป่ารักษาดินแดนพายัพพร้อมด้วยศาสตราวุธธงประจำกองตั้งต่อกองเกียรติยศของทหาร เจ้านายข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนกงสุลชาวต่างประเทศเฉพาะที่เป็นหัวหน้าคณะและบริษัทพร้อมด้วยภรรยายืนเฝ้าตามลำดับดังนี้ เจ้านายพื้นเมืองฝ่ายชาย กงสุล และชาวต่างประเทศกับภรรยา แล้วถึงข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือน ต่อนั้นเจ้านายผู้หญิงพื้นเมืองกับหญิงบรรดาศักดิ์ และภรรยาข้าราชการ ชาวต่างประเทศ นอกจากที่เป็นหัวหน้าคอยเฝ้าที่ประรำหน้าบ้านอธิบดีผู้พิพากษา พ่อค้าคฤหบดีชาวสยามเฝ้าที่ประรำข้างวัดสันขวางและประรำข้างศาลารัฐบาล คนในบังคับอังกฤษเฝ้าที่ประรำประตูท่าแพ พ่อค้าจีนเฝ้าที่ประรำข้างเจดีย์ควัน พระราชชายากับข้าราชการพร้อมด้วยบุตรภรรยาที่มิต้องไปเฝ้าที่สถานีและไม่เกี่ยวกับกระบวนแห่คอยเฝ้าที่พลับพลาทองหน้าที่ประทับ ที่หน้ามุขโฮเต็ลของรถไฟยกแท่นตั้งพระเก้าอี้ทองสำหรับประทับทอดพระเนตรกระบวนแห่ ห้องกลางจัดเป็นห้องประทับเปลื้องเครื่อง ช้างกระบวนเสด็จผูกที่คุ้มหลวงแล้วไปคอยอยู่ที่ข้างโฮเต็ลรถไฟด้านใต้ ช้างกระบวนหน้าและช้างกระบวนหลังผูกที่กรมทหาร เมื่อผูกเสร็จแล้วช้างกระบวนหน้าไปคอยที่ทุ่งนาริมถนนแม่ออนเหนือโรงสี ช้างกระบวนหลังคอยที่สนามหญ้าหลังโฮเต็ลรถไฟ เจ้าหน้าที่กรมภูษามาลาเชิญพระชัยเงินหลังช้างไปขึ้นที่เกยช้างกองหน้า เจ้าหน้าที่กรมพระแสงทอดพระแสงหอกคาพง้าวที่ข้างกูบช้างพระที่นั่ง พระแสงปืนสั้นทอดที่ข้างขวาที่ประทับพร้อมเสร็จ

พอเวลา ๑๔.๕๐ นาฬิกา กระบวนรถไฟพระที่นั่งถึงสถานีเชียงใหม่ พระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถา เจ้านายข้าราชการในมณฑลและในกระบวนที่มาคอยเฝ้ารับเสด็จแต่งเต็มยศใหญ่ถวายคำนับ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี พอสุดเสียงแตรแล้วสมุหเทศา

ภิบาลกราบบังคมทูลเบิก มหาอำมาตย์โท เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ นำธูปเทียนและเครื่องบูชาใหญ่ยิ่ง ๕ อย่างเชิญเสด็จเข้าเมือง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องเต็มยศทหารมหาดเล็ก จ.ป.ร. ประดับเครื่องราชอิสสริยาภรณ์สอดสายสะพายมหาจักรีบรมราชวงศ์ พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินี เสด็จพระราชดำเนินโดยทางลาดพระบาท มีพระตำรวจหลวงนำเสด็จผ่านแถวพวกที่คอยเฝ้า พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงกำแพงเพชร์อัครโยธิน กราบบังคมทูลเบิกมิสเตอร์ดับลิว. เอ. อาร์. วูด กงสุลเยเนอราลอังกฤษกับภรรยา มองสิเออร์ น็อตตอง กงสุลฝรั่งเศสกับภรรยา เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีพร้อมด้วยราชบริพาร เสด็จจากสถานีขึ้นรถยนตร์พระที่นั่งไปประทับที่โฮเต็ลรถไฟ

เมื่อเสด็จประทับพระเก้าอี้ที่หน้ามุขทั้ง ๒ พระองค์แล้ว นายพลโท หม่อมเจ้าอลงกฎ แม่ทัพกองทัพน้อยที่ ๒ ซึ่งเป็นนายกจัดกระบวนแห่ เบิกกระบวนหน้าเริ่มเดินถวายตัว ลำดับริ้วกระบวนดังนี้

๑ กรมบัญชาการกองพล

๒ กองบังคับการกรมทหารบกม้าพิษณุโลก

๓ กรมทหารบกม้าพิษณุโลก ๒ กองร้อย เดินตอนเรียงพวก

๔ กองบังคับการกรมทหารปืนใหญ่ที่ ๘

๕ กรมทหารปืนใหญ่ที่ ๘ พร้อมด้วยพาหนะเดินเป็นตอนเรียงพวก

๖ แตรวงกรมทหารมหาดเล็ก

๗ กองบังคับการกรมทหารบกราบที่ ๘

๘ กรมทหารบกราบที่ ๘ เดินเป็นกองร้อยตอนเรียงหมู่

๙ กองทหารสัมภาระเดินเป็นตอนเรียงหมู่

๑๐ กองเสนารักษ์ เดินเป็นตอนเรียงหมู่

๑๑ กองเสือป่ารักษาดินแดนพายัพ เดินเป็นตอนเรียงหมู่

๑๒ ช้างกลองนำ ผูกเครื่องเงินของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ มีปกตะพองหน้าและห้อยข้างซองหาง ผ้าปูหลังลายทองห้อยหูพู่จามรี คนขี่คอเป่าเขาควาย คนกลางตีกลอง คนท้ายตีฆ้อง แต่งเสื้อกางเกงหมวกแดงขลิบเหลือง

๑๓ ช้างพระชัย ผูกเครื่องเงินมีปกตะพองห้อยข้างซองหางห้อยหูพู่จามรี กูบทองของเจ้าผู้ครองนครลำพูน ควานหัว เจ้าน้อยสาย ณ ลำพูน นุ่งเกี้ยวสวมเสื้อเยียระบับ

คาดสำรดใส่หมวกยอด ในกูบประดิษฐานพระชัยเงินหลังช้าง มีเจ้าพนักงานภูษามาลานั่งประคองไปท้ายคอช้าง ควานท้ายแต่งเสื้อกางเกงหมวกแดงขลิบเหลือง

๑๔ ช้างค้ำ ผูกเครื่องหุ้มผ้าแดง มีสายพานหน้าซองหางและรัดประคน ผ้าปูหลังสีน้ำเงินขลิบแดง ควานหัวควานท้ายใส่เสื้อกางเกงหมวกแดงขลิบเหลือง คนกลางสวมเสื้อกางเกงเขียวหมวกแดง เขียนยันต์ละพายกระบี่ถือหอก

๑๕ ช้างเขน ผูกเครื่องหุ้มผ้าแดงมีสายพานหน้าซองหางและรัดประคน ผูกกูบหวายลงรักแต่งเครื่องอาวุธหอกคาพง้าว ทวนโล่ห์ปักธงรูปสัตว์ กลางช้างแต่งเครื่องอย่างเดียวกับช้างค้ำ ถือแพนหางนกยูง ๒ มือ

๑๖ ช้างเจ้านายพื้นเมืองนำเสด็จ แต่งเครื่องหุ้มผ้าแดง มีสายพานหน้าซองหางและรัดประคน ปกคะพองหน้าผ้าแดงลายทอง ห้อยพู่จามรี ผ้าปูหลังพื้นแดงลายทองเจ้านายที่ขี่คอแต่งเครื่องเต็มยศ ควานท้ายสวมเสื้อกางเกงหมวกแดงขลิบเหลือง ช้างเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ลำพูน ผ้าปูหลังเยียระบับ นำเสด็จเรียงตามลำดับดังนี้

(๑) เจ้าวงศ์เกษม ณ ลำปาง บุตรเจ้าราชบุตร ผู้รั้งเจ้าผู้ครองนครลำปาง

(๒) รองอำมาตย์ตรี เจ้าอุตรการโกศล (ลำปาง)

(๓) รองอำมาตย์โท เจ้าชัยสงคราม (ลำปาง)

(๔) รองอำมาตย์เอก เจ้าราชสัมพันธวงศ์ (ลำปาง)

(๕) รองอำมาตย์เอก เจ้าราชสัมพันธวงศ์ (ลำพูน)

(๖) รองอำมาตย์เอก เจ้าสุริยวงศ์ (ลำพูน)

(๗) รองอำมาตย์เอก เจ้าราชบุตร (เชียงใหม่)

(๘) นายพันตำรวจตรี เจ้าชัยวรเชฐ (เชียงใหม่)

(๙) อำมาตย์ตรี เจ้าราชภาคินัย (เชียงใหม่)

(๑๐) อำมาตย์ตรี เจ้าบุรีรัตน์ (เชียงใหม่)

(๑๑) นายพลตำรวจตรี เจ้าราชวงศ์ (ลำปาง)

(๑๒) นายพลตรี เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ เจ้าผู้ครองนครลำพูน

(๑๓) นายพลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่

ตั้งแต่ช้างตัวต้นถึงช้างเจ้านายนำเสด็จตัวท้าย มีกำนันผู้ใหญ่บ้านจังหวัดเชียงใหม่แต่งตัวสวมเสื้อกากี นุ่งผ้าสีน้ำเงินเดินเรียง ๒ แซงทั้ง ๒ ข้างทาง และระหว่างช้างเจ้านาย

นำเสด็จแต่ตัวคันถึงตัวท้าย มีพลเดิรเท้าแต่งตัวสวมเสื้อขาวนุ่งผ้าสีน้ำเงิน ถืออาวุธหอกคาพง้าวทวนเดิรแซง ๒ ข้างทางในแถวกำนันผู้ใหญ่บ้านเป็น ๔ สาย

เมื่อกระบวนหน้าเดิรผ่านถวายตัว ทหารเสือป่ากระทำเคารพ ควาญช้างที่เป็นควาญหัวพะนมขอแสดงความเคารพ พอถึงช้างเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่เดิรพ้นหน้าพระที่นั่งแล้วให้สัญญาณกระบวนหยุด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีเสด็จขึ้นเกยทรงช้างพระที่นั่ง หมอช้างถวายบังคม ๓ ครั้ง พอประทับเรียบร้อยแล้วถวายบังคมอีก ๓ ครั้ง เจ้าชัยสงครามซึ่งเป็นหมอช้างพระที่นั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกราบบังคมทูลในการที่เจ้าพนักงานทอดพระแสงปืนสั้นไว้ข้างขวาที่ประทับ เมื่อช้างพระที่นั่งจะเริ่มเดิรจากเกย หมอช้างกราบบังคมทูลอีกครั้งหนึ่ง หมอช้างพะนมขอตลอดเวลา ท้ายช้างถวายเครื่องสูง กระบวนหลวงมีดังนี้

๑๗ กลองชุม ๑๖ คน เดิรเป็นแถวหน้ากระดานเรียงสอง แต่งตัวสวมเสื้อกางเกงหมวกแดงขลิบเหลือง สะพายกลองแลฆ้อง

๑๘ ช้างพังนำ ซึ่งเป็นช้างนำช้างพระที่นั่งผูกเครื่องหุ้มผ้าแดง มีสายพานหน้ารัดประคนซองหางมีตะกรด ห้อยพู่จามรี ผ้าปูหลังผ้าตาด ปกตะพองผ้าแดงลายทอง ควาญหัว น้อยบุญวงศ์ ณ เชียงใหม่ ควาญท้าย น้อยสุริยวงศ์ ณ เชียงใหม่ แต่งตัวนุ่งผ้าเกี้ยวสวมเสื้อเยียระบับคาดสำรดหมวกทรงประพาสกำมะหยี่ดำขลิบทอง

๑๙ ช้างพระที่นั่งทรง ผูกเครื่องทองของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ มีปกตะพองห้อยพู่จามรีห้อยข้างซองหาง ผูกกูบทองโถง ควาญหัว นายพันตำรวจเอก เจ้าชัยสงครามท้ายช้าง รองอำมาตย์เอก เจ้าประพันธ์พงศ์ แต่งตัวนุ่งเกี้ยวสวมเสื้อเยียระบับ คาดสำรดหมวกทรงประพาส

๒๐ ช้างสมเด็จพระบรมราชินี ผูกเครื่องทองของเจ้าผู้ครองนครลำพูน มีปกตะพองห้อยพู่จามรีห้อยข้างซองหาง ผูกกูบจำลองทอง ควาญหัว เจ้าน้อยพรม ณ เชียงใหม่ ควาญท้าย รองอำมาตย์เอก เจ้ากาวิลวงศ์ ณ เชียงใหม่ แต่งตัวอย่างเดียวกับช้างพระที่นั่งทรง

ตั้งแต่ช้างพังนำถึงช้างพระที่นั่งสมเด็จพระบรมราชินี ข้าราชการทหารพลเรือนแต่งตัวเต็มยศเดิรเรียง ๒ แซง ๒ ข้างทางแทนกำนันผู้ใหญ่บ้าน ตั้งแต่ช้างพระที่นั่งทรงถึงช้างสมเด็จพระบรมราชินี มีทหารมหาดเล็กเดิรแซงสายในทั้ง ๒ ข้างทาง เป็น ๔ สาย แวงจตุรงคบาท คือ สมุหราชองครักษ์ แม่ทัพกองทัพน้อยที่ ๒ ราชองครักษ์ พระตำรวจ

หลวง มหาอำมาตย์ตรี พระยาวรวิไชยวุฒิกร เดินนำหน้าช้างพระที่นั่งทรง มหาอำมาตย์ตรี พระยาเพ็ชร์พิไสยศรีสวัสดิ์ ปลัดมณฑลประจำจังหวัด เดินนำหน้าช้างพระที่นั่งสมเด็จพระบรมราชินี

๒๑ ช้างเครื่อง มหาดเล็กเชิญเครื่อง ๒ คน ผูกเครื่องหุ้มผ้าแดงกูบโถง

๒๒ ช้างท้าวสมศักดิ์ ผูกเครื่องหุ้มผ้าแดงใส่กูบประทุน

๒๓ ช้างหม่อมหลวงคลอง ชัยยันต์ ณ อยุธยา นางสนองพระโอฐ ผูกเครื่องหุ้มผ้าแดงใส่กูบประทุน

๒๔ ช้างหม่อมราชวงศ์ พันธุ์ทิพย์ เทวกุล ณ อยุธยา นางพระกำนัล ผูกเครื่องหุ้มผ้าแดงใส่กูบประทุน

๒๕ ช้างดั้งหลัง ๒ เชือก ผูกเครื่องและคนขี่อย่างเดียวกับช้างดั้งหน้า

๒๖ ช้างพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ผูกเครื่องพานหน้าซองหางเงิน มีปกคะพองห้อยหูพู่จามรี ใส่กูบทองโถง

๒๗ ช้างพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงกำแพงเพ็ชร์อัครโยธิน ผูกเครื่องพานหน้าซองหางเงิน มีปกคะพองห้อยหูพู่จามรี ใส่กูบทองโถง

๒๘ ช้างหม่อมเจ้าพีรพงศ์ ในสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข ผูกเครื่องหุ้มผ้าแดงกูบโถงทาแดง

๒๙ ช้างหม่อมเจ้าฉัตร์มงคล ผูกเครื่องหุ้มผ้าแดงกูบโถงไม้ลาย

๓๐ ช้างหม่อมเจ้าถาวรมงคลวงศ์ ผูกเครื่องหุ้มผ้าแดงกูบโถงไม้ลาย

๓๑ ช้างเจ้าส่วนบุญ ภรรยาเจ้าจักร์คำขจรศักดิ์ ผูกเครื่องพานหน้าซองหางทองเหลือง กูบประทุน

๓๒ ช้างเจ้าเรณุวรรณา ภรรยาเจ้าบุรีรัตน์ เชียงใหม่ ผูกเครื่องทองเหลืองกูบประทุน

๓๓ ช้างเจ้าหล้า ภรรยาเจ้าราชสัมพันธวงศ์ ลำพูน ผูกเครื่องทองเหลืองกูบประทุน

๓๔ ช้างเจ้าบัวทิพย์ ภรรยาเจ้าราชภาคินัย เชียงใหม่ ผูกเครื่องทองเหลืองกูบประทุน

๓๕ ช้างเจ้าเรือนแก้ว ภรรยาเจ้าราชภาติกวงศ์ เชียงใหม่ ผูกเครื่องทองเหลืองกูบประทุน

๓๖ ช้างเจ้าจันทนา ภรรยาเจ้าประพันธ์พงศ์ เชียงใหม่ ผูกเครื่องทองเหลืองกูบประทุน

๓๗ ช้างเจ้าศิริประกาย ภรรยาเจ้ากาวิลวงศ์ ณ เชียงใหม่ ผูกเครื่องทองเหลืองกูบประทุน

๓๘ ช้างเจ้าวรรณรา ณ ลำพูน บุตรีเจ้าจักรคำขจรศักดิ์ ผูกเครื่องทองเหลืองกูบประทุน

๓๙ ช้างพระยาบริหารราชมานพ ผูกเครื่องทองเหลืองกูบโถงไม้ทาคำ

๔๐ ช้างพระยาอิศรพัลลภ ผูกเครื่องทองเหลืองกูบโถง

๔๑ ช้างพระยาไพชยนต์เทพ ผูกเครื่องทองเหลืองกูบโถง

๔๒ ช้างพระยาอัคนีสราภัย ผูกเครื่องทองเหลืองกูบโถง

๔๓ ช้างหลวงสิทธิ์ นายเวร ผูกเครื่องทองเหลืองกูบโถง

๔๔ ช้างพระสถลพิมาน ผูกเครื่องทองเหลืองกูบโถง

๔๕ ช้างนายจำยวด ผูกเครื่องทองเหลืองกูบโถง

๔๖ ช้างนายจำเรก ผูกเครื่องทองเหลืองกูบโถง

๔๗ ช้างนายชิด หุ้มแพร ผูกเครื่องทองเหลืองกูบโถง

ตั้งแต่ช้างมหาดเล็กเชิญเครื่องถึงช้างตัวท้าย มีกำนันผู้ใหญ่บ้านเดินเรียง ๒ แซง ๒ ข้างทางต่อจากข้าราชการอีกตอนหนึ่ง รวมกำนันผู้ใหญ่บ้านทั้งสิ้น ๘๐๐ คน

อนึ่ง ควานหัวตั้งแต่ช้างเครื่องถึงช้างสุดท้าย แต่งตัวสวมเสื้อกางเกงหมวกแดงขลิบเหลือง

๔๘ แถวตำรวจภูธร เดินปิดกระบวนทางหลัง คอยกันผู้คนเพื่อความเรียบร้อย

พอกระบวนแห่ถึงพลับพลาทองหน้าที่ประทับ กระบวนทหารม้า ทหารปืนใหญ่ ทหารราบ เลี้ยวถนนช้างม่อยข้างซุ้มที่ ๑๐ พอปลายกระบวนถึงแนวซุ้มทำกลับหลังหันกองเกียรติยศทหารและเสือป่าตั้งแถวตรงหน้าพลับพลา ช้างกระบวนหน้าเลยตรงไปออกประตูช้างเผือก เว้นแต่ช้างพระชัยเข้าเกยที่ข้างศาลารัฐบาลด้านเหนือ เจ้าพนักงานเชิญพระชัยลงจากช้างนำไปที่พัก ช้างเจ้านายพื้นเมืองที่นำเสด็จแวะเข้าเกยข้างศาลารัฐบาลด้านเหนือ เจ้านายลงจากคอช้างมาคอยเฝ้าหน้าพลับพลา

กระบวนหลวงตั้งแต่กลองชุมและแถวแซงเสด็จ ช้างพังนำช้างพระที่นั่งเลี้ยวเข้าประตูศาลารัฐบาลด้านใต้เดินผ่านหน้าพลับพลา กองเกียรติยศกระทำเคารพ เจ้านายข้าราชการเฝ้าที่พลับพลาถวายคำนับ ช้างพระที่นั่งเข้าเทียบเกยท้ายพลับพลาด้านเหนือ หมอช้าง

พระที่นั่งถวายบังคม ๓ ครั้ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีลงจากช้างพระที่นั่ง หมอช้างพระที่นั่งถวายบังคมอีก ๓ ครั้ง เสด็จจากเกยขึ้นสู่พลับพลาทอง มีเจ้าผู้หญิงโปรยข้าวตอกดอกไม้นำเสด็จเพื่อความสวัสดิมงคล คือ หม่อมเจ้าหญิงฉัตรสุดา ในพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงกำแพงเพ็ชร์อัครโยธิน กับ เจ้าบุษบง ณ ลำปาง บุตรีเจ้าบุญวาทวงศ์มานิต โปรยนำเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว **เจ้าวงศ์จันทร์ ณ เชียงใหม่ บุตรีเจ้าราชบุตร** กับ เจ้าแววดาว บุตรีเจ้าราชวงศ์ โปรยนำเสด็จสมเด็จพระบรมราชินี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีประทับพระเก้าอี้บนพลับพลาทอง ทอดพระเนตรกระบวนแห่ ช้างกระบวนหลังเริ่มเดินผ่านถวายตัว เมื่อเดินผ่านหน้าพลับพลาแล้วไปเลี้ยวเข้าเกยข้างศาลารัฐบาลด้านเหนือ เจ้านายข้าราชการลงจากช้างมาเฝ้าที่หน้าพลับพลา พอสุดกระบวนแล้ว โปรดพระราชทานเครื่องราชสักการะมอบข้าราชการ ๕ นายเชิญไปบูชาปูชนียสถานตามพระอารามต่าง ๆ ที่มีนามเป็นมงคลตามประเพณีโบราณของเมืองเชียงใหม่ รวม ๕ แห่ง คือ วัดเชียงมั่น วัดเชียงยืน วัดชัยมงคล วัดศรีเกิด วัดศรีบุญเรือง เสร็จแล้ว เสด็จขึ้นประทับบนศาลารัฐบาลมณฑลซึ่งจัดเป็นที่ประทับแรม

พิธีทูลพระขวัญและพระราชทานพระแสงราชศัสตรานครเชียงใหม่

วันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๙ ซึ่งกำหนดเป็นวันพิธีทูลพระขวัญ พอเวลา ๑๐.๓๐ นาฬิกา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องเต็มยศราชการสนาม ประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ทรงสอดสายสะพายนพรัตน์ราชวราภรณ์ พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินีเสด็จพระราชดำเนินโดยทางลาดพระบาทขึ้นประทับพลับพลาทองหน้าศาลารัฐบาล พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในฝ่ายหน้าและพระราชชายา เจ้าดารารัศมี เจ้านายในมณฑลพายัพ ตลอดจนอาณาประชาชน เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระยาราชนกูล สมุหเทศาภิบาล กราบบังคมทูลเบิกกระบวนแห่พิธีทูลพระขวัญเดินผ่านถวายตัว มีลำดับกระบวนดังนี้

๑ กระบวนลูกเสือ เดินแถวเรียงสี่มีแตรวงนำ แบ่งเป็น ๒ กองพัน

๒ กระบวนนักเรียนสามัญ ถือธงไตรรงค์มีจำนวน ๒๙๖ คน

๓ กระบวนนักเรียนหญิง เดินเป็นโรงเรียน มีจำนวน ๓๒๕ คน

๔ กระบวนโยนก ประเทศลานนาไทย ราษฎรชายหญิง ๑๖ อำเภอ ประมาณ ๒,๐๐๐ คน มีปลัดอำเภอกำกับเป็นอำเภอ ๆ

๕ กระบวนชาติจีน มีเล่าโก๊ สิงห์โต มังกร และชนชาติจีน

๖ กระบวนชนชาติฮ่อ รถภาพทำเป็นรูปนกยูงอยู่บนเขา มีพระแขกอ่านคัมภีร์โกหร่าน แล้วถึงพวกฮ่อชายหญิงและม้าต่าง

๗ กระบวนชนชาติละวะ (ละว้า) รถภาพทำเป็นรูปพวกละวะกำลังไหว้ผี ราษฎรชายหญิงละวะเดิรตาม

๘ กระบวนยาง รถภาพทำเป็นรูปยางแบกฆ้องผี ราษฎรชายหญิงพวกยางขาวและยางแดงเดิรตาม

๙ กระบวนแม้ว รถภาพทำเป็นรูปแม้วชายและหญิงแต่งตัวเครื่องแต่งงาน ราษฎรชายหญิงแม้วเดิรตาม

๑๐ กระบวนเย้า รถภาพทำเป็นรูปเย้ากำลังเสี่ยงทาย ราษฎรชายหญิงเย้าเดิรตาม

๑๑ กระบวนมูเซอร์ รถภาพทำเป็นรูปมูเซอร์กำลังไหว้ผีฟ้า ราษฎรชาย หญิงมูเซอร์เดิรตาม

๑๒ กระบวนขมุ รถภาพทำเป็นรูปขมุกำลังดีฆ้องกบ ราษฎรชายหญิงขมุเดิรตาม

๑๓ กระบวนพะม่า รถภาพทำเป็นรูปนกยูงอยู่บนเขา ราษฎรชายหญิงพะม่าเดิรตาม

๑๔ กระบวนเงี้ยว รถภาพทำเป็นรูปสิงห์โต และมีนางนกรำไปหน้า ราษฎรชายหญิงเงี้ยวเดิรตาม

๑๕ กระบวนแขกซิก รถภาพทำเป็นรูปรามา พวกแขกซิกเดิรตาม

๑๖ กระบวนแขกอิสลาม รถภาพทำเป็นรูปคัมภีร์โกหร่าน ราษฎรชายหญิงแขกเดิรตาม

๑๗ กระบวนของบริษัทบอมเบ รถภาพทำเป็นรูปแสดงการป่าไม้ของบริษัท มีช้างลากไม้ ช้างงัดไม้ คนงานบริษัทเดิรตาม

๑๘ กระบวนของบริษัทบอเนียว รถภาพทำเป็นรูปที่พักปางไม้ มีต้นสัก มีช้างตัวใหญ่ขมูขี่คอ คนงานบริษัทเดิรตาม

๑๙ กระบวนของโรงพยาบาลแมคคอมมิค รถภาพทำเป็นรูปโรงพยาบาล มีเตียงคนไข้ นางพยาบาลคณะโรงพยาบาลเดิรตาม

๒๐ กระบวนของโรงพยาบาลโรคเรื้อน รถภาพแสดงสถานที่โรงพยาบาล มีแบบเรือนคนไข้ คณะโรงพยาบาลเดิรตาม

ทุก ๆ กระบวนตั้งแต่กระบวนนักเรียนจนถึงกระบวนท้ายข้างหน้ากระบวนมีคนถือป้ายบอกนามโรงเรียน. ชาติ. คณะ. ๑ คน ถือพานดอกไม้ธูปเทียน ๑ คน ถ้าชาติใดนิยมเครื่องดนตรีชนิดใด ก็มีดนตรีนำหน้ารถขบวนไปด้วย พอถึงหน้าพลับพลาคนที่ถือป้ายกับพานดอกไม้เลี้ยวเข้าไปถวายคำนับ จนกระบวนหมู่คณะของคนผ่านพลับพลาไปหมดแล้วจึงเดิรกลับไปประจำที่ตามเดิม กระบวนต่าง ๆ ที่กล่าวแล้ว เมื่อผ่านหน้าพลับพลาแล้วเลี้ยววงไปตั้งซ้อนกันอยู่ในสนามหน้าโรงช้างตรงข้ามกับพลับพลา

การสมโภชช้างพลายสำคัญ

วันที่ ๒๗ เป็นวันกำหนดมีงานสมโภชช้างพลายสำคัญ ซึ่งบริษัทบอเนียวถวายเจ้าพนักงานได้เตรียมการพระราชพิธีไว้ในโรงช้างซึ่งอยู่ตรงหน้าที่ประทับ ตั้งโต๊ะหมู่ประดิษฐานพระชัยวัฒน์เงินหลังช้าง ตั้งพระเต้าประทุมนิมิตร์น้อยทองเงินพร้อมด้วยเครื่องนมัสการทองทิศ ตั้งอาสนสงฆ์ ทอดพระราชอาสน์และเก้าอี้ที่ประทับพระบรมวงศานุวงศ์ด้านใต้โรงช้างปลูกปะรำและปักเต็นต์รูปไข่เป็นที่ข้าราชการเฝ้า ส่วนที่พลับพลาทองทอดพระราชอาสน์ ตั้งเก้าอี้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการไว้พร้อมเสร็จ พอจวนเวลาเจ้าแก้วนวรัฐพร้อมด้วยเจ้าหน้าที่กรมช้างต้นได้จัดกระบวนแห่ช้างพลายสำคัญจากที่พักเชิงดอยสุเทพเข้ามาในเมือง

เวลา ๑๖.๓๐ นาฬิกา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินี เสด็จออกพลับพลาทอง โปรดเกล้า ฯ ให้เดิรกระบวนแห่นำช้างพลายสำคัญพร้อมด้วยลิงเผือกเข้าสู่โรงสมโภช กระบวนแห่มีช้างตั้งช้างนำช้างตาม พลเดิรเท้าถือเครื่องอาวุธ เมื่อช้างพลายสำคัญเข้าสู่โรงสมโภชแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินีเสด็จจากพลับพลาโดยทางลาดพระบาทไปยังโรงช้าง ทหารบกราบที่ ๗ กองเกียรติยศกระทำวันทยาวุธ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประเคนไตรย่ามแก่พระสงฆ์ ๒๐ รูปที่จะเจริญพระพุทธมนตร์ มีพระเทพมุนีเป็นประธานพระสงฆ์ออกไปครองไตรเสร็จแล้วกลับมานั่งยังอาสน์ทรงเทียนเครื่องนมัสการและทรงศีลแล้ว พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนตร์ ระหว่างนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิสสริยาภรณ์แก่เจ้านายข้าราชการดังต่อไปนี้

เหรียญรัตนาภรณ์ชั้นที่ ๓

นายพลตรี พระยาอมรวิสัยสรเดช

เหรียญจักรพรรดิมาลา

มหาอำมาตย์ตรี พระยาเพ็ชร์พิไสยศรีสวัสดิ์

ตริตาภรณ์ช้างเผือก

อำมาตย์ตรี เจ้าราชวงศ์

อำมาตย์ตรี เจ้าบุรีรัตน์

จัตุรถาภรณ์ช้างเผือก

อำมาตย์ตรี เจ้าราชภาคินัย

รองอำมาตย์เอก เจ้าราชบุตร์

พอสวดมนตร์จบแล้ว ทรงประเคนจัตุปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา พระราชาคณะถวายอดิเรกกลับแล้วทรงหลั่งน้ำพระพุทธมนตร์และทรงสวมพวงมาลัยพระราชทานช้างพลายสำคัญ โปรดเกล้า ฯ ให้พราหมณ์เบิกแว่น ข้าราชการเวียนเทียนสมโภช เจ้าพนักงานประเคนเครื่องดุริยางค์ พอครบ ๓ รอบ พราหมณ์รวมแว่นดับเทียนจุณเจิมเสร็จ เสด็จขึ้น

เวลาค่ำวันนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เชิญพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงกำแพงเพ็ชร์อัครโยธิน เจ้าแก้วนวรัฐ เจ้าจามรี เจ้ามหาพรหมสุรธาดา และเจ้าจักร์คำขจรศักดิ์ รับพระราชทานอาหารในที่เสวย

เวลา ๒๑.๓๐ นาฬิกา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินี เสด็จออกพลับพลาทอดพระเนตรระบำของพระราชชายา เจ้าดารารัศมี ซึ่งจัดมาสนองพระเดชพระคุณเนื่องในการสมโภชช้างพลายสำคัญ ระบำจัดเป็นชุดดังนี้

ชุดที่ ๑ ฟ้อนเทียนอย่างฟ้อนเมือง หญิง ณ เชียงใหม่ ๑๖ คน ฟ้อนนำหน้าช้างพลายชัยเลิศของเจ้าผู้ครองนคร ซึ่งแต่งผูกมัดประดับมีฉัตร์เทียน ๕ ชั้น ที่งาช้างทั้ง ๒ ข้างติดเทียนจุดข้างละ ๔ เล่ม เป็นการแสดงว่าช้างเชื่องไม่กลัวไฟ

ชุดที่ ๒ ฟ้อนโปรยข้าวตอกและร้องถวายชัยมงคล ทำนองซอเชียงแสนและทำนองซอเพลง

ชุดที่ ๓ รำฝรั่งแต่งเป็นเจ้านายโบราณหญิง ๑ ชาย ๑ แล้วนำช่อบุปเกษขึ้นไปทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินี บนพลับพลา

ชุดที่ ๔ ฟ้อนซอเพลงโดยท่าต่าง ๆ รอบช้างและร้องถวายชัยมงคล.

คำร้องระบำซอสมโภชช้าง*

(ทำนองโยนก)

๑ สรวมชีพข้าไท้ อภิวาทไหว้เหนือเกศี ดิลกรัฐนฤบดี แทบธุลีละอองบาทเจ้า พระเดชพระคุณพระปกเกศเกล้า ฯ ไพร่ฟ้าอยู่ชุ่มสุขเย็น ฯ

(ทำนองซอยิ้น)

๑. สา. น้อมเกล้า
ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลฉลอง
บทรัตน์พระยุคลทอง
ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ฯ

๒. บรมนารถพระปกเกศเกล้า
ทั้งพระแม่เจ้าบรมราชินี
ทรงบุญฤทธิ์พระบารมี
เป็นที่ยินดีทุกคนน้อยใหญ่ ฯ

๓. จังหวัดเชียงใหม่ไพร่ฟ้าข้าเจ้า
ทั้งหนุ่มทั้งเฒ่าทั่วทิศทั้งผอง
ได้บึงเปิ้ง*ปะพระร่มโพธิ์ทอง
เป็นฉัตร์เรืองรองปกบังกั้งเกศ ฯ

๔. พอรู้ข่าวสารจะเสด็จประเวศ
อินทรทิพย์เทพก็โมทนา
หื้อสายเมฆะฟ้าฝนธารา
ไหลหลั่งลงมาทั่วพื้นแผ่นหล้า ฯ

๕. ธัญญาหารพฤกษ์เข้ากล้า
ของปลูกฤกไม้ก็บริบูรณ์
เพราะเพื่อเจ้าห้ามหาตระกูล
ท่านทรงบุญคุณมีเป็นอเนก ฯ

---

* พระราชชายา เจ้าดารารัศมี ทรงแต่ง

๑. พึ่งพา

๖. อารักษ์เจนเมืองอันเรืองฤทธิ์เดช
ทั้งเทเวศเจ้าก็แสร้ง[๒]แบ่งปั๋น
หื้อกุญชเรศร์เศวตเรืองพรรณ
เกิดมาเตื่อม[๓]ตันสมภารพระบาท ฯ

๗. พระปรมินทร์ประชาธิปกโลกนารถ
บี้ยมหาราชหน่อพุทธังกูร
กันบ่ใจ้เจื้อ[๔]เจ้าต๋นทรงบุญ
ฉัททันต์ตระกูลไป๋ห่อนมาเกิด ฯ

๘. วันนี้หนาเป็นวันล้ำเลิศ
เป็นวันประเสริฐฤกษ์งามยามดี
จึงทำมังคละเบิก[๕]บายระวายชี
ตามประเพณีสมโภชช้างแก้ว ฯ

๙. ศรีสวัสดิพิพัฒน์ผ่องแผ้ว
เชิญขวัญช้างแก้วจงรีบจรดล
จงมาเป็นช้างที่นั่งมงคล
โดยพระจอมพลเจ้าต๋นเลิศหล้า ฯ

๑๐. จงสุขสำราญแต่นี้ไปหน้า
หื้อเจ้าอยู่ม่วน[๖]กินดี
เป็นพาหนะคู่พระบารมี
เฉลิมเกียรตินฤบดีตลอดเต๊ากุ้มเฒ่า ฯ

(เชียงแสนซอจ๊อย)

๑ ยอผนม[๗]บังคมก่ายเกล้า เท่านี้กราบทูลองค์ ขอหื้อทรงเดชฤทธิ์ ทั่วด้าวแสนโขงไปหน้า ทรงคะนิง[๘]ใด อย่าได้กาไก[๙]เนิ่นช้า หื้อจอมนรินทร์ปิ่นฟ้า อยู่เสวยราชย์ยืนเถอ. ฯ

---

๒. ทำให้ ๓. เพิ่มเติม ๔. ถ้าไม่ใช่เชื้อ ๕. ฤกษ์ที่เริ่มต้นทำการมงคล ๖. สนุกสุขสบาย
๗. ประณม ๘. คำนึง ๙. กลาดเคลื่อน

รายนามผู้ที่ได้รับพระราชทานแหนบทองคำชั้น ๒

เลขที่	ยศ	รายนาม	ตำแหน่ง	วันรับ
๗๑	อำมาตย์โท	หลวงมนุภาววิมลศาสตร์ (ชม จามรมาน)	ผู้พิพากษา	๔/๑๑/๖๙
๗๒	นายพันตำรวจตรี	หลวงยงพลพ่าย (พลอย กฤษณกะลัส)	สารวัตรใหญ่	๔/๑๑/๖๙
๗๓	นายพันตำรวจตรี	หลวงแกว่นใจแกล้ว (พู่ โกศลวรรธนะ)	รั้งสารวัตรใหญ่	๔/๑๑/๖๙
๗๔	อำมาตย์ตรี	พระวรวุฒิวินิจฉัย (เพียง สาณะเสน)	ผู้พิพากษาศาลลำพูน	๔/๑๑/๖๙
๗๕	นายพันตรี	พระประสิทธิสงจักร์ (ชิต ทาคะยานนท์)	ผู้บังคับการกรม ปืนที่ ๘	๔/๑๑/๖๙
๗๖	นายพันตรี	พระพิศาลสงคราม (ชอบ บุญมาก)	ปลัดกองพล ๘	๔/๑๑/๖๙
๗๗	นายพันตรี	พระนรินทรสงคราม (เจริญ จำรูญฤทธิ์)	เสนาธิการกองพล ๘	๔/๑๑/๖๙
๗๘	อำมาตย์ตรี	เจ้าราชวงศ์ (เลาแก้ว ณ เชียงใหม่)	ตำแหน่งพิเศษ	๔/๑๑/๖๙
๗๙	**รองอำมาตย์เอก**	**เจ้าราชบุตร (วงษ์ตวัน ณ เชียงใหม่)**	**รองเสนาบดี มหาดไทย**	๔/๑๑/๖๙
๘๐		เจ้าสุริวงศ์ (น้อยควาย ณ เชียงใหม่)	เจ้าเชียงใหม่	๔/๑๑/๖๙
๘๑		นายอุ่นเรือน ณ เชียงใหม่		
๘๒	อำมาตย์ตรี	พระยาอินทภูติภักดี (เล็ก อินทภูต)	นายอำเภอพรหมพิราม	๕/๑๑/๖๙
		แหนบเงิน ป.ป.ร. ทองคำชั้น ๓		
๘๓	รองอำมาตย์เอก	พระประสงค์เกษมราษฎร์ (ชุ่ม สุวรรณคุปต์)	ปลัดจังหวัดพิษณุโลก	๙/๑๐/๖๙

เอกสารประกอบ

เพื่อให้ท่านผู้อ่านได้เห็นภาพสิ่งแวดล้อมในเบื้องต้น เบื้องกลาง และเบื้องปลายของชีวิต พลตรี เจ้าราชบุตร จึงใคร่ขอแนะนำเอกสารอ่านประกอบดังต่อไปนี้ คือเอกสารรายงานของ พระยาศรีสหเทพ ราชปลัดทูลฉลอง ซึ่งเขียนไว้ในการไปจัดราชการมณฑลพายัพ ขณะนั้นยังถือว่าเป็นประเทศราชและมีเจ้าผู้ครองนคร เมื่อ ร.ศ. ๑๑๘ (พ.ศ. ๒๔๔๒) ในเวลานั้น พลตรี เจ้าราชบุตร มีอายุ ๑๓ ปี และยังเรียนหนังสืออยู่ที่โรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัย ซึ่งมีมีสเตอร์ วิลเลียม แฮริส เป็นอาจารย์ใหญ่

สิ่งที่ควรจะได้สังเกตคือ ลักษณะของบ้านเมือง การคมนาคม การปกครอง ผู้คนพลเมือง การทำงานของข้าราชการฝ่ายเจ้านายเชียงใหม่ และฝ่ายที่ส่งมาจากส่วนกลางที่กรุงเทพพระมหานคร ตลอดจนการครองชีพ การเศรษฐกิจ และขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งพระยาศรีสหเทพได้บรรยายไว้อย่างละเอียด แต่จะขอคัดตัดตอนเอามาไว้เพียงที่เกี่ยวข้องกับเมืองเชียงใหม่ และเพื่อให้เข้าใจชีวิตของเจ้าราชบุตรอย่างดีที่สุดเท่านั้น

ตำแหน่งเจ้านายเชียงใหม่และจังหวัดภาคเหนือที่สำคัญ ได้แก่ เจ้าผู้ครองนคร เจ้าอุปราช เจ้าราชวงษ์ เจ้าบุรีรัตน์ และเจ้าราชบุตร อย่างไรก็ดีในรายงานพระยาศรีสหเทพนั้นได้กล่าวถึงเจ้าราชบุตรอยู่หลายแห่ง แต่มิใช่เจ้าราชบุตร วงษ์ตวัน เพราะขณะนั้นยังอยู่ในวัยเรียน แต่จะเห็นได้ว่าเกี่ยวกับราชการงานเมืองต่าง ๆ นั้น ตำแหน่งเจ้าราชบุตรเป็นตำแหน่งที่มีความรับผิดชอบในหน้าที่ราชการอยู่มาก

จากเอกสารบางตอนจะเห็นได้ว่าแต่ก่อนนั้น การทำราชการร่วมกันระหว่างเจ้านายฝ่ายเหนือกับข้าราชการส่วนกลางยังไม่เข้ารอยกันดี ความสนิทสนมกลมเกลียวระหว่างกันยังน้อย แต่ในกาลต่อมาเจ้าราชบุตร วงษ์ตวันได้มีส่วนประสานข้าราชการ เจ้านาย พ่อค้าและคนทุกชั้นเข้ากันได้อย่างดียิ่ง เนื่องจากท่านเคยได้เล่าเรียนในโรงเรียนของหมอสอนศาสนาอเมริกัน เมื่อเติบใหญ่ขึ้นจึงสามารถสมาคมกับชาวต่างประเทศได้ดี และเพื่อนที่ท่านสนิทสนมตราบเท่าสิ้นชีวิตของเขาคนหนึ่งก็คือมีสเตอร์ วู๊ด ซึ่งเป็นกงสุลอังกฤษ

(สำเนา)

"เพื่อให้สะดวกแก่พระบรมวงษานุวงศ์มากพระองค์เช่นสมเด็จกรมพระยาดำรง-ราชานุภาพและกรมหมื่นมรุพงษ์ศิริพัฒน์เป็นอาทิ และข้าราชการผู้ใหญ่ชั้นสมุหเทศาภิบาลและข้าราชการในกระทรวงเป็นอันมากที่ไปส่ง เพราะการไปมณฑลพายัพสมัยนั้นถือกันว่าเป็นการใหญ่ไกลนักผู้เขียนจึงได้ออกจากกรุงเทพ ฯ ทางรถไฟเมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๘ (พ.ศ. ๒๔๔๒) ไปพระราชวังบางปะอินแล้วลงเรือขบวนที่ให้ไปคอยรับอยู่ที่เรือกลไฟใหญ่จักรพุ้ยท้ายชื่อไอริสของบริษัทบอมเบเบอมา ๑ ลำ เรือกลไฟกรมทหารเรือชื่อ นัทธิ-เทพธิการ ๑ ลำ เสวกาเทวจร ๑ ลำ เรือกลไฟเลดีเบิด ๑ ลำ เรือรัชฎากร ๑ ลำ มีเรือแม่ปะมีเรืออิทธิ ๑ ลำ เรือทองอ่อน ๑ ลำ เรือบด ๑๐ แจว ๑ ลำ เรือเป็ด ๔ แจว ๑ ลำ เรือครัว ๑ ลำ ข้าราชการติดตามไปนั้นมีมิสเตอร์ชาลล์รอบินที่ปรึกษา ๑ ขุนคุรงค์พิทักษ์ (หยวก) หม่อมหลวงเนตรอิศรางกูร ภายหลังหลวงประสานไมตรี ราษฎรข้าหลวงโยธาเมืองนครลำปาง ๑ หม่อมหลวงเจริญอิศรางกูล ภายหลังเป็นพระยาวิเศศฤาไชย ผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบุรี ๑ นายรัก ๑ นายโหมด ภายหลังเป็นพระเทพราช ผู้รั้งผู้ว่าราชการจังหวัดชุมพร ๑ นายเจริญ ๑ นายใจ ภายหลังเป็นพระอาคม ๑ นายฉุ่น ภายหลังเป็นพระยาแพทย์ทรง เป็นแพทย์ ๑ คนใช้ชายหญิง ๑๐ คน และมีกองรักษาการคือนายร้อยเอกนายวัน ๑ นายร้อยตรีไม่ ๑ พลตำรวจ ๖ คน

เมื่อออกจากเกาะบางปะอินแล้วไปทางเรือถึงเมืองอุตรดิตถ์และนมัสการพระพุทธแชวงเมืองลับแลแล้วก็ใช้พาหนะช้างม้าคนหาบหามเดินบกต่อไปทางเขาพรึงเมืองแพร่ ซึ่งเป็นทางที่ผู้เขียนเคยเดินไปวัดทำแผนที่ซ่ำชองมาแล้วแต่ก่อน

ตามระยะทางได้แวะตรวจราชการเมือง อำเภอและเยี่ยมเยียนข้าราชการและราษฎรตลอดไปทุกระยะมีรายงานยื่นกระทรวงแจ้งตามทางราชการ การรับรองตามทางนั้นถึงจะได้สั่งไปก่อนแล้วว่าอย่าให้มากนักแต่ก็ห้ามไม่ไหวถึงมีการตกแต่งสถานที่มีพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ให้พรและการเลี้ยงดูตลอดทาง เดินทางบกไปเมืองแพร่ เมืองน่าน เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เมืองนครเชียงใหม่ มีการรับรองใหญ่สำคัญถึงมีช้างทรงเครื่องมารับนอกกำแพงเมือง เจ้าผู้ครองเมืองขี่ช้างตามหลัง มีขบวนแห่ชายหญิงแต่งกายตามประเพณีเมืองฟ้อนรำนำหน้าขบวนช้างและมีข้าราชการขี่ช้างบ้างม้าบ้างตามหลังขบวนรอดออกประตูมีพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ให้พร และเมื่อถึงที่พักซึ่งแต่งประดับด้วยธงทิวดอกไม้

พื้นเมืองงดงาม มีกงสุลและฝรั่งต่างประเทศพร้อมด้วยข้าราชการแสนท้าวพญาลาวนายแคว้นคอยต้อนรับไห้ร้องแล้วผู้เป็นประธานอ่านแอดเดรสต้อนรับอวยพรและตอบทุกแห่งในเวลาที่ผู้เขียนพักอยู่จัดราชการทุกจังหวัดมีการทำพิธีเชิญขวัญเข้ามาผูกขวัญและมีการมโหรสพพื้นเมืองต่าง ๆ ทุกวัน นอกจากนั้นยังมีคณะราษฎรในเมือง เช่นพวกเงี้ยว พม่า ตองซู่ ข่า ในพื้นเมืองรวมกันเป็นคณะมาหาให้พรและการเลี้ยงดูกันอย่างสุขสำราญเป็นการเรียบร้อยราบรื่นตลอดกาล

เพราะหัวเมืองทางภาคพายัพสมัยนั้นเป็นเมืองประเทศราช การปกครองบังคับบัญชายังเป็นแผนโบราณและมีพระราชประสงค์ให้ผู้เขียนเป็นข้าหลวงพิเศษต่างพระองค์ไปจัดการตามพระบรมราชนโยบายที่สำคัญนั้นทรงมอบหมายให้ผู้เขียนจัดการยุบประเทศราชให้เป็นเช่นหัวเมืองชั้นในทั้งปวงในพระราชอาณาจักรโดยวิธีเหมาะสมแก่กาละเทศะโดยความยินยอมของเจ้าผู้ครองเมืองและเจ้านายบุตรหลานแสนท้าวพระยาลาวในพื้นเมืองแล้วแต่ผู้เขียนสมควรจะเห็นสมควร ไม่มีคำสั่งเป็นหนังสืออย่างใดเลย

การที่ผู้เขียนไปลงมือจัดการเมืองแพร่ก่อนนั้นเพราะเมืองแพร่เป็นเมืองเล็ก พระยาพิริยะพิไชย (น้อย เทพวงษ์) เจ้าหลวงเมืองแพร่รู้จักสนิทชิดชมคุ้นเคยกับผู้เขียนทั้งครอบครัวนับถือผู้เขียนว่าเป็นผู้อุปถัมภ์บำรุงถึงฝากบุตรหลานมาอยู่ด้วยที่บ้านในกรุงเทพ ฯ จะพูดจาเชื่อฟังได้ง่ายและถ้าได้จัดการเมืองแพร่ได้ตามความต้องการแล้วจะได้จัดเมืองอื่น ๆ ได้ง่ายเพราะแต่งกันมาสะดับตรับฟังการงานที่ผู้เขียนจัดทุกระยะไป"

(สำเนา)

กระทรวงมหาดไทย กรุงเทพ ฯ
รับวัน ๕ กุมภาพันธ์ ๑๑๘
หมายเลขที่ ๒๐๐๘๔

ที่ ๔/๑๑๓

ที่พัก นคร เมืองน่าน
วันที่ ๕ เดือน มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

เรื่อง จัดราชการเมืองแพร่

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาศรีสหเทพ กราบทูลพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยทราบฝ่าพระบาท

ด้วยแต่ก่อนข้าพระพุทธเจ้าได้ตั้งใจไว้ว่า การที่ขึ้นมาคราวนี้จะทำรายงานถวายให้ละเอียดโดยพิศดารอย่างรายงาน ๓ ฉบับ ที่ได้ส่งถวายมาแล้ว แต่ครั้นมาถึงที่ต้องทำการเข้าจริงมีเวลาก็น้อยวัน การที่จะต้องจัดต้องทำมากยิ่งนัก และมีธุระต้องเยี่ยมคนคู่ที่ต่าง ๆ และรับแขก ประมาณดูว่า ถ้าเมืองหนึ่งจะอยู่สัก ๑ ปี ก็ไม่มีที่สุดได้ ครั้นจะรอทำรายงานละเอียดถวาย บางทีจะไม่สำเร็จได้ จึงจำเป็นต้องกราบทูลมาโดยย่อดังต่อไปนี้ คือ

๑. วันที่ ๑๗ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๘ เวลาเช้ายกออกจากเมืองอุตรดิฐ เจ้าเมืองกรมการจัดรับแลส่งแข็งแรง ถึงปลูกปรำให้จอดเรือแลปลูกทำเนียบให้อยู่ และมาปรึกษาหารือราชการด้วยทุกคน พระสีหสงครามปลัดสวรรคโลกแลกรมการก็มาอยู่พร้อมกัน ข้าพระพุทธเจ้าได้พาพระสีหมาด้วย เพราะร้องขัดข้องกับเมืองแพร่ต่าง ๆ จะได้พูดกันเสียให้ตกลง จะได้กระทำทางแขวงอุตรดิฐต่อกับแพร่ เพราะทางแพร่เขาทำเสร็จแล้ว แต่ทางอุตรดิฐยังรกเต็มที

พระยาสุนทรรักษ์ นายฉิม พระยาราชบุตร หลวงอุตราภิบาล หลวงนครพิทักษ์ คุมม้ามารับแต่อุตรดิฐถึงเมืองแพร่ คนที่พามารับราชการด้วยคือ พระยาไชยบูรณ ๑ พระกันทคีรี นายอำเภอน้ำปาด ๑ พระเสนามาตย์มหาดไทยพิศณุโลก ๑ ขุนจันทาบาลเลขานุการพิศณุโลก ๑ กับเสมียนของข้าราชการเหล่านั้นอีกสัก ๑๐ คน ข้าพระพุทธเจ้าขอบใจพระยาพิไชยมากที่ได้กรุณาทั้งส่วนราชการแลส่วนตัวให้คนที่ดี ๆ มาด้วยเช่นนี้

เดินทาง ๔ วัน ถึงเมืองแพร่วันที่ ๑๙ ธันวาคม ได้ตรวจทุกข์สุขประชุมพระสงฆ์แลราษฎรตลอดทางมา แวะนมัสการธาตุจ้อแฮ เจ้านายเมืองแพร่ และมิสเตอร์ตอคนำไปรับ มีการเล่นรื่นเริงตลอดทาง เมื่อถึงชายนาริมเมืองทางจะเข้าประตูไชย พระยาแพร่กรมการแลฝรั่ง พม่า ไทย จีน มารับทำขวัญ และมีพระประน้ำมนต์ที่ประตูป่า แห่ใหญ่เข้าเมือง พวกเงี้ยวต้องสู้ดูยินดีมาก มาพักที่บ้านนายอินทวงษ์หลานพระยาแพร่ ที่หนีโรงเรียนมาจากกรุงเทพ ฯ พักอยู่คืน ๑ ที่ไม่พอเพราะมาด้วยกันมาก พระยาแพร่จัดให้ข้าพระพุทธเจ้าย้ายไปพักบ้านราชบุตรใกล้พระยาแพร่ เพื่อได้ไปมาหากันง่าย ในชั่วเวลา ๒ วันที่มาถึงแต่ไปเที่ยวเยี่ยมแลรับแขกหมดเวลา

ราชการเมืองแพร่ ข้าพระพุทธเจ้าได้ตรวจเห็นนายฉิมข้าหลวง กับพวกพระยาแพร่แตกต่างกันอยู่มาก เพราะพระยาสุนทรนุรักษ์กับนายฉิม อุดหนุนและชุบเลี้ยง แต่พวกพระยาอุปราช มีพระยาบุรีรัตน์ และน้อยสวน เป็นต้น ถึงย้ายพระยาราชวงษ์ซึ่งเป็นข้าราชการชั้นใหญ่กว่าและเป็นบุตรเขยพระยาแพร่ออกจากตำแหน่งมหาดไทยให้พระยาบุรีรัตน์เป็นแทน เมื่อข้าพระพุทธเจ้ามาถึงได่สวนเหตุการณ์ต้นลึกหนาบางทราบตลอดแล้ว ทั้งพวกพระยาแพร่ และพวกพระยาอุปราชต่างวิ่งเต้กมาหาข้าพระพุทธเจ้าต่างแข่งขันว่าใครจะทำราชการดีกว่ากัน ข้าพระพุทธเจ้าก็รักษาความแข่งขันคงอยู่ดังนั้น ตกลงปลายมือจะทำอะไรก็ได้ทั้งสิ้น หมดการขัดข้อง

ตำแหน่งในเมืองแพร่ พระยาสุนทรนุรักษ์ได้มาตั้ง ๖ ตำแหน่งไว้เต็มที่แล้ว จะแก้ไขให้น้อยลงไม่ได้ เพราะว่าการอยากเป็นเจ้าเมืองนั้น อยากตลอดทุกตัวคน ถ้าลดให้น้อยกว่า ๖ ตำแหน่งที่เขามีอยู่แล้ว ถึงจะได้มีด้วย ได้รับอนุญาตหรือไม่ได้รับอนุญาตจากกรุงเทพ ฯ ก็ดี คนทั้งเมืองจะขัดขวาง จึงต้องจัดให้คงมี ๖ ตำแหน่ง แต่ย้ายเปลี่ยนตัวคนบ้าง โดยวิธีให้มีไทยที่ดีแกมทุกน่าที่ แลตำแหน่งใดต้องมีทั้งพวกพระยาแพร่แลพระยาอุปราชกำกับแลแข่งขันกันไปในตัว

ข้าหลวงและตำแหน่งทั้ง ๖ บางตำแหน่งก็ทำที่บ้าน บางตำแหน่งก็มาทำกับข้าหลวง ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้มาจัดกั้นรั้วรอบสนามเก่ากวาดซ่อมเรือนโรง ในบริเวณรั้วนั้นเป็นที่ทำราชการทั้งหมด เรียกว่าสนามตามคำเดิมที่ราษฎรพื้นเมืองเข้าใจซึมทราบอยู่แล้ว พระยาแพร่แลกรมการทั้งปวงดีใจมาก ช่วยกันซ่อมศาลาเรือนกั้นห้องสำหรับทำการทั้งกลางวัน กลางคืนจวนตลอดรุ่ง ที่นี้ใหญ่อยู่รั้วไม่พอ พวกกรมการยินดีถึงไปรื้อบ้าน

มาให้ พากันหอบหิ้วมาเอง ๓ วันจึงจัดเสร็จ ครั้นวันที่ ๒๔ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๘ ประชุมพร้อมกันนิมนต์พระทั้งเมืองมาฉันท์เช้า เวลาบ่ายสวดมนต์เย็น พวกนายแควันแก่บ้านมาหมด พวกพม่าต้องซุ่แห่กันมามีม้าห่อร้องกลองอีกทีกมาก พระยาแพร่แลข้าพระพุทธเจ้าพร้อมกันเปิดสนามใหม่ พระยาแพร่ได้ประกาศว่าทั้งแต่นี้สืบไปไม่มีไทย มีลาว เป็นไทยร่วมราชการกันทั้งสิ้น ได้ลงมือทำราชการในสนามตั้งแต่วันนั้นมา เปิดสนามแล้วเลยแห่กันไปเปิดโรงพักพลตำรวจภูธร ซึ่งตั้งอยู่กลางที่ประชุมชนนอกเวียงในที่บ้านซึ่งพระยาคงคาถวาย เมื่อเปิดที่นี่พระยาแพร่สบีชดีนัก คือประกาศในนามของเมืองแพร่ต่อหน้าราษฎรทั้งปวงที่มาประชุมพร้อมกันว่า คนที่เข้ารับราชการเป็นตำรวจภูธรเป็นไทยพ้นทาษชะเลยใครจะเรียกร้องไปใช้นอกจากนำที่ไม่ได้ พอเปิดโรงแล้วมีคนมาขอเป็นพลตำรวจภูธรเป็นอันมาก แต่รับเลือกไว้เพียง ๒๕ คน ปืนเครื่องแต่งตัวไม่มี ครั้นพวกกรมการได้ทราบพากันนำวินเชสเตอรอย่าง ๑๒ นัด มาให้ได้ครบ ยายบัวไหลออกตลาดหาซื้อผ้าลายสองได้มาย้อมเข้าทันที รับจัดเสื้อกางเกงได้ครบในค่ำวันนั้น เป็นของบัวไหลทูลเกล้า ฯ ถวาย ที่สนามแลโรงพักใหญ่มีป้ายกระดานใหญ่สลักตัวหนังสือในไม้ยกในเวลานั้น ๔ ป้าย สำหรับสนามที่ว่าการ ๑ ที่ว่าการแขวงซึ่งตั้งในบริเวณเดียวกันแลเป็นเรือนหลวงซึ่งนายฉิมอาศัยอยู่ ๑ โรง พลตำรวจภูธร ๑ โรง ไปรษณีย์โทรเลข ๑ เป็นป้ายใหญ่ทาสีงาม ทำอยู่ ๒ วัน ๒ คืน เวลาเปิดเชิญฝรั่ง ไทย จีน มาพร้อมกัน เป็นปาตี้น้ำชาด้วย ต่างคนต่างแสดงความยินดียิ่งนัก

เมื่อรวมจัดที่ว่าการนี้ขึ้นแล้ว จำเป็นต้องเป็นเรือนรุงรัง พระยาแพร่แลกรมกองร้องขอว่าให้เป็นสนามใช้ไปพลาง จะขอปลูกสนามใหม่ เมื่อข้าพระพุทธเจ้าตกลงด้วยแล้วต่างคนต่างเรียกบ่าวได้มาสัก ๓๐๐ ปราบที่รื้อกำแพงบ้านเก่าข้ามฟากถนนกับบ้านพระยาแพร่มาทางเหนือ ที่กว้างยาวเกือบ ๘ เส้น เป็นที่ดีนัก จะทำที่ว่าการใหม่ ไม้ที่จะทำต่างคนต่างแต่งช้างไปลากเข้ามาลงมือเลื่อยทีเดียว แต่ค่าจ้างจีนกวางตุ้ง และค่าเหล็กแพงมาก ข้าพระพุทธเจ้าจึงตั้งไว้ในงบประมาณหมื่นบาท

การสำคัญที่ได้จัดไปแล้วอย่างใด มีแจ้งอยู่ในสำเนาใบบอกพระยาแพร่แลสำเนารายงานเป็นเรื่อง ๆ ที่ข้าพระพุทธเจ้าได้ส่งถวายมาในซองนี้ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาทแล้ว ยังมีเรื่องป่าไม้เป็นเรื่องสำคัญที่กรมป่าไม้กับพระยาแพร่แลกรมการวิวาทกันใหญ่โต ที่เป็นการตกลงได้แล้วดังรายงานที่ส่งถวายมานี้ มิสเตอรดอคนำดีใจเป็นอย่างยิ่ง และคืนดีกันหมดแล้ว

มิสเตอรแมกคอนแนนบริษัทบอมเบเบอมาก็ได้ขอมาพูด แจ้งอยู่ในรายงานที่ถวายมานั้นแล้ว ฟังเสียงในบริษัทในเวลานี้อ่อนเต็ม คงเรียบร้อยแลตกลงตามที่กรมป่าไม้ต้องการหมดได้ แต่บริษัทขอรอปฤกษาหัวหน้าของเขาอีกคนหนึ่งที่นครลำปางก่อน แล้วจึงจะนัดพูดกันที่นครลำปางอีกต่อไป

ข้าพระพุทธเจ้าได้พบมองซิเออรลูก้องไวส์กงสุลฝรั่งเศสที่เมืองแพร่ ฟังกิริยาอาการเรียบร้อยมาก เตือนข้าพระพุทธเจ้าถึงเรื่องจะใช้เงินบาทเป็นแสนคาดตามที่เขาได้กราบทูลไว้ ข้าพระพุทธเจ้าได้บอกว่า ข้าพระพุทธเจ้ากำลังจะตรวจจัดอยู่ได้มาพูดเรื่องลำซ้ำซื้อไม้ การที่ซื้อก็เอาเงินลงหว่านอย่างแบบบอมเบเบอมา ข้าพระพุทธเจ้าก็ตอบตามทางอย่างที่ได้ทรงตอบบริษัทบอมเบเบอมา ลงปลายก็ขอความกรุณา ดูดังว่าที่เมืองแพร่ไม่สู้มีการ จะไปคอยพบข้าพระพุทธเจ้าที่นครลำปาง ได้บอกข้าพระพุทธเจ้าว่าการที่เชียงแสนก็เป็นปกติอยู่ แต่ว่านายน้อยเหมย น้อยกู่ น้อยมโนเรศ ยังไม่ได้เข้าหาพระยาราชเดชดำรงเพราะยังกลัว แต่เมื่อข้าพระพุทธเจ้าไปถึงเชียงรายหรือบ้านแม่คี คนทั้ง ๓ จะเข้ามาหา

การโจรผู้ร้ายในแขวงเมืองแพร่ชุมเต็มที่ ปล้นกันไม่ใคร่ขาด มีเงี้ยวเป็นต้น แต่เมื่อได้จัดแขวงและพลตำรวจภูธรแล้วคงสงบทันที พลตำรวจภูธรที่จัดขึ้นใหม่ ๒๔ คน เจ้านายกรมการ ราษฎรพอใจมาก หัด ๓ – ๔ วัน ก็ได้ว่องไว เป็นอย่างซ้ำเข้าใจหมด พระยาแพร่ปลื้มมาก ข้าพระพุทธเจ้าได้เทียบพระยาราชบุตรเป็นนาย เพราะเขาว่าตำแหน่งทหารอยู่แล้ว ได้ให้นายร้อยตรีไม้ ๑ และสิบเอก ๑ ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าขอพระวาสุเทพมาแต่กรุงเทพ ฯ เป็นนายอยู่ประจำเมืองแพร่ เพราะเป็นที่กลางแลสำคัญ ในชั้นนี้ข้าพระพุทธเจ้าได้แต่งตั้งให้นายสุคนักเรียนกระทรวงมหาดไทยกับพระสุริยะคุมพลตำรวจ ๖ คนไปตรวจแขวงเมืองแพร่ทางต่ออุตรดิฐ แลนครลำปางสาย ๑ กับจัดหลวงราชสุภา นายอำเภอเมืองเมืองตั้ง ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าขอพระยาพิไชยมาด้วยนั้น คุมพลตำรวจใหม่อีก ๖ คนไปตรวจตลอดเมืองสองแลขวางเมืองแพร่ฝ่ายเหนือแล้ว ให้กลับมาถึงแพร่ก่อนข้าพระพุทธเจ้ากลับจากน่าน หลวงราชสุภาคนนี้ดีพอใช้ ข้าพระพุทธเจ้าหมายใจไว้ว่าจะให้มาเป็นนายอำเภอแขวงนครน่าน ข้าพระพุทธเจ้าได้จัดวางการสำหรับพลตำรวจตรวจตราตามเขตรแขวงรักษาความสงบต่อไปด้วย หวังด้วยเกล้า ฯ ว่า เมื่อข้าพระพุทธเจ้าจากแพร่ไปแล้วการตรวจคงไม่เสื่อมทราบได้เมื่อข้าพระพุทธเจ้าไปนครลำปางจะพาพลตำรวจภูธร (ลาว) ไปอวดสัก ๑๒ คน

ตามพระโทรเลขประทานพระอนุญาต ข้าพระพุทธเจ้าได้ตั้งให้พระยาไชยบูรณเป็นข้าหลวงประจำเมือง (ไม่ใช่รักษาราชการ) แต่วันที่ ๒๐ ธันวาคม แล้ว พระยาไชยบูรณ์แข็งแรงมากและเข้าใจการดีด้วย เสียแต่พูดฝรั่งไม่เป็น แต่ไม่ขัดข้องเพราะมีล่ามของกรมป่าไม้อยู่ที่นี่ แล้วได้ตกลงกับมิสเตอรคอดนำว่า พนักงานป่าไม้ตามหัวเมืองในมณฑลนี้ ต้องมานั่งออฟพีสร่วมสนามกับข้าหลวง เพราะเห็นด้วยเกล้า ฯ ว่าจะกำกับกันดีและไม่ชัดกันได้ ไทยจะได้กันฝรั่งไม่ให้เมาเหลือเกิน หรือทำการตามชอบใจอย่างเช่นมิสเตอรเดลี ออกใบอนุญาตให้รับเช่าทำป่าไม้ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้ประกาศถอนเสีย ๒ – ๓ รายแล้วเป็นต้น ฝรั่งจะได้ดูการไทยทำในสนามพาให้สะอาดแลตรงเวลา

ในเวลา ๗ วันที่อยู่เมืองแพร่ การทำขวัญ การเลี้ยงโต๊ะ การเล่นครึกครื้นต่าง ๆ อยู่ข้างหนักมือ เพราะฝรั่งอยู่ที่ใด ๆ รู้ข่าวก็พากันมาหมด ดินเนอรแลสปีชไม่ใคร่หยุดที่อยู่เมืองแพร่เพียง ๗ วัน เพราะขากลับจะมาพักอยู่ดูการอีก

สังเกตดูเค้าสนาม (๓ คน) จะใช้ได้ ได้นั่งประชุมหลายวันแล้วการสำเร็จได้ดีดีมาก บางเรื่องก็มีต้องถึงโวต แต่มีขุนจันทาบาลคนมณฑลพิษณุโลก ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้รับน่าที่ข้าหลวงผู้ช่วยนั้น เป็นคนหนุ่ม มีคุณวุฒิควรแก่ตำแหน่ง เมมเบอรของเค้าสนามผู้หนึ่ง การที่ปฤกษามีเรื่องขัน ๆ ซึ่งกรมการเมืองแพร่ทำเรื่องราวมายื่นขอทำป่าไม้อ้างว่าพระยาแพร่ได้อนุญาตข้าพระพุทธเจ้าไต่สวนทางนอก ๆ ก็ได้ความว่าอนุญาตจริง แต่เป็นอนุญาตด้วยปากตามแบบที่เป็นมาแล้ว เมื่อเจ้าหน้าที่นำเรื่องราวขึ้นเสนอเค้าสนาม (พระยาแพร่ร้องว่าที่จะพูดอย่างใดในคณะนั้นเป็นพูดอย่างเมมเบอรของสนาม -ไม่ใช่เจ้าเมืองแพร่) พระยาแพร่ได้ถามผู้ยื่นเรื่องราวว่า การที่ว่าได้รับอนุญาตนั้นไม่มีหลักฐานต้องให้นำใบอนุญาตมาด้วยจึงจะเชื่อได้ น้อยสวนผู้ยื่นเรื่องราวก็เป็นสิ้นท่าพูด เพราะอนุ-ญาต แต่ก่อนอนุญาตด้วยวาจาทั้งนั้น

๓. การที่ข้าพระพุทธเจ้าจัดไว้แล้วได้เพียงนี้ แต่การที่จะให้สำเร็จตลอดต่อไปยังต้องการความตรวจตราและผู้ถือท้ายถือหางอย่างดี ถ้ามิฉะนั้นเกรงจะไม่ยั่งยืนไปได้ แต่อย่างไรก็ดี ข้าพระพุทธเจ้าจะเมกพระยานริศรให้ทำให้จนได้ แต่ฟังเสียงดูยังจะต้องชี้แจงกันมาก เพราะดูเหมือนจะได้ไปรับกับกงสุลอังกฤษที่เชียงใหม่อย่างไร แล้วว่าคนในบังคับมีอำนาจจะตั้งบ้านเรือนได้ แต่ความจริงแท้จะเป็นประการใดยังไม่ทราบเกล้า ฯ เพราะยังไม่ได้พบกับพระยานริศร

ในการเรื่องคนในบังคับยังไม่มีข้อขัดข้องอย่างใด ข้าพระพุทธเจ้าได้ชี้แจงให้ข้าหลวงและเจ้านายกรมการทั้งเมืองน่านและเมืองแพร่ให้เข้าใจในการที่เกี่ยวข้องแก่คนในบังคับตลอดแล้ว สังเกตดูคนในบังคับอังกฤษและฝรั่งเศสวิ่งเข้ามาหาสู่ประจบประแจงข้าพระพุทธเจ้าคือยู่

การโยธาในเมืองแพร่ได้ลงมือกะตัดถนนหลายสาย และในเดือนน่าพอราษฎรขนเข้าบ้านหมดแล้ว จะลงมือทำถนนแต่ประตูเมืองแพร่ตรงไปบ้านป่าต้นผึ้ง ซึ่งเป็นทางตรงไปบ้านแม่พวกทาง ๔๐๐ เส้นเศษ เพราะจากแก่พวกมาเมืองแพร่ทางธาตุจ้อแฮอ้อมมากนัก ได้จัดเมืองให้สะอาดใน ๗ วันผิดกับเก่ามาก ถ้าเสด็จมาอีกเป็นแปลก ถึงกับจะจุดโคมตามถนนโดยเงินเรี่ยไรชั่วชีวิตรในเร็ว ๆ นี้

เจ้านครลำปางให้เจ้าราชสัมพันธ์ กับเจ้าสุริยะมาเรียนแบบแผนที่จัดใหม่ที่เมืองแพร่ พระมนตรี แลนายโต๊ะจะมาถึงเมืองแพร่ในวันสองวันนี้

การที่จัดในน้อยวันมีหนังสือมากถึงเท่าที่ถวายมาในซองนี้คงทรงทราบใต้ฝ่าพระบาทได้ว่า ต้องทรมานกายทั้งกลางวันกลางคืนเพียงใด ข้าพระพุทธเจ้าต้องขอพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เป็นที่พึ่ง ที่เขียนรายงานนี้ย่อนักโดยหมดเวลาจริง ๆ ข้าพระพุทธเจ้าได้สอดสำเนาใบบอกพระยาแพร่ด้วยเรื่องจัดการปกครอง ๑ การเก็บค่านาอย่างใหม่ ซึ่งมิสเตอร์ไยส์ได้ร่างโครงรวมกับแบบกรุงเก่าแลที่ข้าพระพุทธเจ้ามาแก้ไข ๑ เรื่องทาษชะเลย ๑ เรื่องเก็บเงินแทนเกณฑ์ ๑ เรื่องป่าไม้ ๑ แมมโมแรนดำของข้าพระพุทธเจ้าว่าด้วยการป่าไม้เมืองแพร่ ๑ ข้อความที่ปฤกษาตกลงกับมิสเตอรตอดนำเป็นเลขานุการจด ๑ สำเนาโทรเลขเรื่องงบประมาณเมืองแพร่ ๑ งบประมาณรายได้รายจ่ายเมืองแพร่ ๑ รวม ๑๑ ฉบับ ถวายเพื่อทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท แต่ต้นใบบอกเป็นของสำคัญ ข้าพระพุทธเจ้ายังรักษาไว้ การที่จะมีสารตราตอบประการใดเห็นด้วยเกล้า ฯ ว่า ควรงดไว้ก่อนจนข้าพระพุทธเจ้ากลับมาถึงกรุงเทพ ฯ เพราะการก็เป็นไปตามในใบบอกนี้อยู่แล้ว ไม่มีอะไรขัดข้อง

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

ข้าพระพุทธเจ้า

พระยาศรีสหเทพ

ราชปลัดทูลฉลอง

ประทับตรารูปม้าทรงเครื่องมาเป็นสำคัญ

(สำเนา)

ที่พักบ้านสะเกษแขวงอ่างทอง

ที่ ๒๔/๑๓๖๖

วันที่ ๒ เมษายน ศก ๑๑๘

เรื่อง ประชุมคฤหบดี

ข้าพระพุทธเจ้าพระยาศรีสหเทพราชปลัดทูลฉลอง กราบทูลพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยทรงทราบฝ่าพระบาท

ด้วยเมื่อข้าพระพุทธเจ้าไปถึงเมืองแพร่ เมืองน่าน เมืองนครลำปาง และเมืองนครเชียงใหม่ ข้าพระพุทธเจ้าได้มีการประชุมใหญ่คือเชิญข้าหลวงเจ้านายพระยาแสนทาวิ นายแคว้น กงสุลต่างประเทศผู้อำนวยการค้าขายของบริษัททั้งปวง มาประชุมพร้อมกันเพื่อไต่ถามความทุกข์สุก และขอความรู้ความแนะนำในการจะทะนุบำรุงบ้านเมืองต่าง ๆ ได้มีการโต้เถียงกันในที่ประชุม และมีความเห็นตกลง และทั้งได้ทราบการเป็นอันมาก มีข้อความพิศดารแจ้งอยู่ในรายงานประชุมถวายมาเพื่อทรงทราบฝ่าพระบาทด้วยแล้ว

ที่เมืองนครลำพูน และเมืองเถินไม่ได้ประชุมเพราะเป็นเมืองเล็กนอกจากพวกข้าหลวงกับเจ้านายสองสามคนแล้วไม่มีใคร

รายงานประชุมข้าพระพุทธเจ้าได้ขอให้มิสเตอร์คอคนำเป็นผู้จดเพราะในที่ประชุมมีคนอังกฤษมาก และเป็นผู้แนะนำออกความเห็นมากกว่าคนพื้นเมือง และมีข้อความสำคัญที่กงสุลอังกฤษได้ตกลงและตกลงในที่ประชุมคือ เรื่องยอมให้คนในบังคับอังกฤษเสียค่าธรรมเนียมหนังสือเดินทางให้ และรับว่าบรรดาคนต่างประเทศที่มาตั้งบ้านเรือนอยู่ในมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือเป็นผู้ไม่มีกรรมสิทธิเป็นเจ้าของที่ดิน คือมาจับจองที่ดินอยู่โดยไม่มีกรรมสิทธิตามกฎหมาย.

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด.

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาศรีสหเทพ

ราชปลัดทูลฉลอง

(สำเนา)

ที่พักบ้านกรุงเทพ ฯ

วันที่ ๔ เดือนเมษายน รัตนโกสินทร ศก ๑๑๙

ที่ ๒๘/๑๓๗๐

เรื่อง จัดราชการมณฑลตวันตกเฉียงเหนือ ศก ๑๑๘

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาศรีสหเทพ ราชปลัดทูลฉลอง กราบทูลพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยทรงทราบฝ่าพระบาท

ด้วยได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้าขึ้นไป ตรวจจัดราชการมณฑลตวันตกเฉียงเหนือนั้น พระเดชพระคุณเป็นล้นเกล้าหาที่สุดมิได้

๑. ข้าพระพุทธเจ้าได้กราบถวายบังคมลาออกจากกรุงเทพ ฯ เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๘ กลับถึงกรุงเทพ ฯ วันที่ ๓ เมษายน ร.ศ. ๑๑๙ รวมเวลาไปรับราชการ ๔ เดือน หนึ่งวัน เป็นวันอยู่จัดราชการ

เมืองแพร่ทั้งกลับไปกลับมา	๑๐ วัน
นครเมืองน่าน	๘ วัน
นครลำปางทั้งกลับไปกลับมา	๑๖ วัน
นครลำพูนทั้งกลับไปกลับมา	๕ วัน
นครเชียงใหม่	๓๐ วัน
เมืองเถิน	๓ วัน
รวมวันอยู่เมืองจัดราชการ	๗๒ วัน
รวมเวลาเดินทาง	๕๐ วัน

๒. ราชการทั้งปวงที่ข้าพระพุทธเจ้าได้จัดทำได้กราบทูลมาทางโทรเลขตลอดแล้ว บัดนี้ ข้าพระพุทธเจ้าขอถวายร่างข้อบังคับสำหรับปกครองมณฑลนั้น ซึ่งมีข้อความดังเช่นเป็นรายงานของข้าพระพุทธเจ้าโดยพิศดาร

๓. ข้อความในร่างข้อบังคับนี้ เป็นข้อความที่ได้ปรึกษาหารือด้วยข้าหลวงและเจ้านายเห็นว่าดีพร้อมกัน และได้รับพระอนุญาตโดยทางโทรเลขให้ใช้แล้วโดยมากและซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้ออกเป็นคำสั่งให้ใช้เป็นเรื่องๆ แล้ว และยังใช้อยู่ทุกวันนี้ สังเกตดูการเป็นไปได้ตามคำสั่งโดยเรียบร้อยไม่มีที่ติดขัดอย่างใด

๔. ถ้าข้อความในร่างนี้ชอบด้วยพระดำริแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้า ฯ ว่าควรมีสารตราออกไปให้ใช้ลองดูสักศกหนึ่งก่อน เพราะถ้าเป็นข้อบังคับดีกว่าอยู่หลายประการ คือ

(๑) ไม่ตายตัวแก้ไขได้

(๒) ใส่ข้อความได้พิศดารกว่าเป็นพระราชบัญญัติ

(๓) จะป้องกันมิให้เจ้านายตกใจให้ค่อยเป็นค่อยไปสักหน่อย

ทั้งนี้ แล้วแต่จะทรงพระดำริเห็นสมควร ถ้าจะโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นพระราชบัญญัติก็อาจแก้ไขให้เป็นได้โดยเร็ว คือแก้คำและยกข้อความซึ่งควรเป็นข้อบังคับออกเสียเป็นแผนกหนึ่ง

๕. ราชการที่ข้าพระพุทธเจ้าได้จัดนั้น ได้ทั้งกองข้าหลวงใหญ่มณฑลและการบ้านเมืองทุกอย่าง รวมทั้งการป่าไม้ซึ่งอยู่ข้างจะยุ่งยากด้วย แลจัดในเวลาน้อยนักเท่านี้ ข้าพระพุทธเจ้าและข้าราชการที่มาด้วยกันได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณและต้องทรมานร่างกายบอบช้ำที่ต้องทำการหนักทั้งเวลาเดินทางแลเวลาพักในเมืองเพียงใด ใต้ฝ่าพระบาทย่อมทรงทราบอยู่ดีแล้ว

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาศรีสหเทพ

ราชปลัดทูลฉลอง

ประทับตรารูปม้าทรงเครื่องมาเป็นสำคัญ

(สำเนา)

รายงานประชุมข้อราชการที่เมืองแพร่

วันที่ ๒๓ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘ (พ.ศ. ๒๔๔๒)

พระยาศรีสหเทพ ราชปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทยเป็นประธานในที่ประชุม ผู้ที่มาประชุม คือ พระยาพิริยวิไชย พระยาแพร่ ๑ พระยาราชฤทธานนท์ ข้าหลวงประจำเมืองแพร่ ๑ พระครูพุฒวงษ์ เจ้าคณะสงฆ์ กับพระสงฆ์อีก ๓ รูป พระสีหสงคราม ผู้รั้งราชการเมืองสวรรคโลก เจ้าบุรีรัตน์ ๑ เจ้าราชวงษ์ ๑ เจ้าราชบุตร ๑ หลวงนรา ๑ มองเซียนนา ๑ กับเงี้ยวหลายคน มิศเตอร์เฟงเกอร์ แห่งบริษัทอิสต์เอเซียติก มิศเตอร์คอมชัน แห่งบริษัทสยามฟอเรส มิศเตอร์แมกคอแนล มิศเตอร์เซเกล มิศเตอร์รัชเซล แห่งบริษัทบอมเบเบอร์มา มิศเตอร์รอบินซ์ ๑ มิศเตอร์คอดเทนแอม ๑ มิศเตอร์ฮีลี ๑ มิศเตอร์วิลกินซ์ ๑

พระยาศรีสหเทพได้พูดขึ้นเป็นการเปิดประชุมว่า มีความชอบใจท่านทั้งหลายที่ได้มาประชุมพร้อมเพรียงกันดังนี้ และขอชี้แจงให้ที่ประชุมทราบว่า ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ให้พระยาศรีสหเทพขึ้นมาตรวจจัดราชการคราวนี้พระยาศรีสหเทพได้ตั้งใจที่จะ แก้ไขจัดการข้อขัดข้องต่าง ๆ ให้เรียบร้อย เพราะฉะนั้นถ้าท่านผู้ใดที่มาในที่ประชุมนี้จะมีข้อขัดข้องอย่างใด หรือเห็นว่ามีการอย่างใดที่ควรจะแก้ไขเปลี่ยนแปลงแล้ว ก็ขอให้กล่าวขึ้นในที่ประชุมนี้เพื่อจะได้ปฤกษาหารือให้เป็นการตกลงต่อไป

มิศเตอร์แมกคอแนลได้กล่าวขึ้นแทนที่ประชุมทั่วไป ว่าที่ประชุมมีความชอบใจพระยาศรีสหเทพซึ่งได้แสดงความเอื้อเฟื้อต่อราชการนั้น ที่ประชุมขอรับรองว่าจะได้ช่วยแลอุดหนุนทุก ๆ คน เพราะฉะนั้นในชั้นนี้ขอกล่าวถึงเรื่องไปรษณีย์และโทรเลขซึ่งควรจะคิดอ่านแก้ไขให้ดีขึ้น คือ ๑ ในส่วนแผนกไปรษณีย์ควรจะจัดการให้ได้เดินเมล์ให้เร็วขึ้น เพราะเมล์เวลานี้ช้ามาก มีตัวอย่าง คือ เมล์มาจากกรุงเทพ ฯ เมื่อวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ได้รับที่เมืองเชียงใหม่ก่อนเมืองแพร่ แต่ที่จริงเมืองแพร่ใกล้กับกรุงเทพ ฯ มากกว่าเมืองเชียงใหม่ จึงควรจัดการแก้ไขในข้อนี้ ๒ ในส่วนแผนกโทรเลขนั้นเห็นว่าข้อสำคัญที่ควรจะแก้ไขให้ดีขึ้นก็คือซ่อมแซมแลรักษาเสาโทรเลขตลอดทางเพราะในเวลานี้มีที่หลายแห่งซึ่งเจ้าพนักงานได้เอาไม้ไผ่ค้ำจุนสายโทรเลขไว้กระทำให้แรงไฟฟ้ารั่วไปได้มาก

พระยาศรีสหเทพได้ขอบใจมิศเตอร์แมกดอแนลที่ได้กล่าวในเรื่องนี้ และได้ชี้แจงต่อที่ประชุมว่า พระยาศรีสหเทพได้มีโทรเลขไปยังเจ้ากรมไปรษณีย์โทรเลขเมื่อวันที่ ๒๒ เดือนนี้ (ธันวาคม) ขอให้เจ้ากรมกลับไปกรุงเทพ ฯ เดินทางเมืองแพร่เพื่อจะได้ตรวจแลจัดการในเรื่องนี้ และว่าเวลานี้การไปรษณีย์ก็ได้จัดเรียบร้อยขึ้นมากแล้ว และได้ไปพูดตกลงกับผู้ว่าราชการเมืองสวรรคโลก ผู้ว่าราชการเมืองสวรรคโลกกับพระยาแพร่รับรองว่าจะได้จัดการในเรื่องเดินเมล์นี้ให้เป็นการสำเร็จตลอดไปภายใน ๑ เดือน

มิศเตอร์เซเกล์ได้กล่าวขึ้นว่า ได้สังเกตุเห็นว่าโทรเลขมักจะเขียนผิดบ่อย ๆ คงจะเป็นด้วยเหตุที่เจ้าพนักงานโทรเลขไม่รู้จักภาษาอังกฤษ

จีนหมาร้องขึ้นว่า บิดาเป็นเจ้าภาษีสุกร แต่มีคนในบังคับโดยมากได้ฆ่าสุกรโดยไม่ได้เสียภาษี

พระยาศรีสหเทพได้ชี้แจงว่า การที่เก็บภาษีฆ่าสุกรนั้นก็เพื่อเป็นค่าธรรมเนียมสำหรับตรวจว่าสุกรที่ฆ่านั้นเป็นสุกรที่ไม่มีโรคสมควรที่จะบริโภคได้เท่านั้น จึงได้ชี้แจงให้นายแขวงเข้าใจในเรื่องนี้โดยตลอด

จีนหมาได้ร้องขึ้นอีกว่า มีคนลักลอบเอาสุราต่างประเทศเข้ามาในเมืองแพร่โดยไม่ได้เสียภาษีเป็นอันมาก

เรื่องนี้พระยาศรีสหเทพขอรอไต่สวนดูก่อน

หลวงนราได้กล่าวขึ้นว่าเงินบาทยังหาได้ใช้กันในมณฑลนี้ไม่ ควรจะคิดจัดการให้ได้ใช้เงินบาทจะคิดราคาแลกเปลี่ยนเป็นบาทต่อรูเปียก็ได้

การเรื่องนี้ที่ประชุมได้โต้เถียงกันเป็นอันมาก ลงท้ายพระยาศรีสหเทพได้ตกลงว่าการเรื่องนี้จะได้ตกลงเป็นเด็ดขาดในที่ประชุมไม่ได้ แต่จะได้คิดจัดการให้ได้ใช้เงินบาทต่อไป แลให้พระยาแพร่จัดการให้ได้ใช้เงินบาทในเมืองแพร่ให้จงได้

พระยาแพร่ร้องขึ้นว่า เวลานี้มีชาวต่างประเทศเข้ามาอยู่ในเมืองแพร่เป็นอันมากแต่ไม่ใคร่จะอยู่ในความบังคับบัญชาของเจ้าพนักงานทั้งไม่ได้ช่วยเกื้อกูลต่อรัฐบาลอย่างใดด้วย

ชาวต่างประเทศบางคนได้ตอบในที่ประชุมว่า ถ้าชาวต่างประเทศได้รับความยุติธรรมแล้วก็จะยอมประพฤติตามข้อบังคับ ส่วนการของรัฐบาลนั้นพวกชาวต่างประเทศมีความยินดีที่จะช่วยอุดหนุนการต่าง ๆ เช่น การสาธารณประโยชน์ดังทำถนนหรือทำคลองแลการต่าง ๆ หรือถ้าเป็นการส่วนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็มีความยินดีที่จะช่วยเหมือนกัน แต่การที่จะให้ชาวต่างประเทศทำการเป็นส่วนบุคคลของพวกเจ้านายแล้วเป็นไม่ยอมทำให้

พระยาศรีสหเทพจึงได้พูดว่า การเรื่องนี้จะได้พูดตกลงกับกงศุลอังกฤษต่อไป เพราะเวลานี้หามีผู้แทนของรัฐบาลต่างประเทศไม่

ท่านพระครูพุฒน์ยื่นคำร้อง ๒ ข้อ คือ

๑. ด้วยตามประเพณีที่เคยทำกันมาในเมืองแพร่วัดจ้อแฮเคยมีที่ดิน ๔,๐๐๐ วา แลราษฎรซึ่งอาศัยอยู่ในที่ดินรายนี้เคยได้ยกเว้นเก็บเงินค่าที่ดิน มาบัดนี้พระยาแพร่แลเจ้านายเมืองแพร่ไม่ได้ยกเว้นเก็บเงินค่าที่ดินรายนี้เหมือนอย่างแต่ก่อน

๒. แต่ก่อนนี้พระสงฆ์เคยตัดไม้สักได้ แต่บัดนี้พระจะตัดไม้สักไม่ได้แล้ว เพราะเหตุฉะนั้นเวลานี้มีวัดบางแห่งเป็นที่ชุดโทรมลงมาก

เรื่องนี้พระยาแพร่ได้ตอบชี้แจงว่าในข้อ ๑ นั้นมีราษฎรเป็นอันมากหลบหนีไปอยู่ที่ดินรายที่กล่าวนี้และพระสงฆ์ก็รับปกครองควบคุมไว้ด้วย

พระครูพุฒน์เถียงว่าความข้อนี้ไม่จริง ถ้าแม้ว่ามีผู้หนึ่งผู้ใดหลบหนีไปซ่อนเร้นอยู่ในที่นี้แล้ว ก็จะต้องจับส่งเจ้าพนักงานเสมอไปมิได้ควบคุมไว้เลย

พระยาศรีสหเทพได้ชี้แจงแก่พระครูพุฒน์ว่าตั้งใจอยากจะช่วยในการสงฆ์ทุกอย่าง แลจะได้ให้ไต่สวนในเรื่องที่ร้องขึ้นนี้ ถ้าไต่สวนได้ความจริงว่าพระเคยมีกรรมสิทธิดังเช่นที่กล่าวจริงแล้วก็จะได้จัดการอนุญาตให้คงมีกรรมสิทธิดังแต่ก่อนต่อไป แต่ในส่วนที่ร้องเรื่องตัดไม้สักนั้นได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ออกข้อบังคับไว้แล้วว่า ถ้าจะต้องการไม้สำหรับทำการซึ่งเป็นสาธารณะประโยชน์แลการกุศลแล้วก็เป็นอันพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้หาไม้ได้โดยไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมอย่างใด ในข้อนี้ถ้าจะมีความลำบากอย่างใดต่อไปก็ให้ทำคำร้องยื่นต่อข้าหลวงใหญ่

พระยาแพร่ได้กล่าวเรื่องที่ได้เกิดเพลิงไหม้ขึ้นเมื่อเร็ว ๆ นี้ จึงอยากจะทราบว่าจะจัดการอนุเคราะห์แก่ผู้ที่ถูกเพลิงไหม้ได้อย่างใดบ้าง

พระยาศรีสหเทพตอบว่า ขอให้พระยาแพร่ทำบัญชีชื่อผู้ที่ถูกเพลิงไหม้บ้านเรือนแล้วจะได้ปรึกษากับพระยาแพร่ต่อไป เมื่อเห็นว่าผู้ใดสมควรจะได้รับความกรุณาแล้วจะได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาต่อไป

นายน้อยสวนอธิบดีผู้พิพากษาได้กล่าวขึ้นว่า

๑. ในระหว่างเดือน ๘ เดือน ๙ เป็นฤดูทำนา ราษฎรต้องใช้น้ำสำหรับทำนามาก แต่ในเวลานั้นมีบุคคลบางจำพวกมักจะเป็นเจ้านายผู้ใหญ่มักจะถืออำนาจทดน้ำเข้านาของตนก่อน เพราะเหตุนี้เข้าในนาจึงเสียบ่อย ๆ

๒. บรรดาเจ้าของช้างมักจะปล่อยช้างเข้าไปกินเข้าแลผลไม้ในนาแลสวนกระทำให้ของเสียไปเป็นอันมาก หาได้ระวังผูกมัดช้างโดยกวดขันไม่ แลถ้าเป็นช้างของคนในบังคับอังกฤษเจ้าของช้างก็ไม่ใช้เงินค่าของที่เสียกระทำให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อนเป็นอันมาก

พระยาศรีสหเทพได้จัดให้พระยาแพร่กับข้าหลวงใหญ่ปฤกษากันร่างข้อบังคับสำหรับการทดน้ำเข้านา

แต่ในเรื่องช้างเข้าไปกินเข้าแลผลไม้ของราษฎรนั้น พระยาแพร่รับรองว่าถ้าช้างของพระยาแพร่หรือช้างของเจ้านายคนหนึ่งคนใดเข้าไปทำอันตรายในนาหรือสวนของผู้ใดผู้หนึ่งแล้ว พระยาแพร่จะรับผิดรับชอบทั้งสิ้น มิศเตอร์แมกคอแนลได้ร้องขัดข้องแทนบริษัทป่าไม้ทั่วไปในการที่หาว่าคนในบังคับอังกฤษเป็นผู้ปล่อยให้ช้างเข้าไปทำอันตรายในนาแลสวนของราษฎรแต่ฝ่ายเดียว เพราะช้างของคนอื่นนอกจากคนในบังคับอังกฤษก็มีเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ขอรับรองต่อที่ประชุมว่า ต่อไปถ้าช้างของบริษัทป่าไม้ได้เข้าไปทำอันตรายต่อเข้าแลผลไม้ของราษฎรแล้ว บริษัทจะรับผิดรับชอบทั้งสิ้น

พระยาศรีสหเทพจึงตกลงว่า ต่อไปถ้าช้างตัวใดเข้าไปกินเข้าแลผลไม้ของราษฎรแล้ว ให้เจ้าของช้างเป็นผู้รับผิดรับชอบ ถ้าเจ้าของนาแลเจ้าของช้างไม่เป็นที่ตกลงกัน ก็ให้ยื่นคำร้องต่อข้าหลวงใหญ่

เจ้าราชบุตรว่า การที่ตัดไม้ในป่ากระทำให้เป็นอันตรายต่อสายโทรเลข

พระยาศรีสหเทพได้แจ้งแก่ที่ประชุมว่า บัดนี้ได้จัดตั้งตำรวจภูธรในเมืองแพร่ขึ้นแล้ว แลตำรวจภูธรมีหน้าที่จะต้องระงับการโจรผู้ร้ายซึ่งในเวลานี้มีชุกชุมในเมืองแพร่มาก แต่เป็นการจำเป็นจะต้องช่วยให้การของตำรวจภูธรได้ดำเนินโดยสดวกเพราะฉะนั้นจึงได้ตกลงกันว่า ถ้าผู้ใดจะออกจากเขตแขวงเมืองแพร่แล้ว จะต้องไปขอหนังสือเดินทางเสียก่อน เพราะฉะนั้น จึงได้แบ่งเมืองแพร่ออกเป็นสองแขวง คือ แขวงแม่ยมเหนือ และแขวงแม่ยมใต้มีแม่ไหลแม่แฮตเป็นเขต และได้จัดตั้ง เจ้าพนักงานสำหรับออกหนังสือเดินทาง และจะได้จัดการให้ได้ออกหนังสือเดินทางโดยเร็ว ถ้าเจ้าพนักงานออกหนังสือเดินทางช้าไปหรือทำให้การออกหนังสือเดินทางเป็นที่เสื่อมเสียไปแล้ว จะต้องทำโทษเจ้าพนักงานเหล่านั้นจงหนัก แต่ในการที่จะขอหนังสือเดินทางนี้ ถ้าเป็นการจำเป็นจะขอตรงต่อข้าหลวงใหญ่ก็ได้

แลต่อไปจะได้คิดตัดถนนขึ้นเพื่อเป็นสาธารณะประโยชน์ตั้งแต่ประตูน้ำถึงบ้านพงต้นพึ่ง การที่จะตัดถนนสายนี้จะไม่เป็นการเดือดร้อนต่อราษฎรอย่างใด เพราะเงินสำหรับที่จะย้ายทางโทรเลขจะโย้มาใช้ในการทำถนนสายนี้ แลส่วนสายโทรเลขนั้นให้คงอยู่อย่างนี้ไปก่อน แต่ในการเรื่องทำถนนนี้มีที่บริษัทป่าไม้จะช่วยได้ก็แต่ให้ไม้สำหรับทำสพานเท่านั้น

มิศเตอร์แมกคอแนลพูดว่าบริษัทบอมเบเบอร์มาจะมีความยินดีมากที่จะให้ไม้ช่วยในการนี้

พระยาแพร่กล่าวขึ้นว่า หวังใจว่าคนวัดคงจะตั้งใจช่วยในการทำถนนนี้ดังพระครูพุฒน์ได้กล่าวไว้แล้ว แลพระยาแพร่รับรองว่าถนนสายนี้จะได้ทำให้แล้วภายใน ๓ เดือน

ต่อไปนี้ได้ปฤกษากันเรื่องจะห้ามสัตว์พาหนะมิให้เดินเหยียบย่ำบนถนนสายนี้ เมื่อได้โต้เถียงกันช้านาน ได้ตกลงว่าจะได้ห้ามมิให้ช้างม้าโคกระบือเดินบนถนนสายนี้มีกำหนด ๓ ปี

แล้วพระยาศรีสหเทพได้ชี้แจงถึงการต่าง ๆ ที่ได้ทำในเมืองนี้เป็นที่เจริญขึ้นมาก แลได้กล่าวว่าถนนที่กำลังทำอยู่เดี๋ยวนี้ ต่อไปจะได้ปูอิฐให้ตลอดไปด้วย

เจ้าราชบุตร์ร้องขึ้นว่าในเวลาที่มีงานการต่าง ๆ พวกพม่าแลเงี้ยวมักจะจุดพลุแลปล่อยโคมลอยในที่ริมบ้านเรือนเป็นที่น่ากลัวอันตรายต่อบ้านเรือนเป็นอันมาก

พระยาศรีสหเทพตกลงว่าควรจะห้ามปรามเสีย นายแขวงรับรองว่าจะได้จัดการห้ามปรามต่อไป

มิศเตอร์เซเกล์ กล่าวขึ้นว่าถนนในระหว่างเมืองแพร่แลเมืองสองนั้นชาวบ้านมักจะทำนาปิดทางเดินในฤดูทำนา ถนนนี้เห็นว่าควรจะต้องให้เปิดให้มหาชนได้เดินได้เสมอ

พระยาศรีสหเทพตกลงว่าจะได้ออกคำสั่งห้ามมิให้ราษฎรทำนาในถนนสายนี้ต่อไป

พระยาศรีสหเทพได้แสดงความขอบใจต่อผู้ที่มาประชุมทั่วไป ซึ่งได้แนะนำแลกล่าวคำตักเตือนต่าง ๆ เป็นการช่วยพระยาศรีสหเทพเป็นอันมาก และได้ชี้แจงว่าการที่ได้มาประชุมพร้อมเพรียงกันเช่นนี้ได้มีประโยชน์เป็นอันมาก โดยได้ทราบข้อความต่าง ๆ ขึ้นหลายข้อซึ่งจะทราบไม่ได้นอกจากที่ได้มากล่าวขึ้นในที่ประชุมนี้

ที่ประชุมได้แสดงความขอบใจพระยาศรีสหเทพ เป็นหมดเขตประชุมที่เมืองแพร่แต่เท่านี้

เมืองแพร่ วันที่ ๒๔ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

(สำเนา)

รายงานการประชุมข้อราชการที่เมืองน่าน

วันที่ ๓ มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๙

พระยาศรีสหเทพ ราชปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทยเป็นประธานในที่ประชุม

ผู้ที่มาประชุม คือ เจ้าสุริยพงษผริตเดช เจ้านครเมืองน่าน ๑ พระยาสุนทรนุรักษ์ ข้าหลวงประจำนครน่าน ๑ พระสงฆ์เมืองน่านหลายรูป เจ้าราชวงษ์ ๑ เจ้าราชบุตร์ ๑ เจ้าบุรีรัตน์ ๑ เจ้านายเมืองน่านอีกหลายคน เจ้าราชวงษ์เมืองแพร่ ๑ กอกิมหัวน่าคนใน บังคับอังกฤษ ๑ เงี้ยวและพม่าหลายคน มิศเตอรเออวิน ๑ มิศเตอร์ป๊าก ๑ มิศเตอร์รอบิน ๑ มิศเตอร์ฮีลี ๑ มิศเตอร์ดอคเตนแอม ๑

พระยาศรีสหเทพได้กล่าวเปิดประชุมว่า มีความขอบใจท่านทั้งหลายเป็นอันมาก ที่ได้มาประชุมกันคราวนี้ และการที่ได้เชิญท่านทั้งหลายมาประชุมคราวนี้ ก็เพื่อประสงค์ จะได้ปรึกษาหารือถึงการที่ควรจะจัดจะทำเพื่อให้เกิดความเจริญแก่เมืองน่าน เพราะฉนั้น ท่านผู้ใดที่ได้มาประชุมนี้ไม่ว่าผู้ใหญ่หรือผู้น้อยจะเห็นการสิ่งใดที่สมควรจะแก้ไข หรือจัด การขึ้นใหม่ หรือผู้ใดจะมีข้อติดขัดอย่างใด ก็ขอให้กล่าวขึ้นในที่ประชุมเพื่อจะได้ปฤกษา หารือจัดการให้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองต่อไป

มิศเตอร์เออวินหมอสอนศาสนาได้ตอบขอบใจพระยาศรีสหเทพ ที่ได้กล่าวแสดง ความเอื้อเฟื้อต่อเมืองน่าน และได้กล่าวชี้แจงให้ที่ประชุมทราบว่าราชการในเมืองน่าน เวลานี้ก็ดูเรียบร้อยขึ้นมาก แต่ในชั้นนี้มิศเตอร์เออวินขอให้ปฤกษากันเรื่องไปรษณีย์แล เรื่องโจรผู้ร้ายซึ่งเวลานี้มีชุกชุมมาก พระยาศรีสหเทพได้ชี้แจงว่าในการเรื่องไปรษณีย์นั้น พระยาศรีสหเทพได้พูดตกลงกับเจ้ากรมไปรษณีย์แลโทรเลขแล้ว หวังใจว่าเจ้ากรมจะได้จัด การให้การไปรษณีย์เป็นที่เรียบร้อยต่อไป แต่ในเรื่องโจรผู้ร้ายนั้นจะได้คิดจัดตั้งกองตำรวจ ภูธรขึ้นที่เมืองน่านแลที่เมืองแพร่ในเร็ว ๆ นี้ แลเวลานี้ก็ได้เลือกหาที่ตั้งที่ว่าการตำรวจภูธร ได้แล้ว ส่วนเงินเดือนของพลตำรวจภูธรนั้นจะได้ให้เงินเดือนสูงกว่าเงินเดือนคนทำการ ธรรมดา ส่วนหน้าที่นั้นจะมีหน้าที่ทำเฉพาะที่เกี่ยวด้วยราชการเท่านั้นจะไม่ให้เกี่ยวแก่ การส่วนตัวเลย เพราะฉะนั้นเข้าใจว่าเมื่อได้ตั้งตำรวจภูธรขึ้นแล้วการโจรผู้ร้ายก็จะเบาบาง ลงได้มาก เพราะตำรวจภูธรจะได้ตรวจตราระวังคอยจับกุมผู้ร้ายให้กวดขันขึ้น

เจ้านครน่านได้กล่าวขึ้นว่า ตลาดซึ่งตั้งอยู่ริมกำแพงเมืองทางทิศตะวันออกนั้นไม่เป็นที่สมควร ควรจะย้ายตลาดไปตั้งเสียที่ดินเหนือ

มองโพลากล่าวแทนเจ้าของร้านทั่วไปว่า การที่จะย้ายตลาดนี้จะเป็นการเดือดร้อนแก่ชาวตลาดเป็นอันมาก

เจ้าราชวงษ์ขอให้เจ้าคณะสงฆ์ออกความเห็นว่า การที่จะย้ายตลาดนี้จะสมควรหรือไม่ พระสงฆ์ได้กล่าวตอบว่าการที่จะย้ายตลาดนี้ไม่เห็นมีข้อคัดค้านอย่างใด เว้นแต่ไม่ควรจะย้ายไปให้ไกลเกินไป

ของทุนแทนพวกพม่าขอถอนคำคัดค้านของมองโพลา แต่ขอให้เลือกที่ที่จะตั้งตลาดให้เหมาะสมและขอให้จัดการเรื่องที่ทางให้เรียบร้อยเพราะเขตตลาดในเวลานี้ไม่เป็นการแน่นอนอย่างใดเลย

พระยาศรีสหเทพได้ชี้แจงว่าการเรื่องนี้ไม่ควรจะเป็นที่ร้อนใจ เพราะเจ้านครน่านได้รับรองว่าจะได้จัดการให้ตลอดไป และได้ชี้แจงต่อไปว่า ที่ตลาดซึ่งชาวตลาดตั้งร้านขายของอยู่นั้นไม่ได้เป็นที่ของพวกชาวตลาดแต่เป็นที่ของหลวง ถึงตลาดที่จะย้ายตั้งขึ้นใหม่นั้นก็เป็นที่ของรัฐบาลเหมือนกัน

ของทุนขออนุญาตย้ายบ้านไปตั้งที่ตลาดใหม่ด้วย ที่ประชุมตกลงอนุญาตให้ย้ายที่บ้านตามชอบใจ

เจ้าราชวงษ์ชี้แจงว่าการที่จะย้ายตลาดนี้จะเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองเป็นอันมากเพราะฉนั้นจะได้จัดการย้ายตลาดโดยเร็ว

เจ้าภาษีสุกรแนะนำว่า ควรจะห้ามมิให้พวกชาวตลาดมุงหลังคาบ้านใหม่ด้วยแฝกเพราะเป็นการน่ากลัวอันตรายด้วยไฟ

พระยาศรีสหเทพชี้แจงว่า การที่จะให้ชาวตลาดมุงหลังคาบ้านด้วยสิ่งอื่นนอกจากแฝกนั้น บางคนคงจะไม่มีทุนพอที่จะทำได้ แต่ถ้าเจ้าภาษีสุกรจะจัดการเรี่ยไรบางทีก็จะเป็นการสำเร็จดังประสงค์ได้

เจ้าราชวงษ์ได้ถามบรรดาพ่อเมืองนายแขวงนายแคว้นว่าจะมีข้อขัดข้องอย่างใดก็ให้ร้องขึ้นในที่ประชุม บรรดาพ่อเมืองและนายแขวงตอบว่าไม่มีข้อขัดข้องอย่างใด เป็นที่เรียบร้อยทุกอย่าง

เจ้านครน่านแนะนำขอให้ตัดถนนขึ้นสายหนึ่งตั้งแต่เวียงเก่าถึงเวียงใหม่

พระยาศรีสหเทพจึงแสดงให้ที่ประชุมทราบว่า ถ้าถนนสายนี้ได้ทำแล้วเมื่อใดพระยาศรีสหเทพจะได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาขอรับพระราชทานนามถนนให้

ชื่อตามชื่อเจ้านครน่าน แล้วพระยาศรีสหเทพได้ชี้แจงต่อไปว่าถนนสายนี้จะต้องทำสพาน ๓ สพาน จึงถามว่าผู้ใดจะรับทำสพานนี้บ้าง เมื่อทำเสร็จแล้วจะได้ให้ชื่อสพานตามชื่อของผู้ทำ กับแจ้งให้ที่ประชุมทราบว่าชาวบ้านเมืองสามีความเอื้อเฟื้อมากด้วยพวกนี้ไม่ยอมให้ชาวเมืองน่านทำสพานที่เมืองสา แต่ชาวเมืองสาจะทำเองทั้งสิ้น

แล้วพระยาศรีสหเทพได้กล่าวต่อไปว่าจะได้ตัดถนนขึ้นอีกสาย ๑ กว้าง ๒ วา ตั้งแต่ในเวียงถึงพระธาตุเขาน้อย ถนนสายนี้จะได้ลงมือทำในต้นเดือนกุมภาพันธ์ ถนนสายนี้จะเป็นประโยชน์มาก เพราะมีคนไปไหว้พระธาตุเสมอทุกปี การทำถนนสายนี้จะได้จัดการเรี่ยไรทั่วไปเพื่อจะได้เอามาเป็นทุนซื้ออาหารเลี้ยงคนทำงาน และยังมีถนนอีกสายหนึ่งซึ่งเจ้าราชวงษ์รับจะทำตั้งแต่แม่น้ำฝั่งตะวันออกจนถึงพระธาตุเจ้าแช เมื่อทำเสร็จแล้วจะได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลขอพระราชทานนามถนนสายนี้ว่าถนนมหาพรหม ซึ่งเป็นชื่อของเจ้าราชวงษ์

เจ้าราชวงษ์ ได้กล่าวว่าการที่จะทำถนนสายนี้ถ้าผู้ใดมีใจสรัทธาจะออกทรัพย์ช่วยเจ้าราชวงษ์จะมีความยินดีรับตั้งแต่ราคา ๑ โสฬศ ขึ้นไป

พวกพม่ากล่าวว่ามีความยินดีที่จะช่วยออกเงินช่วยทำสพานแลถนน พระยาศรีสหเทพขอบใจพวกพม่าซึ่งมีความเอื้อเฟื้อดังนี้

แล้วพระยาศรีสหเทพได้อ่านข้อบังคับปกครองเมืองให้ที่ประชุมฟัง และได้ชี้แจงอธิบายในข้อบังคับเหล่านั้นซึ่งได้ตกลงร่างขึ้นใหม่เดินตามวิธีจัดการปกครองหัวเมืองชั้นใน และได้แสดงว่าในปีน่าจะได้มีศาลาที่ว่าการสร้างขึ้นใหม่ในที่ในระหว่างวัดจันคำแลบ้านเจ้าบุรีรัตน์

มองบินยาคุนันไชย ซึ่งอยู่เมืองสากล่าวว่า มีความยินดีที่การปกครองบ้านเมืองในเวลาข้างหน้าจะเป็นการเรียบร้อยต่อไป แต่ขอถามว่าเรื่องโจรผู้ร้ายลักช้างม้าโคกระบือที่เมืองสาจะจัดการระงับอย่างใด

พระยาศรีสหเทพตอบขอบใจที่ได้กล่าวในเรื่องนี้ขึ้น และได้ชี้แจงว่าเมื่อได้จัดตั้งตำรวจภูธรขึ้นแล้ว จะเป็นหน้าที่ของตำรวจภูธรที่จะเดินลาดตระเวรตรวจตราการทั่วไป เมื่อผู้ใดเดินทางไม่มีหนังสือเดินทางตำรวจภูธรจะได้จับตัวส่งเข้าไปยังเมือง

พระยาศรีสหเทพแสดงความขอบใจต่อบรรดาผู้ที่มาประชุมในครั้งนี้และขอให้ท่านเหล่านี้ได้ช่วยเหลือเกื้อหนุนให้การของรัฐบาลได้ดำเนินโดยสดวก เป็นเสร็จการประชุมแต่เพียงนี้.

เมืองน่าน วันที่ ๓ มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๙

(สำเนา)

ที่พัก นครเมืองน่าน

วันที่ ๕ เดือน มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

ที่ ๕/๑๑๕

เรื่อง จัดราชการเมืองน่าน

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาศรีสหเทพ กราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยทราบฝ่าพระบาท

ด้วยเมื่อวันที่ ๒๗ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๘ ข้าพระพุทธเจ้ายกออกจากเมืองแพร่ มีพระยาราชวงษ์เมืองแพร่ตามมาส่งถึงเมืองน่านด้วย มิสเตอร์ตอดนำผู้แทนเจ้ากรมป่าไม้ออกล่วงหน้ามาก่อนวันหนึ่งแล้ว เดินมาตามทางที่เสด็จ มาตามที่ได้ไต่สวนเหตุการณ์ตามวัดประชุมนายแคว้น แก่บ้านราษฎร ถามทุกข์สุขตลอดมา การอื่น ๆ ก็ดูเรียบร้อย มีแต่การเกณฑ์ของเจ้าค่อนข้างหนักสักหน่อย การข้อนี้เป็นทั่วทั้งแขวงเมืองแพร่แลเมืองน่านจนถึงได้ออกปากกับข้าพระพุทธเจ้าเองว่า ถ้าไม่ให้ต้องถูกเกณฑ์จะเรียกเก็บเงินสักปีละ ๑๐ แถบก็ให้ ได้ตรวจดูเรื่องทำเหมืองทำฝายตลอดมาเห็นด้วยเกล้า ฯ ว่า เป็นการสำคัญมาก คือ เป็นชีวิตของราษฎร ถ้าไม่มีเหมืองที่ฝายเป็นทำนาไม่ได้ ถึงเดือนเจ็ดต้องซ่อมทุกปีไม่มากก็น้อย เวลาซ่อมเรียกร้องกันไปทั้งชายหญิงช่วยกันตอกหลักทันน้ำแลขนกรวดทรายฟางถม การที่ราษฎรเมืองแพร่ต้องกันดารเข้าก็เพราะฝายเสียน้ำไม่เข้ามา ไม่ใช่เพราะว่าฝนไม่พอ ที่ฝายเสียนั้นก็เพราะพวกทำป่าไม้ล่องไม้มาโดนฝายพัง ยิ่งเป็นไม้ของเจ้านายยิ่งไม่ปราณีปราไส การที่จะจัดจะต้องพูดปรึกษาหารือพร้อมว่า เจ้าราชบุตรแลท้าวพระยาอีก ๙ คน ๑๐ คนนั้นได้รับราชการโดยแข็งแรง มานั่งประจำออฟฟีศทำงานทุกวัน เพราะมีการหนังสือลาวที่ต้องเขียนต้องทำมาก ข้าพระพุทธเจ้านึกสมเพศ และเห็นเป็นที่ที่จะซื้อน้ำใจดีแลความรักใคร่ของลาวโดยเงินถูก ๆ รวมให้เงินเดือนดีทุกคนจนสิ้นศก ๑๑๘ ไม่เกิน ๒,๐๐๐ บาท และเงินก็มีอยู่ ข้าพระพุทธเจ้าจึงตั้งเงินเดือนให้ถอยหลังขึ้นไป ๓ เดือน แต่ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๘ และให้ตั้งต่อไปจนสิ้นปี เงินเดือนที่ได้ก็สูงแลดีกว่าเสมียนไทยที่ทำการในแห่งเดียวกัน ความที่พวกนั้นดีใจราวกับน้ำตาจะร่วงตั้งแต่วันนั้นมาเจ้านายท้าวพระยาลาวแข็งแรง ถ้าใช้ให้ทำอะไรที่เป็นราชการหมดความรังเกียจวิ่งกันอกตั้งไม่มีการพอจะให้ทำ

การในที่ว่าการข้าหลวงมีแต่เล็กน้อยโดยธรรมดา เสมียนมักว่างเว้นแต่หน้าที่สรรพากรแลหน้าที่คลัง มากจนทำไม่ไหว การที่จะต้องทำแลการที่ทำก็ไม่สำเร็จนั้น คือแบบของมิสเตอร์แรมเซทำมา จะกราบทูลให้ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาทโดยย่อ เป็นต้นว่าในการรังวัดนานั้น บัญชีเดินทุ่ง ใบเสร็จแลการเสนาต้องกรอกแบบตรางเป็นสำเนาทุกอย่างๆ ละ ๔ ฉบับ คือให้เก็บไว้เป็นสำเนางาม ๆ ของที่ว่าการ ๑ ฉบับ ส่งเมือง ๑ ฉบับ ส่งมณฑล ๑ ฉบับ ส่วนกรุงเทพ ฯ ๑ ฉบับ แต่คัดสำเนาบัญชีตราตรางยิบ ๆ เหล่านี้ก็เกือบตาย ยังมีบัญชีเบิกกระดาษหมึกปากกาเข็มกลัด ครั่ง ยางลบ ถ้าเสมียนนั่งอยู่โต๊ะเดียวกัน ถ้าจะขอกระดาษเขียนหนังสือสักแผ่นต้องลงบัญชีเบิกแลรับอย่างยาว ๆ จำนวนกระดาษแลดินสอที่จะต้องการจะต้องจดทั้งตัวเลขและตัวหนังสือ เพื่อให้เป็นหลักฐานมั่นคงแก่การบัญชี แลยังมีเจ้าพนักงานอีกคนหนึ่งทำการหนัก เรื่องเก็บฎีกาแลใบเบิกกระดาษดินสอกัน ในบัญชีมีนำเบอร์กระดาษดินสอยางลบ ต้องว่ากระดาษอย่างใด ขนาดใหญ่เล็กและอะไรอีกต่าง ๆ ละเอียดยังขาดแต่ใครเป็นผู้สร้างกระดาษ แต่การเบิกกระดาษแลดินสอใช้ต้องถือบัญชีโยงกันฉ้อถึง ๗ เล่ม ที่กราบทูลมาให้ทรงทราบว่าเหลือเกินอย่างไร ยิ่งการเงินยิ่งหนักมือกว่านี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้สั่งให้เลิกแลแก้ไขโดยทันที ซึ่งได้รับความสาธุของข้าหลวงเห็นชอบพร้อมกัน ได้ถามพระยาสุนทรนุรักษ์ว่าเหตุใดจึงปล่อยให้การเป็นถึงเพียงนี้ก็ร้องอยู่ว่าเป็นคำสั่งของมณฑล เมื่อได้แก้ไขแล้วลดคนในที่ว่าการลงได้เกือบครึ่ง การต่อไปข้าพระพุทธเจ้าจะต้องจัดส่งข้าหลวงผู้ช่วย ๑ อำเภอสำหรับในเมืองน่าน ๑ ซึ่งเป็นคนแข็ง ๆ มาช่วย เวลานี้ได้คิดด้วยเกล้า ฯ ไว้ว่าจะเอานายโต๊ะข้าหลวงผู้ช่วยนครลำปางมาเป็นข้าหลวงผู้ช่วยที่นี่จะดีทั้งสองทาง เพราะสังเกตุดูนายโต๊ะเป็นคนแยบคาย แล้วหาคนอื่นไปให้พระมนตรีให้เป็นใช้คนซึ่งไม่ใช่พวกทั้ง ๒ แห่ง แล้วจัดนายอำเภอคนมณฑลพิษณุโลกมาสำหรับฝึกหัดไทยแลลาวเมืองน่านให้รู้การเป็นอำเภอสืบไป เพราะที่นี่มีคนไทยหนุ่ม ๆ รู้หนังสือไทยแลลาวคืออยู่กับพระยาสุนทรนุรักษ์หลายคน ข้าพระพุทธเจ้าจะขอยกเอานายผูกหลานพระยาสุนทรนุรักษ์ไปใช้ทางอื่นเสียคนหนึ่ง เพราะสังเกตุดูเป็นเด็กมีเชาวว่องไว หนังสือก็ดี เมื่อสอนพวกคนหนุ่ม ๆ เหล่านี้แล้ว ราวเมษายนน่าจะขยายคนเหล่านั้นไปว่าการแขวงอีก ๗ แขวงตามที่กะไว้

การในเมืองพระยาสุนทรนุรักษ์ได้ตั้ง ๖ ตำแหน่งเต็มที่แล้ว มีการทำก็แต่หน้าที่มหาดไทยซึ่งเจ้าราชวงษ์เป็นหัวหน้า ส่วนใบเบิกแลศุภอักษรนั้นทำในคุ้มเจ้านครเมืองน่านต่างหาก เรียกกันว่าอาลักษ์

ในหมู่เจ้านายท้าวพระยาสามัคคีกลมเกลียวกันดี แต่เรื่องบ้านเก่าโทรมเต็มที ต้องการบ้านใหม่อย่างตึกพระยาแพร่ ปรับทุกข์ปรับร้อนกับข้าพระพุทธเจ้ามาก ในชั้นต้นข้าพระพุทธเจ้าต้องเป็นธุระการทำบ้านใหม่ให้ทุกอย่าง จะลงมือเร็ว ๆ นี้ แต่ที่ทำ ๆ พร้อมกับสนามที่ว่าการเมืองใหม่ ที่จริงเจ้านครเมืองน่านกับข้าพระพุทธเจ้าสนิทกันมาก คือแต่ก่อนได้เคยไปร่วมราชการกันทางหลวงพระบาง ได้รับทุกข์ร้อนด้วยกันมาก การทั้งปวงมอบให้ข้าพระพุทธเจ้าจัดการทุกอย่างเพราะได้เคยเห็นอกเห็นใจกันมาบ้างแล้ว

การที่ข้าพระพุทธเจ้าจัดในเมืองน่านนั้น กราบทูลให้ทรงทราบได้โดยย่อว่าจัดไม่ให้เป็นไทยเป็นลาว ให้เป็นคนชาติเดียวแลร่วมราชการกัน ให้ลาวมีผลประโยชน์มากจนรู้สึกรักราชการทำราชการแข่งขันหาความดีความชอบเท่ากับคนไทย วางข้อบังคับแบบแผนหน้าที่ให้ไทยกับลาวทำการด้วยกันได้ ที่ทำการควรใช้สนามเก่า เพราะเป็นที่ว่าการของเขาอยู่แล้ว คนทั้งเมืองนับถือ

โดยอุบายราชการเช่นนี้ ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้จัดที่ทำการที่สามเก่าเพื่อใช้คราวหนึ่งกว่าสนามใหม่จะแล้ว เจ้านายแลคนพลเมืองยินดีพร้อมกันโดยความเชื่อว่าถ้าทำราชการที่นั่นแล้วจะเจริญ พอพูดตกลงว่าจะจัดดังนั้น เจ้านายท้าวพระยาพากันช่วยกลมเกลียวกวาดซ่อมและรื้อศาลาที่อื่นมาปลูกเพิ่มเติมอีก ๓ หลัง เพราะศาลาสนามเก่าห้องไม่พอ จัดได้แต่ห้องประชุม ๑ ห้อง เจ้านครเมืองน่าน ๑ ห้อง ข้าหลวง ๑ จัดเตรียม ๓ วัน แล้วเสร็จ วันที่ ๕ มกราคมได้ประชุมเจ้านายท้าวพระยา พร้อมกับนิมนต์พระสวดมนต์เย็น ฉันท์เช้า มีการเล่นฉลองเปิดที่ว่าการเมืองทำกันเป็นใหญ่โต ได้ลงมือรับราชการ

การโยธาที่จะลงมือจัดทำ คือ ขยายถนนจัดการรุงรังในกำแพงเมืองให้สอาด ทำถนนพูนดินสูงข้ามร่องใหญ่ผ่าเมืองแต่กำแพงมาถึงที่ดอนซึ่งข้าหลวงตั้งอยู่ ถนนนี้ต้องถมดินสูงเกือบถึง ๓ วา ร้านต่าง ๆ หน้ากำแพงจะรื้อให้หมดจัดที่ดินระหว่างหน้ากำแพงกับบ้านข้าหลวงให้สอาดโอ่โถง กะจะลงมือทำถนนกว้าง ๔ วา แต่เวียงเหนือถึงอำเภอนาไลยทำถนนแต่เวียงไปเขาน้อยสาย ๑ ไปธาตุแช่แห้งสาย ๑ การที่ทำจะขอแรงคน เมื่อชนเข้าพอขึ้นฉางแล้วในปลายเดือนหน้า ถนนเหล่านี้เจ้านายต่างคนรับเป็นผู้ทำจะใช้บ่าวของตนซึ่งมีอยู่คนละหลายร้อยเป็นพื้น เพราะ เมื่อทำแล้วอยากได้ชื่อตามชื่อของคนให้ปรากฏไปชั่วบุตรหลาน การที่ทำถนนเหล่านี้ ถึงคนราษฎรที่ถูกขอแรงจะเหนื่อยสักหน่อยก็เห็นด้วยเกล้าฯ ว่ายังดี เพราะเหตุว่าจะได้พอใจในการเลิกเกณฑ์เก็บเงินคนละ ๔ บาท ที่จริงถึงโดยจะเกณฑ์คนหนึ่งก็ไม่เกิน ๗ วัน เพราะคนในเมืองนี้อยู่ข้างมาก

ได้เปิดตลาดใหม่นอกเมืองใกล้กับบ้านข้าหลวง เพราะเป็นทำเลดีและเจ้านครเมืองน่านต้องการมานานแล้ว มาเหมาะได้ที่หลวงนราซึ่งเขาซื้อไว้สักสองร้อยรูเบียแต่เป็นที่ดีนานไปราคาจะมาก เพราะที่แถบหน้าเมืองเหล่านี้มีคนมาอยู่มากแลแย่งกันอยู่แล้ว

ในเมืองน่านก็มีการทำขวัญ การเลี้ยงโต๊ะ การเล่นรื่นเริงต่าง ๆ อย่างเมืองแพร่

การเรื่องป่าไม้เป็นอันตกลงเรียบร้อยสืบต่อไปตามบันทึกวาจาซึ่งส่งมาถวายพร้อมด้วยใบบอกนี้ สัญญาที่ให้บริษัทบอมเบเบอมารับเช่าทำป่าแม่สา แก่แหง ซึ่งค้างมาช้านานเพราะเจ้านครเมืองน่านไม่ยอมเซ็นชื่อนั้น บัดนี้ก็เซ็นชื่อประทับตราโดยเรียบร้อยแล้ว ส่วนป่าไม้ทางแม่ยม เจ้านครเมืองน่านก็แบ่งทำเองบ้าง ให้เจ้านายบุตรหลานทำบ้าง ให้หลวงนราทำบ้างเป็นสำเร็จดังพระประสงค์แล้ว แต่สัญญาของบอมเบเบอมาแลใบอนุญาตของหลวงนรา ข้าพระพุทธเจ้ายังเก็บนิ่งไว้ก่อน เพราะเหตุว่าเวลานี้ยังมีการสำคัญที่เกี่ยวข้องกับบอมเบเบอมามาก แลอ่อนมากแล้วเอาถ่วงไว้สักหน่อยหนึ่งเป็นสินบลให้ตกลงเรื่องป่าไม้ทั้งปวงตามที่เราต้องการจะดีส่วนหลวงนรานั้นเล่าก็ยังทำการป่าไม้ไม่ตรงกับแบบแผนของกรมป่าไม้ มีไม่ยื่นบัญชี และไม่ทำการตามที่กรมป่าไม้ต้องการ ๒ – ๓ ข้อ เพราะฉะนั้นควรถ่วงไว้บังคับเสียให้เรียบ ที่จัดดังนี้ข้าพระพุทธเจ้าได้ปรึกษาหารือพร้อมด้วยมิสเตอร์ตอคนำเห็นชอบด้วยแล้ว มิสเตอร์ตอคนำจะได้ออกจากเมืองน่านล่วงหน้าไปพูดจาทำทางกับบอมเบเบอมาที่นครลำปางเตรียมไว้ ท่าข้าพระพุทธเจ้าหวังด้วยเกล้า ฯ ว่าจะสำเร็จเรียบร้อย

การขัดข้องเรื่องเจ้านครเมืองน่านกับป่าไม้ รวมใจความทั้งหมดก็ด้วยเหตุอย่างเดียว คือ เจ้านครเมืองน่านเกลียดฝรั่ง จะเป็นคนในกรมป่าไม้หรือฝรั่งใดใดก็ดีไม่เชื่อทั้งนั้น ความข้อนี้ต้องมาชี้แจงกันอยู่นาน แต่ความคิดเช่นนั้นข้าพระพุทธเจ้าก็ออกเห็นชอบด้วย จึงได้เดินทางบำรุงใจให้เป็นอยู่อย่างนั้น แต่ได้ระวังไม่ให้เหลือเกินนัก

ข้าพระพุทธเจ้าได้ส่งสำเนาบันทึกวาจาซึ่งได้เซ็นชื่อประทับตราพร้อมกับมีเรื่องจัดการปกครอง ๑ เรื่อง เก็บค่านา ๑ เรื่อง เก็บเงินแทนเกณฑ์ ๑ เรื่องทาษชะเลย ๑ เรื่องเบ็ดเตล็ด ๑ รายงานการประชุมซึ่งมิสเตอร์ตอคนำเป็นเลขานุการจด ๑ สำเนาโทรเลขงบประมาณ ๑ งบประมาณรายได้รายจ่าย ๑ รวม ๘ ฉบับ ถวายมาในซองนี้เพื่อทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

เรื่องเหล่านี้เจ้านครเมืองน่านได้มีศุภอักษรตอบส่งบันทึกวาจาขอให้จัดแล้ว แต่ศุภอักษรพึ่งแล้วยังแปลเป็นไทยไม่ทัน บัดนี้กึกเมล์จะออกแต่เช้ามืดจึงรีบส่งมาเสียก่อน

โดยเดชะพระบารมีปกเกล้า ฯ ข้าพระพุทธเจ้าแลข้าราชการที่มาด้วยกันสบายดีอยู่ มีแต่ขุนศุรงค์จับไข้มา ๒ วัน แต่ค่อยยังชั่วแล้ว ที่ป่วยเป็นด้วยเหนื่อยเหลือเกินจนเวลาวันนี้พระยาสุนทรนุรักษ์ป่วยเป็นไข้นั่งไม่ได้ ฝ่ายมิสเตอร์อิลีพนักงานป่าไม้ต้องรับใช้การโยธาเรื่องถนนแลทำแผนที่เหนื่อยนักก็เจ็บอีกคนหนึ่ง แต่ถ้าได้พักสัก ๒ – ๓ วันคงหาย ด้วยจับไข้เพราะเหนื่อยเกินกำลัง.

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาศรีสหเทพ

ราชปลัดทูลฉลอง

ประทับตรารูปม้าทรงเครื่องมาเป็นสำคัญ

(สำเนา)

รายงานประชุมปรึกษาข้อราชการที่เมืองนครเชียงใหม่

วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๑๙

พระยาศรีสหเทพ ราชปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทยเป็นประธานในที่ประชุม
ผู้ที่มาประชุมคือ
พระยานริศราชกิจ ข้าหลวงใหญ่มณฑลพายัพ
เจ้าอุปราช เมืองนครเชียงใหม่
หลวงจรรยายุตกฤตย์ ยริบดีผู้พิพากษา
หม่อมอุดมพงษ์เพ็ญสวัสดิ์ ข้าหลวงจัดการคลัง
หลวงเสนานนท์ ข้าหลวงมหาดไทย
มิสเตอร์รอบินซ์ ผู้ปรึกษากฎหมาย
มิสเตอร์คอคเคนแฮม แทนเจ้ากรมป่าไม้
มิสเตอร์เมดวิซ พนักงานป่าไม้
มิสเตอร์ไรแอน พนักงานป่าไม้
เจ้าราชวงษ์ เมืองนครเชียงใหม่
เจ้าบุรีรัตน์ „
เจ้าราชบุตร „
เจ้านายนครเชียงใหม่อีกหลายคน
มิสเตอร์แบลก ผู้แทนกงศุลอังกฤษ
ขุนอุปการนฤมิต สารวัตรไปรษณีย์โทรเลขมณฑลพายัพ
หมอมักเคน ๑ มิสเตอร์คอลินซ์ ๑ มิสเตอร์แฮริส ๑ มิสเตอร์เวท ๑
มิสเตอร์แมกพี บริษัทบอเนียว
มิสเตอร์แชลเดอกอด „
มิสเตอร์แมกคอแนล บริษัทบอมเบเบอร์ม่า
มิสเตอร์เกร „
มิสเตอร์วุด „
มิสเตอร์แปเรต „

หลวงนคร บริษัทกิมเซงหลี

มิสเตอร์ซุรเกอร์ บริษัทเบอร์ลีร

มิสเตอร์เคอซูซา ๑ มองปันโย ๑ และหัวหน้าเงี้ยว พม่า จีน แขกหลายคน

พระยาศรีสหเทพได้พูดเปิดประชุมว่า มีความขอบใจท่านทั้งหลายที่ได้มาประชุมตามเชิญ และขอชี้แจงให้ทราบว่าการประชุมเช่นนี้เคยมีที่เมืองน่านเมืองแพร่เมืองนครลำปางแล้ว และบรรดาผู้ที่ได้ไปประชุมได้แนะนำการต่าง ๆ กระทำให้มีผลเป็นอันมาก พระยาศรีสหเทพจึงหวังใจว่าบรรดาท่านที่มาประชุมครั้งนี้คงจะช่วยเหลืออย่างเมืองอื่นๆ บ้าง

มิสเตอร์แมกคอแนลได้ยืนขึ้นพูดว่า มิสเตอร์แมกคอแนลมาที่เมืองนี้ชั่วคราวเท่านั้น เพราะฉะนั้นขอให้มิสเตอร์วุดซึ่งเป็นผู้แทนของบริษัทอยู่ในเมืองนี้ได้กล่าวถึงการงานต่าง ๆ ซึ่งควรจะเปลี่ยนแปลงแก้ไขในทางไปรษณีย์และโทรเลขต่อไป

มิสเตอร์วุดจึงกล่าวขึ้นว่า เมื่อ ๔ ปีล่วงมานี้แล้ว เมล์ที่เมืองเชียงใหม่ได้ส่งเสมอทุกวันพุธไม่ได้ขาดเลย แต่มาบัดนี้การส่งเมล์คลาดเคลื่อนมากบางทีเมล์มาถึงเชียงใหม่ในวันเสาร์หรือวันอาทิตย์ก็มี และในเรื่องส่งหนังสือตามไปเมืองอื่น ๆ นั้นเจ้าพนักงานไม่ใคร่จะเป็นธุระกล่าวคือ มิสเตอร์วุดได้สั่งเจ้าพนักงานไปรษณีย์ที่เมืองนครลำปางให้ส่งหนังสือตามไปที่เมืองเชียงใหม่ แต่เจ้าพนักงานหาได้ส่งตามไปตามสั่งไม่ แต่ไปกักหนังสือไว้ที่เมืองนครลำปางหลาย ๆอาทิตย์ แต่ในส่วนถนนในเมืองนั้นมิสเตอร์วุดแนะนำว่าควรจะบังคับให้เจ้าของบ้านทุก ๆ คนได้รักษาถนนเฉพาะตามหน้าบ้านจะเป็นประโยชน์แก่มหาชนเป็นอันมาก

พระยาศรีสหเทพจึงชี้แจงว่า แต่เดิมการเดินเมล์นั้นได้เหมาให้คนรับแลส่งถุงเมล์แต่บางทีผู้รับเหมาจะกักเอาเงินไว้ไม่จ้างคนหาบถุงเมล์ให้พอก็จะเป็นได้ เพราะคนที่จะหาบถุงเมล์นี้ควรจะมีประจำอยู่เสมอ ๘ คน แต่ที่จริงได้ทราบว่ามีคนอยู่แต่เพียงสองสามคนเท่านั้น แต่บัดนี้ได้ตกลงกับเจ้ากรมไปรษณีย์แลโทรเลขให้มีคนสำหรับหาบถุงเมล์ตามระยะต่าง ๆ ระยะละ ๑๐ คน ให้ลงมือจัดการอย่างนั้นนับตั้งแต่วันที่ ๑ เดือนมีนาคม ร.ศ. ๑๑๙ เป็นต้นไปแลให้ค่าจ้างคนเหล่านี้วันละ ๔๙ อัฐ ถ้าคนเดินเมล์เดินช้าไม่ทันกำหนดให้ทำโทษเสีย หวังใจว่าที่ได้จัดการไปดังนี้คงจะเป็นที่เรียบร้อยต่อไป และถ้าการต่อไปไม่ได้จัดการตามที่ตกลงไว้แล้วก็ขอบอกให้พระยาศรีสหเทพทราบด้วย แต่ในเรื่องเจ้าพนักงานไปรษณีย์ไม่ส่งหนังสือตามไปตามคำสั่งนั้น พระยาศรีสหเทพจะได้มีคำสั่งไปยังเจ้าพนักงานไปรษณีย์ทั่วไป

มิสเตอร์แมกพีถามว่า ในวันปีดเมล์นั้นออฟฟิศไปรษณีย์ปีดเวลาใด เพราะเวลานี้เป็นที่สงสัยว่าถ้าจะส่งหนังสือภายหลังบ่าย ๔ โมงเจ้าพนักงานไปรษณีย์จะรับหรือไม่ หรือเวลาย่ำค่ำเป็นเวลาปีดออฟฟีศประการใด มิสเตอร์แมกพีเห็นว่าจำเป็นที่จะต้องให้มีกำหนดเวลาให้แน่นอน

พระยาศรีสหเทพได้ไต่ถามสารวัตรไปรษณีย์แลโทรเลขได้ความแล้วจึงแจ้งให้ที่ประชุมทราบว่า ออฟฟีศไปรษณีย์จะได้ปีดในเวลาย่ำค่ำ แต่ถ้าพ้นย่ำค่ำไปแล้วจะไม่รับหนังสืออีก และจะได้สั่งให้เจ้าพนักงานไปรษณีย์อยู่ประจำออฟฟีศจนเวลาย่ำค่ำต่อไป หวังใจว่าถ้าการนี้ยังไม่เรียบร้อยก็จะได้นำความบอกให้ข้าหลวงใหญ่ทราบด้วย

หมอมักเคนถามว่าตู้ไปรษณีย์ตามถนนสำหรับใช้กันจริงหรือไม่ เพราะหมอมักเคนได้เอาหนังสือทิ้งในตู้นั้นแต่ไม่มีใครเปิดเอาหนังสือไป

พระยาศรีสหเทพตอบว่ามีความเสียใจที่ได้ความว่าตู้ไปรษณีย์ไม่ได้ใช้กันแล้ว และได้สั่งให้เจ้าพนักงานถอนรื้อไปแล้ว

มิสเตอร์คอลินซ์แนะนำว่าควรจะมีตู้ทิ้งหนังสือไว้ที่หน้าออฟฟีศไปรณีย์สัก ๑ ตู้ เพื่อจะได้ทิ้งหนังสือในเวลาที่ออฟฟีศไปรษณีย์ปีดแล้วได้

พระยาศรีสหเทพจึงได้ตกลงให้สารวัตรไปรษณีย์จัดการทำตู้ขึ้นดังคำแนะนำของมิสเตอร์คอลินซ์ และตกลงต่อไปตามคำแนะนำของพระยานริศรราชกิจว่าจะได้เขียนเวลาเปิดตู้ติดไว้ที่ตู้ด้วย

มองบันโยร้องขึ้นว่า การที่บริษัทป่าไม้เลือกคัดไม้เลวไว้แล้วยังต้องเสียภาษีอีกนั้นเป็นการเดือดร้อน พระยาศรีสหเทพจึงชี้แจงว่าข้อสัญญาในหนังสือสัญญารับเช่าทำป่าไม้นั้นก็เท่ากับเป็นกฎหมาย เพราะฉะนั้นจะเปลี่ยนแปลงแก้ไขไม่ได้ แต่พระยาศรีสหเทพจะได้นำความข้อนี้เสนอต่อรัฐบาลเพื่อจะได้วินิจฉัยจัดการต่อไป

มิสเตอร์แฮริซ ได้ชี้แจงว่าถนนในระหว่างเมืองเชียงใหม่และเมืองเชียงรายเป็นทางสำคัญมาก แต่มีอยู่แห่งหนึ่งตั้งแต่เชียงใหม่ถึงดอยซูแฮต เป็นหนทางประมาณ ๒๘๐ เส้น เป็นทางเดินตามท้องนาถ้าถึงฤดูฝนช้างแลม้าเดินในตอนนี้ไม่ได้ จึงขอแนะนำว่าควรจะทำถนนขึ้นสายหนึ่งกว้าง ๖ ฟีต ยกคันถนนขึ้นสูงสัก ๒ ฟีตก็จะพอ แลตามทางนี้ก็จะต้องทำสพานเล็ก ๆ ข้ามหนองสัก ๔ แห่งเท่านั้น

หมอมักเคนเห็นด้วยกับมิสเตอร์แฮริซ แลได้ชี้แจงต่อไปว่าถนนสายนี้เป็นทางที่ข้ามท้องนาซึ่งเป็นที่เกิดผลประโยชน์มาก เพราะฉะนั้นถ้าได้ตัดถนนขึ้นแล้วก็จะได้ประ-

โยชน์ทั้งคนเดินทางแลชาวนาด้วยเพราะจะได้บันทุกข้าวแลสินค้าขึ้นเกวียนมาทางนี้ได้โดยสดวก ทั้งจะทำให้ราคาข้าวถูกลงไปด้วย เจ้าอุปราชร้องขัดข้องว่าการที่จะทำถนนขึ้นนั้นจะเป็นการเดือดร้อนแก่เจ้าของนาเพราะจำเป็นจะต้องเอาเนื้อที่นาตัดเป็นถนน

เจ้าราชสัมพันธวงษ์ชี้แจงว่า เมื่อแรกสักขานั้นก็เจ็บมากแต่ครั้นสักลงไปเสร็จแล้วก็ดูดีอยู่ เพราะฉะนั้นเห็นว่าการที่ราษฎรจะได้รับความเดือดร้อนโดยนาต้องถูกตัดเป็นถนนนั้นจะเป็นอยู่แต่ในชั้นแรกเมื่อได้ตัดถนนเสร็จแล้วก็จะได้รับประโยชน์คุ้มกับความเดือดร้อน

ที่ประชุมได้ปรึกษากันชำนาน ในวิธีที่จะทำถนนสายนี้ทั้งปรึกษาเรื่องสพานที่จะต้องทำขึ้นด้วย แล้วพระยาศรีสหเทพได้ตกลงให้เจ้าราชบุตรออกไปตรวจดูทางที่จะตัดถนนเสียก่อน

มิสเตอร์คอลินซ์กล่าวขึ้นว่า ได้ทราบข่าวจากชาวเมืองลำพูนว่าได้ตกลงกันจะปูอิฐตลอดถนนในระหว่างเมืองลำพูนแลเชียงใหม่ มิสเตอร์คอลินซ์เห็นว่าถนนสายนี้เป็นถนนดีมากถ้าจะเอาอิฐปูเข้า เข้าใจว่าจะกลับทำให้ถนนเสียลง

ที่ประชุมได้ปรึกษากันชำนาน พระยาศรีสหเทพจึงพูดว่า ได้ฟังเสียงในที่ประชุมเห็นกันโดยมากว่าไม่ควรจะปูอิฐตามถนนในระหว่างเมืองเชียงใหม่แลเมืองลำพูน แต่ควรจะซ่อมแซมถนนให้ดีขึ้นนั้น พระยาศรีสหเทพมีความยินดีที่ได้ทราบดังนั้น ราษฎรจะได้ไม่มีความลำบากที่จะต้องทำถนน เพราะฉะนั้นจะได้ทดลองเอาอิฐปูตามถนนบางแห่งเพื่อจะได้ทราบว่าอิฐจะทนน้ำฝนได้เพียงไร แลขอให้บรรดาท่านทั้งหลายที่ได้เคยไปมาตามถนนลำพูนได้โปรดชี้แจงว่าควรจะซ่อมตอนใดบ้าง

มิสเตอร์เกรกกล่าวว่าชาวบ้านมักจะทำนาบนถนน ควรจะมีข้อบังคับให้เปิดทางไว้ให้คนเดินได้บ้าง

มิสเตอร์แฮริซชี้แจงว่าในเรื่องทำนาบนถนนนี้มิสเตอร์แฮริซได้ทราบเหตุเรื่องหนึ่งที่มีท่านผู้หนึ่งต้องเสียเงิน ๑๕ รูเปียเพื่อเป็นค่าทำขวัญที่ต้องเดินตัดนาไป

พระยาศรีสหเทพจึงได้ตกลงว่าต่อไปจะได้ห้ามมิให้ราษฎรทำนาบนถนนใหญ่ แต่จะต้องเปิดทางเดินไว้ให้กว้าง ๖ ฟิตเสมอ แต่ข้อที่จะห้ามนี้เฉพาะแต่ถนนใหญ่ ถ้าเป็นทางเดินเล็กน้อยไม่เป็นที่ห้ามอย่างใด

มิสเตอร์แมกฟีถามว่าจะมีทางใดที่จะกันไม่ให้ไม้ซุงลอยลงทางปากเหมืองได้บ้าง พระยาศรีสหเทพจึงชี้แจงว่าปากเหมืองนี้เป็นทางน้ำสำหรับน้ำไหลไปเมืองลำพูน ชาวเมือง

ลำพูนก็ได้อาศัยน้ำที่มาทางนี้ เพราะฉะนั้นไม่เห็นมีทางอย่างใดที่จะแก้ได้เพราะเวลานี้น้ำที่ไปเมืองลำพูนทางปากเหมืองนี้ก็เกือบจะไม่พอใช้อยู่แล้ว

หลวงนราชี้แจงว่า ควรจะรีบซ่อมแซมแลป้องกันสะพานเมืองเชียงใหม่โดยเร็ว พระยาศรีสหเทพจึงตอบว่าการเรื่องสะพานเมืองเชียงใหม่นี้ได้ตั้งกรรมการพิเศษสำหรับจัดการในเรื่องนี้แล้ว

มิสเตอร์เดอชูซากล่าวเรื่องการที่มีผู้ร้ายชุกชุม แลถามว่าพลตำรวจภูธรมีไว้สำหรับเดินลาดตระเวนตามท้องที่หรือไม่

พระยาศรีสหเทพชี้แจงว่าได้จัดตำรวจภูธรเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นโดยให้เงินเดือนสูงกว่าที่รับอยู่เดี๋ยวนี้แลทั้งเลือกหาคนดี ๆ สำหรับเป็นพลตำรวจภูธรด้วยแล้ว และต่อไปจะได้มีคำสั่งให้เดินลาดตระเวนตามถนนให้กวดขันแข็งแรงขึ้น

หลวงนราแนะนำว่าควรจะขยายถนนริมแม่น้ำฝั่งตะวันออกให้กว้างขึ้น มิสเตอร์แบลกเห็นด้วยแลชี้แจงว่าถ้าได้ทำถนนสายนี้ให้กว้างขึ้นจะเป็นประโยชน์มาก ทั้งถนนที่กำลังตัดใหม่หลังบ้านนั้นก็จะมีประโยชน์มากเหมือนกัน

พระยาศรีสหเทพแจ้งว่าได้ตั้งให้มิสเตอร์ดอตเตนแฮมแลมิสเตอร์รอบินซ เป็นผู้ไปตรวจถนนสายนี้ แลเมื่อท่านทั้งสองนี้ได้ยื่นรายงานเมื่อใดจะได้คิดจัดการต่อไป

มิสเตอร์แฮริซชี้แจงว่าตามถนนริมแม่น้ำฝั่งตะวันออกข้างซ้ายมือซึ่งเป็นตอนที่คิดจะขยายถนนให้กว้างขึ้นนั้น มีคนในบังคับต่างประเทศไปตั้งบ้านเรือนเป็นอันมาก และคนเหล่านี้รับรองว่าเป็นแต่ตั้งอาศัยอยู่เท่านั้น หาใช่เป็นที่ของตัวไม่ แต่เป็นที่หลวง เพราะฉะนั้นหวังใจว่าถ้าจะต้องการที่ทำถนนเมื่อใดคนเหล่านี้ก็คงจะรื้อบ้านเรือนไปโดยง่าย

พระยาศรีสหเทพพูดว่า การประชุมคราวนี้ได้มีประโยชน์เป็นอันมาก โดยได้ปรึกษาข้อความสำคัญหลายข้อ เพราะฉะนั้น ขอขอบใจบรรดาท่านที่ได้มาประชุมแลได้ชี้แจงแนะนำข้อความต่าง ๆ อันมีประโยชน์ด้วย หมดประชุมที่เมืองเชียงใหม่แต่เพียงนี้

เมืองนคร เชียงใหม่ วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๑๙

(สำเนา)

ที่พัก นครเชียงใหม่
วันที่ ๒๒ เดือน กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๑๘

เรื่อง ข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทานกราบทูลพระเดชพระคุณทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ด้วยการในเมืองเชียงใหม่ในเวลานี้นับเป็นเรียบร้อยได้หมด ได้เปิดที่ว่าการเมืองใหม่ใช้บ้านน้อยคาวแก้วที่เป็น ๔ เหลี่ยม อยู่ซึ่งได้ทอดพระเนตรแล้วนั้น บ้านนี้ที่เจ้าอุปราชยกทูลเกล้า ฯ ถวายแต่ค่าเรือนมิศหลุยทำราคาสามหมื่นรูเปียใช้เงินแล้วสองหมื่น เจ้าอุปราชขอให้ข้าพระพุทธเจ้าออกหมื่นหนึ่งแล้วให้เป็นที่ว่าการเมืองต่อไป

หม่อมอุคมได้ไปนั่งทำการแทนข้าหลวงประจำนครแต่วันที่ ๑๕ เดือนนี้แล้ว สังเกตดูการเป็นไปได้ดีด้วยเจ้านายเต็มใจมาก หมื่นมาทำการด้วยได้เงินเดือนราวรับพระราชทานแล้ว ตำแหน่งหัวหน้าได้ถึง ๔๐๐ พระยารองคนเมืองได้ถึง ๒๐๐ รูเปีย ได้ร่างหน้าที่และข้อบังคับต่าง ๆ ให้เสร็จแล้วมีแก้ลองดูในเชียงใหม่ถือการเฉพาะเชียงใหม่ ให้เป็นหนังสือชื่อเจ้าอุปราชทั้งนั้น (เว้นแต่การต่างประเทศ) แต่ให้ข้าหลวงเซ็นชื่อรู้เห็นด้วยอย่างแบบหนังสือคลังผ่านมหาดไทย แต่การสั่งทั้งปวงต้องตกลงในที่ประชุมเค้าสนามก่อนผ่อนให้เท่านี้เห็นพร้อมกันว่าดีแล้ว ที่จะให้สั่งการมีหนังสือไปก่อนแม้แต่เป็นการเล็กน้อยก็ดี ข้าหลวงทั้งปวงร้องเป็นเสียงเดียวกันขอพระกรุณาว่าก่อนศก ๑๒๐ เป็นยังไม่ได้ แต่การที่จะให้รู้สึกว่าพระยานริศรเป็นข้าหลวงใหญ่ทั้งมณฑลไม่ใช่เฉพาะแต่เชียงใหม่นั้นแต่เดิมไม่เข้าใจทีเดียว ด้วยเมืองนี้ดีกว่าเมืองอื่น ๆ มาฝากเท่านั้น แต่บัดนี้เข้าใจดีแล้วว่ามีข้าหลวงประจำเมืองต่างหากอย่างนครลำปางหรือเมืองน่านเว้นแต่การสำคัญจริงจึงจะพูดถึงข้าหลวงใหญ่ เห็นด้วยเกล้า ฯ ว่าที่เป็นมาแต่ก่อนที่วุ่นวายต่าง ๆ แลข้าหลวงใหญ่ไปข้างไหนไม่ได้เป็นด้วย เป็นทั้งข้าหลวงใหญ่และข้าหลวงประจำเมือง หวังด้วยเกล้า ฯ ว่าที่จัดดังนี้จะชอบด้วยพระดำริห์ แต่คนทางนี้ทั้งพวกฝรั่งและข้าหลวงราวใจกันมากด้วยมีการอย่างใดสะดวกกว่าแต่ก่อน

แขวงได้เปิดแล้ว ตั้งที่บ้านหลวงในถนนท่าแพพ้นจากแม่น้ำปิงขึ้นมาสัก ๕ เส้น ตรงหน้าห้างเฟอลีข้ามเป็นเหมาะนัก มีเสาธง ป้ายเรียบร้อยทุกอย่างแล้ว จัดกันทั้งกลางวันกลางคืนจึงเสร็จได้ ได้อาศัยกำลังน้อยเมืองขึ้นมาก

ข้าพระพุทธเจ้าได้ไปเที่ยวฟังกิติศัพย์คนพอใจในการแขวงมากคงสำเร็จได้เป็นแน่ แต่แขวงกะใหญ่ไปสักหน่อยด้วยยังไม่มีคนพอ ได้นายสุดเป็นเจ้าแขวง เจ้าน้อยเมืองชื่น และเจ้าน้อยลาวแก้วเป็นรองเจ้าแขวง พระยาเด็กชาย (คนสำคัญของเจ้าอุปราช) พระยาพินิจ (คนเมืองตาก) เป็นสมุหบัญชีและผู้ช่วยต้องหลายคนเพราะแขวงว่าการทั้งในเวียงด้วย

ได้จัดการในที่ว่าการวางแบบแผนข้อบังคับหน้าที่เสร็จทุกอย่างแล้ว คัดคนลงได้กว่าครึ่ง มีคนดีดีหลายคน คนที่คัดออกไม่ใช่ไล่ ได้จัดให้เข้ารับราชการในเวียงบ้างแขวงบ้างจนครบ

พระยานริศรตั้งใจดี ได้ตักเตือนว่ากล่าวแล้วฟังถ้อยคำ บัดนี้แข็งมือแล้ว ถึงต้องเลิกลอนเทนนิศโครเกและเล่นอย่างฝรั่งเท่ง ๆ เพียงเวลาวันละหลายชั่วโมง จะไปบ้างแต่เพียง ๗ วัน ละครั้ง

หลวงเสนานนท์นั้นตั้งแต่ข้าพระพุทธเจ้ามาดีขึ้นมากทั้งกริยาและความเพียร ด้วยเมื่อมาถึงมาเป็นคนยุโรเปียนเอยูเคชั่นไปอีก มีเล่นเสียเวลามาก แต่บัดนี้สงบเหมือนกัน การที่เป็นมาแล้วทั้งการศาลและการบังคับเมือง หลวงเสนานนท์กับหลวงจรรยาพร้อมกันเข้าสองคนทำการรุนแรงไปหลายอย่างและไม่เป็นยุติธรรมด้วยเจ้านายจึงเกลียด แต่ข้าพระพุทธเจ้าได้ว่ากล่าวก็ฟังคำและซักนำชี้แจงดีเรียบร้อยกันแล้วนับว่าเวลานี้เป็น Period of Conciliation ในระหว่างเจ้านายกับข้าหลวง ข้าพระพุทธเจ้าจัดทำการปนเป็นหมู่เดียวได้หมดแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าได้ไต่สวนเรื่องนายสวัสดิ์ไม่เห็นมีความผิดหรือควรจะต้องออกจากราชการ เป็นคนฉลาดและเป็นหมู่ออฟโปสิชั่นกับหลวงจรรยาและหลวงเสนานนท์เท่านั้นจึงต้องออกจากราชการ ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้ตั้งให้เป็นพนักงานอัยการเพราะรู้กฎหมายอยู่บ้าง ดีกว่าคนไทยอื่น ๆ ในเมืองนี้เมื่อถูกไล่โดยไม่ยุติธรรมจึงหันเข้าหาเจ้านายขอเป็นที่พึ่งถ้าศาลทำการไม่ถูกจึงไม่ให้ยอม ที่เอานายสวัสดิ์มาเลี้ยงเจ้านายและคนไทยที่เป็นชาวเมืองนี้พอใจมาก เห็นด้วยเกล้า ฯ ว่าให้รับราชการเสียดีกว่าด้วยข้าหลวงจะได้มีคอนทะโรล์ ถ้าเกะกะอย่างใดทำโทษได้ถนัดกว่า การตั้งได้ประชุมหลวงจรรยาปรึกษาด้วยก็ต้องเห็นชอบด้วยคนมากในที่ประชุมเห็นกันว่าดีทั้งนั้น

เจ้าอุปราชนั้นได้มีคนสังเกตว่าตั้งแต่ทราบข่าวข้าพระพุทธเจ้าขึ้นมาบัดนี้ดีนัก ข้าพระพุทธเจ้าได้จัดการจนพระยาหลวงเป็นคนของข้าพระพุทธเจ้าแล้ว ได้ให้เงินเดือนสูง

และมีการทำเพียงพอ กำลังจัดจะให้พระยานริศรใช้ เป็นคนมีสติปัญญา รู้หนังสือกฎหมาย และแบบราชการก็พอใช้คล่องแคล่วด้วย

มีเจ้าราชภาคินัยอีกคนหนึ่งก็ รับราชการแข็งแรงมาก ทำการอย่างข้าราชการไทยมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว น้อยเมืองชื่นเมื่อแรกข้าพระพุทธเจ้ามาถึง เจ้านายเชียงใหม่เกลียดด้วยเป็นไทยเกินไป บัดนี้ มาให้ข้าพระพุทธเจ้าใช้ได้กำชับชี้แจงว่ากล่าวและนำเข้าติดต่อกับเจ้าอุปราช และเจ้านายได้แล้ว ที่ว่ากล่าวก็คืออย่าให้เป็นไทยหรือเย่อหยิ่งแก่เจ้านายบ้านเมือง

การโยธาได้ทำมากแจ้งในสำเนาโทรเลขสอดความมาด้วยแล้ว

การเมืองอื่นที่จัดมาแล้ว ได้รับรายงาน ๗ วันต่อครั้ง ข้าพระพุทธเจ้าพอใจมาก โจรผู้ร้ายเป็นสงบ ยิ่งเมืองแพร่ได้คนพิษณุโลกเพิ่มมาราวเต็มที่ดีแล้ว การแขวงเดินเต็มที่

การหนักเรื่องตรวจจัดคลัง บัดนี้ได้สะสางนับว่าเสร็จแล้ว ได้เงินที่ตกหล่นขึ้นมาก คือเมื่อมาถึงข้าพระพุทธเจ้ารวบเงินสดหมดแล้วให้ทุกเมืองทุกแห่งทำงบประมาณในชั่วกุมภาพันธ์มีนาคมมายื่น เงินอะไรควรได้รวบเข้าหมด เร่งรัดกันเต็มที่ ตกลงได้ทำอะไรในปีนี้เป็นหลายหมื่นแล้ว คงเหลือเงินในศกนี้มีอยู่แล้วไม่ต่ำกว่าสองแสนการคลังที่ยุ่งเป็นสางเสร็จ

บัดนี้ จะลงมือจัดตามแบบใหม่เท่านั้น เงินปีนี้ที่ลงมือจัดการอุตรัวและจะเก็บได้ยังมีอีกมาก การที่จัดนี้ได้หม่อมอุดมคนเดียวเป็นกำลังทำการแข็งแรงมาก ข้าพระพุทธเจ้าพอใจนัก แต่การทำได้ดังนี้ต้องนั่งประชุมพร้อมกันยังรุ่งกว่า ๗ คืน การเร่งรัดเงินเป็นหน้าที่ของเจ้านาย ด้วยข้าหลวงเวลานี้ยังไม่มีอำนาจเลย เมื่อได้วางแบบจัดใหม่และมีแขวงจึงค่อยยังชั่ว

ข้าพระพุทธเจ้ามีความเสียใจในเรื่องกัปตันโคล์ ด้วยป่วยไม่หยุด ตั้งแต่มาไม่ใคร่ได้ทำอะไรได้ นี่ข้าพระพุทธเจ้าให้รออยู่จนสิ้นเดือนนี้ ถ้าทำการไม่ได้จะให้กลับกรุงเทพ ฯ ดีกว่า ถ้าอยู่ทำการไม่ได้แล้วไม่ให้คนอื่นทำด้วยเวลานี้เงินก็ให้แรงก็ให้เต็มที่แล้ว แต่ถึงเวลาแกทำไม่ได้ ข้าพระพุทธเจ้ากับนายวันก็ทำไปไม่ค่อย ตัวกับตันโคล์เองก็ไม่พอใจตัวเอง

การมรฎกพระเจ้าเชียงใหม่ มิสเตอร์รอบิน เจ้าราชวงษ์ หม่อมอุดมเป็นกรรมการทำอยู่กับข้าพระพุทธเจ้าเสมอ จวนจะเสร็จแล้ว

การเมล์อีก ๖ เดือนก็ไม่เสร็จ จะทำก็ไม่ใหญ่โต แต่คนทำมีแต่คนเอาเงินยักยอก เงินประทานแล้ว ๕ หมื่นยังไม่เห็นมีอะไรสมควร เจ้าอุปราชก็ร้องแต่จะขอเงินอีก ๔ หมื่น ข้าพระพุทธเจ้าจะต้องจัดให้เรียบ กำลังตรวจตราไต่สวนอยู่

ข้าพระพุทธเจ้าตั้งใจจะยกออกจากเชียงใหม่ราววันที่ ๑ มีนาคม

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

ข้าพระพุทธเจ้า

พระยาศรีสหเทพ

(สำเนา)

ที่พัก บ้านสะเกษแขวงเมืองอ่างทอง

วันที่ ๒ เดือน เมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๙

ที่ ๑๔/๑๓๖๐

เรื่อง จัดราชการมณฑลตวันตกเฉียงเหนือ ร.ศ. ๑๑๙

ข้าพระพุทธเจ้าพระยาศรีสหเทพ ราชปลัดทูลฉลอง กราบทูลพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยทรงทราบฝ่าพระบาท

ด้วยในเวลาที่ข้าพระพุทธเจ้าไปรับราชการมณฑลตวันตกเฉียงเหนือ คราวนี้มีราษฎรแทบทุกเมืองมาร้องทุกข์ต่อข้าพระพุทธเจ้าว่า มีความเดือดร้อนในเรื่องต้องถูกการกะเกณฑ์ในราชการ มีการเดินทางหาบหามสิ่งของแลการเข้าเวรกับทำการของเจ้านายพยาแสนท้าวต่าง ๆ เป็นต้น ข้าพระพุทธเจ้าได้ไต่สวนได้ความจริงว่า ในปีหนึ่งราษฎรมีเวลาประกอบการหาเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัวไม่ใคร่มากกว่า ๖ เดือน แลทั้งยังต้องถูกเสียส่วนจุกจิกเล็กน้อยมีถึงต้องส่งส่วยผักพริกหอมกระเทียมต่าง ๆ ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้า ฯ ว่าเป็นการขัดขวางแก่การเจริญของบ้านเมือง และไม่ต้องกับพระบรมราชประสงค์จะทรงทนุบำรุงอาณาประชาราษฎรให้ได้ความสุขสำราญทั่วกันด้วย ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้า ฯ ว่าจำเป็นต้องจัดการแก้ไข คือ ควรจัดให้เลิกการกะเกณฑ์และส่วยเสียและเก็บเงินค่าแรงแทน เพื่อได้เป็นกำลังจัดราชการบ้านเมือง

ข้าพระพุทธเจ้าได้ประชุมราษฎรตลอดทางทุกเมือง ในมณฑลชี้แจงความเห็นเรื่องจะเลิกการกะเกณฑ์แล้วเก็บเงินแทน ราษฎรทั้งปวงได้แสดงความยินดีเป็นอย่างยิ่ง ร้องว่าถ้าได้ระงับความเดือดร้อนในการกะเกณฑ์เช่นนั้น ยอมเสียเงินให้รัฐบาลปี ๑ มีขอให้ต่าง ๆ กันแต่ ๑๐ บาท ขึ้นไปถึง ๒๐

ข้าพระพุทธเจ้าได้ปรึกษากับเจ้านายพยาแสนท้าวทุกเมืองก็เห็นชอบพร้อมกัน ความแจ้งอยู่ในศุภอักษรแลใบบอกของเจ้าผู้ครองเมืองซึ่งมีมายังกรุงเทพ ฯ นั้นแล้ว เพราะฉะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้ร่างพระราชบัญญัติการเก็บเงินค่าแรงแทนเกณฑ์สำหรับมณฑลตวันตกเฉียงเหนือ ๑ ฉบับ กับข้อบังคับสำหรับใช้ในการเก็บเงินค่าแรงแทนเกณฑ์ ๑ ฉบับ รวม ๒ ฉบับ ถวายมาในซองนี้ทรงทราบฝ่าพระบาท

อัตราที่เก็บในชั้นต้นเห็นด้วยเกล้า ฯ ว่า เก็บเพียงคนหนึ่งปีละ ๔ บาท ลองดูก่อนจะพอดี เมื่อต่อไปเห็นสมควรจะเรียกขึ้นอีกก็ได้

เรื่องส่วนแบ่งปันสำหรับเจ้าผู้ครองเมืองนั้น เดิมได้คิดด้วยเกล้า ฯ ว่า ถ้าให้เงินเดือนเสียมาก ๆ แล้วจะไม่ต้องให้เงินส่วนแบ่งปันในการเก็บเงินแทนเกณฑ์ก็จะได้ แต่ครั้นไปถึงที่ได้รับพระราชทานไต่สวนกลับเห็นด้วยเกล้าฯว่าให้ส่วนลดในเงินแทนเกณฑ์จะดีกว่า คือการเก็บจะเก็บได้หรือมิได้นั้นให้เจ้าผู้ครองเมืองมีส่วนผลประโยชน์ของคนขาดไป หรือได้ขึ้นมากเกี่ยวอยู่ด้วย เพราะการเก็บในชั่วสองสามปียังจะต้องอาศัยกำลังเจ้านายเป็นพื้นด้วยอำนาจการปกครองของข้าหลวงผู้ซึ่งจะเป็นเจ้าหน้าที่เก็บยังอ่อนอยู่

ถ้าชอบด้วยพระดำริห์แล้ว ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้า ฯ ว่าบรรดาเงินค่าแรงแทนเกณฑ์เมื่อหักค่าใช้สอยในการเก็บเสร็จแล้วได้มากน้อยเท่าใดควรแบ่งเป็น ๖ ส่วน ยกเป็นเงินแผ่นดิน ๓ ส่วน เงินบำรุงเมือง ๒ ส่วน ยกพระราชทานเจ้าผู้ครองเมือง ๑ ส่วน แลถ้าเป็นเมืองชายพระราชอาณาเขต ดังเช่นเมืองทางริมแม่น้ำคง หรือแม่น้ำของจะแบ่งส่วนของเจ้าผู้ครองเมืองออกเป็น ๒ ส่วน ยกไปให้เป็นส่วนได้ของเจ้าเมืองตามชายแดนสัก ๑ ส่วนนั้นจะเป็นการดี แต่ส่วนเจ้านายอื่น ๆ นอกจากเจ้าผู้ครองเมืองข้าพระพุทธเจ้าได้จัดให้ได้รับพระราชทานเงินเดือนและเบี้ยหวัดเพียงพอแล้ว

เงินบำรุงเมืองนั้นก็เป็นเงินที่ต้องนำส่งคลังเหมือนดังเงินแผ่นดิน แลใช้จ่ายได้เท่าแต่เพียงที่ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตในงบประมาณ.

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาศรีสหเทพ

ราชปลัดทูลฉลอง

ประทับตรารูปม้าทรงเครื่องมาเป็นสำคัญ

(สำเนา)

ที่พักบ้านสะเกษแขวงเมืองอ่างทอง

วันที่ ๒ เดือน เมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๙

ที่ ๑๔/๑๓๕๖

เรื่อง จัดการเงินการคลังมณฑลตวันตกเฉียงเหนือ ร.ศ. ๑๑๘

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาศรีสหเทพ ราชปลัดทูลฉลอง กราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยทรงทราบฝ่าพระบาท

๑. ด้านการเงินและการคลังในมณฑลตวันตกเฉียงเหนือ เมื่อเวลาข้าพระพุทธเจ้ามาถึงในมณฑลนั้น กราบทูลได้โดยย่อว่าไม่มีแบบแผนวิธีจัดการอย่างไร แลดูยังไม่มีใครเป็นธุระตรวจระวังรักษาเงินหลวงปานใดนัก มีพยานที่จะให้ทรงเห็นได้ คือนอกจากเมืองเชียงใหม่แล้ว เมืองใดเจ้าผู้ครองเมืองเป็นผู้เก็บเงิน เจ้าผู้ครองเมืองมักมีห้องเก็บห้องหนึ่งบางทีเป็นห้องกั้นเป็นคอกขึ้นมาจากพื้นดิน เงินและอัฐทองแดงที่ใครนำมาส่งเท่าใดใส่ไว้ในห้องนี้ไม่ใครได้รับ เวลาจ่ายก็หยิบไปจ่าย เมื่อไปถึงถามว่าเงินมีเท่าไรบอกไม่ได้ เพราะไม่เคยได้นับ ไม่จำเป็นต้องถามถึงว่าเป็นเงินได้รายใดอย่างใด ที่เมืองนครลำปางมีอัฐทองแดงของหลวงสะสมกันมากนักประมาณราวสักห้องเรือนจนสิ้นกำลังจะนับได้ คุ้ยลงไปในดินถึงคืบหนึ่งยังพบอัฐทองแดงของหลวง เพราะเงินภาษีอากรทั้งปวงมาส่งเป็นอัฐก็โยนรวมไว้ที่เดียวกันไม่ได้รับ ไม่มีบัญชีรับ การเป็นดังนี้ เรื่องเงินที่จะรั่วไหลได้ประการใดไม่จำเป็นจะกราบทูลแล้ว

๒. เมื่อเห็นการดังนี้ เมื่อข้าพระพุทธเจ้าถึงเมืองใดบังคับให้บอกแขกคนตั้งร้อยนับเงินแลอัฐทองแดงของหลวงทั้งกลางวันกลางคืน ไม่แล้วไม่ให้หยุดเมื่อนับแล้วได้เป็นเงินเท่าใด ข้าพระพุทธเจ้าจัดการมอบหมายมีบัญชีต่อกันไว้เป็นเงินสดที่มีอยู่ และข้าพระพุทธเจ้าได้มีคำสั่งเป็นเด็ดขาดว่าไม่ให้ใช้สักอัฐเดียวนอกจากได้รับอนุญาต ข้าพระพุทธเจ้าได้จัดดังนี้ทุก ๆ เมืองตลอดถึงที่เรียกว่าคลังมณฑลเมืองเชียงใหม่

๓. ส่วนเงินที่จะได้รับใหม่อีกต่อไปในปลายศก ๑๑๘ ได้บังคับให้ข้าหลวงประจำเมืองทำบัญชีรับแลรวบรวมไว้เป็นหลักฐานไม่ให้รั่วได้

๔. อนึ่ง บางเมืองดังเช่นเมืองแพร่ พระยาพิริยวิไชย คิดเสียว่าเงินหลวงเป็นอย่างเงินของตน เพราะเก็บไว้ปนกัน

เงินแผ่นดินในเมืองใด เจ้าผู้ครองเมืองนั้นออกถือว่าคล้าย ๆ เงินของตน หรือตนมีอำนาจจะใช้ได้ทุกอย่าง ไม่ยอมให้ข้าหลวงจัดการเก็บหรือตรวจตรา

๕. เมื่อข้าพระพุทธเจ้ารวบรวมเงินได้มากแล้วดังนี้ จึงได้จัดการแลทำเป็นคำสั่งห้ามไม่ให้เก็บเงินผลประโยชน์แผ่นดินไว้บ้านบุคคลผู้ใด ให้ข้าหลวงจัดห้องแข็งแรงไว้ในที่ว่าการ มีทหารหรือพลตำรวจภูธรรักษาห้องนั้นใส่กุญแจ ๓ กุญแจ และ มีตราครั่ง ๓ ดวง คือ ของข้าหลวงประจำเมือง ๑ ของเจ้าพนักงานคลังผู้เก็บเงิน ๑ ของภารโรงใหญ่ ๑ แต่กุญแจหีบหรือกำปั่นเหล็กที่ใส่เงินนั้นเจ้าพนักงานคลังเก็บเงินถือไว้คนเดียว เพราะเป็นผู้รับผิดชอบ การจะไขกุญแจใช้เงินแผ่นดินต้อง ๓ คน พร้อมกันจึงจะไขได้ ได้ถวายสำเนาคำสั่งมาด้วยแล้ว

๖. เมื่อข้าพระพุทธเจ้าได้จัดการรวบรวมเงินที่มีอยู่ และจัดรักษาเงินที่จะได้ต่อไปและแล้วจึงได้ตรวจดูถึงทางที่จะต้องจ่าย คือ

ได้ตรวจแลได้ไต่สวนตลอดเป็นตกลงได้ความว่ามณฑลนี้ไม่เคยมีงบประมาณ เหตุใดจึงกราบทูลว่าไม่มี เพราะไม่เคยจ่ายและไม่เคยมีบัญชีรับตามรายตาตรางที่เคยส่งมากรุงเทพ ฯ ว่าเป็นงบประมาณนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ข้าพระพุทธเจ้าจึงปรึกษากับพระยานริศรราชกิจและหม่อมอุดมพงษ์เพ็ญสวัสดิ์จัดทำงบประมาณรายจ่ายเฉพาะกุมภาพันธ์ และมีนาคมสองเดือน ตามที่เห็นพร้อมกันว่าจำเป็นจะต้องจ่าย เมื่อจัดแล้วดังนี้มีการใช้จ่ายในสองเดือนอย่างฟูมฟาย เพื่อจะให้การบ้านเมืองเรียบโดยทันที และให้ปรากฏว่า บัดนี้รัฐบาลตั้งใจจะจัดการจริง เมื่อจัดดังนี้แล้วเป็นเงินรายจ่ายในสองเดือนเงิน ๘๓,๑๘๒ บาท ๔๘ อัฐ เงินสดที่รวมไว้ได้ในมือแล้วเป็นเงิน ๔๑๖,๗๔๕ บาท ๑ อัฐ หักลงคงยังมีกำไรเป็นเงินคงได้นอนคลังแท้ ๓๓๓,๕๖๒ บาท ๑๗ อัฐ

ตามประมาณรายจ่ายใน ๒ เดือนนั้น เมื่อจวนข้าพระพุทธเจ้าจะถึงกรุงเทพ ฯ ได้รับโทรเลขว่าจ่ายไม่ถึง ๓ ใน ๔ ส่วนของเงินที่ประมาณไว้ และยังเก็บได้เงินรายได้ใหม่อีกหลายพันบาท

๗. ข้าพระพุทธเจ้าได้ถวายงบประมาณรายละเอียดทั้งรายได้รายจ่ายสำหรับศก ๑๑๙ มาในซองนี้ด้วยแล้ว งบประมาณฉบับนี้บางทียังจะไกลกับการที่เป็นจริงอยู่บ้าง แต่เป็นประมาณซึ่งพร้อมกันคาดคะเนว่าจะเป็นใกล้ที่สุด และเป็นงบประมาณฉบับแรกไม่มีสิ่ง

ใดจะเอาเป็นหลักได้ แต่งบรายได้นั้นคงเป็นพ้นอันตรายด้วยได้ประมาณเป็นอย่างน้อยที่สุด แลทั้งยังไม่มีเงินเป็นอันมากซึ่งจะเก็บได้จากภาษียาสูบเมืองแพร่และค่าไร่เข้าทั่วทั้งมณฑล อยู่ในรายได้ที่ถวายมานี้ กับทั้งสังเกตดูภาษีอากรสองสามรายที่พึ่งได้ว่าแล้วเงินสูงขึ้นถึงน่าปลาดใจ รวมใจความการเงินในมณฑลตวันตกเฉียงเหนือ ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกพอใจ แลดูท่าทางจะดีต่อไปได้ และข้าพระพุทธเจ้าได้ถวายรายงานที่ได้ประมาณจะจ่ายในกุมภาพันธ์และมีนาคม ร.ศ. ๑๑๘ รวม ๒ เดือน กับบัญชีเงินสดที่รวมไว้ได้ในมือด้วย ๑ ฉบับ

๘. การเงินแลคลังที่ได้กราบทูลมาแล้ว ขออย่าให้ทรงเข้าพระทัยว่าหม่อมอุคมพงษ์เพ็ญสวัสดิ์ไม่ได้ทำการอย่างใด แท้ที่จริงหม่อมอุคม ฯ ได้ทำการเป็นประโยชน์แก่การคลังและเงิน และได้ช่วยเป็นกำลังแก่ข้าพระพุทธเจ้าเป็นอันมาก ที่การยังต้องยุ่งอยู่จนเวลาข้าพระพุทธเจ้าขึ้นไปถึง เพราะหม่อมอุคมมีข้อข้องซึ่งไม่มีผู้ใดจะแก้ไขได้นอกจากข้าพระพุทธเจ้าได้ขึ้นไป คือเจ้านายไม่ยอมให้เกี่ยวข้องด้วยคลังและเงิน ไม่มีผู้ใดมีอำนาจจะชี้แจงแลบังคับบัญชาเจ้านายให้เด็ดขาดได้ ส่วนการคลังที่มณฑลนั้น เมื่อหม่อมอุคมพงษ์เพ็ญสวัสดิ์มาถึงเมืองเชียงใหม่นั้น หม่อมอุคมแจ้งว่า มิสเตอรแรมเซยังทำการอยู่ มิสเตอรแรมเซไม่ยอมให้หม่อมอุคมเกี่ยวข้องกับการคลังมณฑล จนมิสเตอรแรมเซกลับกรุงเทพ ฯ และไม่ยอมให้หม่อมอุคมเข้าไปในห้องคลังมณฑล

๙. เมื่อข้าพระพุทธเจ้าได้ปรึกษาหารือพร้อมด้วยข้าหลวงและหม่อมอุคมพงษ์เพ็ญสวัสดิ์จัดการดังนี้แล้ว หม่อมอุคมได้รับกับข้าพระพุทธเจ้าว่า ในเมษายน ร.ศ. ๑๑๙ งบ ๗ วัน งบเดือนแลการคลังทั้งปวงพอจะส่งกรุงเทพฯ และเรียบได้ แต่ภายในเดือนมิถุนายนศก ๑๑๙ ต้องขอรับประทานพนักงานคลังที่ดีส่งไปถึงเมืองเชียงใหม่ไม่น้อยกว่า ๔ คน

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาศรีสหเทพ

ราชปลัดทูลฉลอง

ประทับตรารูปม้าทรงเครื่องมาเป็นสำคัญ

เอกสารที่เป็นเกียรติ

พลตรี เจ้าราชบุตร ได้ประกอบความดีไว้เป็นอันมาก ดังนั้นท่านจึงมีเอกสารตอบรับเพื่อยืนยันความมีเจตนาดีของท่านหลายฉบับ ซึ่งไม่สามารถจะนำมาพิมพ์ไว้ในที่นี้ได้หมด แต่ก็ได้ทำบัญชีกิจกรรมการกุศลของท่านไว้แล้ว เท่าที่จะค้นหาได้ในระยะหลังนี้ ส่วนที่ผ่านมาแล้วเป็นเวลานับสิบปีย้อนหลังไปนั้น ไม่อาจค้นหาได้ ทั้งนี้หม่อม ศรีนวล ณ เชียงใหม่ ได้กรุณาจัดการให้ อย่างไรก็ดีหากจะนำเอกสารซึ่งแสดงให้เห็นถึงคุณงามความดีของท่านที่สำคัญ บางฉบับมาพิมพ์ไว้เป็นตัวอย่างบ้าง คงจะเป็นประโยชน์แก่บรรดาท่านที่ใคร่ทราบและศึกษาประวัติของเจ้าราชบุตร

เอกสารตัวอย่างเหล่านี้ได้แก่

๑. หนังสือแสดงความยินดีจากจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เนื่องในการที่ท่านได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ

๒. หนังสือแจ้งให้ท่านไปรับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ประถมาภรณ์มงกุฎไทย

๓. หนังสือแสดงความขอบคุณที่ท่านได้บริจาคที่ดินให้แก่องค์การลิกไนท์เพื่อสาธารณประโยชน์

๔. หนังสือของจังหวัดทหารบกเชียงใหม่ขอบคุณที่ท่านมอบเงินให้แก่จังหวัดทหารบกเชียงใหม่ เนื่องในพิธีกระทำสัตย์ปฏิญาณตน

๕. หนังสือตอบอนุโมทนาในการที่ท่านบริจาคเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท เพื่อเป็นทุนการศึกษาศิลยศาสตร์

๖. หนังสือตอบขอบคุณจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในการที่ท่านมอบเครื่องดนตรีไทยเดิมให้เป็นสมบัติของมหาวิทยาลัย

๗. หนังสือตอบขอบคุณจากกองกำกับการตำรวจชายแดนเขต ๕ ที่ถวายทุนการศึกษาโดยเสด็จพระราชกุศลแก่นักเรียนชาวเขา

๘. พระราชหัตถเลขาของสมเด็จพระราชินีอิงกริดแห่งประเทศเดนมาร์ก

สำนักนายกรัฐมนตรี

๔ พฤษภาคม ๒๕๐๕

เรียน เจ้าราชบุตร ณ เชียงใหม่

ตามที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ทุติยจุล-จอมเกล้าวิเศษ แก่ท่าน ในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลปีนี้ นั้น

ผมขอแสดงความยินดีอย่างจริงใจในการที่ท่านได้รับพระมหากรุณาอันเป็นบำเหน็จความชอบที่ได้บำเพ็ญกรณียกิจเป็นคุณประโยชน์อย่างดียิ่งมา ณ ที่นี้ด้วย ในโอกาสนี้ผมขอตั้งจิตอธิษฐานอาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก จงดลบันดาลให้ท่านประสบแต่สรรพมิ่งมงคล เจริญด้วยจตุรพิธพรชัย ประสงค์จำนงหมายสิ่งใด ขอให้สมดั่งมโนรถปรารถนาทุกประการ.

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

จอมพล ส. ธนะรัชต์

(สฤษดิ์ ธนะรัชต์)

นายกรัฐมนตรี

ที่ ๓๙๑๑/๒๕๐๖

ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่

๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๖

เรื่อง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์

เรียน พลตรี เจ้าราชบุตร

ด้วยกระทรวงมหาดไทยแจ้งว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ พลเอก หลวงกัมปนาทแสนยากร องคมนตรี เชิญเครื่องราชอิสริยาภรณ์ประถมาภรณ์มงกุฎไทย มาพระราชทานแด่ท่าน กำหนดเดินทางจากจังหวัดพระนครในวันจันทร์ที่ ๔ มีนาคม ศกนี้ โดยขบวนรถไฟด่วน

ในการนี้ทางจังหวัดจะได้กระทำพิธีมอบเครื่องราชอิสริยาภรณ์ดังกล่าวขึ้น ในวันอังคารที่ ๕ มีนาคม ๒๕๐๖ เวลา ๑๔.๐๐ น. ณ หอประชุมติโลกราช พร้อมกับได้เชิญข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ทั้งฝ่ายทหาร ตำรวจและพลเรือนมาร่วมเป็นเกียรติในพิธีนี้ด้วย

ฉะนั้น จึงเรียนมาเพื่อได้โปรดรับทราบ และขอเรียนเชิญท่านไปรับมอบเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตามวัน เวลาและสถานที่ดังกล่าวข้างต้นด้วย

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

พันตำรวจเอก

(นิรันดร ชัยนาม)

ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่

การปกครอง.

ที่ ๗๖๕/๒๕๐๖ การลิกไนท์

๑๗ กรกฎาคม ๒๕๐๖

เรื่อง การยกที่ดินให้แก่การลิกไนท์เพื่อสาธารณประโยชน์

เรียน พล.ต. เจ้าราชบุตร ณ เชียงใหม่

เนื่องด้วยข้าพเจ้าได้รับรายงานจากเจ้าหน้าที่จัดหาที่ดินของการลิกไนท์ ว่า ท่านได้กรุณายกที่ดินของท่านที่ถูกแนวสายไฟฟ้าแรงสูงของการลิกไนท์ผ่าน ให้แก่การลิกไนท์โดยไม่คิดค่าตอบแทนจากการลิกไนท์แต่อย่างใด

ข้าพเจ้ารู้สึกซาบซึ้งในความเอื้อเฟื้อของท่านเป็นอย่างยิ่ง กิจการผลิตไฟฟ้าของการลิกไนท์ เป็นกิจการสาธารณูปโภค ซึ่งจะนำประโยชน์มาให้แก่ชนส่วนรวม ดังนั้นที่ดินที่ท่านได้ยกให้โดยไม่คิดมูลค่านั้น จึงเป็นการบริจาคเพื่อประชาชนส่วนรวม ข้าพเจ้าขอขอบคุณท่านมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(ม.ล. ชูชาติ กำภู)

ผู้ว่าการ

ที่ ๙๗๔๐/๒๕๐๖ จังหวัดทหารบกเชียงใหม่

๕ พฤศจิกายน ๒๕๐๖

เรื่อง ขอขอบพระคุณ

เรียน พลตรี เจ้าราชบุตร

ตามที่ท่านเจ้าพ่อ ได้กรุณามอบเงินจำนวน ๒,๗๐๐ บาท (สองพันเจ็ดร้อยบาทถ้วน) ให้จังหวัดทหารบกเชียงใหม่ เนื่องในพิธีกระทำสัตย์ปฏิญาณตนของทหารประจำปี ๒๕๐๖ เพื่อจัดซื้อเครื่องโทรทัศน์ไว้เป็นสมบัติของสโมสรสฤษดิ์บัญชานั้น จังหวัดทหารบกเชียงใหม่ได้รับเงินจำนวนดังกล่าวไว้ถูกต้อง และได้จัดซื้อเครื่องโทรทัศน์มาไว้ที่สโมสร ฯ เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

คณะนายทหารในจังหวัดทหารบกเชียงใหม่ รู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาจากท่านเจ้าพ่อเป็นอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ และขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายอันมีพระบรมสารีริกธาตุซึ่งสิงสถิตอยู่บนดอยสุเทพ จงปกป้องคุ้มครองอภิบาลรักษา ให้ท่านเจ้าพ่อและชายาจงปราศจากโรคาพยาธิทั้งปวง จะคิดสิ่งหนึ่งสิ่งใด ขอให้สัมฤทธิผลดั่งมโนรถทุกประการ

คณะนายทหารในจังหวัดทหารบกเชียงใหม่ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความกรุณาจากท่านเจ้าพ่อในโอกาสต่อไปอีก จึงขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้อีกวาระหนึ่ง

ฉะนั้น จึงเรียนมาเพื่อทราบ.

ควรมิควรแล้วแต่จะกรุณา

พันเอก V. พรศิ

(อยู่รบ กรเพ็ชร์)

ผู้บังคับการจังหวัดทหารบกเชียงใหม่

กองบังคับการ ฯ

ที่ ศร. ๒๒๑๐/๘๓๔

คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาล
นครเชียงใหม่

๑๖ มีนาคม ๒๕๐๗

เรื่อง ตอบอนุโมทนา

เรียน พลตรี เจ้าราชบุตร ณ เชียงใหม่

ตามที่ท่านได้มีจิตกุศลเจตนามอบเงินจำนวน ๑๐,๐๐๐.– บาท (หนึ่งหมื่นบาทถ้วน) เพื่อเป็น "ทุนการศึกษาศัลยศาสตร์" ของแผนกศัลยศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลนครเชียงใหม่ นั้น

คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลนครเชียงใหม่ ได้รับเงินตามจำนวนดังกล่าวและได้ดำเนินการให้เป็นไปตามความประสงค์ของท่านแล้ว คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลนครเชียงใหม่ ขออนุโมทนาส่วนกุศลสาธารณประโยชน์ครั้งนี้ด้วย จึงขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก จงดลบันดาลให้ท่านพร้อมด้วยครอบครัวจงประสพแต่ความสุข ความเจริญ มีอายุ วรรณะ สุขะ พละ นึกหวังสิ่งใดขอให้ได้สมจำนงหมาย และปราศจากโรคาพยาธิอุปัทอันตรายใด ๆ ตลอดกาลนาน เทอญ.

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(นายแพทย์บุญสม มาร์ติน)
คณบดี.

ที่ ศร. ๒๕๐๑ (๑)/๒๗๘๕ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๒๗ ธันวาคม ๒๕๑๑

เรื่อง ตอบขอบคุณ

เรียน พลตรีเจ้าราชบุตร

อ้างถึง หนังสือของท่านลงวันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๑๑

ตามหนังสือที่อ้างถึงได้มอบเครื่องดนตรีไทยเดิม ชุดปี่พาทย์เครื่องใหญ่ ๑ ชุด ประกอบด้วย ๑. ระนาดเอก, ๒. ระนาดทุ้ม, ๓. ระนาดเหล็ก, ๔. ทุ้มเหล็ก, ๕. ฆ้องเหล็ก, ๖. ฆ้องใหญ่, ๗. กลองทัดคู่, ๘. ตะโพน และปี่งา ๑ เล่ม พร้อมทั้งไม้ตีฉิ่งและฉาบครบ ให้เป็นสมบัติของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยศาสตราจารย์ ดร. บัวเรศ คำทอง รองอธิการบดี เป็นผู้รับมอบ เพื่อใช้ประโยชน์ในการศึกษาศิลปดนตรีไทยเดิมของนักศึกษา ส่งเสริมและฟื้นฟู เผยแพร่ศิลปดนตรีไทยให้ยั่งยืนตลอดไป ความละเอียดแจ้งแล้ว นั้น

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้รับเครื่องดนตรีดังกล่าวไว้เรียบร้อยแล้วด้วยความขอบคุณ และจักได้ดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของท่านต่อไป ขออำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลกอันมีพระบรมธาตุดอยสุเทพเป็นปฐม จงดลบันดาลให้ท่านและหม่อม จงประสพแต่ความสุขความเจริญ วรรณะ สุขะ พละ มีอายุยืนนานเทอญ.

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

พลตำรวจเอก

(ประเสริฐ รุจิรวงศ์)

อธิการบดี

กองกลาง

สำนักงานอธิการบดี

ที่ พก. ๑๕๕๓ / ๒๕๑๒ กองกำกับการตำรวจชายแดนเขต ๕

๒๐ พฤษภาคม ๒๕๑๒

เรื่อง ขอรับเงินทุนการศึกษานักเรียนชาวเขา

กราบเรียน พลตรีเจ้าราชบุตร

สิ่งที่ส่งมาด้วย หนังสือผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ๑ ฉบับ และสำเนาเอกสารแสดงความจำนงถวายทุนการศึกษา จำนวน ๑ ฉบับ

ตามที่ท่านได้ทูลเกล้า ฯ ถวายทุนการศึกษาโดยเสด็จพระราชกุศลแก่นักเรียนชาวเขา เมื่อ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๒ นั้น สมเด็จพระราชชนนี ฯ ทรงมอบหมายให้กองกำกับการตำรวจชายแดนเขต ๕ พิจารณาคัดเลือกนักเรียนชาวเขาส่งเข้าเรียนในสถานศึกษาที่เหมาะสม ขณะนี้กองกำกับการตำรวจชายแดนเขต ๕ ได้คัดเลือกและส่งเข้าเรียนที่โรงเรียนหอพระเชียงใหม่เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ส่วนค่าใช้จ่ายต่าง ๆ สำหรับการศึกษานั้น ได้รับแจ้งจากผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ว่า ค่าใช้จ่ายในการศึกษาสำหรับนักเรียนทุนพระราชทานประมาณปีละ ๔,๕๐๐ บาท ต่อนักเรียน ๑ คน และขอให้ส่งเงินทุนไปให้ก่อน

ฉะนั้น เพื่อให้นักเรียนชาวเขาได้เรียนตามพระราชประสงค์ จึงได้มอบให้พันตำรวจตรี มนัส ขันธหัตบำรุง เป็นตัวแทนมาติดต่อขอรับเงินทุนการศึกษาจากท่าน จำนวน ๔,๕๐๐ บาท เพื่อจะได้นำเงินจำนวนนี้ส่งมอบให้แก่ผู้ว่าราชการจังหวัดรับไปดำเนินการต่อไป กองกำกับการตำรวจชายแดนเขต ๕ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดีดังเช่นเคย จึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย.

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

พันตำรวจตรี

(ชุบ สงวนสัคย์)

รองผู้กำกับการตำรวจชายแดนเขต ๕

รักษาราชการแทนผู้กำกับการตำรวจชายแดนเขต ๕

Jan. 21st 1962.

Dear Sir,

Please accept my sincerest thanks for the beautiful silk you have so very kindly given me. My husband & I will for ever remember the five lovely days we have spent in Chiengmai with all its friendly charm & beauty.

We send you our best wishes & thanks.

Yours sincerely

พระราชหัตถเลขาของสมเด็จพระราชินีอิงกริด แห่งประเทศเดนมาร์ก พระราชทานลงมาจาก พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ เพื่อขอบพระทัยเจ้าราชบุตร ที่ได้ทูลเกล้าฯ ถวายผ้าไหมไทยอันงดงามเป็นที่ระลึก เนื่องในพระราชวโรกาสเสด็จเยือนจังหวัดเชียงใหม่ และทรงชมเชยความงดงามของเมืองเชียงใหม่และความเป็นมิตรของชาวเชียงใหม่ด้วย

ประวัติ

นายพลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ

เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ที่ ๘

(พิมพ์ตามต้นฉบับเดิม)

ประวัติ

นายพลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ

เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ที่ ๙

เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ มหาอำมาตย์โท นายพลตรี ราชองครักษ์พิเศษ นายทหารพิเศษประจำกองทัพบก

นามเดิม เจ้าแก้ว สมภพ ณ วันจันทร์ ขึ้น ๖ ค่ำ เดือนเกี๋ยงเหนือ (เดือน ๑๑ ใต้) ปีจอ เวลา ๖.๐๐ น. ตรงกับวันที่ ๒๙ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๐๕ จุลศักราช ๑๒๒๔ ที่คุ้มหลวงนครเชียงใหม่ เป็นพระโอรสที่ ๖ ของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ที่ ๗ กับแม่เจ้าเขียว มีภาดาภคินี ร่วมพระบิดา ๑๐ ร่วมอุทร ๒ คือ

๑. เจ้า น้อยโตน
๒. เจ้า ราชวงษ์ (น้อยขัตติยะ)
๓. เจ้านาง คำค่าย
๔. เจ้า แก้วผาบเมือง
๕. เจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ ฯ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ที่ ๘
๖. เจ้า แก้วนวรัฐ } ร่วมมารดาเดียวกัน
๗. เจ้า จอมจันทร์ }
๘. เจ้านาง คำห้าง
๙. เจ้านาง จันทรโสภา
๑๐. พระราชชายา เจ้าดารารัศมี

เมื่อชนมายุ ๒๒ ปี ได้ทำการสมรสกับแม่เจ้าจามรี ธิดาเจ้าราชภาคินัย (แผ่นฟ้า) ต่อมาภายหลังได้กับเจ้าหญิงไฝ, หม่อมบัวเขียว และหม่อมแส

มีโอรส ๔ ธิดา ๒ คือ

๑. เจ้า อุตรการโกศล (น้อยสุขเกษม) }
๒. เจ้าหญิง บัวทิพย์ } เกิดแต่แม่เจ้าจามรี
๓. เจ้า ราชบุตร (วงศ์ตะวัน) }

๔. เจ้า พงษ์อินทร์
๕. เจ้าหญิง ศิริประกาย } เกิดแต่หม่อมบัวเขียว
๖. เจ้า อินทนนท์

ประวัติย่อเมื่อรับราชการ

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๐ เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ เริ่มเข้ารับราชการฉลองพระเดชพระคุณใน พระเจ้าอินทวิชยานนท์ ซึ่งในครั้งนั้น ทรงมีสิทธิในการปกครองอย่างเจ้าประเทศราช ที่ถวายดอกไม้เงินดอกไม้ทอง

ปี พ.ศ. ๒๔๒๗ จึงได้รับตำแหน่งหน้าที่ประจำราชการตามลำดับดังนี้ คือ

๑. พ.ศ. ๒๔๒๗ เป็นรองเสนาคลัง

๒. พ.ศ. ๒๔๓๒ เป็นเสนาคลัง

๓. พ.ศ. ๒๔๔๒ เป็นเสนามหาดไทย

๔. พ.ศ. ๒๔๕๒ รั้งตำแหน่งเจ้าผู้ครองนคร

๕. พ.ศ. ๒๔๕๔ เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่

นอกจากตำแหน่งหน้าที่ราชการประจำแล้ว ยังได้รับราชการพิเศษ คือ

๑. พ.ศ. ๒๔๒๐ พระเจ้าอินทวิชยานนท์ โปรดให้คุมราษฎรจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน ประมาณ ๓๐๐ ครัวเรือน ขึ้นไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่เมืองเชียงแสน ซึ่งในสมัยนั้นเมืองเชียงแสน มีสภาพเสมือนเมืองร้าง

๒. พ.ศ. ๒๔๒๙ พระเจ้าอินทวิชยานนท์ โปรดให้เป็นผู้แทนพระองค์ควบคุมเครื่องราชบรรณาการไปทูลเกล้า ฯ ถวาย แด่สมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) ในกรุงเทพพระมหานคร

๓. พ.ศ. ๒๔๓๓ พญาผาบได้ส้องสุมพรรคพวกก่อการจลาจลขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่ เจ้าหน้าที่จัดการปราบปราม จึงต้องล่าถอยไปทางอำเภอฝาง เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ ได้เป็นแม่กองนำกำลังติดตามต่อไปถึงกับได้ต่อสู้กัน ล้มตายด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย ในที่สุดพรรคพวกพญาผาบได้แตกกระจัดกระจายไป ส่วนที่จับตัวมาได้ก็หลายคน ได้ส่งมอบให้แก่ศาล ศาลพิพากษาลงโทษประหารชีวิต

๔. พ.ศ. ๒๔๔๕ ได้เกิดผู้ร้ายคุมพรรคพวกเข้าปล้นที่ว่าการอำเภอหางดง เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ พร้อมกับหม่อมอุดมพงษ์เพ็ญสวัสดิ์ ซึ่งในเวลานั้น เป็นข้าหลวงประจำจังหวัดเชียงใหม่ ยกออกไปสืบสวนและได้ทำการจับกุมผู้ร้ายมาได้ ส่งให้ศาลพิพากษาลงโทษต่อไป

๕. พ.ศ. ๒๔๔๕ พวกเงี้ยวได้ก่อการจลาจลขึ้นในจังหวัดภาคเหนือ เช่นจังหวัดแพร่ ลำปาง เป็นต้น เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ ได้เป็นแม่กองนำกำลังไปสะกัดพวกจลาจลเงี้ยวอยู่ที่จังหวัดเชียงราย เพื่อป้องกันมิให้เกิดเหตุการณ์ในจังหวัดนั้น ครั้นเห็นว่าไม่มีเหตุการณ์ใด ๆ จึงได้ยกกำลังกลับมารักษานครเชียงใหม่

ในระหว่างนี้ ได้มีเหตุการณ์เกิดขึ้นที่อำเภอฮอด โดยมีผู้ร้ายปล้นและฆ่านายอำเภอตาย เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ ได้ออกไปสืบสวนและจับกุมผู้ร้าย ส่งศาลพิพากษาลงโทษได้

และในปีเดียวกันนั้นเอง พวกเงี้ยวทางจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้มั่วสุมประชุมกันจะก่อการจลาจลขึ้น เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ พร้อมกับพระยานริศราชกิจ (พระยาวิสูตรสาครดิษฐ) ซึ่งเวลานั้นเป็นข้าหลวงใหญ่ ได้ออกไประงับเหตุการณ์โดยทันที จึงเป็นเหตุให้พวกเงี้ยวที่คบคิดนั้นเลิกไป

นอกจากนั้นยังได้เป็นแม่กองตัดถนนหลายสาย เชื่อมอำเภอรอบนอกกับในเมืองซึ่งใช้อยู่จนทุกวันนี้

ฐานันดรศักดิ์

เนื่องจากเจ้าแก้วนวรัฐ ฯ รับราชการสนองพระเดชพระคุณ มีความดีความชอบเป็นพิเศษ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์ ดังต่อไปนี้ คือ

๑. พ.ศ. ๒๔๓๒ เป็นเจ้าราชภาคินัย

๒. พ.ศ. ๒๔๓๖ เป็นเจ้าสุริยวงศ์

๓. พ.ศ. ๒๔๔๐ เป็นเจ้าราชวงศ์

๔. พ.ศ. ๒๔๔๗ เป็นเจ้าอุปราช

๕. พ.ศ. ๒๔๕๔ เป็นเจ้าแก้วนวรัฐ ฯ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ และในปีนั้นได้รับยศพลเรือนเป็นมหาอำมาตย์โท

๖. พ.ศ. ๒๔๖๒ ได้รับยศทหารเป็นนายพลตรี, ราชองครักษ์พิเศษ นายทหารพิเศษ, ประจำกองทัพบก

เมื่อคราวที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานฐานันดรศักดิ์. เป็นเจ้าผู้ครองนคร. ได้มีประกาศไว้ดังนี้

"ให้เจ้าอุปราช ผู้รั้งนครเชียงใหม่. เป็นเจ้าแก้วนวรัฐ. ประพัทธอินทนันทพงษ์, ดำรงนพีสีนครเขตต์, ทศลักษณเกษตรอุดม, บรมราชสวามิภักดิ์, บริรักษบัจฉิมานุทิศ, สุจริตธรรมธาดา, มหาโยนางคราชวงษาธิบดี. เจ้านครเชียงใหม่. ได้บังคับบัญชา ท้าวเพี้ยกรมการและราษฎรบรรดาอยู่ในเขตต์แดนแขวงเมืองนครเชียงใหม่ทั้งสิ้น ตามที่เจ้าเมืองนครเชียงใหม่แต่ก่อนได้บังคับบัญชามานั้น แต่ที่เป็นยุตติธรรมและชอบด้วยราชการ. จงเว้นการควรเว้น, หมั่นประพฤติการควรประพฤติ, และรักษาความซื่อสัตย์สุจริตต่อกรุงเทพพระมหานคร. ตามอย่างธรรมเนียมผู้ที่อยู่ในตำแหน่งเช่นนี้. จงเจริญสุขสวัสดิ์ทำราชการตามตำแหน่ง. ตั้งแต่บัดนี้ไป เทอญ"

ตั้งแต่ ณ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ เป็นปีที่ ๒ ของตราดวงซึ่งประทับมานี้ ประจำการแผ่นดินสยาม เป็นวันที่ ๓๖๖ ในรัชชกาลปัตยุบันนี้

(พระบรมนามาภิไธย) สมเด็จพระปรเมนทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม

เครื่องเกียรติยศของเจ้าประเทศราช

คือ

๑. มาลายอดและเกี้ยวทองคำ ขอบขลิบทอง

๒. แสงดาบ ด้ามและฝักทองคำสลักและมีกาบต้นด้าม ปลายด้ามทองคำลงยา

๓. เสื้อทรงประพาส บัวคอและบั้งทองคำ

๔. พานหมากทองคำมีเครื่องพร้อม

๕. กระโถนทองคำ

๖. กาน้ำพานรองทองคำ

๗. คนโทน้ำทองคำ

๘. หีบบุหรี่ทองคำสลัก มีถาดทองคำรอง

(เครื่องราชอิสสริยาภรณ์)

๑. พ.ศ. ๒๔๔๐	ภูษนาภรณ์ ช้างเผือก เหรียญประพาสยุโรป
๒. พ.ศ. ๒๔๔๓	มัณฑนาภรณ์ ช้างเผือก
๓. พ.ศ. ๒๔๔๔	มงกุฎสยามชั้น ๒
	จุลสุราภรณ์
๔. พ.ศ. ๒๔๕๑	เหรียญรัชชมังคลาภิเศก
	(ทองคำ)
๕. พ.ศ. ๒๔๕๒	ทุติยจุลจอมเกล้า
๖. พ.ศ. ๒๔๕๓	เข็มพระราชชนมายุมงคล ชั้น ๒ (ทองคำ) เหรียญรัชชมงคล บรมราชาภิเศก มงกุฎสยามชั้น ๑ มหาสุราภรณ์
๗. พ.ศ. ๒๔๕๔	เหรียญจักรพรรดิมาลา
๘. พ.ศ. ๒๔๕๗	ช้างเผือกชั้น ๑ มหาวราภรณ์ เหรียญรัตนาภรณ์ชั้น ๒ ในรัชชกาลที่ ๖
๙. พ.ศ. ๒๔๖๙	สายสะพายปฐมจุลจอมเกล้าพร้อมด้วยดารา
๑๐. พ.ศ. ๒๔๘๑	รัตนาภรณ์ชั้น ๑ ในรัชชกาลปัจจุบัน

จริยาวัตร

โดยฐานเป็นเจ้าผู้ครองนคร ดำรงตนไว้ในฐานเป็นร่มศรีมหาโพธิของชาวเชียงใหม่ คือมีหทัยเยือกเย็น ชุ่มด้วยเมตตากรุณา มีอัธยาศัยสุภาพอ่อนโยน กว้างขวางเผื่อแผ่ วางตนให้เป็นผู้ที่ควรเข้าหาของประชาชนทุกชั้น และเคารพปฏิสันถาร คือเอื้อเฟื้อและฉลาดในการต้อนรับแขกที่มาสู่ถิ่น จัดเป็นนาคราภินันทะ คือเป็นที่ชื่นชมยินดีแห่งชาวเมือง

โดยฐานเป็นข้าราชการ มีหทัยซื่อตรงสุจริต จงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นลำดับมา ได้พยายามสนองพระเดชพระคุณตามโอกาสที่สามารถ จนได้เป็นที่ทรงพระมหากรุณาโปรดปรานปรากฏเกียรติคุณเป็นพิเศษ จัดเป็นราชกิจจภิวัฑฒนะ คือช่วยราชการให้เจริญ

โดยฐานเป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้ใฝ่ใจในสังคหอุบาย รู้จักยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้ได้สมาคมคบหา ให้มีความนิยมสนิทสนมรักใคร่ด้วยมิตรจิตต์มิตรใจ จัดเป็นมิตตโสภนะ คือเป็นสง่าราศีแก่ญาติมิตร

โดยฐานเป็นพุทธมามกะ เป็นผู้มีศรัทธาเคารพในคุณพระรัตนตรัย มีศีลมีธรรมเป็นพื้นอัธยาศัย บริจาคธนทรัพย์สร้างถาวรวัตถุในพุทธศาสนาเป็นอันมาก อุปถัมภ์กุลบุตรให้ได้บรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุสามเณรเสมอ ๆ บำรุงการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยบริจาคค่าภัตตาหารตามวัดวาอาราม มีวัดเจดีย์หลวงเป็นต้น อนุสาวรีย์สำคัญในเรื่องนี้อีกชิ้นหนึ่งคือเป็นเค้านิมนต์พระศรีวิชัย (ครูบาบ้านปาง) และเป็นกำลังช่วยเหลือ ทำทางรถยนต์ขึ้นดอยสุเทพ เริ่มลงมือขุดเป็นปฐมฤกษ์ ณ วันที่ ๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๗ ซึ่งใช้อยู่ในเวลานี้ จัดเป็นพุทธศาสนูปถัมภก คือผู้อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา

โดยฐานเป็นกุลบดี เป็นผู้ทำหน้าที่ของพ่อบ้านโดยครบถ้วน มีน้ำใจเปี่ยมด้วยพรหมวิหาร จัดเป็นกุลโสภนะ คือเป็นที่สง่าราศีแก่สกุล

โดยฐานเป็นกุลบุตร เป็นผู้มีมรรยาทเรียบร้อย เป็นสัมมาจารีบริบูรณ์ด้วยกัลยาณธรรมนำให้เป็นที่อุ่นอกวางใจสนิทสนมนิยมของคนทุกชั้นบรรดาศักดิ์ เป็นที่จงรักภักดีของบริวารและผู้พึ่งพำนักอาศัยบารมี จัดเป็นอัตตสัมมาปณิธิ คือตั้งตนไว้ชอบ

ป่วย

เริ่มไม่สบายกระเสาะกระแสะมาแต่ต้น พ.ศ. ๒๔๘๑ คือมีอาการป่วยที่เข่า และข้อเท้า ซึ่งนายแพทย์ว่าเกี่ยวกับรูมาติซั่ม แม้แต่ป่วยก็ยังไปรับเสด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชชกาลที่ ๘ เสด็จนิวรรตน์พระนคร เสร็จแล้วเลยให้นายแพทย์กอชริชในพระนครรักษา รู้สึกว่าอาการค่อยสบายขึ้นมาก. จนนับว่าหายก็ได้ ต่อมาถึงเดือนมีนาคม ๒๔๘๑ ป่วยลงอีก, คราวนี้ป่วยที่บั้นเอวและสันหลัง และได้เชิญนายแพทย์กอชริชมารักษาที่เชียงใหม่ รู้สึกสบายขึ้น. แต่ยังไม่ทันเป็นปกติ นายแพทย์กอชริชมีเหตุจำเป็นต้องกลับไปต่างประเทศอยู่มาไม่ช้าโรคนั้นกำเริบขึ้นอีก จึงให้นายแพทย์โรงพยาบาลแมคคอมิก มีนายแพทย์คอลเลียร์เป็นต้น กับพระพิจิตรโอสถ รักษาอาการดีขึ้นบางครั้ง ทรุดลงบางคราว เป็นลำดับต่อมา ปรากฏว่าไตและตับยักเสบ ทุเลายังไม่ทันจะปกติ ปอดเกิดบวมขึ้นอีก แม้โรคจะแปรไปหลายอย่างเช่นนั้นก็ดี นายแพทย์ก็ยังสามารถเยียวยาให้ทุเลาลงได้ ทั้งนายแพทย์และผู้ที่อยู่ใกล้ชิดต่างก็ยังมีหวังว่าจะหายอยู่ เพราะอาการอื่นไม่มีแทรกแซง นายแพทย์ได้พยายามระวังรักษาอย่างกวดขัน

ที่มาด่วนพิราลัย ก็เพราะกระยาหารน้อยเรื่อยมาจนไม่พอที่จะเป็นกำลังต้านทานได้ ในตอนเช้าของวันที่ ๓ มิถุนายน ๒๔๘๒ อาการยังดีอยู่ ครั้นตอน ๑๗.๐๐ นาฬิกาเศษให้มีอาการแน่นิ่งไปพักหนึ่ง โดยหัวใจไม่ปกติ นายแพทย์เรียกอาการนั้นว่า "ฮาร์ตเฟลเลีย"

แต่นายแพทย์ก็ได้แก้ให้ฟื้นได้ และได้เอาแก๊สออกซิเย็นเข้าช่วย แต่อาการก็อ่อนไป ๆ ครั้นถึงเวลา ๒๑.๔๐ นาฬิกา ก็พิราลัย โดยอาการสงบ ระหว่างความห้อมล้อมของบุตร หลาน บริวาร ตลอดถึงพระราชาคณะและนายแพทย์

เมื่อนายพลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ ได้ถึงพิราลัยลงแล้ว พวกทายาทได้รับโทรเลข และจดหมายแสดงความเสียใจเป็นอันมาก มีอาทิดังลำเนาต่อไปนี้

"เจ้าราชบุตร

เชียงใหม่

คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระปรมาภิไธย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทราบข่าวด้วยความเศร้าสลดใจว่า เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ ได้ถึงพิราลัยเสียแล้ว จึงขอแสดงความเสียใจอย่างยิ่งมายังบรรดาบุตรและธิดาโดยทั่วกัน

อาทิตย์ทิพอาภา

พล.อ. พิชเยนทร์โยธิน"

"**เรียน พ.ท. เจ้าราชบุตร**

เชียงใหม่

ผมได้รับโทรเลขของเจ้า แจ้งว่า พล.ต. เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ ได้ถึงแก่พิราลัยแล้ว ในนามของรัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และในนามของผมเอง ขอแสดงความเสียใจอย่างยิ่งมายังเจ้าและญาติทั้งหลายด้วย

พิบูลสงคราม

นายกรัฐมนตรี"

นอกจากนี้ยังมีโทรเลขและจดหมายส่วนคณะและบุคคลชั้นเจ้านาย, คณะทูตานุทูตต่างประเทศ, นายกรัฐมนตรีเก่า, รัฐมนตรีหลายท่าน, ข้าราชการ, พ่อค้าพาณิชย์, สมาคม และบริษัท อีกทั้งญาติมิตรผู้คุ้นเคยเป็นอันมาก ทั้งนี้นับว่าเป็นเกียรติยศอย่างสูงสำหรับท่านผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว และเป็นพระมหากรุณาธิคุณและพระเดชพระคุณแก่ทายาทตลอดจนวงศ์สกุล ณ เชียงใหม่เป็นอย่างยิ่ง

ในงานพระราชทานน้ำอาบศพ

นายนาวาเอก หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เป็นผู้แทนรัฐบาลและได้มาเป็นประธานในงานพระราชทานน้ำอาบศพ โดยรถไฟกระบวนพิเศษพร้อมด้วยเจ้าพนักงานกรมพระราชพิธี มีพระยาราชโกษา เป็นหัวหน้านำโกศ จัตร แตร และกลองชะนะ ไปพระราชทานเป็นเกียรติยศ แต่พระราชทานลองมณฑปมีเฟื่องประกอบโกศเป็นเกียรติยศพิเศษ และโปรดเกล้า ฯ ให้มีการประโคมด้วย

มีพระราชทานน้ำอาบศพแล้ว เชิญศพลงโกศนำไปประดิษฐานไว้ ณ หอพระสำหรับการพระราชกุศล. ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานไตรบังสุกุลและพระสวดพระอภิธรรมมีกำหนด ๗ วัน และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าราชการแต่งเครื่องแบบครึ่งยศไว้ทุกข์ และทางราชการได้สั่งให้ข้าราชการฝ่ายเหนือ. ไว้ทุกข์มีกำหนด ๗ วัน

สัปดาหวาร

วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๙๒ เวลา ๑๗.๐๐ น. นายนาวาเอก หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม. มาเป็นประธาน พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว พระญาณดิลก วัดเจดีย์หลวง แสดงพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์ รุ่งขึ้นเวลา ๑๑.๐๐ น. ถวายอาหารบิณฑบาต และมีบังสุกุล พระ ๗๗ รูป เป็นเสร็จงาน

ต่อจากงานสัปดาหวารของเจ้าภาพแล้วนั้น ได้มีญาติ คณะข้าราชการ. พ่อค้า. ชาวเมืองชาติอื่น. และข้าในคุ้ม ได้มาบำเพ็ญกุศลตามประเพณีนิยม ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าเจ้าแก้วนวรัฐ ฯ ได้เคยอุปการะและคุ้นเคยแก่บุคคลมามาก จึงทำให้คนทั่วไปนิยมนับถือรักใคร่และแสดงความอาลัยยิ่งนัก

ปัญญาสมวาร

และ

งานพระราชทานเพลิงศพ

วันที่ ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๒

นายนาวาเอก หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เป็นผู้แทนรัฐบาลมาเป็นประธานในงานนี้

เวลา ๑๖ น. พระสงฆ์สมณะศักดิ์ ๑๐ รูป เจริญพระพุทธมนต์ จบแล้วมีพระธรรม-เทศนา ๑ กัณฑ์ เวลากลางคืนมีสวดพระอภิธรรม

รุ่งขึ้นวันที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๙๒ เวลา ๑๐ น. ถวายอาหารบิณฑบาตรแก่พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เมื่อวานนี้ เวลา ๑๓.๓๐ น. มีพระสงฆ์ ๗๗ รูปมาบังสุกุลแล้วเชิญโกศขึ้นสู่ราชรถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องเกียรติยศพร้อมด้วยฉัตรและกลองชะนะ เคลื่อนกระบวนแห่จากคุ้มหลวงไปสู่เมรุวัดสวนดอก เวลา ๑๗ น. พระราชทานเพลิง รุ่งขึ้นเวลา ๗ น. โปรดเกล้าให้เดิน ๓ หาบของหลวงและเก็บอัษฐิ ต่อจากงานหลวง เจ้าภาพได้มีการทำบุญ เสร็จแล้วบรรจุอัษฐิ เป็นเสร็จงาน

กระบวนแห่

พนักงานนำริ้ว

คู่แห่

กลองชนะแดง

จ่าปี่

จ่ากลอง

แตรงอน

แตรฝรั่ง

สังฆการีเชิญพัดยศ

เสลี่ยงพระสงฆ์อ่านพระอภิธรรมนำ

สัปทนแดง

ฉัตรเครื่องหน้า ๕ ชั้น

บังแทรก

คู่เคียง

ราชรถน้อยรับศพ (ใช้รถที่เชียงใหม่)

กลดขาวลายทอง

บังสูรย์

ฉัตรเครื่องหลัง ๕ ชั้น

บังแทรก

เชิญเครื่องยศตาม.

ประวัติ

พระราชชายา เจ้าดารารัศมี

(พิมพ์ตามต้นฉบับเดิม)

อารัมภบท

พระราชชายา เจ้าดารารัศมี ศรีแห่งนครเชียงใหม่ ผู้ทรงเกียรติคุณและเกียรติยศอย่างอุโฆษ ปรากฏแก่ท่านทั้งหลายมานานแล้วนั้น ต่อไปนี้ก็จะค่อยเลือนหายไปจากความทรงจำทีละน้อย ๆ ซึ่งตามธรรมดามักเป็นเช่นนั้นก็ดี แต่ถ้าได้พิมพ์พระประวัติของพระองค์ท่านไว้ ย่อมเป็นเครื่องฟื้นความจำได้ อีกประการหนึ่งผู้ที่ไม่ทราบเรื่องของพระองค์ท่านละเอียดก็ยังมีอีกมาก จึงได้รวบรวมพระประวัติพิมพ์ เพื่อเทอดพระเกียรติคุณพระเกียรติ-ยศของพระองค์ไว้ชั่วกาลนาน และเพื่อเป็นเครื่องปฏิการที่พระองค์ได้อุปการะแก่วงศ์ญาติซึ่งต่างก็ระลึกถึงและอาลัยอาวรณ์ไม่รู้หาย กับเพื่อเป็นสิ่งตอบแทนท่านที่เคารพและรักใคร่ในคราวงานพระเมรุ และขออุทิศส่วนกุศลถวายแด่พระองค์ท่าน ผู้เป็นพระขนิษฐภคินีที่รักยิ่งของข้าพเจ้าด้วย.

เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ

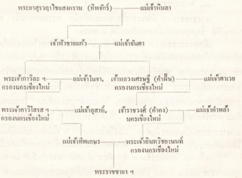
นครเชียงใหม่ เมษายน ๒๔๗๗

พระประวัติ

พระราชชายา เจ้าดารารัศมี

พระราชชายา เจ้าดารารัศมี ประสูติ ณ วันอังคาร เดือน ๑๐ เหนือ (เดือน ๘ ใต้) ขึ้น ๔ ค่ำ ปีระกา เวลา ๓๓.๐๐ น. เศษ ตรงกับวันที่ ๒๖ สิงหาคม พระพุทธศักราช ๒๔๑๖ ที่คุ้มหลวงกลางเมืองนครเชียงใหม่ ซึ่งเป็นที่ตั้งโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยเวลานี้ พระองค์ท่านอุบัติในสกุล ณ เชียงใหม่ เป็นหน่อเนื้อเชื้อพระเจ้าผู้ครองนครทั้งสองฝ่าย ดังปรากฏตามสายปฐมวงศ์ต่อไปนี้

สายปฐมวงศ์

พระราชชายา ฯ มีเชษฐ แลเชษฐภคินี ดังนี้

๑. เจ้าน้อยโตน วายชนม์แล้ว (บิดาเจ้ารถแก้ว)

๒. เจ้าราชวงศ์ (น้อยขัตยะ) วายชนม์ (บิดาเจ้าบุษบา)

๓. เจ้านางคำค่าย วายชนม์

} ร่วมอุทรเดียวกัน

๔. เจ้าแก้วผาบเมือง วายชนม์ (บิดาเจ้าอุ่นเรือน)

๕. เจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ (น้อยสุริยะ) เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ที่ ๘

} ร่วมอุทรเดียวกัน

๖. เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ (เจ้าแก้ว) เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ที่ ๙

๗. เจ้าจอมจันทร์ วายชนม์

} ร่วมอุทรเดียวกัน

๘. เจ้านางคำห้าง วายชนม์

๙. เจ้านางจันทรโสภา วายชนม์

๑๐. พระราชชายา ฯ

} ร่วมอุทรเดียวกัน

พระราชชายา ฯ มีพระราชธิดาพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า พระองค์เจ้าวิมลนาคนพีสี สิ้นพระชนม์เมื่อพระชันษาได้ ๔ พรรษา

เมื่อพระราชชายา ฯ ทรงพระเยาว์ ได้ทรงศึกษาอักษรไทยเหนือไทยใต้ และทรงเข้าพระทัยในขนบธรรมเนียมขัตยประเพณีเป็นอย่างดี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๖ พระชนมายุย่างเข้า ๑๑ พรรษาเศษ พระบิดาโปรดให้มีพิธีโสกันต์และมีมหกรรมอย่างครึกครื้น คราวนั้นพระยาราชสัมภารากร เป็นข้าหลวงประจำเชียงใหม่ได้ช่วยเป็นธุระในงานโสกันต์ตลอด ภายหลังเมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากรขึ้นมาทรงจัดตั้งตำแหน่งเสนาทั้งหก ก็ได้โปรดเกล้า ฯ ให้เชิญพระกุณฑลประดับเพ็ชร์มาพระราชทานเป็นของขวัญด้วย และได้โปรดเกล้า ฯ ตั้งให้นางเต็มเป็นแม่นางกัลยารักษ์ให้นายน้อยบุญทา เป็นพญาพิทักษ์เทวีตำแหน่งพี่เลี้ยงทั้งสองคนตั้งแต่ครั้งนั้น

ครั้น ณ วันจันทร์ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ เหนือ ตรงกับวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พระพุทธศักราช ๒๔๒๙ ปีจอ ได้ตามพระบิดาลงไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ กรุงเทพ ฯ แล้วเลยอยู่รับราชการฉลองพระเดชพระคุณฝ่ายในเป็นเจ้าจอม ได้โปรดเกล้า ฯ ให้มีการสมโภชเป็นการรับรองด้วย เมื่อประสูติพระราชธิดาแล้วโปรดเกล้า ฯ ให้เลื่อนถานาศักดิ์

เป็นพระสนมเอก ปลาย พ.ศ. ๒๔๕๑ คราวเสด็จกลับมาเยี่ยมนครเชียงใหม่ครั้งแรก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สถาปนาพระอิสสริยยศขึ้นเป็นพระราชชายา พระองค์มีความจงรักษ์ภักดีในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเจ้านายในราชจักรีวงศ์ และได้ทรงปฏิบัติหน้าที่เป็นที่ต้องพระราชหฤทัยแห่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเป็นอย่างดียิ่ง นอกจากนั้นยังทรงปฏิบัติให้เป็นที่ทรงพระเมตตาของเจ้านายในราชจักรีวงศ์ และเป็นที่รักใคร่นับถือของเจ้าจอมอื่น ๆ ตลอดถึงข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทั่วไปอีกด้วย เหตุทั้งนี้จึงทำให้เจ้านายฝ่ายเหนือมีโอกาสได้สนิทสนมกับเจ้านายในราชจักรีวงศ์ และข้าราชการทั่วไปอีกชั้นหนึ่ง.

เสด็จกลับมาเยี่ยมเชียงใหม่ครั้งแรก

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ เมื่อเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ ลงไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเป็นโอกาสเหมาะพระองค์จึงได้กราบถวายบังคมลาขึ้นมาพร้อมกับเจ้าอินทวโรรส ฯ เพื่อเยี่ยมเยียนมาตุภูมิและประยูรญาติ โดยได้นิราศไปเป็นเวลาถึง ๒๑ ปี โปรดเกล้า ฯ ให้มีสนม กรมวัง พระตำรวจ คุณท้าว เฒ่าแก่ จ่าโขลนตามเสด็จและพระราชทานวอช่อฟ้ากับพระกลดเป็นเกียรติยศ พระตำรวจเอกและนายพลตรี พระยาอนุชิตชาญไชย (สาย สิงหเสนี) เป็นพระอภิบาลกำกับการทั่วไป ก่อนที่จะเสด็จก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้มีการพระราชทานเลี้ยงส่ง ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน แล้วเสด็จไปทอดพระเนตร์ละครปรีดาลัย

วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๑ เสด็จจากพระราชวังดุสิตเสด็จขึ้นรถไฟที่สถานีสามเสน พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายใน ตลอดถึงข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยได้เสด็จและมาส่งยังสถานีเป็นอันมาก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ครั้งยังทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาด-ไทย กับพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นสรรควิสัยนรบดี เสด็จส่งถึงปากน้ำโพ ซึ่งเป็นที่สุดทางรถไฟเวลานั้น แล้วลงประทับเรือที่นั่งเก๋งประพาส มีเรือแม่ปะ สีดอ ชะล่า กว่า ๕๐ ลำ ปักธงทิวเป็นขบวนรอนแรมตามชลมารควิถี เมื่อผ่านเขตต์อำเภอ จังหวัด มณฑลใด เจ้าหน้าที่นั้น ๆ ก็ปลูกพลับพลาประทับร้อนประทับแรม แลคอยรับส่งเสด็จตลอดเขตต์ของตนทุกแห่ง เสด็จถึงเชียงใหม่วันที่ ๙ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๒ รวมเวลา ๒ เดือน ๙ วัน เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ ข้าหลวงใหญ่มณฑลพายัพกับเจ้าแก้วนวรัฐ ฯ เมื่อยังเป็นเจ้าอุปราชพร้อมด้วยเจ้านายข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือน ตลอดถึงอำเภอทุกอำเภอ พ่อค้าคหบดีชาวต่างประเทศ ต่างจัดขบวนแห่ของตน ๆ มีตำรวจ ทหารและข้าราชการขี่ม้าเข้าแถวนำ

กับแต่งเป็นภาพต่าง ๆ มีภาพคนสมัยโบราณ คนป่า เรื่องชาดก รามเกียรติ์ เช่นเรื่องพญามังราย ละวะ เจ้าหงส์หิน พระลักษมณ์ พระราม พระเวสสันดร เมขลาล่อแก้ว กลองชะนะ กลองสบัดไชย แตรวง กลองเมือง กลองมองเซิง อุเจ่ กลองพะม่า ล่อโก๊ ฯลฯ ตั้ง ๓๐ ขบวน รับเสด็จอย่างครึกครื้นสนุกสนานตามรายทางเสด็จตั้งเครื่องบูชาด้วย ตั้งขบวนแห่จากที่ทำการป่าไม้ภาคเชียงใหม่ มาตามถนนเจริญประเทศ เลี้ยวถนนท่าแพ และถนนพระปกเกล้า ฯ ออกประตูช้างเผือก เลี้ยวถนนเชียงยืนมาถนนราชวงศ์ เลี้ยวถึงที่ประทับ ณ คุ้มหลวงเดี่ยวนี้ ซึ่งจัดเป็นข้างหน้าข้างในอย่างมิดชิด ผู้ใดจะเข้าเฝ้าต้องมีสนมกรมวัง กำกับ ทำนองเดียวกับในพระบรมมหาราชวัง มีทหารกองเกียรติยศประจำหน้าที่ประทับ เวลาเสด็จผ่าน ทหารเป่าแตรถวายคำนับทุกครั้ง วันเสด็จถึงข้าราชการแต่งเต็มยศขาว

ก่อนเสด็จถึงเชียงใหม่ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานหีบทองคำลงยาหลังหีบมีอักษรพระบรมนามาภิธัย จ.ป.ร. ประดับเพ็ชร์ ในหีบนั้นมีคำจารึกดังนี้ "หีบบรรจุคำอำนวยพรแลความคิดถึงของจุฬาลงกรณ์ ป.ร. ส่งไปให้แก่ดาราลัศมีผู้เป็นที่รัก เมื่ออายุครบสามรอบบริบูรณ์ ในสมัยเมื่อกลับขึ้นไปเยี่ยมนครเชียงใหม่รัตนโกสินทรศก ๑๒๗–๘" ล่วงหน้ามาทางบก และหีบนั้นถึงก่อนเจ้าพระยาสุรสีห์ ฯ ลงไปรับเสด็จที่สบแจ่ม ซึ่งตามระยะเรืออีก ๗ คืนจะถึงเชียงใหม่ เจ้าพระยาสุรสีห์ ฯ ได้เชิญหีบนั้นไปถวายด้วย (หีบนั้นยังมีอยู่จนบัดนี้) ระวางประทับที่นครเชียงใหม่ ได้เสด็จไปเยี่ยมเจ้าผู้ครองนครลำพูน ลำปาง และประยูรญาติในจังหวัดนั้น ๆ โดยขบวนช้างแลม้านับจำนวนร้อย มีพลับพลาประทับร้อน ประทับแรม ตามระยะทางเสด็จ

เมื่อเสด็จกลับจากลำปางแล้ว ได้ทรงสร้างกู่หรืออนุสาวรีย์ที่วัดสวนดอก แล้วอัญเชิญพระอัฏฐิ อัฏฐิ พระญาติผู้ใหญ่ที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งบรรจุกู่ตามที่ใกล้ศาลาดาวโรรส และที่อื่น ๆ ไม่เป็นหมวดหมู่และเป็นที่ไม่เหมาะ ไปบรรจุไว้ดังที่ปรากฏอยู่เวลานี้ คือ

๑. พระอัฏฐิพระเจ้าบรมราชาธิบดีศรีสุริยวงศ์องค์อินทรสุรศักดิ์สมญามหาขัตติยราช ชาติราชาไชยสวรรค์ (พระเจ้ากาวิละ) พระเจ้าขัณฑเสมานครเชียงใหม่ที่ ๑

๒. อัฏฐิเจ้าช้างเผือก เจ้านครเชียงใหม่ที่ ๒

๓. อัฏฐิเจ้าหลวงเศรษฐี (คำฝั้น) เจ้านครเชียงใหม่ที่ ๓

๔. อัฏฐิเจ้าหลวงแผ่นดินเย็น (พุทธวงศ์) เจ้านครเชียงใหม่ที่ ๔

๕. พระอัฏฐิพระเจ้ามโหตรประเทศ ฯ พระเจ้านครเชียงใหม่ที่ ๕

๖. อัฏฐิแม่เจ้าคำแผ่น ในพระเจ้ามโหตรประเทศ ฯ

๗. พระอัฏฐิพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ พระเจ้านครเชียงใหม่ที่ ๖

๘. อัฏฐิแม่เจ้าอุสาห์ ในพระเจ้ากาวิโลรส ฯ

๙. พระอัฏฐิพระเจ้าอินทวิชยานนท์ พระเจ้านครเชียงใหม่ที่ ๗

๑๐. อัฏฐิแม่เจ้าทิพเกษร ในพระเจ้าอินทวิชยานนท์ กับอัฏฐิเจ้านายอื่น ๆ อีก

เมื่อสำเร็จเรียบร้อยแล้ว มีการฉลองเป็นงานใหญ่โตมโหฬารนับว่าเป็นงานเกียรติยศ เป็นระเบียบครึกครื้นและผู้คนมาประชุมมากที่สุดในเชียงใหม่ มีการมหรศพต่าง ๆ เริ่มแต่วันที่ ๑๕ ถึงวันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๒ รวม ๑๕ วัน ๑๕ คืน ได้ปลูกพลับพลาประทับแรม และที่พักเจ้านายข้าราชการ โรงพิธี โรงหนัง โรงละคร สนามมวย โรงเลี้ยงหมวดรักษาการทหาร ตำรวจ สถานีสุขภาพ ประจำที่นั้น ย้ายตลาดขายของสดจากในเมืองตามไปด้วย รวมสิ้นเงินแสนบาทเศษ เพราะต้องจ้างต้องซื้อทั้งนั้น เจ้านครลำปางและเจ้านครลำพูน แพร่ น่าน เชียงราย ตลอดถึงเจ้านายญาติวงศ์ข้าราชการทุกแผนก ไปช่วยงานนี้ มีสวดแจง แสดงพระธรรมเทศนาปฐมสังคายนาย พระสงฆ์ ๕๐๐ รูปสวดอภิธรรม และถวายของไทยทาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้า ฯ ให้สร้างเหรียญ อ, ค, ไคว่ด้วยทองคำ กาไหล่ทองและเงิน กับทำแหนบทองคำ และลงยา พระราชทานเป็นของแจกในงานนี้ด้วย.

นอกจากนี้พระองค์ยังได้เสด็จไปนมัสการและทำบุญพระธาตุพระบาท และปูชนียสถานสำคัญ ๆ อีกหลายแห่ง ประทับอยู่ที่นครเชียงใหม่ได้ ๖ เดือน ๙ วัน เสด็จกลับจากเชียงใหม่วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๒ เสด็จลงเรือที่หน้าที่ทำการไปรษณีย์เวลานี้รวมเรือ ๑๐๐ ลำเศษ เมื่อถึงเมืองอ่างทอง พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงเรือยนต์เสด็จมารับที่นั่น แล้วพาไปประทับแรมที่พระราชวังบางปอิน ๒ ราตรี พระราชทานสร้อยพระกรประดับเพ็ชร์เป็นของขวัญ ณ ที่นั้นด้วย ถึงกรุงเทพ ฯ วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๒, วันที่ ๑ ธันวาคม ขึ้นตำหนักที่โปรดเกล้า ฯ ให้สร้างไว้สำหรับพระราชทานใหม่ในพระราชวังดุสิต พระราชทานเงิน ๒๐๐ ชั่ง (หมื่นหกพันบาท) กับพระราชทานเลี้ยงอาหาร (แต่งครึ่งยศ) โปรดเกล้า ฯ ให้เจ้านายข้าราชการที่ลงไปส่งเสด็จ ร่วมโต๊ะเสวยและพระราชทานปถมาภรณ์มงกุฎสยามแก่เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ เมื่อยังเป็นเจ้าอุปราช ซึ่งไม่เคยพระราชทานแก่เจ้าอุปราชใด ๆ กับพระราชทานหีบบุหรี่ทองคำแก่เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ กับ

เจ้าพระยาสุรสีห์ ฯ เบญจมาภรณ์มงกุฎสยาม แก่นายน้อย บุญทะวงศ์ เหรียญทองมงกุฎสยามแก่พญาพิทักษเทวี แสพญาจันธุระกิจ เมื่อยังเป็นนายบุญยืน ซึ่งไปส่งเสด็จเวลานั้น.

เสด็จกลับมาประทับอยู่เชียงใหม่

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ ลงไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพระราชชายา ฯ ได้กราบถวายบังคมลาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อคืนมาประทับอยู่ที่นครเชียงใหม่ ได้มีพระราชดำรัสเหนือเกล้า ฯ ว่า ถ้าเจ้าแก้วนวรัฐ ฯ รับรองจะให้ความสุขและรักษาความปลอดภัยได้ก็จะโปรดเกล้า ฯ ให้ขึ้นมา เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ รับสนองพระบรมราชโองการตามพระราชประสงค์ จึงได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาต.

วันที่ ๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๗ เสด็จจากกรุงเทพ ฯ โดยขบวนรถไฟ ซึ่งเวลานั้นถึงเพียงเด่นไชย แต่กรมรถไฟหลวงได้จัดรถพิเศษถวายจนถึงสถานีผาคอ ต่อจากผาคอเสด็จโดยขบวน ช้างม้านับด้วยร้อย คนหาบหามกว่าพัน ซึ่งเจ้านายข้าราชการทั้งเชียงใหม่ ลำพูนลำปาง จัดไปคอยรับ เสด็จถึงเชียงใหม่วันที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๗ ครั้งนี้ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สนม กรมวัง คุณท้าว เฒ่าแก่ จ่า โขลน ตามเสด็จอย่างครั้งแรก และโปรดเกล้า ฯ ให้มหาเสวกโท พระยาเวียงในนฤบาล เป็นผู้กำกับการอยู่ประจำพระองค์ได้ ๕ เดือนเศษ จึงโปรดเกล้า ฯ ให้พระยานิพัทธ์ราชกิจขึ้นมาเปลี่ยน แต่ผลัดเปลี่ยนกันอยู่เช่นนี้ได้ประมาณปีเศษพระองค์ทรงเห็นว่าที่โปรดเกล้า ฯ ให้ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย คุณท้าว เฒ่าแก่ สนม กรมวัง ผลัดเปลี่ยนกันขึ้นมาอภิบาลเช่นนั้นย่อมเป็นการลำบาก จึงขอพระราชทานให้งดเสีย โดยขอให้เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ กับเจ้านายในนครเชียงใหม่ ซึ่งเป็นพระญาติรับผิดชอบแทน.

การเสด็จขึ้นมาครั้งที่สองนี้ พระประยูรญาติ สมณชีพราหมณ์ตลอดถึงพ่อค้าคฤหบดีและประชาชนเป็นอันมาก ต่างปีติยินดีโดยจะได้พระองค์มาเป็นศรีแก่วงศ์สกุลและบ้านเมือง จึงพากันรับรองแล้วสมโภชอย่างครึกครื้น เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ ถวายที่วังท่าเจดีย์กิวเดียวนี้เป็นที่ประทับ.

ตั้งแต่พระองค์ได้เสด็จมาประทับอยู่ที่นครเชียงใหม่ ก็ได้ทรงอุปการะแก่พระประยูรญาติทั้งเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง และจังหวัดอื่น ตลอดถึงสมณชีพราหมณ์และประชาชนทั่วไป เนื่องจากเหตุนี้จึงรับสั่งให้คนไปสืบหาเครือญาติถึงลำพูน ลำปาง พะเยา เชียงราย เป็นหลายครั้ง เมื่อทรงทราบว่าผู้ที่มีอายุคนใดรู้จักเครือญาติมากก็ไปเชิญตัวมาซักไซ้ไล่เรียงด้วยพระองค์เอง โดยยอมเสียค่าใช้จ่ายและยังได้ประทานรางวัลอีกด้วย ซึ่ง

พระองค์ต้องสิ้นเปลืองแลเสียเวลามาก นับว่าพระองค์รวบรวมเครือญาติได้เกือบหมด แต่ไม่ทันพิมพ์เป็นเล่มก็มาสิ้นพระชนม์เสีย ซึ่งผู้ที่อยู่ภายหลังจะต้องพยายามในเรื่องนี้ต่อไป.

พระองค์ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระบวรพุทธศาสนา และทรงพระเมตตากรุณาเผื่อแผ่แก่พ่อค้าคฤหบดี กับแสดงพระอัธยาศรัยไมตรีแก่ประชาชนทั่วไปอย่างดียิ่ง ทั้งน้ำพระทัยก็กว้างขวาง ยากที่จะหาผู้เสมอเหมือนได้ นอกจากนี้พระองค์ยังทรงเอาพระทัยฝักใฝ่ช่วยเหลือการงานของรัฐบาลบางอย่าง ในบางครั้ง เพราะทรงรอบรู้ระเบียบแบบแผนราชการ และประวัติศาสตร์ อักษรศาสตร์ นาฏศาสตร์ ศิลปศาสตร์ หัตถศาสตร์ เป็นอย่างดี ทั้งทรงรู้จักคุ้นเคยกับเจ้านาย ข้าราชการมากด้วย เพราะฉะนั้นเมื่อเจ้านายข้าราชการพระองค์ใด ผู้ใด เสด็จและมาสู่นครเชียงใหม่คราวใด พระองค์ก็ทรงเอื้อเฟื้อรับรองฝ่ายแขกก็เสด็จเยี่ยมและเฝ้าพระองค์ท่านทั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีรัชกาลนี้ สมเด็จพระราชปิตุลา บรมพงศาภิมุข สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต และเจ้านายอื่นที่เสด็จเชียงใหม่ทุก ๆ พระองค์ ก็ได้เสด็จเสวยพระกระยาหารที่วังพระองค์ท่าน

พระองค์เป็นขัตติยนารีพิเศษพระองค์หนึ่ง คือพระวรกายแข็งแรงพระทัยก็กล้าหาญ ทั้งทรงรู้จักค้นคว้าหาเหตุผลจากสิ่งต่าง ๆ ดังจะเห็นได้จากเมื่อเสด็จมาประทับอยู่เชียงใหม่ตอนต้น ๆ เคยทรงม้าประพาสที่ต่าง ๆ พอพระทัยให้ม้าวิ่งเสมอ โปรดเสด็จทอดพระเนตร์ภูมิประเทศต่าง ๆ แม้จะไกลและกันดาร หมิ่นต่ออันตรายก็ไม่ทรงท้อถอย เช่นเสด็จจังหวัดแม่ฮ่องสอน ประพาสตั้งแต่อำเภอปายถึงอำเภอขุนยวม เสด็จลงเรือเล็กล่องตามลำน้ำสาละวิน ซึ่งกว้างและลึกน่ากลัวอันตรายมากถึงสามราตรี และได้เสด็จขึ้นประพาสบ้านใหม่ในเขตต์เมืองยางแดง เสด็จกลับทางอำเภอแม่สะเรียง ขึ้นประทับแรมบนยอดดอยอินทนนท์ ซึ่งเป็นภูเขาสูงที่สุดในพระราชอาณาจักร์สยาม และน้อยคนที่จะได้ไปถึงเพราะทางขึ้นไปกันดาร สัตว์ป่าที่ดุร้ายก็ชุม ต้องแผ้วถางทางและใช้ม้าเป็นพาหนะ ความหนาวถึง ๔๐ ดีกรีฟาเร็นไฮท์ แม้กระนั้นก็ประทับอยู่ถึงสองราตรี พระองค์ได้ทรงทำเครื่องหมายเป็นที่ระลึกไว้ ณ ที่นั้นด้วย นอกจากนี้ยังเสด็จอำเภอฝางโดยขบวนช้างและม้า ประพาสบนดอยอ่างขางทอดพระเนตร์สวนฝิ่นของพวกแม้ว แล้วเสด็จนมัสการพระพุทธรูปทองทิพย์ อำเภอแม่สรวย เสด็จเชียงราย ทอดพระเนตร์ โพนช้างที่อำเภอเทิง และทอดพระเนตร์การจับช้างในพะเนียดที่อำเภอเชียงแสน ทอดพระเนตร์เขตต์แดนสยามกับฝรั่งเศสอังกฤษต่อกัน เสด็จลงเรือล่องตามลำน้ำโขงทอดพระเนตร์การจับปลาบึก ประพาสทอด

พระเนตร์วิวสองฝั่งแม่น้ำโขง เสด็จนมัสการพระธาตุดอยตุง เสด็จกลับเชียงใหม่ทางโหล่งกวง ต้องขึ้นเขาลงห้วยรอนแรมอยู่ในป่าลำบากมากเป็นเวลาหลายราตรี ซึ่งเวลานี้ไม่ใคร่จะมีใครเดินทางนั้นแล้ว นอกจากนี้ยังเคยเสด็จอำเภอเถิน อำเภอลี้ ออบแม่แจ่ม อำเภอฮอด พระบาทสี่รอย น้ำตกแม่กลาง แม่ยะ และพระบาท พระธาตุ ถ้ำ เหว อื่น ๆ อีกมากทางปักษ์ใต้ก็ได้เคยเสด็จตั้งแต่ราชบุรีตลอดถึงปีนัง ทั้งเสด็จเมื่อถนนหนทางยังไม่สะดวกเหมือนเวลานี้ด้วย เมื่อเสด็จถึงที่ไหนก็พยายามสืบถามถึงการทำมาหาเลี้ยงชีพผู้ที่อยู่แถบนั้น ๆ เมื่อปรากฏว่าอดอยากก็ประทานเข้าของเงินทอง และทรงพยายามหาทางช่วยเหลือเสมอ.

การบำเพ็ญพระกุศล

โดยปกติพระองค์เคยถวายอาหาร บิณฑบาตร์ และถวายจตุปัจจัยสำหรับวัดและสงฆ์บางรูปเป็นรายเดือนมาตั้งแต่ไหนแต่ไรตลอดจนสิ้นพระชนม์ไม่มีขาด กับนิมนต์พระสงฆ์มาฉันและถวายของไทยทานเสมอ มีการทำบุญวันประสูติและถวายกฐินทุกปี.

การปฏิสังขรณ์วัด และปูชนียสถาน เฉพาะรายใหญ่ที่บริจาคทรัพย์แต่ลำพังพระองค์ หรือทรงบริจาคมากกว่าผู้อื่น เท่าที่จำได้ คือ

๑. ปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุ วิหาร ลาน โบสถ์บนดอยสุเทพ แล้วมีการฉลองเป็นงานใหญ่

๒. สร้างและฉลองวิหารวัดชัยชนะมงคล (ป่ากล้วย) อำเภอสารภี

๓. สร้างและฉลองวิหารวัดขุนเส อำเภอหางดง

๔. สร้างและฉลองวิหารวัดขี้เหล็ก อำเภอแม่ริม

๕. สร้างและฉลองวิหารพระบรมธาตุ อำเภอจอมทอง

๖. ยกกำหนักบนดอยถวายเป็นของพระธาตุสุเทพ

๗. สร้างตึก ณ เชียงใหม่ ในบริเวณโรงพยาบาลแม็คคอร์มิค

๘. บริจาคเงินซื้อรถยนต์ประทานสถานีอนามัย เชียงใหม่ ๑ คัน

ส่วนการอุปสมบทภิกษุสามเณรก็มีเสมอไม่ใคร่ขาด เมื่ออุปสมบทแล้ว โดยมากก็ทรงอุปัฏฐาก จุนเจือไม่ทอดทิ้ง อนึ่งเมื่อยังประทับอยู่ที่กรุงเทพ ฯ ถ้าภิกษุสามเณรจากฝ่ายเหนือลงไปศึกษาเล่าเรียน ก็ปวารณาและช่วยเหลือแทบทุกรูป

นอกจากที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว พระองค์ยังได้ประทานที่ดินที่ตั้งโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยเดี๋ยวนี้ กับประทานที่ดินให้เป็นที่ตั้งสโมสรคณะราษฎรหรือสโมสรนวรัฐ (เฉพาะ

กึ่งทางเหนือ กึ่งทางใต้ เจ้าแก้วนวรัฐฯ ให้) กับได้ทรงอุปถัมภ์โรงเรียน มีโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเชียงใหม่เป็นอาทิ ซึ่งพระองค์ได้ทรงช่วยเหลือด้วยประการต่าง ๆ กับได้อุดหนุนทุนค่าเล่าเรียนให้แก่เด็กนักเรียน ๗ – ๘ คนด้วย เมื่อทรงอุปถัมภ์โรงเรียนมากเช่นนี้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระองค์ท่านเป็นกรรมการจัดการโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเชียงใหม่ด้วยพระองค์หนึ่ง เมื่อย้ายโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเชียงใหม่ไปรวมกับโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย กรุงเทพ ฯ แล้วภายหลังได้ตั้งสมาคมนักเรียนเก่าวชิราวุธขึ้น นักเรียนเก่าเหล่านั้นยังคิดถึงพระอุปการคุณ จึงได้อัญเชิญเสด็จพระองค์ท่านเป็นสมาชิกพิเศษของสมาคมนักเรียนเก่าวชิราวุธ เพื่อเทอดพระเกียรติคุณไว้จนกาลบัดนี้ กับทรงอุปถัมภ์โรงเรียนดาราวิทยาลัยและโรงเรียนอื่น ทั้งช่วยเหลือการศึกษาของกุลบุตร กุลธิดา มาช้านานตลอดจนสิ้นพระชนม์ชีพ.

ส่วนการกสิกรรม พระองค์ก็ได้เคยเอาพระทัยใส่ คือสละทรัพย์ส่วนพระองค์ซื้อเครื่องใช้ในการทำสวน และพืชพันธุ์ต่าง ๆ จ้างผู้ที่เคยเป็นครูโรงเรียนกสิกรรมมาเป็นหัวหน้าทำที่สวนเจ้าสบาย อำเภอแม่ริม เพื่อเป็นตัวอย่างแก่ราษฎรทั่วไปด้วย.

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่พระองค์ได้รับพระราชทาน ดังนี้

๑. ปฐมจุลจอมเกล้า ฯ พร้อมด้วยดาราจุลจอมเกล้า ฯ
๒. มหาวชิรมงกุฎ
๓. ปถมาภรณ์มงกุฎสยาม
๔. เหรียญรัตนาภรณ์ จ.ป.ร. ลงยาครอบประดับเพ็ชร์ รัชกาลที่ ๕
๕. เหรียญรัตนาภรณ์ ว.ป.ร. ลงยาครอบประดับเพ็ชร์ รัชกาลที่ ๖
๖. เหรียญรัตนาภรณ์ ป.ป.ร. ลงยาครอบประดับเพ็ชร์ รัชกาลปัจจุบัน
๗. เข็มพระปรมาภิไธยรัชกาลที่ ๖ ประดับเพ็ชร์ล้วน

ประชวร

วันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖ ซึ่งขณะนั้นประทับอยู่ที่ตำหนักสวนเจ้าสบาย อำเภอแม่ริม ได้เริ่มประชวรพระปับผาสะพิการกระเสาะกระแสะเรื่อยมา นายแพทย์ในเชียงใหม่ได้ช่วยกันพยาบาลพระอาการก็ไม่ทุเลา เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ จึงเชิญเสด็จมาประทับที่คุ้มรินแก้ว อำเภอเมืองเชียงใหม่ เพื่อแปรสถาน ทั้งให้สะดวกแก่การรักษาพยาบาล กับเพื่อสะดวกแก่ประยูรญาติที่จะไปเฝ้าเยี่ยมประชวรด้วย นายแพทย์ทั้งไทยและต่างประเทศ

ในเชียงใหม่เป็นหลายนายกับหลวงสุริยพงศ์ ฯ แพทย์กรมรถไฟได้ร่วมมือกันรักษาพยาบาลอย่างสุดฝีมือ พระอาการก็ไม่ดีขึ้น เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ จึงได้สั่งซื้อเครื่องเอ็กซเรย์ชนิดย้ายที่ได้ จากชะวา ส่งมาทางเครื่องบิน รวมสิ้นเงิน ๔,๒๐๐ บาทเศษ มาฉายดูพระปับผาสะเพื่อเป็นการช่วยแพทย์ตามแผนปัจจุบัน แม้กระนั้นพระอาการก็มีแต่ทรงกับทรุด.

สิ้นพระชนม์

ครั้นมาเมื่อวันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ เวลา ๑๕ นาฬิกา ๑๔ นาที ณ ที่คุ้มรินแก้ว ในท่ามกลางพระประยูรญาติ มีเจ้าผู้ครองนครเป็นประธาน ฝ่ายข้าราชการก็มีพระยากัลยาณวัฒนวิศิษฏ์เป็นต้น พร้อมด้วยนายแพทย์ทั้งไทยและต่างประเทศอันห้อมล้อมอยู่ด้วยความเอาใจใส่ในพระอาการ โดยยังหวังจะให้พระองค์ทรงบรรเทาทุกขเวทนานั้น พระองค์ก็ถึงซึ่งวาระสุดท้ายสิ้นพระชนม์ชีพดับขันธ์ลงทันที ทิ้งความวิปโยคโศกศัลย์อันสุดซึ้งไว้แก่ผู้ที่เคารพรักใคร่ทั้งหลาย รวมเวลาประชวร ๕ เดือน ๙ วัน ศิริพระชนมายุได้ ๖๐ พรรษา ๓ เดือน ๑๓ วัน ประทับอยู่ในนครเชียงใหม่ครั้งสุดท้ายรวม ๑๘ ปี ๑๑ เดือนเศษ เมื่อสิ้นพระชนม์แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินี ทรงมีพระราชโทรเลขมาแสดงความเศร้าสลดพระราชหฤทัย ตลอดถึงพระบรมวงศานุวงศ์ เจ้าจอมหม่อมห้าม และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย พ่อค้าคฤหบดีชาวต่างประเทศได้มีพระโทรเลขและโทรเลข ลายพระหัตถ์หนังสือมาแสดงความสลดพระทัย และเสียใจหลายสิบฉะบับ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอู่ทองเขตต์ขัตติยนารี ประทานเงินช่วยทำบุญ ๓,๐๐๐ บาทด้วย

ส่วนบรรดาเจ้านายประยูรญาติ ข้าราชการในเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ตลอดจนถึงเชียงราย ชาวต่างประเทศ พ่อค้าคฤหบดี กรรมการและสมาชิกของสมาคม คือสโมสรนวรัฐ สโมสรพาณิชย์สามัคคี สโมสรพาณิชย์จีนเชียงใหม่ สโมสรลูกค้าจีน โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย วัฒโนทัยพายัพ ดาราวิทยาลัย ปรินส์รอยแยลส์ ฯ มงฟอร์ตวิทยาลัย เรยินาวิทยาลัย โรงเรียนฮั้วเอง โรงเรียนชั่วย่งเสง โรงเรียนประจำจังหวัด โรงเรียนชินหมินภิกษุสามเณร ทายก ทายิกา วัดเชตุพน กับบุคคลอื่น ๆ อีกมาก ได้นำพวงมาลัยมาเป็นเครื่องสักการะพระศพ เลยทำบุญด้วยก็มี ส่วนผู้ที่อยู่ต่างจังหวัด เช่นกรุงเทพ ฯ ที่มาไม่ได้ก็ส่งพวงมาลามาเคารพพระศพ ที่ส่งเงิน ส่งของ มาทำบุญก็มี กรรมการสมาคมนักเรียนเก่าวชิราวุธวิทยาลัยมีหนังสือแสดงความจำนงว่าจะแต่งผู้แทนมาในงานพระเมรุ ฝ่ายประยูรญาติก็ผลัดเปลี่ยนกันมาบำเพ็ญกุศลที่พระศพไม่ขาด.

พระเกียรติคุณ

เนื่องแต่พระองค์มีความจงรักษ์ภักดีในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเจ้านายในราชจักรีวงศ์ ซึ่งได้ทรงพระมหากรุณาชุบเกล้า ฯ มาแต่บรรพบุรุษ และมีพระจริยาวัตต์อัธยาศัยโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่างโอภาปราไส ใครจะเอ่ยเรื่องอะไรก็ต่อได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เจ้านายในราชจักรีวงศ์ จึงทรงพระเมตตาปราณี ฝ่ายประยูรญาติตลอดถึงข้าราชการ พ่อค้าคฤหบดี ประชาชนพลเมือง และชาวต่างประเทศ จึงเป็นที่นิยมและไปมาเฝ้าแหนเคารพยำเกรงทั่วไป เมื่อประชวร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเงินส่วนพระองค์ ๕,๐๐๐ บาท ช่วยในการรักษาพยาบาลกับโปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าพี่ยาเธอ •กรมพระกำแพงเพ็ชร์อัครโยธิน เชิญด้ายสายสิญจน์มาผูกพระกร (ตามประเพณีทางเหนือ) ด้วย และโปรดเกล้า ฯ ให้ถวายรายงานของแพทย์ประจำวัน ส่วนเจ้านายพระองค์อื่น และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ก็ได้มีพระโทรเลขลายพระหัตถ์ และหนังสือถามพระอาการและปวารณารับจะทรงช่วย และช่วยอยู่เสมอนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐการก็ให้หลวงสุริยพงศ์ ฯ ขึ้นมาช่วยประจำรักษาร่วมมือกับแพทย์ที่เชียงใหม่ตลอดจนสิ้นพระชนม์.

พระศพ

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาราชโกษาเป็นหัวหน้าพนักงานกองสนมพลเรือน ๘ กองภูษามาลา ๖ กองพระราชกุศล ๒ แผนกอภิรมย์ราชยาน ๑ กรมวังนอก ๒ แผนกกระบวน ๕ รวม ๒๕ นาย นำน้ำพระสุคนธ์สรงพระศพ กับพระโกศกุดั่นเครื่องสูง ๑๐ สังข์ ๑ แตรฝรั่ง ๑ แตรงอน ๑ กลองชนะ ๒๐ เสลี่ยงแว่นฟ้า พระกลดพระราชทานมาเป็นพระเกียรติยศ และโปรดเกล้า ฯ ให้ไว้ทุกข์ถวาย ๗ วัน

พระราชทานผ้าไตรของหลวง ๒๐ ไตร ของสมเด็จพระบรมราชินี ๒๐ ไตร พระสงฆ์ ๒๐ รูปสดับปกรณ์ พระราชาคณะแสดงพระธรรมเทศนา ๑ รูป พระถานานุกรม ๔ รูปสวดธรรมคาถาทั้งกลางคืนกลางวัน ฉันเช้าวันละ ๘ ฉันเพลวันละ ๔ รูป กำหนด ๑๕ วัน เหล่านี้เป็นของส่วนพระองค์พระราชทานทั้งสิ้น ในการพระเมรุก็โปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าหน้าที่กระทรวงวังขึ้นมาจัดทำเป็นส่วนของพระองค์พระราชทานเหมือนกัน.

พระราชโทรเลขและพระราชหัตถเลขา

รัชชกาลที่ ๕

ที่โปรดเกล้า ฯ ถึงพระราชชายา ฯ เมื่อเสด็จเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๔๕๑ (ร.ศ. ๑๒๗ – ๑๒๘)

ค้นพบพระราชโทรเลข ๔๑ ฉบับ

พระราชหัตถเลขา ๑๗ ฉบับ

เลือกเอาบางฉบับ

(สำเนา)

พระราชโทรเลข พระโทรเลข โทรเลข ลายพระหัตถ์ หนังสือ
ระวางประชวร และสิ้นพระชนม์

บางฉบับ

โทรเลขราชเลขานุการในพระองค์

ที่ ๒๗๑ จากหัวหิน

วันที่ ๓๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ เชียงใหม่

โทรเลขได้รับและได้นำขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายแล้ว โปรดเกล้า ฯ ว่า ทรงยินดีที่ได้ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า พระอาการดีขึ้น และได้พระราชทานด้ายผูกพระหัตถ์มากับกรมพระกำแพงเพ็ชร์ ฯ แล้ว.

(ลงนาม) วิบูลย์สวัสดิวงศ์.

พระราชโทรเลข

ที่ ๐๕๓๒ จากกรุงเทพ ฯ

วันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ เชียงใหม่

ฉันและสมเด็จพระบรมราชินี มีความสลดใจที่ได้ทราบว่าพระราชชายา ฯ ได้สิ้นพระชนม์เสียแล้ว มีความเสียดายและระลึกถึงมาก ขอแสดงความเศร้าโศกมายังท่านและบรรดาพระญาติ.

(พระบรมนามาภิธัย) ประชาธิปก ป.ร.

รำไพพรรณี

พระโทรเลข

ที่ ๐๕๐๖ จากกรุงเทพ ฯ

วันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ เชียงใหม่

ได้รับโทรเลขของเธอแล้ว ขอแสดงความเศร้าสลดใจ ที่ไม่ได้นึกเลยว่าจะด่วนละญาติมิตรไปรวดเร็วเช่นนี้.

(พระนาม) สว่างวัฒนา

(คำแปล)

ที่ ๑ จากบันดุง

วันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ เชียงใหม่

รู้สึกเศร้าสลดใจมาก ขอได้รับความเสียใจด้วย.

(พระนาม) บริพัตร์.

นิภา.

ทิพยรัตน์.

ลายพระหัตถ์

สำนักศิศกุล หัวหิน

วันที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๖

แจ้งความมายัง เจ้านครเชียงใหม่

ฉันได้รับจดหมายของเธอส่งสำเนารายงานหมอตรวจพระอาการพระราชชายา ฯ มาให้ทราบด้วยนั้น ขอขอบใจเธอเป็นอันมาก เรื่องพระราชชายา ฯ ประชวรครั้งนี้ ฉันมีความวิตกมาก ถ้าสามารถจะไปได้ก็คงขึ้นไปเยี่ยมแล้ว ได้ตั้งใจฟังพระอาการอยู่ แต่ตามรายงานหมอ ดูยังมีทางที่จะหายได้ หวังใจว่าจะหายประชวร.

(พระนาม) ดำรงราชานุภาพ

(คำแปล)

บันดุง

วันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

แจ้งความมายัง เจ้าหลวง ทราบ

ฉันมีความเสียใจเป็นอันมาก ที่ไม่ได้พบกับเจ้าน้อย[๑] ก่อนที่ต้องจากกันไปเลยเช่นนี้ เราได้เคยชอบพอนับถือกันมาอย่างไรเจ้าหลวงย่อมทราบอยู่ดีแล้ว ไม่ต้องกล่าวยืดยาว ฉันได้สั่ง สร้อย ให้นำของมาให้เมื่อเวลาทำบุญแซยิด บัดนี้ก็หมดโอกาสเสียแล้ว จึงขอส่งเงินเป็นจำนวน ๓,๐๐๐ บาท แล้วแต่เจ้าหลวงจะเห็นควรใช้ในการอย่างไร จะส่งพวงมาลาตามมาภายหลัง.

ขอถามข่าวเจ้าหลวง กับพวก ณ เชียงใหม่ที่ฉันรู้จักทุกคน มีความเสียใจด้วยเป็นอันมาก ที่ต้องเสียประมุขแห่งสกุลไปเช่นนี้.

(พระนาม) นิภานพดล.

โทรเลข (ด่วน)

ที่ ๐๕๓๖ จากกรุงเทพ ฯ

วันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

ทูล เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ เชียงใหม่

ได้รับโทรเลขแจ้งเรื่องพระราชชายา ฯ เจ้าดารารัศมี สิ้นพระชนม์นั้นแล้ว ด้วยความเศร้าสลดใจอย่างยิ่ง ได้แจ้งให้ผู้สำเร็จราชการพระราชวังทราบด้วยแล้ว.

(ลงนาม) พระยาพหลพลพยุหเสนา.

โทรเลข (ด่วน)

ที่ ๐๕๒๕ จากกรุงเทพ ฯ

วันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

ทูล เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ เชียงใหม่

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงานเชิญน้ำสรงพระศพ โกศและเครื่องประกอบพระอิสสริยยศขึ้นมา พระศพนั้นขอให้หล่อน้ำแข็งไว้ พระยาราชโกษากับพนักงานจะถึงเชียงใหม่วันที่ ๑๑ ธันวาคม ๑๘ นาฬิกา.

(ลงนาม) วรพงศ์.

---

๑ พระราชชายา

ที่ ๕๗๔ จากกรุงเทพ ฯ

วันที่ ๓๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

ทูล เจ้าหลวงเชียงใหม่

พระราชชายา ฯ ประชวรนั้น เมื่อข้าเจ้าได้ทราบในทางราชการจากมณฑล ได้ดำเนินการไปตามหน้าที่เสมอ แต่ส่วนตัวยังไม่ทราบพระอาการทุกวันจนกว่าจะหายประชวรได้ เจ้ามีประสงค์จะใช้ข้าเจ้าประการใดอีก ตั้งใจคอยรับใช้อยู่ด้วยความเคารพ.

(ลงนาม) อุดมพงศ์.

(ด่วน)

ที่ ๐๕๒๙ จากกรุงเทพ ฯ

วันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

ทูล เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ พายัพ

ได้รับโทรเลขข่าวสิ้นพระชนม์พระราชชายา ฯ แล้ว รู้สึกเสียใจ เศร้าใจ และเสียดายเป็นที่สุด.

(ลงนาม) โกมารกุล.

หนังสือ

คลองบ้านสมเด็จ

วันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

ทูล พ่อเจ้า ฯ

ข้าเจ้าได้ทราบข่าวสิ้นพระชนม์ของพระราชชายา ฯ มีความเศร้าสลดใจและอาลัยเหลือที่จะชี้แจงด้วยตัวหนังสือให้พอกับความเป็นจริงในหัวใจได้แล้ว ความจงรักษ์ภักดีซึ่งข้าเจ้าได้เคยมี ติดต่อ มากับท่านตั้งแต่ต้นตลอดมาจนถึงบัดนี้ พ่อเจ้าคงย่อมทราบดี ใคร่จะขึ้นมาทำบุญสนองพระเดชพระคุณท่าน ก็ไม่สามารถที่จะมาได้ จึงได้ส่งเงินมา ๒๐๐ บาท เพื่อทำบุญ อยากจะทำให้มาก ๆ ก็เฉพาะเป็นยามอัตตะคัด ทั้งตัวหรือก็นอนแบบอยู่ดังนี้ จำต้องทำแต่พอตามมีตามเกิด ครั้นจะรอทำเมื่อถวายพระเพลิง ก็ยังนานเกรงว่าจะตายเสียก่อน เพราะโรคของข้าเจ้ามันอาจดับจิตต์ลงไปเมื่อไรก็ได้ โดยไม่ทันรู้ตัว ด้วยการเป็นลมบ่อย ๆ และทั้งกำลังน้อยถอยลงไปทุกทีเชื่อว่าคงจะตายไปทางเดียวกับท่านในไม่ช้านัก จึงอยากจะทำเสียแต่ในเมื่อยังมีชีวิตอยู่ ขอพ่อเจ้าได้โปรดกรุณามีเทศน์และสดับปกรณ์ที่พระศพท่าน แทนตัวข้าเจ้าให้สนองพระคุณของท่านที่ได้เคยทรงเอื้อเฟื้อมาเป็นกาลนาน จะเป็นพระเดชพระคุณที่สุด ขอกราบมาที่ฝ่าเท้าพ่อเจ้าด้วยความนับถือ และส่งความระลึกถึงแม่แสร์ด้วย.

จวง (มารดาพระยาโกมารกุลมนตรี)

ป.ล.

จดหมายและธนบัตรได้ฝากมากับคุณหญิงลี้ เพื่อถวายพ่อเจ้า.

(สำเนา)

ที่ ๑๕/๒๕๔๘ กระทรวงวัง

กองพระราชพิธี วันที่ ๑๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๖

เรื่อง งานพระเมรุพระราชชายา

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัง เรียน มหาอำมาตย์ตรี พระยากัลยาณวัฒนวิศิษฏ์ ข้าหลวงตรวจการทั่วไป นครเชียงใหม่

ในการพระราชทานเพลิงพระศพเจ้าดารารัศมี พระราชชายาที่พระเมรุวัดสวนดอก นครเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๗๗ คณะรัฐมนตรีได้ปรึกษาเห็นชอบพร้อมกันว่า ให้ข้าพเจ้าเป็นรัฐมนตรีผู้แทนรัฐบาลนำพวงดอกไม้ของรัฐบาลไปถวายสักการะพระศพ แล้วอยู่ช่วยงานนั้นกับทั้งรัฐบาลจะได้สั่งจัดทหารบกกอง ๑ เข้ากระบวนแห่นำพระศพไปสู่พระเมรุ จึงขอเรียนมาให้ทราบตามทางราชการ และขอได้แจ้งความนี้ให้เจ้าผู้ครองนครทราบด้วย

ผู้ที่จะไปกับข้าพเจ้า มี

(๑) ท่านผู้หญิงของข้าพเจ้า

(๒) หญิงคนใช้ของท่านผู้หญิง ๑ คน

(๓) ทนายของข้าพเจ้า ๑ คน

ออกจากกรุงเทพ ฯ โดยรถไฟด่วนวันที่ ๑๘ เมษายน ซึ่งจะถึงเชียงใหม่ในวันรุ่งขึ้น เสร็จการแล้วกลับ

ขอได้รับความเคารพ

(ลงนาม) เจ้าพระยาวรพงศ์ ฯ

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัง

๒๙

(สำเนาพระราชหัตถเลขา)

วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๒๗

ดารา

นั่งนึกว่าป่านนี้คงจะไปถึงที่พักแล้ว เพราะบ่าย ๕ โมงตรง ได้นึกจะส่งของไปทำบุญ แต่รุงรังนักก็จะพาไปลำบาก จะสั่งก็เผอิญมีการชุนลมุน บัดนี้ได้ให้กรมสมมติ ฯ จัดไตรแพร ๙ ไตรส่งขึ้นมา ขอให้บังสกุลพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์ ๓ ไตร พระเจ้าอินทวิชยานนท์ ๓ ไตร เจ้าทิพเกษร ๓ ไตร ขอให้นิมนต์พระราชาคณะ พระครู และครูบาที่เป็นผู้ใหญ่ชักผ้าไตรนี้ อุทิศให้ท่านทั้ง ๓ ผู้ได้มีความรักใคร่คุ้นเคยกันมา

การที่จะไปครั้งนี้เป็นระยะทางไกลให้เป็นห่วง ด้วยเป็นเวลาต่อระดูกำลังจะเปลี่ยนใหม่ ถ้าเจ็บไข้ขอให้เร่งรักษาก่อน อย่าทอดทิ้งไว้มากแล้วจึงรักษา กันเสียก่อนดีกว่ารักษาเมื่อเป็นมากแล้ว

ขออำนวยพรซ้ำอีกให้เป็นสุขสะบายอย่าเจ็บไข้ ขอฝากความคิดถึงและความอาลัยที่กำลังผูกอยู่ในใจเวลานี้มาด้วย ถ้าจะมีความปรารถนาอันใด ฤๅไปดีประการใด ขอให้บอกข่าวมาให้ทราบตามที่จะบอกได้ด้วย.

(พระบรมนามาภิธัย)) **จุฬาลงกรณ์ ป.ร.**

(สำเนาพระราชหัตถเลขา)

วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๒๗

ดารา

ด้วยความคิดถึง มีช่องที่ยังจะถึงกันได้ง่าย จึงหาเหตุว่าจะทำอะไรดี นึกได้ว่า หีบหนังจรเข้ซื้อมาเมื่อไปยุโรปคราวนี้ ซึ่งลืมเสียแล้วนั้นมีอยู่ เรียกมาดูเห็นงามดี น่าจะใช้ใส่ผ้าตั้งไปในเรือปีกนิคได้ แต่มันเป็นหรั่ง ๆ อยู่หน่อย จะแก้ไขใช้ได้ฤๅไม่ก็ตาม เป็นของเขานับถือกันว่าที่มีราคาและงามมาก จึงให้เอาตามขึ้นมาให้

ค่ำวันนี้ได้เอาแผนที่มากะที่จะทำเรือน[1] เห็นว่าจะขยายได้มาก ยกนางวาด[2] และนางเหม[3] มาอยู่เสียที่เรือนทำใหม่ในเกาะ เอาสามบ้านนั้นรวมเป็นบ้านเดียว เรือนจะทำให้ใหญ่กินที่สวนเดิมและสวนนางวาดหมด ส่วนนางเหมจะรอไว้ทำเป็นสวนผะสมกับที่เดิมจะได้สวนใหญ่ขึ้นมาก เห็นจะเป็นอันสบายพอเพียงได้ ตัวอย่างจะให้ฝรั่งคิด แต่พระยาวรพงศ์ ฯ ได้รับแข็งแรงมากกว่าจะทำให้แล้วทัน.

(พระบรมนามาภิธัย) จุฬาลงกรณ์ ป.ร.

---

๑ ตำหนักที่โปรดเกล้า ฯ ให้ทำไว้คอยท่าพระราชชายา ฯ ในพระราชวังดุสิต

๒ เจ้าจอมมารดาวาด

๓ เจ้าจอมมารดาเหม

(สำเนาพระราชหัตถเลขา)

วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๒๗

ดารา

ได้รับหนังสือลงวันที่ ๑๓ ฉะบับหนึ่ง วันนี้กรมดำรง ฯ นำมาส่งอีกฉะบับหนึ่ง กับแกงปลาเทโพด้วย ได้ทราบตามหนังสือและทราบจากกรมดำรง ฯ ตลอด มีความสงสารเจ้าเป็นอันมาก ตั้งแต่ไปแล้วยังไม่เคยลืมนึกถึงสักเวลาหนึ่งเลย

เรือปิกนิคมันเห็นจะโตและอาละวาดจึงไม่ใคร่ขึ้นไปถึง เรือสุวรรณวิจิตเคยไปกำแพงเพ็ชร์คราวหนึ่งแล้ว ร้อนเต็มทีไม่สบาย กลางวันเก่งเหมือนอั้งโล่ค้านหนึ่ง จนต้องลงเรือเล็กไปเสียจนเย็นจึงขึ้นนอนเรือลำนั้นได้ กรมดำรง ฯ ว่าเจ้าอินท ฯ จะเปลี่ยนเรือของแกให้ แกจะไปเรือปิกนิคเห็นจะดี

ทราบว่าปากน้ำโพโทรมลงกว่าเมื่อไปเห็นปีกลายนี้ ได้ทักแล้วว่าจะโทรม แต่ยังมีคนแก้อยู่ บัดนี้ กรมดำรง ฯ รับว่าถูกเสียแล้ว เพราะรถไฟมันฆ่าเสียเท่านั้น

เรื่องเรือนที่บอกไม่ได้ไปดูเอง หลับตาเชื่อแผนที่พระยาวรพงศ์ ฯ แกผิดทั้งนั้น รุ่งขึ้นไปดูเองจึงต้องแก้ไขใหม่ เรือนที่จะรวมนั้น คือ สวนนางวาดข้างหนึ่ง จะไปทำครัวและอะไร ๆ ให้ที่เก่งพร้อม ทิสมัยสวนหนึ่งจะให้ย้ายไปอยู่เรือนนางเหม ฤๅนางจันเพราะสองคนนั้นจะได้เรือนใหม่ที่ตำหนักกรมหลวงวรเสรษฐ์ ฯ และเรือนอรทัย เรือนนั้นกำลังลงมือเขียนอย่างคะเนจะเป็น ๙ ห้อง แต่จะมีมุขฤๅเฉลียงโถงอะไรให้สบายกว่าเก่า เขารับว่าจะทำให้ทัน แต่อย่างไรจวนกลับก็คงต้องเร่ง ได้เห็นต้นลำดวนของรักแล้วงามดี ไม่ต้องทำอะไรเลย เพราะไม่ถูกเรือน ดินต่ำมากจริง ๆ จะต้องถม นึกเห็นว่าถ้าเขียนหนังสือถึงพระยาสุรสีห์ ฯ ฉบับหนึ่งจะดี จึงได้เขียนส่งมาในซองนี้ ต่อพบพระยาสุรสีห์ ฯ จึงส่ง

กับเห็นว่าตำราเจ้านายไปเมืองอื่นเขาเคยขอตราให้คนที่ได้รับอุปการ แต่ในเมืองเราเองไม่เคยมี แต่ครั้งนี้เจ้าเป็นเมียผิดกับคนอื่น จะถึงให้บัตร์ตรามันเกินไป จึงได้จัดของเป็นส่วนสำหรับพระราชทานมอบขึ้นมา ไม่ใช่จะให้แจกแก่ใคร ๆ ที่มารับรองทั่วไป จะเป็นการฟั่นเฝือไปไม่เก่ง ไว้ให้ใครที่ได้ทำความดีไว้เป็นพิเศษกว่าปกติ เลือกของให้ตามควรแก่ฐานานุรูป โดยอ้างว่าเป็นของพระราชทานขึ้นมาสำหรับให้แก่ผู้ที่ได้อุปการ ขอให้เขาถือว่าเป็นของพระราชทาน เพราะมีอักษรพระนามเป็นสำคัญ ถ้าแล้วจึงถวายบัญชีผู้อุปการที่ได้รับของไปนั้น ชาวเหนือที่ควรจะให้ก็ให้ได้ ไม่ใช่ตั้งใจสำหรับให้แก่ชาวใต้ จะได้เป็นเกียรติยศแก่ตัวเจ้า ได้สอดบัญชีของมาในซองนี้ด้วย

กรมนราธิป ฯ ส่งบทละคอนพระลอตอนปลายมาให้ดู ยังมีผิดที่บอกไปให้แก้อยู่บ้าง แต่เห็นว่าเจ้ามาวังเวงไม่มีอะไรจะทำ จึงเก็บทั้งท่อนต้นและท่อนกลางเติมมาอีก ๒ เล่ม รวมเป็น ๓ เล่ม จะได้อ่านเล่นพอเพลิน ๆ

ปีใหม่นี้ วันที่ ๓๑ มีนาคม กรมนรา ฯ จะเล่นพระลอตอนต้นให้ดูคืนหนึ่ง แต่บอกว่าจะกินเวลา ๙ ชั่วโมง เล่นสองทุ่ม ตีสิบเอ็ดเลิก ถ้ารับสั่งให้ตัดถึงจะตัดลงมาเลิก ๘ ทุ่ม

วันที่ ๑ เมษายน จะเล่นพงษาวดารตอนพระยาจักรีโรงฆ้องไปตีกัมภูชา มีพระยาโกษาจีนและนักแก้วฟ้าสัตจอง เขมรรุ่มง่ามอะไรต่าง ๆ แกว่าจะเล่นให้ตรงกันข้ามกับตอนพระยารามเดโช ตอนนั้นร้องไห้มากันแล้ว ตอนนี้จะให้หัวเราะยังรุ่งอีก คิดถึงเจ้าล่วงหน้าเสียแต่ยังไม่ได้เห็นแล้ว แต่แกยังจะมีเก่งอีก เดี๋ยวนี้กำลังลงมือซ้อมโขน จะเล่นตอนล้างพิธีน้ำทิพย์ เป็นพากย์รับพิณเพาทย์ ไม่ใช่ละคร เรื่องนี้เห็นจะรอไว้เล่นต่อเจ้ากลับได้ เพราะแกยังต้องทำไมตรีกับแม่เขียนให้สอนนางช้อยเป็นทศกรรฐ์ เพราะแม่เขียนจำท่าลิ้นจี่ทศกรรฐ์ของทูลกระหม่อมได้ดีกว่าขุนระบำมาก ถึงตังทำนองเดียวกัน แต่ลิ้นจี่ท่าทางเป็นผู้ดีกว่า ขุนระบำก็ต่อจากยายลำไยน้องลิ้นจี่นั่นเอง แต่ยายลำไยแกเป็นนางไม่ใคร่เอาใจใส่มาก

ทราบว่าจะได้ออกเรือวันที่ ๑๘ จึงขออำนวยพรอีกครั้งหนึ่ง ให้ไปเป็นสุขสบายดี อย่าเจ็บไข้จนกลับมา จะมีความระลึกถึงเจ้าอยู่เสมอเป็นนิจ.

(พระบรมนามาภิธัย) **จุฬาลงกรณ์ ป.ร.**

(สำเนาพระราชหัตถเลขา)

วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๒๗

ดารา

ด้วยวันนี้ติลก[๑] ๆ ลาว่าจะขึ้นไปส่ง เผอิญพอฝรั่งให้เอารูปถ้ามองมาขาย จึงนึกว่าไปตามทางจะเปล่าเต็มที่ อ่านหนังสือตาลาย เพื่อจะหยุดดูรูปเล่นให้เป็นการแก้รำคาญ แต่เสียดายเวลาไม่พอที่จะได้จดชื่อตำบลลงเป็นหนังสือไทย นอกจากเมืองจีนและยี่ปุ่น เป็นที่ซึ่งเคยไปเที่ยวแล้วโดยมาก ที่เล่าถึงหนังสือไกลบ้านก็มีหลายตำบล ยังมีสวิซเซอร์แลนด์ เบลเยี่ยม และฮอลแลนด์ที่ได้ไป แต่เห็นว่าที่ส่งมาถึง ๗๙๘ มากเต็มทีอยู่แล้ว จะไม่มีที่เอาไป แต่เท่านี้ก็หนักพออยู่แล้ว ไม่แน่ใจว่าจะชอบฤๅไม่ เพราะมันหนักเรือกีดที่เต็มที แต่ถ้าเป็นเรือมีชั้วสมุดจะเรียงแทนสมุดก็ได้ ตุ๊ก[๒]และเจ้าชาย[๓]ว่าคงจะชอบจึงได้ส่งขึ้นมา แต่ถ้าพะรุงพะรังนักส่งให้ติลก ๆ คืนมาเสียก็ได้ มันยังมีช่องที่จะส่งถึงได้ก็ส่งด้วยความคิดถึงเท่านั้น

ขออำนวยพรอีกครั้งหนึ่งพร้อมกับความรัก.

(พระบรมนามาภิธัย) **จุฬาลงกรณ์ ป.ร.**

---

๑ พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นสรรควิสัยนรบดี โอรสเจ้าทิพยเกษร

๒ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพศาสตร์ศุภกิจ

๓ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าอุรุพงศ์รัชสมโภช

๓๔

(สำเนาพระราชหัตถเลขา)

วันที่ ๖ มีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๗

ดารา

ด้วยนึกถึงอายุเจ้าเต็มสามรอบ ได้คิดไว้แล้วว่าจะให้ของขวัญ เผอิญประจวบเวลาไม่อยู่ จะให้ก่อนขึ้นไป ทำไม่ทัน จึงได้จัดของส่งขึ้นมาด้วยหวังว่าจะได้รับที่เชียงใหม่ไม่ช้ากว่าวันไปถึงเท่าใด ขออำนวยพรให้มีอายุยืนยาวหายเจ็บไข้ กลับลงมาโดยความสุขสบายทุกประการ ขอให้ดูหนังสือที่เขียนไว้ข้างในหลังหีบหน่อย เผลอไปจะไม่ได้อ่าน ขอบอกความคิดถึงอยู่เสมอไม่ขาด ตัวไปเที่ยวเองทิ้งอยู่ข้างหลังไม่ห่วง แต่ครั้นเวลาเจ้าจากไปรู้สึกเป็นห่วงมากจริง ๆ.

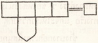
(พระบรมนามาภิธัย) จุฬาลงกรณ์ ป.ร.

(สำเนาพระราชหัตถเลขา)

วันที่ ๖ มีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๗

ดารา

ได้รับโทรเลขจะต้องการรูปเข้ากรอบแล้วไปติดบ้านเจ้าอุปราชนั้น ได้ส่งมากับหนังสือนี้ รูปนี้เป็นรูปถ่ายใหม่ เขาว่ากันว่าเหมือน

เรื่องเรือนทำเป็นรูปกงฉากทำนองนี้ ห้องนอนอยู่ตะวันออก ไม่ถูกแดดบ่ายรูปร่างพอใช้ได้ ถ้านับชื่อ เป็น ๙ ห้อง ถ้านับฝากั้นเป็นห้อง เป็นข้างบน ๕ ห้อง ข้างล่าง ๕ ห้อง ข้างบนคือห้องนอน ห้องนั่ง ห้องเก็บของ ห้องกระได ห้องรับแขก ข้างล่างห้องเหมือนกัน ตามแต่จะจัดอย่างไร มีศาลากลางสวน ตะพานเดินไปถึงด้วย มีเฉลียงด้านตะวันออกและด้านเหนือตลอด แต่ตะวันตกไม่มี มีแต่มุข นึกว่าคงจะสบายดี กลัวแต่จะต้องเร่งกันตาลาย ถ้านิ่งเข้าก็จะโอ้เอ้

นึกว่าจะรอต่อปีใหม่จึงจะส่งหนังสือก็กลัวจะถึงช้า จึงรีบส่งเสียก่อน หนังสือทวนน้ำไม่ทันใจเลย.

(พระบรมนามาภิธัย) **จุฬาลงกรณ์ ป.ร.**

(สำเนาพระราชหัตถเลขา)

วันที่ ๒๔ เมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๘

ดารา

ด้วยได้รับโทรเลขว่าจะต้องการศิลาจาฤกติดที่กู่ สอบถามกว้างยาวได้ความว่ากว้าง ๑๖ นิ้ว ยาว ๓ ฟุตนั้น ได้ศิลามาโตไปหน่อย จึงให้เลื่อยได้ขนาดแล้ว วันนี้ได้มอบให้กรมหลวงดำรง ฯ ขอให้ส่งขึ้นไป แต่เป็นของหนักจะเดินบกลำบาก จึงคิดจะให้ส่งขึ้นไปทางเรือ แต่จะให้เร็วกว่าปกติ

ข้างบางกอกเวลานี้สนุกอยู่ ไม่มีเหตุการณ์อะไร อากาศร้อน แต่มีลมมาก ดูเหมือนจะเย็นกว่าทุกปี กำลังคิดทำนาที่ปลายถนนซางฮี้ ในทุ่ง ได้ลงมือซื้อควายเสร็จแล้ว แต่แรกนาของเราต้องเป็นเดือน ๗ แรกนาสำหรับเมืองพรุ่งนี้ ในการเล่นละครขึ้นเรือนองค์สร้อย[๑] และคุณโหมด[๒] กรมนรา ฯ ส่งบทมาให้แล้ว ได้เอาส่งมาให้อ่านในซองนี้ด้วย เรื่องขวดแก้วเจียรนัยเป็นเรื่องที่แกเคยเล่นที่วิมานนฤมิตร์ วัดสระเกษ แต่ก่อนแล้ว แต่เรื่องเครือฟ้าเป็นเรื่องมาดัมบัตเตอไฟล ซึ่งเขียนไว้ในหนังสือไกลบ้านตอนเมืองปารีสเปลี่ยนยี่ปุ่นเป็นลาว ฝรั่งเป็นไทยเท่านั้น ที่แกทำคำร้องเช่นนี้ เอาอย่างออปราฝรั่ง เพราะเคยได้ชมเมื่อเจ้าเขมรร้อง ละครกรมนรา ฯ ดูค่อยเฟื่องฟูขึ้น แต่กระนั้นคนยังดูน้อยจนผู้ดีก็ไม่ใคร่ดู เพราะเป็นเรื่องใหม่ ไม่เข้าอกเข้าใจ และต้องฟังมากดูมาก แลไปอื่นไม่ได้ ต่อไม่ติด ด้วยธรรมดาคนเราไปดูละครชอบไปนั่งพูดกัน พอให้เห็นตัวละครเตะตาไปเตะตามา เสียงร้องเสียงพิณพาทย์เตะหูแล้วก็พอเท่านั้น ต้องการแต่จะพูดอย่างเดียว จึงไม่ใคร่ชอบ

มีความรำคาญด้วยเจ้าเชียงใหม่เจ็บออดแอดนัก ควรจะคิดอ่านรักษาป้องกันกันให้ดีขึ้นอีก

รู้สึกคิดถึงมาก เมื่อมีงานครั้งใด ๆ ใคร ๆ ก็บ่นถึงอยู่ทุกคราว.

(พระบรมนามาภิธัย) **จุฬาลงกรณ์ ป.ร.**

---

๑ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพวงสร้อยสอาง

๒ เจ้าจอมมารดาโหมด

(สำเนาพระราชโทรเลข)

ที่ ๑๘ จากกรุงเทพ ฯ

วันที่ ๒๙ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๘

เจ้าดารารัศมี เชียงใหม่

กาวกาไหล่ทองที่จะประดับพระธาตุดอยสุเทพ เขียนอย่างแล้วงามดี แต่ตามขนาดที่บอกมาโตมาก อยากทราบว่าที่ซึ่งจะติดนั้นแบนหรือรูปโก่งกลม จะติดกับปูนหรือจะได้ให้มีแกน คำจาฤกนั้น ดังนี้ "เจ้าดารารัศมี อันเป็นราชธิดาพระเจ้าอินทวิชยานนท์ และแม่เจ้าทิพเกษร ซึ่งได้ครองนครเชียงใหม่ อันได้ลงไปเป็นพระราชชายา ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพมหานครศรีอยุธยา ถ้วน ๒๒ พรรษา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กลับมาเยี่ยมนคร เมื่อจุลศักราช ๑๒๗๑ ได้เสด็จมานมัสการพระธาตุเจ้าดอยสุเทพนี้ ทรงศรัทธาแผ่หิรัญจำหลักรูปดารา ทาสุวรรณอันวิจิตร์แผ่นนี้ ประดับบูชาพระมหาธาตุเจ้าไว้เป็นที่ตั้งแห่งกุศลสมภาร" จบเท่านี้ จะเอาตามนี้หรือแก้ไขเพิ่มเติมอย่างไรบ้าง จะรีบส่งขึ้นไปให้ทันกันกับฉลองกู่.

(พระบรมนามาภิธัย) สยามินทร์

(สำเนาพระราชหัตถเลขา)

วันที่ ๒ กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๘

ดารา

ด้วยเมื่อไปทะเลครั้งนี้ ถึงเกาะพงันได้รับหนังสือ ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่งลงวันที่ ๑๖ เมษายน ฉะบับหนึ่งลงวันที่ ๒๘ เล่าถึงออกท่าทายศทำศักดิ์สนุกดี เจ้าจะเรียน้อยกว่าคนอื่น เพราะเคยออกหน้ามาตั้งแต่พ่อยังอยู่ ถ้าหากว่าเป็นข้างในตามเคยเห็นจะเกือบตาย คำรับรองที่อ่านนั้นแต่งดีจริง ๆ ได้ ให้กรมหลวงนริศ ฯ ดู ตอบมาว่าได้เห็นเข้าก็ใจหาย กลัวในเรื่องแต่งหนังสือเช่นนี้ เราจะแพ้เขาเสียในภายหน้าเชียงใหม่ยังไม่สิ้นคนรู้

ใบเมี่ยงที่ส่งลงมาใช้ได้ พึ่งเล่าก็นึกอยากจะไป ข้อที่ต้องการจะเห็นมากนั้น คือ ห้วยแก้ว ดอยสุเทพ

ได้ให้ลงมือเขียนอย่างดาว[๑]ที่จะประดับพระเจดีย์กันในทะเลนั้นเองแต่ประดักประเดิดด้วยเรื่องขนาด เพราะเหตุที่เขาดักเลข ๘ เป็นเลข ๒ ไป ยังนึกวิตกอย่างเดียวว่าจะติดที่ไหน ถ้าต่ำ ๆ กลัวมันจะไม่อยู่ถ้าสูงนักใครจะอ่านหนังสือเห็น เพราะหนังสือนั้นบรรจุลงไปมากจึงทำให้ตัวเล็ก แต่เห็นดีเช่นนั้น ถ้าจะนึกหน้ารูปร่างอย่างไร ก็คือดวงสะตาร์ตราจักรีนั้นเอง เว้นไว้แต่ไม่มีสามง่ามออกไปคั่น อยู่ในระหว่างแฉก ช่างเขาว่าจะแล้วสำเร็จส่งได้ ในกลางเดือน ๘ อุตราสารท จะรีบให้เดินบกขึ้นไปให้ทันเดือน ๙

การที่ไปทะเลครั้งนี้ เหตุด้วยไม่สบายให้ตึงเมื่อยไป จึงได้ประคบลูกประคบพลาดที่ท้องข้างซ้าย คราวนี้เลยปวดเป็นลำยันอยู่ข้างใน ขี้ก็คั่ง เลยลุกลามปวดไปถึงข้างขวา เดินก็ไม่ถนัดต้อ ๆ แต้ ๆ นอนจะพลิกตัวก็โอย ลุกขึ้นจะนั่งก็โอย แต่ข้าวกินได้นอนหลับอยู่จึงไม่เป็นอะไรมาก เป็นแต่ไม่มีความสุขและดูงุ่มง่ามไป ที่จริงเหตุที่เกิดทั้งนี้เห็นจะเป็นด้วยราชการชุกหมู่ใหญ่ ทรมานตัวประมาณสักสองเดือนเต็ม ๆ รู้สึกเมื่อยฟกเต็มที ได้แก้ไขเท่าไรไม่ยักหาย กลัวจะจับไข้จึงได้คิดอ่านหลบออกไปทะเล การไปทะเลก็ไปเที่ยวอย่างตาแก่ คือนอนอืดอยู่แต่ในเรือ ขึ้นบกน้อยด้วยเดินไม่ใคร่ไหว รีดน้ำมันร้อยอย่างตลอดทุกวัน แต่ก็ไม่เป็นประโยชน์อะไร ไม่ยักหาย จนกลับมาก็ยังเป็นอยู่เช่นนั้นจนที่หลังที่สุดนี้อ่านอาการเจ็บใคร ๆ เห็นชื่อพระยาอมรสาตร์ ฯ คือ สิทธิสารเก่าบ่อย ๆ นึกว่าลองเอาแกมารักษาดูสักที เผอิญพอมาให้กินยาก็ถูกต้อง ค่อยยังชั่วขึ้นทุกวัน จนเดี๋ยวนี้ยัง

---

๑ รูปดาวที่พระราชชายาขอพระราชทานมาติดพระธาตุสุเทพ

เหลืออยู่สองแห่งที่ตะโพกข้างซ้ายแห่งหนึ่ง กับที่ใต้รักแร้ข้างขวาแห่งหนึ่ง ดึงอยู่เท่านั้น ยาที่กินนั้นก็ขนานเดียว เรียกว่าสิทธิสารประสิทธิ์ ของพระยาอมรสาตร์ บ้านปูน เดี๋ยวนี้ยานั้นเลยเก่งใหญ่ เพราะเขาเห็นหายได้เร็ว ใคร ๆ ก็กินกัน ซื้อกันไว้คนละมาก ๆ ตาอมร-สาตร์ ๆ ออกจะรวย ๆ ในครั้งแรกที่ให้กินสองเมล็ด รุ่งขึ้นแกมาถามว่าเป็นอย่างไร บอกว่าเอาไปเถิดเมล็ดละ ๑๐๐ บาท ส่งเงินไปให้ ๒๐๐ บาท สรรพยานั้น ใบสมอ กับโกฏน้ำเต้า กินเวลาก่อนจะนอน ไม่ใช้ไม่เซาะอย่างหนึ่งอย่างใด นิ่ง ๆ ตื่นขึ้นก็ไปหมดท้อง เว้นไว้แต่ถ้าท้องเสียจึงจะเหลวมาก กินทีละ ๒ เมล็ด สำหรับธาตุหนัก ถ้าธาตุเบาบางทีเมล็ดเดียวจะพอกระมัง ไม่รู้ว่าจะถูกกับโรคภัยของเจ้าหรือไม่ แต่ตั้งใจว่าอะไรเป็นแฟชั่นที่ออกใหม่ในวัง จะส่งขึ้นมาให้เช่นนั้นเอง ถ้าดีอยู่แล้วขออย่าให้กิน ถ้ากินขออย่าให้ทุกวันจะเคยท้องเสีย

ของแฟแชนเนเบอลในวังเดี๋ยวนี้มีอีกอย่างหนึ่ง คือถุงตีนสีแฟแชนอันนี้ได้เกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อกลับจากยุโรป ใส่ถุงตีนสีและเกือกหนังสีก็มีความปรารถนาที่จะใส่กันขึ้นมาบ้าง จนความรั่วรู้ไปถึงอ้ายพวกห้างสั่งมาขาย เกือกนั้นมาประเดี๋ยวเดียวหมดไม่ทันรู้ แต่ถึงรู้ก็ไม่รู้จักขนาดตีนคงไม่กล้าส่ง จึงได้แต่ถุงตีนส่งขึ้นมาสีละคู่ที่เขาใช้กันอยู่เวลานี้แฟ-แช่นอื่นยังไม่สู้เดิน

คราวนี้ว่าด้วยเครื่องคลั่ง ชาววังนั้นคลั่งละครกรมนรา ฯ ทุกรูปทุกนาม ตั้งแต่เจ้านายลงไปจนถึงขี้ข้า ตั้งแต่เจ้าไปแล้วยิ่งมีหลายหนเข้า และตามแบบที่เจ้าตั้งไว้ไม่ให้ผู้ชายมาดู แต่นั้นมาก็ไม่มีผู้ชายได้ดูอีกเลย ผลที่ผู้ชายไม่ได้ดูนั้น ทำให้เกิดทุรนทุราย สุดแต่กรมนรา ฯ มาเล่นอะไรในวังแล้วกลับเอาไปเล่นที่ปรีดาลัย คนก็ไปดูมาก แต่ก่อนโรงละครกรมนรา ฯ ได้เคยไป คนไม่เกิน ๕๐ ตั้งแต่มาเล่นในวังแล้วคราวนี้เล่นวันใดที่นั่งไม่พอเสมอ แต่เพียงเรื่องที่มาเล่นในวังแล้ว ไปเล่นข้างนอก ได้ส่วนเงินข้างนอกถึงหมื่นบาทกว่าแล้ว กรมนรา ฯ ร้องว่าเดชะพระบารมี

สังเกตความนิยมของคนชั้นหลังนี้ เห็นจะนิยมเรื่องสาวเครือฟ้ายิ่งกว่าเรื่องอื่น ๆ จนได้รับหนังสือไปรษณีย์ขอให้เล่นซ้ำในวิกนี้ ข้อที่นิยมเห็นจะเป็นด้วยเหตุหลายอย่าง ๆ หนึ่งนั้นเป็นเรื่องละครฝรั่ง อีกอย่างหนึ่งนั้นคงจะโปรดจึงได้เล่าไว้ในหนังสือไกลบ้าน แต่ข้อสำคัญที่สุดนั้นอีนางพร้อมเป็นสาวเครือฟ้า เข้ามาเล่นในวังทำเมื่อเชือดคอตายได้รางวัลครั้งเดียวถึง ๑๐๐ บาท มีผู้ปรารภกันว่าถ้าเจ้ากลับลงมาควรจะมีละครสมโภชเสีย ๓ วัน นึกวิตกกลัวแต่จะต้องซ้ำ เพราะเจ้าไม่ได้เห็นมากเรื่อง เขาทายกันว่าเจ้าจะขอให้ซ้ำเรื่องสาวเครือฟ้านี้

การที่เล่นละครแล้วไม่ได้เขียนเล่าเรื่องขึ้นมา เหตุด้วยกำลังป่วยเหลือเกิน บทที่เตรียมไว้จะส่งก็เลยค้างไปไม่ได้ส่งด้วย บัดนี้ได้ส่งขึ้นมา ๙ เล่ม แต่จะช้าไปเล่มหนึ่งๆ อย่างไรไม่ทราบ จำไม่แน่จึงเห็นว่าเหลือไว้ดีกว่าขาด

การที่ตั้งพยายามไปซ้อมละครเล่นพระลอแก้ขัด ใจคอก็เด็ดนักหนา คนที่จะเล่นละครมันต้องเป็นคนคิดได้ทั้งบทและทั้งคุมเรื่องให้ท่า จำจะต้องคิดเรื่องคิดใหม่ประกอบกับตัวคนที่มีอยู่ จึงจะเล่นได้ดี เพราะฉะนั้นคนที่เล่นละครดีมาแต่ก่อน ๆ พระพุทธเลิศหล้า ตาเจ้ากลับ นายเนตร นายต่าย เจ้าพระยามหินทร เหล่านี้เขานึกของเขาเองทั้งนั้น ถ้าเล่นละครมีผู้มาคอยติว่าที่นี่ต้องอย่างนั้น ที่นั่นต้องอย่างนี้จึงจะถูกแล้วเล่นอย่างไร ๆ ก็สู้เมื่อกระนั้น คือ คนที่เล่นแรกไม่ได้

พูดถึงกรมนรา ฯ มามากแล้ว คราวนี้เอาเรื่องอื่นเสียที มียายฝรั่งคนหนึ่งเป็นชาวอิตาเลียน ชื่อบัวซอนี คิดตั้งโรงละครที่ถนนพาหุรัด ลงพิมพ์ประกาศมาตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ว่าจะเล่นละครเรื่องอิตาเลียนแปลเป็นไทย คนไทยเล่นแต่งตัวเป็นฝรั่ง จะได้เล่นในเดือนเมษายนเป็นแน่ คำประกาศนั้นลงพิมพ์ทุกวันจนถึงเดือนมีนาคม เมษายน พฤษภาคม จนถึงเดือนพฤษภาคมแล้วก็ยังลงพิมพ์ว่าจะได้เล่นเดือนเมษายนเป็นแน่ มันช้าเช่นนี้ ได้มาเล่นต่อเดือนมิถุนายนเชิญเสด็จด้วย แต่ไม่เสด็จ ครั้งแรกคนตื่นเต้นกันไปดูมาก โรงละครว่าทำดีกว่าโรงไหน ๆ ในบางกอกทั้งหมด ตัวละครแต่งตัวเป็นฝรั่งอย่างดีฝรั่งโบราณชั้น ๑๕๐ ปีมาแล้ว เสื้อแสงหรูมากเรื่องที่เล่นก็ออกจะสนุก ๆ แต่ตัวละครนั้นเก็บเอาพวกละครปรีดาลัยบ้าง นักสวดบ้าง ยี่เกบ้าง ผู้ชายก็เป็นผู้ชาย ผู้หญิงก็เป็นผู้หญิง แต่มันเล่นพูดเป็นฝรั่งพูดไทย อีโย่งโก้งเก้ง เห็นจะมีคนดูเต็มแต่ครั้งแรกวันเดียว แล้วเล่นต่อมาอีกสัก ๒ – ๓ วัน กลายเป็นเล่นแต่วันเสาร์วันอาทิตย์ วันอื่น ๆ เอาหนังเข้าไปเล่น เมื่อวิกก่อนนี้หนังสือพิมพ์กล่าวว่าต้องเลิกเพราะไม่มีคนดู มันกล้าเล่นมีเงิน ๓,๐๐๐ บาทเท่านั้น เที่ยวซื้อของเชื่อ ก้วานของซื้อให้หมดตลาดแล้วกลับขายกรมนรา ฯ ครางอู้หาซื้อของไม่ได้ เดี๋ยวนี้เจ้าหนี้ตอมนุงทีเดียว

จรูญ ฯ ต้องเรียกกลับเข้ามาเป็นรองเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม เมื่อแรกนี้กรมนเรศ ฯ ได้ขออนุญาตที่จะถามขึ้นไปถึงเจ้าว่าเรื่องหลาน[๑]จะจัดการอย่างไรต่อไป แต่ภายหลังนี้ตกลงเป็นบวรเดชจะไปเป็นทูตแทนแล้วก็เป็นสิ้นเรื่องไม่มีเปลี่ยนแปลงอันใด

---

๑ เจ้าภาวิละวงศ์ เวลาอยู่เมืองนอก

ที่เรือนนั้นพระยาวรพงศ์ ฯ แกเรี่ยมาก เหตุที่ไม่เคยเข้าใจผิดถึงเพียงนั้น จึงได้เขม้นคมักทำ บัดนี้ได้มุงหลังคาและถือปูนแล้ว ไม่ได้ไปดูมานาน แต่นางเอิบ[๒]บอกว่าถ้าทางดูเหมือนจะโต มีห้องหับมากกว่าเรือนในวัง กำลังคิดอ่านให้เขาไปถ่ายรูปจะส่งขึ้นไปให้ดู

นางชุ่ม[๓]ไปเที่ยวถึงเมืองเพ็ชร์บุรี กลับมาพื้นขึ้นมากเห็นจะยังไม่เป็นไร องค์อัจฉร[๔] ฯ นั้นกลับขึ้นมาจากปากน้ำ อยู่บ้านระพี[๕] อาการโทรมลงมาก นอนราบลงไปไม่ได้ทีเดียว แต่แกรักษาตัวแกเก่งไม่มีใครสู้ กินยาเกือบทุกชั่วโมง อาหารก็อุส่าห์ทำเองพยายามมาก บวมแล้วยุบเล่าเห็นจะยังไปได้อีกหลายเดือน แต่หญิงเล็กเยาวมาลย์[๖]นั้นไม่มีพื้นเลย แกชักให้เร็วที่ธาตุเอาไว้ไม่อยู่ อย่างไร ๆ ก็คงจะตามกันไปในสองคนนี้

พระที่นั่งอนันตสมาคมก่อผนังขึ้นมาเกือบถึงขื่อแล้ว ที่สวนดุสิตหน้าตาแปลกก็ที่แลเห็นพระที่นั่งนี้ตั้งโตอยู่กลางสวนแง่เต่ง จะเป็นซึ่งเจ้าจะกลับมาเห็นแปลก นอกนั้นก็คงคงที่อยู่อย่างเดิมไม่มีเปลี่ยนแปลงอันใด หนังสือนี้เขียนมายาวมากแล้วจึงขอจบไว้เสียทีคิดถึงทุกเวลาที่มีอะไรสนุก และมีคนบ่นถึงเสมอด้วย

ในที่สุดนั้นต้นลำดวนยังอยู่ดีไม่ตาย เขากั้นคอกไว้เสียแน่นหนา.

(พระบรมนามาภิธัย) **จุฬาลงกรณ์ ป.ร.**

---

๒ เจ้าจอมเอิบ

๓ เจ้าจอมมารดาชุ่ม

๔ พระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าอัจฉรพรรณีรัชกัญญา

๕ พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์

๖ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าเยาวมาลย์นฤมล

(สำเนาพระราชหัตถเลขา)

วันที่ ๕ กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๘

ดารา

ตามโทรเลขซึ่งว่าไม่คาดว่าหญิงเล็กจะตายก่อนองค์อัจฉรนั้นถูกอยู่ตามเวลาที่เจ็บ แต่การรักษาผิดกันมาก มันเป็นเคราะห์ดีเคราะห์ร้ายอยู่บ้าง องค์อัจฉรแกรักษาตัวเรียกว่าอย่างเคราะห์ดี คือมีที่คลาดแคล้ว แต่หญิงเล็กนี้ไม่มีที่คลาดแคล้วเลย มีแต่ไม่พอที่จะหนักก็หนัก มันเป็นทั้งความคิดและน้ำใจร่างกายคนดีคนไข้ประกอบกัน ยังไง ๆ เรื่องละครนั้นเป็นอย่ากัน คนทั้งวังเห็นจะมีความเสียใจในการที่ตายไปครั้งนี้ยิ่งกว่าทุกครั้งทุกคราว จนถึงเด็กลือกันว่ากลับพื้นจะได้ดูละคร

ได้ส่งรูปเรือนอันถ่ายยากเสียจริง เพราะมันมีแต่ที่กระชั้นไปเสียทั้งนั้น แผนที่หมายเลข ๑ ด้วยดินสอแดง ถ่ายข้ามปากคลองจึงเห็นด้านตรงหน้า แผนที่หมายเลข ๒ ถ่ายริมคลองเยื้องคูเรือนข้างตะวันออกเฉียงใต้ ที่หมายเลข ๓ ถ่ายในรั้วแลไปตะวันออก หมายเลข ๔ ด้านตะวันออกซึ่งเป็นห้องนอน รากที่แลเห็นอยู่นั้นเป็นรากศาลานั่งเล่นที่ในสวน รูปที่ ๕ ถ่ายบนถนนแลไปข้างตะวันออกเรือนกลายเป็นล่อมป้อมเช่นนี้ เพราะแลเห็นแต่มุขที่ต่อกับตัวเรือน ที่ถ่ายนี้แต่ชั่วด้านหน้าซึ่งไม่มีเฉลียงโถง เฉลียงได้เอาไว้ด้านเหนือเป็นทางสำหรับบ่าวเดิน

การซึ่งพระยาวรพงศ์ ฯ ทำผิดนั้น คือผิดกลับหน้าเรือนอย่างนี้ไปไว้เป็นข้างหลัง เอาข้างหลังมาเป็นข้างหน้าจึงได้เกิดความใหญ่ต้องรื้อกลับใหม่ แต่เมื่องานร่วมถึงเพียงนี้แล้วเชื่อว่าจะแล้วทันเวลากลับ หมู่นี้ฝนชุกอยู่สักหน่อย ไว้แล้วจะไปเร่งกวดเอาให้แล้วสำเร็จจงได้

ได้ส่งรูป ๕๐ รูปขึ้นมากับหนังสือนี้.

(พระบรมนามาภิธัย) **จุฬาลงกรณ์ ป.ร.**

(สำเนาพระราชหัตถเลขา)

วันที่ ๒๐ กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๙

ดารา

ด้วยความรู้สึกเมื่อครั้งไปยุโรปขาดกะปิน้ำปลา เดือดร้อนประการใด จึงทำให้นึกถึง ได้จัดบรรจุขวดเป็นส่วนเล็กน้อยส่งขึ้นมา เพื่อจะให้ได้รับเร็ว แต่ปิดไม่ให้ใครรู้ บางทีเขาจะหมายว่าหีบเครื่องเงินเครื่องทอง

หมู่นี้ฝนชุกหาเวลาเที่ยวยาก แต่เรือโมเตอร์ซึ่งบัญญัติใหม่ให้เรียกว่าเรือยนต์ลำใหญ่พึ่งมาถึง ตั้งชื่อสุพรรณหงษ์ จะได้ตั้งชื่อในวันที่ ๒๕ วันที่ ๓๑ จะขึ้นไปลองถึงบางปะอิน แล้วเลยไปเยี่ยมองค์บุรฉัตร์ ซึ่งขึ้นไปเป็นผู้บัญชาการทหารอยู่กรุงเก่า ในเดือนสิงหาคมคิดจะไปกาญจนบุรี ราชบุรี และเพ็ชรบุรี สอนกินปลาทูเสียใหม่อีกสักที เพราะเหตุที่หมู่นี้กินไม่ได้เหมือนคาว

ชาววังเวลานี้กำลังพลุ่งพล่านบ่นปากฉีกปากแหกด้วยเรื่องอยากดูละคร แต่ยังไม่สมปรารถนา ต้องการจะหนีออกไปดูที่ปรีดาลัยด้วยส่งไป ได้ผัดไว้ว่าครบสี่วิกแล้วเมื่อใดจึงจะพิจารณาคำขอนั้น

ได้ฝากหนังสือให้พระยาอนุชิตฉบับหนึ่ง ให้ท้าวโสภานิเวศน์ฉบับหนึ่ง ขอให้ส่งให้ด้วย.

(พระบรมนามาภิธัย) จุฬาลงกรณ์ ป.ร.

(สำเนาพระราชโทรเลข)

ที่ ๒๖

วันที่ ๒๖ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๘

เจ้าดารารัศมี เชียงใหม่

ลูกเลาแก้ว[๑] ที่ขอชื่อนั้น ชื่อประกายแก้ว[๒] ประกายแปลว่าดาว ขออำนวยพรให้มีอายุยืนนาน และมีความเจริญทุกประการ ข่าวน้ำที่เชียงใหม่เดิมความวิตก กลัวน้ำมากขึ้นอีก น้ำต้นมือเข้าทุ่งจนไถนาไม่ได้มาก กล้าลอย เวลานี้กำลังลดลง กลัวว่าจะกระแทกใหญ่มาอีก วันเสาร์หน้าจะขึ้นไปบางปะอิน ลงเรือใหม่ ค้าง ๒ คืน ได้สั่งให้ทำเหรียญรูปดาว หน้าหนึ่งเป็นอักษรชื่อไขว้ หน้าหนึ่งบอกงานฉลองกู่ เป็นเครื่องห้อยนาฬิกา รูปอัพภันตร คล้ายตราจุลจอมเกล้า ฯ กำหนดให้ทำ ๑,๐๐๐ ดวง ได้สั่งให้ทำทอง ๕๐ กาไหล่ ๒๕๐ นอกนั้นเป็นเงิน ช่างว่า ๑๕ วันจะแล้ว จะได้รีบส่งขึ้นไปให้ทันงาน อยากให้กะใช้ดูว่าอย่างทองและกาไหล่เท่าที่กำหนดจะพอหรือไม่พอ จะต้องการอย่างใดเท่าใด ให้บอก.

(พระบรมนามาภิธัย) สยามินทร์

---

๑ เจ้าราชวงศ์ เชียงใหม่เดี๋ยวนี้

๒ บุตรีเจ้าราชวงศ์

๔๕

(สำเนาพระราชหัตถเลขา)

วันที่ ๑๑ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๘

ดารา

บัดนี้เป็นเวลาที่เหรียญแจกในงานฉลองกู่แล้วสำเร็จตามกำหนด ได้สั่งให้ทำหีบบรรจุ คงจะได้ส่งในวันสองวันนี้ เหตุที่ทำให้เขียนหนังสือฉะบับนี้ล่วงหน้าเสียก่อน เพราะวันนี้เป็นวันหนังสือน้อยกว่าทุกวัน รอไปบางทีเวลาจะไม่เหมาะ

เมื่อแลดูรูปพระเจดีย์ดอยสุเทพ เห็นที่กะว่าจะติดดาว นึกน่าเสียดายเต็มทีที่ไม่มีใครจะอ่านหนังสือได้ถึงแล้ว แต่นึกไปอีกทีหนึ่งติดสูง ๆ เช่นนั้นก็ดี ติดต่ำอาจจะหายได้ เพราะทำด้วยเงินจริง ๆ มันก็มากอยู่

เหรียญนี้แลเห็นเป็นรอยตีพิมพ์ไม่สู้เรียบร้อยหน่อยหนึ่ง เพราะเหตุที่มันก็ตีพิมพ์จริง ๆ จะทำอย่างอื่นก็ไม่ทัน แต่ถ้าตัวอย่างเดิมได้ลดวงในให้เล็กลงไปเสียอีกหน่อยหนึ่ง รัสมีกว้างออกจะงามกว่า แต่พึ่งนึกเดี๋ยวนี้ การที่ไม่ได้นึกแต่แรกไปมัวอี๋กรมหลวงนริศ ฯ ว่าตาดีเขียนเล็ก ๆ ก็ยังเห็น มัวพูดเปื้อยไปเสียทางนั้น ที่ตั้งวงในโตนั้นมาตามรอยของดาวติดพระเจดีย์ เร่งรัดมากด้วยกลัวจะไม่ทัน แต่บัดนี้เห็นว่าน่าจะเกินทัน

หมู่นี้กำลังวุ่นด้วยเรื่องชายอุรุพงศ์ ฯ เจ็บ เรื่องจะเป็นไส้ตันเป็นหนองอย่างลูกโต วันแรกและวันที่สองตกใจมาก คะเนว่าจะต้องถึงตัดถึงผ่า ถ้าไม่ได้เห็นตัวอย่างผู้ที่รอดมาเป็นหลายคน คงจะไม่เตรียมตัวที่จะยอม นี่ทำให้เตรียมตัวยอมได้ทันที มีข้อวิตกอยู่แต่หัวใจอ่อน พอตั้งต้นเป็นขึ้นก็รวนจะหอบเสียแล้ว แก้ไขกันด้วยเอาน้ำเย็นปะ ยาที่กินนั้นก็ไม่มีอะไรนอกจากถ่านที่ให้ไล่ลมกับยาแก้ปวดก็เทือกเมา ๆ ไม่หลับได้เลย และกินอะไรไม่ได้เลยสองวันสองคืน จึงได้กินยานอน คราวนี้หลับด้วยยานอนทอดหนึ่ง ต่อมาดูเหมือนพิษเสื่อมซาไปหมด ปล่อยให้นอนหลับได้จึงมีกำลังขึ้น เขากำหนดว่าวันที่ ๔ คือวันนี้เป็นวันที่จะตั้งหนองฤๅไม่ตั้งหนอง และเป็นวันที่จะผ่านั้นวันพรุ่งนี้ มีความยินดีที่จะกล่าวว่าเห็นจะไม่ต้องผ่าแน่แล้ว สังเกตดูพิษถอย วันแรกปรอทขึ้นถึง ๑๐๔ ขาเหยียดไม่ได้ทั้งสองขานอนตะแคงก็ไม่ได้ ปวดจนเหงื่อแตก หายใจหอบเหนื่อยเสมอ วันที่สองตั้งแต่บ่ายมาปรอท ๑๐๓ ออกจะเชื่อม แต่ขาพอเหยียดออกได้บ้าง ในจวนรุ่งวันที่ ๒ นั้นได้หลับ วันที่ ๓ ปรอทลดลงอยู่ ๑๐๐ ถ้วน ๑๐๐ เศษ ๒ ค่อยคลายปวด รู้สึกหิว พอกินน้ำซุบได้เล็กน้อยขาเหยียดคล่องขึ้น แต่ท้องแข็งคงอยู่ วันนี้ ปรอท ๙๙ ยังค่ำ ไม่ใคร่รู้สึก

ปวด เป็นแต่รู้สึกเต็มอยู่ในท้อง นอนตะแคงข้างขวาพอลงได้ ข้างซ้ายไม่ได้เลย เห็นว่าอาการพิษถอยลงทุกวัน แต่เพราะไส้ที่บวมนั้นยังแข็งอยู่ หมอว่าที่จะกล่าวว่าพ้นอันตรายยังไม่ได้ ต่อ ๘ วันเป็นอย่างน้อยล่วงไปแล้วจึงจะไว้ใจได้ ที่หมอว่าเช่นนี้ก็เป็นความจริง เมื่อลำไส้ยังแข็งอยู่เช่นนั้น ก็อาจจะกลัดเป็นหนองได้ จึงต้องระวัง การที่ลูกเจ็บคราวนี้ได้ความเดือดร้อนเต็มที เพราะยังเหลืออยู่ด้วยคนเดียวเท่านั้น นอกนั้นก็ต่างคนต่างแยกกันไปแล้ว เวลากำลังไม่สบายนึกอะไรไม่ค่อยออก จนนึกกลัวว่าถ้าเป็นอย่างไรจะเลยหลงเสียดอกกระมัง

ได้ส่งหนังสือเรื่องละครกรมนรา ฯ ซึ่งออกใหม่อีก ๕ เรื่อง เวลานี้แกอยู่ข้างจะเฟื่องมาก เพราะชินในการตกแต่งและเชิงที่เล่น ทำให้เห็นท่าทางง่าย และละครของแกก็เห็นจะซ้อมง่าย เพราะมันรู้ทีเสียหมดทั้งนั้น สังเกตดูคนเห็นจะชอบเรื่องใหม่ ๆ แปลก ๆ มากกว่าเรื่องพงษาวดาร ฤๅเรื่องอย่างเก่าที่ไม่ชอบพงษาวดาร เพราะไม่รู้ไม่เคยอ่าน ไม่ชอบอย่างเก่า เพราะกลัวจะเป็นเร่อร่า อยากจะให้เก๋เกี่ยวเป็นฝรั่งมังค่าบ้าง และอีกอย่างหนึ่งนั้น ฝรั่งตื่นกันไปดูมากนักด้วย ถ้าเป็นเรื่องใหม่ ๆ แล้วดูเข้าใจ ถ้าเรื่องเก่า ๆ ดูมันห่างนมห่างเนยแลไม่เห็น พระฤกษ์ที่จะได้ดูละครกรมนรา ฯ อีกเห็นจะเลยไปถึงเดือนสิบ เรื่องที่ชอบชมว่าดีแกยังไม่เล่น รอไว้มีถวายตัวก่อน บางกอกเวลานี้ฝนชุกเกือบจะไม่เว้นวัน เรื่องสนุกของชาววังนั้น คือ กำลังคลั่งทำนา ตั้งแต่แม่เล็กเป็นต้นลงดำนาเอง เลี้ยงดูกันเป็นหลายวัน ข้อที่เกลียดโคลนเลนนั้นหายหมด ทำได้คล่องแคล่ว ที่โรงนาเป็นที่สบาย องค์อัจฉรและนางชุ่มผลัดกันไปอยู่ที่นั้น พื้นสะบายดีขึ้นทั้งสองคน องค์อัจฉรถึงเดินได้ไกล ๆ เจ้านายที่เจ็บไข้ออดแอดอยู่ต่างคนต่างสบายขึ้น เห็นจะเป็นด้วยได้เดินได้ยืนมากนั้นเอง

ได้ให้จัดสะเบียงส่งอีกครั้งหนึ่ง ด้วยหวังว่าจะไปถึงก่อนเรือขึ้นไป จะได้แก้ความขัดสนไปจนถึงเวลานั้น

ในหนังสือมีว่าพวกพ้องลืมเสียไม่ได้รับหนังสือจากใครนั้น ได้บอกนางเอิบ ๆ ว่าเจ้าเองลืม ไม่มีหนังสือถึงเลย มีขึ้นไปเป็นหลายฉะบับ

น้ำเชียงใหม่เวลานี้ลั่นลงมาถึงนครสวรรค์แล้ว น่าจะลงมาถึงกรุงเทพ ฯ แต่หวังว่าจะลดเร็ว ไม่ค้างเติ่งอย่างปีกลายนี้ การที่จะได้กลับดูไม่ช้าเท่าไรแล้ว ได้เขียนใบตั้งชื่อประกายแก้วส่งขึ้นมาในหนังสือนี้ด้วย.

(พระบรมนามาภิธัย) **จุฬาลงกรณ์ ป.ร.**

(สำเนาพระราชโทรเลข)

ที่ ๑๐ จากปากน้ำโพ

วันที่ ๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๘

เจ้าดารารัศมี เชียงใหม่

ได้รับโทรเลขวันที่ ๕ แล้ว ที่จริงอยากจะให้ลงมาก่อนขึ้นเรือนจะได้มีเวลาตกแต่งอะไรสะดวก ขัดข้องอย่างเดียวด้วยที่จะให้พัก เพราะถ้าจะอยู่เรือนใหม่ทีเดียว การขึ้นเรือนกำลังคิดหาอยู่ พักเรือนต้นเอาหรือไม่ บ่าวผู้หญิงไปอยู่ที่เรือนได้ทีเดียว บ่าวผู้ชายได้สั่งให้พระยาวรพงศ์ ฯ จัดโรงใหญ่ที่ท่าถนนซางอี้ ไว้สำหรับจะได้อาศัย และเอาเข้าของขึ้น ถ้าจะเอาเช่นนั้นให้ถึงวันที่ ๒๓ ก็ดี จะได้สวดมนต์รดน้ำกันเสียก่อนทีหนึ่งเงียบ ๆ ขึ้นเรือนจึงสวดอีก อยากรู้อีกอย่างหนึ่งว่า การครัวสำหรับจะเลี้ยงพระ และผู้คน จะให้ใครทำดี ถ้าหากว่าเห็นใครควรจะวานได้จะรับบอกเอง และจัดการให้ตลอด ถ้าเช่นนี้มีเวลาแต่งเรือน ๒ วัน สิ้นสนุกเต็มทีเสียแล้ว กำลังชายเพ็ญ[๑]จะตายอีกคนหนึ่ง ศพชายอุรุพงศ์จะเผาเดือน ๔ ถ้าหากจะช่วยอื่น ๆ มีครบหมดแล้ว เป็นคนโทดิน โอครอบเห็นจะดี เพราะพระใช้เจ้าอธิการหัวเมืองทั้งนั้น สังเค็ด ๗๐.

(พระบรมนามาภิธัย) สยามินทร์

---

๑ พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นพิชัยมหินทโรดม

(สำเนาพระราชโทรเลข)

ที่ ๑๒ จากปากน้ำโพ

วันที่ ๗ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๘

เจ้าดารารัศมี เชียงใหม่

ได้รับโทรเลขแล้ว เสียดายที่มีเหตุขัดข้อง ไม่มีวันก่อนขึ้นเรือนที่จะได้ตกแต่งห้อง จะล่องได้เมื่อใดขอให้โทรเลขให้ทราบ มีความยินดีที่ครูบาให้พระพุทธรูป อยากทราบว่าหน้าตักหรือขนาดฐาน กว้างเท่าใด จะได้จัดที่ตั้งไว้รับที่เรือน พระนี้เป็นศิริสำหรับตัว จะมาทางเรือหรือทางบก ขอให้พามาถึงพร้อมกับตัว จะได้ทันแต่งในการขึ้นเรือน จะได้บอกแม่เล็ก[๑] ให้ตระเตรียมในการที่จะเลี้ยงดู ฝนกรุงเทพ ฯ เวลานี้ชุกนัก น่ากลัวน้ำจะมากอย่างปีกลาย แต่อย่าวิตก ที่เรือนน้ำไม่ท่วม.

(พระบรมนามาภิไธย) **สยามินทร์**

---

๑ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชีนีนารถ พระราชชนนีพันปีหลวง

พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๗

วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๖๙

ถึง พระราชชายา เจ้าดารารัศมี

ด้วยเจ้าบุญวาทวงศ์มานิต ฯ เจ้านครลำปางถึงพิลาลัยช้านาน ยังหาได้ปลงศพไม่ ด้วยลูกหลานผู้ที่จะเป็นผู้มีกำลังพอจะเป็นหัวหน้าจัดการศพไม่มีตัว และทรัพย์สมบัติของเจ้านครลำปางก็สาบสูญไปเสีย ในเรื่องจัดการมรดกไม่ดีเป็นอันมาก จึงเป็นเหตุให้ศพตกค้างอยู่หลายปีจนบ๋านนี้ ฉันรู้สึกสงสารและรำคาญใจ ด้วยเจ้าบุญวาทวงศ์มานิตก็เป็นเจ้านายผู้ใหญ่ในมณฑลพายัพ และมีความชอบความดีมาแต่ก่อน หาควรจะให้ศพต้องทิ้งค้างต่อไปไม่ จึงขอตั้งกรรมการเจ้านายผู้ใหญ่ในมณฑลพายัพ ซึ่งเป็นญาติวงศ์กับเจ้านครลำปาง คือ ให้พระราชชายา เจ้าดารารัศมี เป็นสภานายิกา พร้อมด้วยเจ้าแก้วนวรัฐ ฯ เจ้านครเชียงใหม่ เจ้าจักร์คำขจรศักดิ์ เจ้านครลำพูน เจ้าราชวงศ์ เมืองนครลำปาง ทั้ง ๔ นี้เป็นกรรมการถือรับสั่งจัดการปลงศพเจ้าบุญวาทวงศ์มานิต ฯ เจ้านครลำปาง ถ้าและจะขอให้รัฐบาลช่วยเหลือบ้างประการใด ก็ให้กรรมการแจ้งแก่สมุหเทศาภิบาลให้ทราบ สุดแต่ให้จัดการสำเร็จได้ดังประสงค์.

(พระบรมนามาภิธัย) **ประชาธิปก ป.ร.**

ประเพณีสู่ขวัญ

การสู่ขวัญหรือสู่พระขวัญเป็นประเพณีของชาวลานนาไทยมาแต่โบราณกาล ทางภาคกลางนิยมเรียกว่า การรับขวัญ คนที่เดินทางไกลไปต่างถิ่นเป็นเวลานาน บางทีก็ประสบความเหนื่อยยากในการเดินทาง มีความคิดถึงบ้าน หรือต้องเผชิญกับเหตุการณ์ที่ทำให้ตกลงใจและเสียขวัญ เมื่อกลับมาถึงบ้านเรือนของตนแล้ว ก็นิยมเอาธูปเทียนดอกไม้ไปบูชากราบไหว้พระสงฆ์และผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ มีบิดามารดาเป็นต้น เพื่อขอให้ท่านซึ่งมีวัยวุฒิเหล่านั้นเรียกขวัญและปลอบอกปลอบใจ ให้ขวัญกลับมาอยู่กับเนื้อกับตัวต่อไปอย่าได้ไถลไปที่อื่นอีก คนที่เจ็บไข้ได้ป่วยเป็นเวลานานหรือป่วยหนักจนกำลังใจลดถอยลงมักจะขอให้พระหรือคนเฒ่าคนแก่ทำพิธีผูกมือเรียกขวัญ ในการนี้ท่านจะกล่าวถ้อยคำอันเป็นศิริมงคล เรียกขวัญแล้วอำนวยพรให้พ้นภัยพิบัติอยู่เย็นเป็นสุขตลอดไป การกล่าวคำเรียกขวัญนี้ บางทีท่านก็กล่าวเป็นโคลงกลอน และอาจเป็นทำนองที่มีเสียงไพเราะด้วย การเรียกขวัญหรือสู่ขวัญเช่นนี้ได้ทำกันแพร่หลาย ภายหลังได้ขยายการทำดอกไม้บูชาเป็นพุ่มงดงามเรียกว่าบายศรี ประกอบด้วยเครื่องเซ่นไหว้เพิ่มเติมขึ้นอีก โดยเฉพาะในการต้อนรับคนต่างถิ่นหรือผู้มีเกียรติที่มาเยี่ยมเยือน ถ้าเป็นงานต้อนรับขนาดใหญ่มากก็มักจะมีขบวนแห่ด้วย

ประวัติการทำบายศรีทูลพระขวัญและสู่ขวัญของจังหวัดเชียงใหม่นั้นได้ทำกันมานานแล้ว เท่าที่พอจะหาหลักฐานได้นั้นมีมาแต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ข้าราชการผู้ใหญ่ที่เดินทางมาราชการที่เชียงใหม่ในสมัยนั้นตามพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยังเคยได้บันทึกไว้ว่า "เฉพาะแต่การต้อนรับสู่ขวัญและพาชมเมืองก็หมดวันเสียแล้ว" ในระยะต่อมาพิธีทูลพระขวัญที่ควรจะได้กล่าวถึง และเป็นประวัติการของจังหวัดเชียงใหม่คือ พิธีทูลพระขวัญถวายพระบาทสมเด็จพระปรเมนทร-มหาประชาธิปกพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินี ในพระราชวโรกาสเสด็จพระราชดำเนินเลียบมณฑลฝ่ายเหนือ เมื่อพระพุทธศักราช ๒๔๖๙

พิธีทูนข้าวขวัญและบายศรีของเจ้านายฝ่ายเหนือ

พิธีทูนข้าวขวัญและบายศรีของเจ้านายฝ่ายเหนือนับวันก็จะหาโอกาสดูได้ยากฉะนั้น ในโอกาสที่ได้มีการประกอบพิธีบายศรีและสู่ขวัญท่านอดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่นี้ หม่อมศรีนวล ณ เชียงใหม่ ในพลตรีเจ้าราชบุตรจึงได้กรุณามอบให้นำความรู้เรื่องพิธีทูนข้าวขวัญและบายศรีในการรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมาพิมพ์เพื่อเป็นวิทยาทานต่อการศึกษาในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ก่อนอื่นควรเข้าใจบายศรีของภาคเหนือว่า จำแนกออกได้ดังนี้.–

๑. บายศรีเก้าชั้น ใช้ในพิธีทูนข้าวขวัญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถ

๒. บายศรีเจ็ดชั้น เดิมใช้ในพิธีทูนข้าวขวัญสมเด็จพระบรมราชินีนาถ แต่ต่อมาภายหลังพิธีทูนข้าวขวัญพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีแล้ว เมื่อจะมีพิธีทูนข้าวขวัญสมเด็จพระบรมราชินีก็ได้เปลี่ยนเป็นบายศรีเก้าชั้น ดังนั้นบายศรีเจ็ดชั้นจึงใช้ในพิธีทูนข้าวขวัญเจ้าฟ้าและพระราชอาคันตุกะชั้นประธานาธิบดี

๓. บายศรีห้าชั้น ใช้ในพิธีทูนข้าวขวัญของเจ้านายชั้นทรงกรม หรือพิธีบายศรีชั้นเสนาบดี

๔. บายศรีสามชั้น ใช้ในพิธีสมรสของชั้นหลานของเจ้านายฝ่ายเหนือ

๕. บายศรีชั้นเดียว ใช้ในพิธีที่ก่อให้เกิดมงคล เช่น การสมรส การทำบุญบ้าน หรือสืบชะตาเนื่องในวันเกิด เป็นต้น

พิธีบายศรีเรียกขวัญนี้มิได้มีแต่ในภาคเหนือเท่านั้น แม้ในภาคกลางก็มี เรียกว่า "ทำบายศรีสู่ขวัญ" และในภาคอิสานเรียกว่า "ผูกข้อมือ" ส่วนภาคใต้เรียกว่า "ทำขวัญ" หรือ "บายศรีขวัญ"

ทำไมจึงต้องมีการเรียกขวัญ ? เรื่องนี้เกิดมาจากความเชื่อของคนโบราณว่าคนเรานี้มีขวัญอยู่ในตัว ๓๒ ขวัญ เรียกว่า ทวัตติงสาการ หรืออีกนัยหนึ่งคืออาการทั้ง ๓๒ ของคนเรานั่นเอง นับตั้งแต่ ผม ขน เล็บ ฟัน เนื้อ หนัง เอ็น กระดูก ไปจนถึงเลือดและหนอง ดังนั้น ถ้าเมื่อใดคนเราได้รับความกระทบกระเทือนทางกายก็ดี ทางใจก็ดี เชื่อกันว่าขวัญอาจหนีออกจากร่างกาย ทำให้ไม่สบายและมีอันเป็นไปต่าง ๆ จึงต้องมีการเรียกขวัญให้กลับคืนมา การเรียกขวัญในภาคเหนือจะใช้กับพิธีต่าง ๆ ดังนี้

ก. พิธีเรียกขวัญคนป่วย
ข. พิธีเรียกขวัญนาค (ผู้บวช)
ค. พิธีเรียกขวัญผู้จากไป ผู้เข้ามา
ง. พิธีเรียกขวัญคู่สมรส
จ. พิธีเรียกขวัญขึ้นบ้านใหม่ เจ้าอาวาสใหม่
ฉ. พิธีเรียกขวัญวัว ควาย และช้าง

ในพิธีเรียกขวัญหรือที่ลานนาไทยเราเรียกว่า "ฮ้องขวัญ" หรือ "เฮียกขวัญ" นี้จะมี พานบายศรีทำด้วยใบตองเย็บปราณีตเป็นยอดแหลม ๔ ยอดด้วยกันเรียกว่า "นมแมว" แล้วประดับด้วยดอกไม้สด ดังมีคำพรรณาในการเรียกขวัญตอนหนึ่งว่า

มีทั้งเบญจวรรณและเบญจมาศ	ทั้งพุทธชาดและพุดตาล
สลิดสัณฐาน ดอกมลิลาบานก้านแฮ้ว	ทั้งพิกุลแก้วและดอกหอมนวล
สลิดก้วนกาบจ้อน	มลิซ้อนและกำซะลอง
ดอกกำปองยองเลียงกลีบ	เมืองใต้ว่าดอกบีบ บ้านนอกพิศว่าดอกกำซะลอง
แสงใส่ยองซอนดอกบุนนาก	มีทั้งกุหลาบแก้วและดอกสันทม
สะบันงามและดอกเอื้องเผิ้ง	ไกวแกว่งเน้งทรงคันธา
แววมะยุราและไอยะเรศ	ดอกการะเกดสีงาม
ฟ้ามุ่ยบานอุ้มคุ้ม	ใบเขียวกุ้ม สีชุ่มดูเพลิน
มีทั้งดอกเอื้องเงิน	และเอื้องเสือโคร่ง
เสือเหลืองทรงแสงสี	ดอกสารภีไขกาบอ้า
หอมกลิ่นกล้าทรงคันธา	ฯลฯ

ในการบายศรีจะมีด้ายสายสิญจน์ตัดไว้เป็นท่อน ๆ ขนาดที่ผูกข้อมือ มีอาหารวางอยู่ในพานตรงกลางนมแมวบายศรี อาหารประกอบด้วย

ข้าวเหนียว หรือ ข้าวสวย	๑ ถ้วยเล็ก
ไข่ต้ม	๒ ใบ
กล้วย	๒ ลูก
ขนม	๒ อัน

หมาก พลู บุหรี่ และผลไม้หรืออาหารอื่น ๆ ที่เห็นว่าขวัญจะชอบ

เมื่อเตรียมสิ่งเหล่านี้แล้ว ก็มีคนเรียกขวัญเป็นทำนองปัดเคราะห์ เพื่อไล่เสนียดจัญไรและสิ่งร้ายออกไปจากตัว เช่น

อัชชะโส อัชชะไจยโย	ข้าจักปัดเคราะห์เจ้า
หื้อขจดเคลื่อนคล้าย	ออกจากตัวตน
เคราะห์กังวลป่วยไข้	เคราะห์เจ็บเคราะห์ไหม้
เคราะห์ไข้พยาธิ	เคราะห์อุบาทกใด
เคราะห์ที่หื้อเจ็บหื้อไอ	หื้อเป็นภัยลำบาก
เคราะห์เจ็บปากเจ็บตา	เคราะห์อันตรายา
ใหญ่น้อย หื้อได้คลาดคล้อย	หนีจากตัวนาย
หื้อตกลงไปปราศจาก	เป็นดังน้ำกลิ้งคลาด

ตกจากใบบัว...

ครั้นแล้วก็ถึงทำนองเชิญขวัญให้มาเสพย์อาหารในบายศรี และมาสูดสุคนธามาลีต่าง ๆ ที่ประดับไว้บนนมแมวบายศรี เช่น

วันนี้ก็เป็นวัน	มหาลาภายิ่งแล้ว
ผู้ข้าขอเชิญขวัญเจ้า	เอหิจุ่งมาหา
หื้อตัวขวัญแข้งขวัญขา	ขวัญหัตถบาทาคู่เค้า
ตัวขวัญหลงขวัญแหล่เจ้า	ในวรกายา
มาทั้งขวัญมือคู่นิ้ว	ขวัญหูขวัญตา
ขวัญเกสาไลมาคู่ข้าง	ขอเชิญมาอยู่สร้าง
ชื่นเชยชม	
มาบริโภคเข้าต้มเข้าหนม	อาหารเอร็จอร่อย
ข้าวหนมกนน้ำอ้อยสาคู	หื้อขวัญเจ้าชื่นเชยชู
อย่าช้าสนุก	ชื่นหน้าผ่องใสงาม

พร้อม ๆ กันกับการปัดรังควานหรือปัดเคราะห์และเรียกขวัญผู้มีอาวุโสก็จะทำพิธีผูกข้อมือด้วยด้ายมงคลที่เตรียมไว้แล้วในบายศรี พร้อมทั้งอวยชัยให้พรก็เสร็จพิธี ส่วนผู้ที่ได้รับการผูกข้อมือมักเก็บด้ายติดข้อมือไว้ไม่น้อยกว่า ๓ วัน เพื่อให้ขวัญอยู่กับตัว

สำหรับพิธีทูนข้าวขวัญและบายศรีชั้นสูง ๆ ขึ้นไป คือ บายศรี ๙ ชั้น และบายศรี ๗ ชั้น นั้น นับวันจะหาดูได้ยาก จึงขอนำพิธีทูนข้าวขวัญและบายศรีในการรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ครั้งที่เสด็จประพาสจังหวัดเชียงใหม่มากล่าวดังต่อไปนี้

พิธีพระขวัญและพระราชทานพระแสงราชศัสตรา นครเชียงใหม่

วันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๙ ซึ่งกำหนดเป็นวันพิธีทูนพระขวัญ พอเวลา ๑๐.๓๐ นาฬิกา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องเต็มยศราชการสนาม ประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ทรงสอดสายสะพายนพรัตนราชวราภรณ์พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินี เสด็จพระราชดำเนินโดยทางลาดพระบาทขึ้นประทับพลับพลาทองหน้าศาลารัฐบาล พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในฝ่ายหน้าและพระราชชายาเจ้าดารารัศมี เจ้านายในมณฑลพายัพตลอดจนอาณาประชาชนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระยาราชนกูลสมุหเทศาภิบาล กราบบังคมทูลเบิกกระบวนแห่พิธีทูลพระขวัญเดินผ่านถวายตัวมีลำดับกระบวนดังนี้

๑. กระบวนลูกเสือ เดินแถวเรียง ๔ มีแตรวงนำ แบ่งเป็น ๒ กองพัน

๒. กระบวนนักเรียนสามัญ ถือธงไตรรงค์มีจำนวน ๒๗๖ คน

๓. กระบวนนักเรียนหญิง เดินเป็นโรงเรียน มีจำนวน ๓๒๕ คน

๔. กระบวนโยนก ประเทศลานนาไทย ราษฎรชายหญิง ๑๖ อำเภอ ประมาณ ๒,๐๐๐ คน มีปลัดอำเภอกำกับเป็นอำเภอ ๆ

๕. กระบวนชาติจีน มีเล่าโก๋ สิงห์โต มังกร และชนชาติจีน

๖. กระบวนชนชาติฮ่อ รถภาพทำเป็นรูปนกยูงอยู่บนเขา มีพระแขกอ่านคัมภีร์โกหร่าน แล้วถึงพวกฮ่อชายหญิงและม้าต่าง ๆ

๗. กระบวนชนชาติละวะ (ละว้า) รถภาพทำเป็นรูปพวกละวะกำลังไหว้ผี ราษฎรชายหญิงละวะเดินตาม

๘. กระบวนยาง รถภาพทำเป็นรูปยางแบกช้องผี ราษฎรชายหญิงพวกยางขาวและยางแดงเดินตาม

๙. กระบวนแม้ว รถภาพทำเป็นรูปแม้วชายและหญิงแต่งตัวเครื่องแต่งงาน ราษฎรชายหญิงแม้วเดินตาม

๑๐. กระบวนเย้า รถภาพทำเป็นรูปเจ้ากำลังเลี้ยงทาย ราษฎรชายหญิงเย้าเดินตาม

๑๑. กระบวนมูเซอร์ รถภาพทำเป็นรูปมูเซอร์กำลังไหว้ผีฟ้า ราษฎรชายหญิงมูเซอร์เดินตาม

๑๒. กระบวนขมุ รถภาพทำเป็นรูปขมุกำลังตีฆ้องกบ ราษฎรชายหญิงขมุเดินตาม

๑๓. กระบวนพม่า รถภาพทำเป็นรูปนกยูงอยู่บนเขา ราษฎรชายหญิงพม่าเดินตาม

๑๔. กระบวนเงี้ยว รถภาพทำเป็นรูปสิงห์โต และมีนางนกรำไปหน้า ราษฎรชายหญิงเงี้ยวเดินตาม

๑๕. กระบวนแขกซิก รถภาพทำเป็นรูปรามา พวกแขกซิกเดินตาม

๑๖. กระบวนแขกอิสลาม รถภาพทำเป็นรูปคัมภีร์โกหร่าน ราษฎรชายหญิงแขกเดินตาม

๑๗. กระบวนของบริษัทบอมเบ รถภาพทำเป็นรูปแสดงการป่าไม้ของบริษัท มีช้างลากไม้ ช้างงัดไม้ คนงานบริษัทเดินตาม

๑๘. กระบวนของบริษัทบอเนียว รถภาพทำเป็นรูปที่พักปางไม้ มีต้นสัก มีช้างตัวใหญ่ขมุขี่คอ คนงานบริษัทเดินตาม

๑๙. กระบวนของโรงพยาบาลแม็คคอมมิก รถภาพทำเป็นรูปโรงพยาบาล มีเตียงคนไข้ นางพยาบาลคณะโรงพยาบาลเดินตาม

๒๐. กระบวนของโรงพยาบาลโรคเรื้อน รถภาพแสดงสถานที่โรงพยาบาล มีแบบเรือนคนไข้ คณะโรงพยาบาลเดินตาม

ทุก ๆ กระบวนตั้งแต่กระบวนนักเรียนจนถึงกระบวนท้าย ข้างหน้ากระบวนมีคนถือป้ายบอกนามโรงเรียน, ชาติ, คณะ, ๑ คน ถือพานดอกไม้ธูปเทียน ๑ คน ถ้าชาติใดนิยมเครื่องดนตรีชนิดใด ก็มีดนตรีนำหน้ารถกระบวนไปด้วย พอถึงหน้าพลับพลาคนที่ถือป้ายกับพานดอกไม้เลี้ยวเข้าไปถวายคำนับ จนกระบวนหมู่คณะของคนผ่านพลับพลาไปหมดแล้วจึงเดินกลับไปประจำที่ตามเดิม กระบวนต่างๆ ที่กล่าวแล้ว เมื่อผ่านหน้าพลับพลาแล้วเลี้ยววงไปตั้งซ้อนกันอยู่ในสนามหน้าโรงช้างตรงข้ามกับพลับพลา

๒๑. กระบวนเครื่องพระขวัญของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีเจ้านายพื้นเมืองฟ้อนนำหน้าดังนี้

คู่ที่ ๑ เจ้าแก้วนวรัฐ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ กับ
เจ้ามหาพรหมสุรธาดา เจ้าผู้ครองนครน่าน

คู่ที่ ๒ เจ้าจักร์คำขจรศักดิ์ เจ้าผู้ครองนครลำพูน กับ
เจ้าราชวงศ์ ลำปาง

คู่ที่ ๓ เจ้าบุรีรัตน์ เชียงใหม่ กับ
เจ้าชัยสงคราม เชียงใหม่

คู่ที่ ๔ เจ้าราชภาคินัย เชียงใหม่ กับ
เจ้าราชสัมพันธวงศ์ ลำพูน

คู่ที่ ๕ เจ้าชัยวรเชฐ เชียงใหม่ กับ
เจ้าราชสัมพันธวงศ์ เชียงใหม่

คู่ที่ ๖ เจ้าประพันธพงศ์ เชียงใหม่ กับ
เจ้าชัยสงคราม ลำปาง

คู่ที่ ๗ เจ้ากาวิลวงศ์ ณ เชียงใหม่ กับ
เจ้าวงศ์เกษม ณ ลำปาง

การแต่งกายของเจ้านายเวลาฟ้อน นุ่งเกี้ยวสวมเสื้อเยียรบับ คาดสำรดประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์

ต่อจากเจ้านายผู้ชายฟ้อน มีมโหระทึกคู่ ๑ กับกลองแอว แล้วถึงพานพระขวัญและบายศรี ๙ ชั้นสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีเครื่องเสวยคาวหวานและหัวหมูใส่โต๊ะเงินปิดฝาชีหุ้มผ้าตาดผูกผ้าขาววางบนคานหาม พวกเจ้านายผู้ชาย ณ เชียงใหม่แต่งตัวนุ่งผ้าน้ำเงินสวมเสื้อเยียระบับเคิรก้ากับ

๒๒ กระบวนเครื่องพระขวัญของสมเด็จพระบรมราชินี มีเจ้านายผู้หญิงพื้นเมืองฟ้อนไปหน้าดังนี้

คู่ที่ ๑ เจ้าทิพย์วรรณ กฤดากร ณ อยุธยา ในหม่อมเจ้าบวรเดช กับ
เจ้าส่วนบุญ ภรรยาเจ้าจักร์คำขจรศักดิ์ ลำพูน

คู่ที่ ๒ เจ้าบัวทิพย์ บุตรีเจ้าแก้วนวรัฐ ซึ่งเป็นภรรยาเจ้าราชภาคินัย กับ
เจ้ารำเจียก บุตรีเจ้าจักร์คำขจรศักดิ์

คู่ที่ ๓ เจ้าศิริประกาย บุตรีเจ้าแก้วนวรัฐ ซึ่งเป็นภรรยาเจ้ากาวิลวงศ์ กับ
เจ้าวรรณรา บุตรีเจ้าจักร์คำขจรศักดิ์

คู่ที่ ๔ เจ้าเรณุวรรณา ภรรยาเจ้าบุรีรัตน์ กับ
เจ้าทิพวาร ภรรยาเจ้าหมื่นแก้ว

คู่ที่ ๕ เจ้าเรือนแก้ว ภรรยาเจ้าราชภาติกวงศ์ เชียงใหม่ กับ
เจ้าจันทนา ภรรยาเจ้าประพันธพงศ์ เชียงใหม่

คู่ที่ ๖ เจ้าวงศ์จันทร์ บุตรีเจ้าราชบุตร เชียงใหม่ กับ
เจ้ารวงคำ บุตรีเจ้าราชสัมพันธวงศ์ ลำพูน
คู่ที่ ๗ เจ้าประกายคำ บุตรีเจ้าจักร์คำขจรศักดิ์ กับ
เจ้าบุษบง บุตรีเจ้าบุญวาทวงศ์มานิต

เจ้านายผู้หญิงแต่งตัว นุ่งสิ้นยกทอง สวมเสื้อแพรรูปกระบอก ห่มผ้าแพร ที่มวยผมปักช่อดอกไม้ทอง

ต่อจากเจ้านายผู้หญิงฟ้อนถึงกลองแอวแล้วถึงพานพระขวัญและบายศรี ๗ ชั้น สำหรับสมเด็จพระบรมราชินี มีเครื่องเสวยคาวหวานและหัวหมู ใส่โต๊ะเงินปิดฝาชี หุ้มผ้าตาดผูกผ้าขาววางบนคานหาม มีเจ้าผู้ชายพวก ณ เชียงใหม่เดินกำกับอย่างเดียวกับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

๒๓. กระบวนเจ้านายผู้หญิงพื้นเมืองกับบุตรภรรยาข้าราชการและบุตรภรรยาคฤหบดี

๒๔. เจ้านายผู้ชายพื้นเมืองกับข้าราชการคฤหบดีฝ่ายชาย

๒๕. กำนันผู้ใหญ่บ้าน ๑๖ อำเภอ ถือดอกไม้ธูปเทียน มีปลัดอำเภอกำกับประมาณ ๙๐๐ คน

พอกระบวนเครื่องทูลพระขวัญผ่านหน้าพลับพลาเลี้ยวเข้าประตูศาลารัฐบาลด้านเหนือ ฝ่ายพวกฟ้อนสำหรับต้อนรับของหลวงซึ่งจัดไว้ ๔ คน ก็ออกฟ้อนรับที่หน้าพลับพลา ฟ้อนชุดนี้ คือ

หม่อมเจ้าหญิงฉัตร์สุดา ในพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงกำแพงเพ็ชร์อัครโยธิน ๑
เด็กหญิงอรอวน บุตรีพระยาเพ็ชร์พิไสยศรีสวัสดิ์ ๑
เจ้าแววดาว บุตรีเจ้าราชวงศ์ ๑
เจ้าอุบลวรรณา บุตรีเจ้าบุรีรัตน์ ๑

เจ้านายชายหญิงเมื่อฟ้อนมาถึงหน้าพลับพลาแล้วก็นั่งลงถวายบังคม เจ้านายผู้ชายเดินขึ้นนั่งบนพลับพลาที่พื้นลดทางด้านขวา เจ้านายผู้หญิงเดินขึ้นนั่งบนพลับพลาที่พื้นลดทางด้านซ้าย เจ้าแก้วนวรัฐนำพานทองพระขวัญขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เจ้าจามรี ภรรยาเจ้าแก้วนวรัฐนำพานทองพระขวัญทูลเกล้า ฯ ถวายสมเด็จพระบรมราชินี บายศรีและโต๊ะเงินเครื่องเสวย เจ้านายผู้ชาย ณ เชียงใหม่ยกขึ้นไปตั้งหน้าพระเก้าอี้ที่ประทับทั้ง ๒ พระองค์ พระราชชายา เจ้าจามรี เจ้ามหาพรหมสุรธาดา เจ้าแก้วนวรัฐ เจ้าจักร์คำขจรศักดิ์ ซึ่งเป็นผู้ทำพิธีทูลพระขวัญขึ้นบนพลับพลานั่งหน้าพระที่นั่งตามลำดับ แล้วเจ้ามหาพรหมสุรธาดา เจ้าผู้ครองนครน่าน ซึ่งเป็นผู้มีอายุโสอ่านคำกราบบังคมทูลเชิญพระขวัญดังนี้

คำเชิญพระขวัญ

"สรวมชีพ ข้าพระพุทธเจ้า น้อมเกล้านมัสการ ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาส กราบบังคมทูลพระกรุณา แทนบรรดาเจ้านายข้าราชการน้อยใหญ่ คฤหบดีไชว้ทุกเวียงแคว้นแดนสถานลานนา ทั้งพาณิชาพ่อค้าในมณฑลพายัพถ้วนหน้าเลี้ยงทั้งผอง ซึ่งพร้อมกันเข้ามาสู่ในที่เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท เพื่อจะขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตทำการพิธีทูลพระขวัญ อันเป็นมงคลกิจพิธีที่สำคัญตามประเพณีบ้านเมืองสืบมาแต่โบราณ เพื่อให้ขจัดการอุปทวภัย มิให้พ้องพานในใต้ฝ่าลอองพระบาทยุคล แลประสิทธิสิริสวัสดิพิพัฒนศุภผล ในใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท สมเด็จบรมนาถบพิตร พระปรมินทรมหาประชาธิปก มหันตเดชนดิลกรามาธิบดี พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กับทั้งวรบัวบาทสมเด็จพระนางนาถเจ้ารำไพพรรณี บรมราชินี ทั้งสองพระองค์ ซึ่งทรงพระอุตสาหะเสด็จโดยทูรมรรคามาโปรดเกล้า ฯ แก่พวกข้าพระพุทธเจ้าชาวมณฑลพายัพ เสด็จมาถึงที่ประทับ ณ เชียงใหม่แก้วอันเป็นโบราณราชธานี แลเป็นที่ปกครองมณฑลในปัจจุบันนี้ นับเป็นศรีสวัสดิมิ่งมงคลแก่บ้านเมือง อันยังมิเคยรุ่งเรืองมาแต่กาลก่อนปางออน ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายตลอดถึงไพร่ฟ้าประชากร ราษฎรในมณฑลทั่วทุกจังหวัด มีความชื่นชมโสมนัสเป็นล้นเกล้า ฯ ทั้งนี้เล่าก็เพราะเหตุอันสมควรบริบูรณ์มีอยู่หลายประการ เป็นต้น ว่ามีคำโบราณแต่ชั้นบรรพบุรุษบอกเล่าแต่ก่อนเก่าสืบกันมา ว่าเดิมประชาชนชาติไทยทั้งหลายหมายเขตสถานลานนาห้าสิบเจ็ดเมือง อันนับเนื่องเป็นมณฑลพายัพในปัจจุบัน ได้ตกอยู่ในอำนาจพะม่ารามัญมาช้านาน หากได้อาศัยเดชาภินิหาร แห่งสมเด็จพระภูบาลอยู่เกล้า ปฐมกษัตริย์องค์เป็นเก๊าเหง้าซึ่งทรงประดิษฐานพระบรมราชจักรีวงศ์ ทั้งองค์สมเด็จพระอนุชาธิราช ทรงพยายามรบปราบต่อสู้หมู่ปัจจามิตรอริราชไพริน จนได้แผ่นดินลานนาคืนมาเป็นสิทธิ์ขาดอยู่ในอำนาจของไทย บ้านเมืองไกลไทยเหนือ เจื่อลงมาถึงฝ่ายใต้ จึงได้รวมกันมั่นคง ยืนยงอยู่ในพระราชอาณาเขต สยามประเทศสืบสายมา ถ้านับเวลากาลสมัย ก็เกือบได้ร้อยห้าสิบปีปลาย มิได้มีศัตรูหมู่ร้ายสามารถเข้ามากระทำย่ำยี ก็เพราะได้พึ่งพระบารมีโพธิสมภารอยู่เกล้า ในพระบรมราชวงศ์เจ้าทรงปกครองป้องกันสรรพอุปัทวันตรายประชาชนทั้งหลายได้อยู่ร่มเย็นเป็นสุขสืบสายมา จนถึงกาลบัดนี้ไซร้ เป็นเหตุให้บังเกิดความโสมนัสชื่นชมบุญ โดยรำลึกถึงพระเดชพระคุณ แต่ชั้นมูลเบื้องต้นหนหลังประการหนึ่ง

อีกประการหนึ่ง พระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกพระองค์ ซึ่งได้ทรงบำรุงอุปถัมภ์นิกรชนมณฑลนี้แต่ปฐมรัชชกาลสืบมา ก็เหลือล้นพ้นที่จะพรรณนาให้สิ้นสุดได้ เป็นต้น แต่ธิราชไท้ได้ทรงยกย่องวงศ์ตระกูลประยูรญาติของเจ้านายอันเป็นเชื้อสายนี้ไว้ให้มียศถาบรรดาศักดิ์ใหญ่สืบกันมา แลทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยง ทำนุบำรุงให้ได้มีโอกาสรับราชการสนองพระเดชพระคุณ แลทรงเกื้อกูลตั้งแต่งให้มีฐานันดราตามคุณานุรูปก็มีเป็นอเนก ถึงพระราชทานเกียรติยศพิเศษอย่างสูง ทำนุบำรุงให้อยู่ในบ้านเมืองแลในพระราชสำนักก็มีดีหลี ทั้งนี้ก็โดยทรงพระเมตตาปราณีแก่เจ้านาย มีมากปวงหลวงหลายในมณฑลพายัพ นับแต่บรรพบุรุษสืบสายมา แม้ถึงเหล่าท้าวพระยาประชาชน จะเป็นชาวมณฑลนี้เองก็ดี เป็นชนต่างด้าวชาวต่างประเทศ ที่เข้ามาพึ่งพระเดชพระบรมราชสมภารประกอบการอาชีพในมณฑลพายัพนี้ก็ดี ที่ได้มีความเจริญสุขีสืบกันมา ก็เพราะพระบุญญาบารมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทำนุบำรุงอุปถัมภ์ ให้ได้รับความยุติธรรมด้วยพระราชกำหนดกฎหมาย ให้ได้รับประโยชน์ อุปการะกิจทั้งหลายต่าง ๆ โดยตามทางวิถีรัฐาภิบาลซึ่งทรงวิจารณ์ปกครองพระราชอาณาจักร์ โดยทรงพระกรุณารักไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินทั่วธรณีมณฑลพายัพ เป็นเหตุให้ได้รับความชื่นชมนิยมยินดีเพราะรำลึกถึงพระบารมีกรุณาธิคุณสถานหนึ่ง ยังพระเดชพระคุณอันอุฬารอีกสถานหนึ่งเล่า ซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทำนุบำรุงผะดุงภูมิสถานบ้านเมือง ให้มณฑลพายัพเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นครึกครื้นเป็นลำดับมา เป็นเหตุให้สมบูรณ์พูนสวัสดิ แลเจริญสมบัติวัฒนา ในปัจจุบันนี้จะหาสมัยใดอื่นเทียบทันนั้นหามิได้ ทั้งนี้ใช่รักก็โดยพระมหากรุณาธิคุณ ทรงอุปถัมภ์บำรุงมาเป็นนิรันดร จึงชักจูงใจไพร่ฟ้าประชากรให้มั่นคง ดำรงความสามิภักดิในใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท แต่ว่าประชาชนชาวมณฑลนี้แต่ก่อนมามีน้อยคนหนักหนา ซึ่งจะได้พบโอกาสอันโสภาเฝ้าแหนเห็นพระเจ้าอยู่หัวของตน เพราะเหตุที่ทางคมนาคมยังขัดสนกันดาร ปานว่าอยู่ไกลเพียงสุดหล้าฟ้าเขียว แต่ด้วยอำนาจพระปรีชาญาณอันฉับเฉลียวแห่งสมเด็จพระบรมชนกนาถพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงพระราชดำริเริ่มสร้างทางรถไฟ จนสามารถไปมากับพระมหานครได้โดยสะดวก กับทั้งอำนาจพระเมตตากรุณาในใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท ซึ่งทรงพระราชอุตสาหะเสด็จขึ้นมาในคราวกาละบัดนี้ เป็นคราวแรกซึ่งชาวมณฑลพายัพจะได้รับโอกาส กราบถวายบังคมเบื้องพระบาทยุคลแห่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของตนทั่วกัน จึงเห็นเป็นบุญลาภสำคัญอันมหาประเสริฐ ซึ่งบรรพบุรุษที่เกิดก่อนบห่อนได้ประสพพบมาแต่กาละก่อนกี้ เพราะเหตุนี้จำเดิมแต่ได้ทราบข่าวว่าจะได้รับเสด็จพระเจ้า

อยู่หัวของตน ชนทั้งหลายในมณฑลพายัพนั้น ทั่วทุกชาติทุกชั้นบรรดาศักดิ์ ก็พากันชื่นชมโสมนัสยินดีเต็มใจ ช่วยกันจัดการเป็นภารธุระในการเตรียมรับเสด็จโดยเต็มกำลังด้วยรู้สึกในภวังค์ว่า จะได้ประจวบพบสบสมัยอันมิได้เคยมีมาแต่ปางก่อนก็ ความรู้สึกเช่นนี้ยังมีเหตุการณ์ปรากฏในภูมิสถาน กระทำให้เห็นบุญญาธิสมภารยิ่งขึ้นเป็นอันดับมาเป็นต้นว่าเมื่อต้นปีฝนแล้งจนหฤทัยเหี่ยวแห้งหวาดหวั่นเกรงต่อทุภิขภัย ก็หายกลายไปเป็นอันอุดมสมบูรณ์ด้วยเข้าปลาธัญญาหารทั่วทั้งมณฑล แล้วยังบังเกิดมงคลคชสารมาสู่พระบรมราชสมภารในระหว่างเวลาเตรียมการรับเสด็จธิราชไท้ เหตุดังนี้จึงเห็นได้ว่าเป็นด้วยพระบารมีบุญญาภินิหารบรมราชสมภาร แห่งใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท ซึ่งเสด็จขึ้นมาประพาสโปรดนิกรชนในมณฑลพายัพ โดยทรงพระมหากรุณาในคราครั้งนี้เป็นมหัศจรรย์ เปรียบเหมือนพระบารมีแห่งองค์พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า อันกล่าวสรรเสริญเช้าไว้ในพระบาลีว่า

มหาการุณิโก นาโถ หิตาย สพฺพปาณินํ
ปูเรตฺวา ปารมี สพฺพา ปตฺโต สมฺโพธิมุตฺตมํ

ว่าเป็นที่ตั้งที่พึ่งของสัตว์ ประกอบแล้วด้วยพระมหากรุณา ยังพระบารมีทั้งหลายทั้งปวงให้บริมวฎอ้วนเต็ม เพื่อประโยชน์แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ดังนี้

เอเตน สจฺจวชฺเชน โหตุ เต ชยมงฺคลํ

ขออำนาจสัจจวาจาภาษิตซึ่งพรรณนามาทั้งนี้ ทั้งอานุภาพคุณพระมุนีศรีรัตนตรัยแลเทพไท้ผู้มีไมตรีจิตต์ ซึ่งทรงมหิทธิฤทธิ์รุ่งเรืองพรรณ จงคุ้มครองป้องกันพระขวัญล้นเกล้า ฯ ให้สถิตเที่ยงเท้าสถาพร ในพระวรกายแห่งพระมหากษัตราธิราช กับทั้งสมเด็จพระนางนาฎอัครราชมเหษี เพิ่มพูนพระบารมีบุญญาภินิหาร ให้ทรงเจริญพระชนมสุขทุกประการ ยั่งยืนนานในสิริราชสมบัติ สมบูรณ์ด้วยพระสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล สรรพ-ศุภผลสถาพรดุจดวงสุริยันแลจันทรประจำโลกยวิสัย อนึ่งขอให้ทรงสวัสดีมีชัยแก่อรราชปัจจามิตรเป็นนิจกาล ทรงปกครองพระราชอาณาเขตพิเศษไพศาลด้วยเกียรติยศเกียรติคุณวิบุลยธรรมสุนทร เป็นที่พึ่งแก่ไพร่ฟ้าประชากร ร่มเย็นเป็นสุขทุกนครทั่วพระราชอาณาเขตประเทศสยามรัฐสีมามณฑล ขอพระพรชัยมงคลทั้งนี้จงประสิทธิ์แด่ใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาททั้งสองพระองค์จงทุกเมื่อมื้อทิวาราตรี จงทรงสุขสวัสดีทุกประการแด่เต่อ

ชยตุ ภวํ ชยมงฺคลํ

ขอเดชะ."

ในระหว่างที่กำลังอ่านคำกราบบังคมทูลเชิญพระขวัญ ผู้ซึ่งนั่งอยู่ในปะรำพลับพลายืนขึ้นพร้อมกัน พออ่านจบแล้วพร้อมกันเปล่งเสียงไชโย พระสงฆ์สวดชยันโต แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี พอสุดเสียงแตรแล้วเจ้านายชั้นผู้ใหญ่มีพระราชชายา เจ้าดารารัศมี เจ้าจามรี เจ้ามหาพรหมสุรธาดา เจ้าแก้วนวรัฐ เจ้าจักร์คำขจรศักดิ์ รับสมมตเป็นผู้ผูกพระกรและพระบาทแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีถวายพระพร แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบดังนี้

พระราชดำรัสตอบ

สำหรับจังหวัดเชียงใหม่

"ทั้งตัวเราและสมเด็จพระราชินีขอขอบใจท่านทั้งหลายที่พร้อมกันมาทำพิธีเชิญขวัญเพื่ออวยชัยให้พรแก่เราทั้งสองในวันนี้ เรารู้สึกว่าเป็นสิริมงคลแลความยินดี ด้วยเป็นพรของคนทั้งหลายทุกชาติทุกชั้นบรรดาศักดิ์ ทั่วทั้งมณฑลพายัพพร้อมกันมาอำนวยด้วยความภักดีไมตรีจิตต์ต่อตัวเรา แลถ้อยคำของท่านซึ่งกล่าวในคำเชิญขวัญนั้นก็จับใจ ด้วยล้วนเป็นความจริงอันกอปด้วยคติ เป็นต้นว่าเมื่อครั้งเมื่อชนชาติไทยในสยามประเทศนี้ยังแยกกันอยู่เป็นต่างพวกต่างอาณาเขตกันแลกัน มิพวกนั้นก็พวกนี้มักต้องตกอยู่ในอำนาจชาวประเทศอื่นเพราะมีกำลังน้อย ครั้นเมื่อรวมเป็นประเทศอันเดียวกันได้ ไทยเราก็ได้เป็นอิสระแก่ตนแต่นั้นมา มิได้มีพวกอื่นสามารถมาย่ำยีบีฑาได้อีก

การที่ไทยในสยามประเทศสามารถรวมกันได้ เพราะอาศัยพระบรมเดชานุภาพของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แลสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทราช-อนุชาเป็นต้นเค้าก็เป็นความจริง แต่สมควรจะยกย่องผู้เป็นหัวหน้าของชาวมณฑลพายัพในสมัยนั้นด้วย คือ **เจ้าเจ็ดตนอันเป็นต้นตระกูลวงศ์ของเจ้านายเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง แลเมืองลำพูน กับทั้งเจ้าเมืองน่าน** อันเป็นบรรพบุรุษของเจ้านายในเมืองนั้นที่ได้สามิภักดิ์แล้วช่วยรบพุ่งข้าศึกเป็นกำลังอย่างสำคัญของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์มาแต่เดิม เมื่อมาถึงชั้นบุตรหลานก็มีความซื่อตรงจงรักภักดีต่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมราชวงศ์ทุกรัชชกาลสืบมา จึงทรงพระกรุณาโปรดยกย่องวงศ์สกุลเจ้าเจ็ดตน แลสกุลเจ้าเมืองน่านให้มียศเป็นเจ้าสืบกันมา ด้วยเป็นสกุลคู่พระบารมีของพระบรมราชจักรีวงศ์มาตั้งแต่ปฐมรัชชกาล อันเป็นการสมควรยิ่งนัก ถึงตัวเราก็ตั้งใจว่าจะบำรุงรักษาสืบไปมิให้

เสื่อมศูนย์ แต่ประเพณีที่นิยมกันในปัจจุบันนี้ถือว่ายศศักดิ์อันมีโดยสกูลเป็นส่วนหนึ่ง ต่างกันกับตำแหน่งแลอำนาจ แม้เจ้านายในพระราชวงศ์ของเรา ที่มียศศักดิ์ในราชสกูล ถ้าไม่มีความสามารถเสมอผู้อื่น ก็มิได้รับตำแหน่งหรืออำนาจในราชการบ้านเมือง เราจึงขอตักเตือนท่านทั้งหลายอันเป็นเชื้อสายสมควรจะมียศสืบสกูลวงศ์ต่อไปภายหน้า จงเอาใจใส่แสวงหาคุณวิเศษให้มีความสามารถตามสมควร ถ้าได้เช่นนั้นก็เหมือนกับช่วยกำลังเรา ทั้งในส่วนราชการบ้านเมืองแลที่ประสงค์จะทำนุบำรุงวงศ์สกูลของเจ้าเจ็ดตนแลเจ้าเมืองน่านให้รุ่งเรืองถาวรสืบไป

ท่านทั้งหลายได้ยกย่องเกียรติยศในคำเชิญขวัญ ว่าตัวเราเป็นพระเจ้าแผ่นดินในพระบรมราชจักรีวงศ์พระองค์แรก ซึ่งได้เสด็จมายังมณฑลพายัพเมื่อราชาภิเศกแล้ว ให้ราษฎรได้มีโอกาสพบเห็นพระเจ้าอยู่หัวของตน ข้อนี้เราก็มีความยินดีที่ได้โอกาสมาพบปะคุ้นเคยกับเหล่าพศกนิกรถึงถิ่นสถานในมณฑลพายัพครั้งนี้ อันความคิดใคร่จะมายังมณฑลพายัพได้เกิดขึ้นแก่เราตั้งแต่แรกได้รับราชสมบัติ ด้วยประสงค์จะทำนุบำรุงประเทศสยามตามหน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดินโดยเต็มกำลังแลความสามารถของเรา เห็นว่ามณฑลพายัพแต่เดิมมาก็เป็นมณฑลสำคัญอันหนึ่งในพระราชอาณาเขต ครั้นเกิดทางรถไฟไปมากับกรุงเทพ ฯ ได้สะดวก ก็ปรากฏมีความเจริญรวดเร็ว แต่ตามธรรมดาความเจริญที่เกิดขึ้นนั้นจะเป็นไปในมณฑลพายัพนี้ก็ตาม หรือมณฑลที่อื่นก็ตาม ย่อมนำมาทั้งฝ่ายที่เป็นคุณแลเป็นโทษแก่บ้านเมือง จึงต้องอาศัยวิธีการปกครองบ้านเมืองเป็นสำคัญขึ้นกว่าแต่ก่อน เพราะทุกวันนี้การไปมาค้าขายแลสมาคมเกี่ยวข้องกันในระวางนานาประเทศมีมากขึ้นทุกที ประเทศใดปกครองบ้านเมืองเป็นระเบียบเรียบร้อยมั่นคงดี ก็เป็นที่เคารพนับถือของประเทศอื่น ประเทศใดการปกครองแยกย้ายเป็นพวกเป็นเหล่าในประเทศอันเดียวกัน ก็มักเกิดวิบัติขัดข้องต่าง ๆ แม้ถึงเกิดภยันตรายก็มี ข้อนี้มีตัวอย่างซึ่งจะพึงเห็นได้ในเหล่าประเทศใกล้เคียงที่เคยเป็นมิตร์หรือเคยเป็นศัตรูคู่รบกับเรามาแต่ก่อน ซึ่งต้องศูนย์สิ้นอิสสรภาพไปก็เพราะไม่จัดการปกครองบ้านเมืองให้สมควรแก่การดำเนิรของโลกวิสัย ส่วนประเทศของเรานี้ไซร้ได้อาศัยพระปรีชาญาณแห่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือสมเด็จพระบรมอัยกาธิราชแลสมเด็จพระบรมชนกนาถของเราเป็นต้น ทรงพระราชอุตสาหะจัดการบ้านเมืองให้สมควรแก่กาลสมัยมาโดยลำดับ ประเทศสยามจึงมั่นคงแลมีความเจริญรุ่งเรืองเห็นปานฉะนี้ เราก็ตั้งใจว่าจะดำเนิรตามรอยพระบาทต่อไป จึงอุตส่าห์ขึ้นมาถึงมณฑลพายัพครั้งนี้ เพื่อประสงค์จะมาตรวจตราให้เห็นภูมิลำเนาแลรู้กิจการในมณฑลด้วยตนเอง

ตั้งแต่เราเข้ามาในเขตมณฑล ก็เกิดชื่นชมโสมนัสด้วยได้เห็นภูมิลำเนาตั้งแต่เมือง แพร่ เมืองนครลำปาง เมืองเชียงราย ตลอดจนเมืองเชียงแสน ซึ่งเราได้ไปจนถึงสุดแดนพระราชอาณาเขต แล้วผ่านเมืองลำพูนมาถึงเมืองเชียงใหม่นี้ ล้วนเป็นที่อุดมด้วยไร่นาป่าไม้อันมีค่า ผู้คนพลเมืองที่ได้พบปะมาก็ล้วนมีสัมมาคารวะต้อนรับเราด้วยความนิยมยินดีเห็นประจักษ์แก่ตา มาจนได้เห็นการที่จัดรับรอง ณ เมืองเชียงใหม่นี้เป็นการใหญ่โตครึกครื้น สมกับเมืองอันเป็นโบราณราชธานี แลเป็นที่บังคับการมณฑลในปัจจุบัน ก็ยิ่งพูนเพิ่มความโสมนัสทั้งตัวเราแลสมเด็จพระราชินี ด้วยเห็นความจงรักภักดีไมตรีจิตต์ของท่านทั้งหลาย ทั้งเจ้านายชายหญิงข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ตลอดจนสมณคณาจารย์คฤหบดีพ่อค้าประชาชนทุกชาติทุกภาษา ขอจงได้รับความขอบใจของเราทั้งสองอย่างยิ่งให้ทั่วกัน

เมื่อสมเด็จพระบรมชนกนาถของเราโปรดให้สร้างทางรถไฟมาเมืองเชียงใหม่ ได้แสดงพระราชประสงค์ไว้ในครั้งนั้นว่า ถ้าทางรถไฟสร้างสำเร็จแล้วเมื่อใด จะเสด็จขึ้นมาประทับสำราญพระราชอิริยาบถ ณ เมืองเชียงใหม่ให้เนือง ๆ อย่างเป็นราชธานีทางฝ่ายเหนือ เมื่อเราได้มาเห็นบ้านเมืองแลมาคุ้นเคยกับผู้คนในมณฑลพายัพครั้งนี้ เห็นว่ากระแสพระราชดำรินั้นสมควรยิ่งนัก ด้วยเมืองเชียงใหม่ใหญ่โตเคยเป็นราชธานีแห่งหนึ่งในพงศาวดารของไทย ทั้งเป็นที่มีความผาสุกในฤดูหนาว สมควรเป็นที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดินได้ตามฤดูกาล แต่ครั้งนี้เรามาในทางราชการ แม้ท่านทั้งหลายจัดการรับรองด้วยความเต็มใจก็เป็นการใหญ่โตต้องเหน็ดเหนื่อยแลสิ้นเปลืองมากนัก เราหวังว่าในวันหน้าถ้ามีโอกาสเมื่อใด จะมายังเมืองเชียงใหม่อีก แต่จะมาเหมือนแปรราชสำนักเป็นปกติ ให้ท่านทั้งหลายรับรองเพียงอย่างต้อนรับผู้เป็นมิตรสหาย จะได้ทำความคุ้นเคยต่อกันให้สนิทยิ่งขึ้น

เพื่อเป็นเครื่องหมายที่เราได้มาถึงเมืองเชียงใหม่ครั้งแรก เราจะมอบพระแสงราชศัสตราชั้นสูงสำหรับมณฑลให้ไว้เป็นเกียรติยศเมืองเชียงใหม่องค์หนึ่ง อันพระแสงราชศัสตรานี้สมเด็จพระบรมชนกนาถของเราได้ทรงพระราชดำริสร้างขึ้นพระราชทานหัวเมืองสำคัญซึ่งเสด็จไปถึงให้รักษาไว้สำหรับชุบทำน้ำพระพิพัฒน์สัตยา แลเป็นที่สักการะต่างพระองค์พระเจ้าแผ่นดินทั้งหลายจงรับพระแสงราชศัสตราไว้พร้อมด้วยพรของเรา ขอให้ท่านทั้งหลายทั้งปวงจงเจริญสุขสวัสดิ์พิพัฒนมงคลชนมายุสถาพรทั่วทั้งเชียงใหม่ แลขอให้เมืองเชียงใหม่จงเจริญรุ่งเรืองทั้งความสุขแลสมบัติวัฒนาการเป็นนิจนิรันดร เทอญ."

การจัดพิธีทูลพระขวัญและสู่ขวัญ

โดย พลตรี เจ้าราชบุตร

พิธีสู่ขวัญที่สำคัญได้ขาดหายไปจากจังหวัดเชียงใหม่เป็นเวลานานมาก จนกระทั่งถึงรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เจ้าราชบุตรได้ฟื้นฟูประเพณีอันงดงามนี้ขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งอาจลำดับได้ดังนี้ คือ

พ.ศ. ๒๕๐๑ รับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถในพระราชวโรกาสเสด็จเยือนราษฎรในจังหวัดเชียงใหม่ พิธีทูลพระขวัญครั้งนี้กระทำคล้ายกับครั้งที่ทูลเกล้า ฯ ถวายการรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีเจ้านายฝ่ายชายฟ้อนนำขบวนบายศรีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเจ้านายฝ่ายหญิงฟ้อนนำขบวนบายศรีของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ

พ.ศ. ๒๕๐๔ รับเสด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

พ.ศ. ๒๕๐๔ ต้อนรับประธานาธิบดีโซการ์โน แห่งประเทศอินโดเนเซีย

พ.ศ. ๒๕๐๕ รับเสด็จพระเจ้ากรุงเดนมาร์ก และพระราชินีอินกริด

พ.ศ. ๒๕๐๕ ต้อนรับประธานาธิบดีแห่งสหพันธสาธารณรัฐเยอรมัน ด๊อกเตอร์ไฮริช ลืบเก้

พ.ศ. ๒๕๐๖ รับเสด็จพระบรมราชินีนาถจูเลียนา พร้อมด้วยพระสวามี เจ้าชายเบอร์นฮาร์ด และเจ้าหญิง เบียทริกซ์ แห่งประเทศเนเธอร์แลนด์

พ.ศ. ๒๕๐๗ รับเสด็จพระเจ้าโบดวงและพระราชินีฟาบิโอลา แห่งประเทศเบลเยี่ยม

พ.ศ. ๒๕๐๗ รับเสด็จพระราชาธิบดี และพระราชินี แห่งประเทศมาเลเซีย

พ.ศ. ๒๕๐๗ รับเสด็จเจ้าชายอากิฮิโต มกุฎราชกุมาร และเจ้าหญิงมิชิโกะ แห่งประเทศญี่ปุ่น

พ.ศ. ๒๕๐๘ รับเสด็จพระเจ้าโอลาฟที่ ๕ แห่งประเทศนอร์เวย์

พ.ศ. ๒๕๐๘ รับเสด็จเจ้าชายเบอร์ทิล แห่งประเทศสวีเด็น

พ.ศ. ๒๕๑๐ ต้อนรับประธานาธิบดีฟรานซโยนาส แห่งประเทศออสเตรีย

พ.ศ. ๒๕๑๑ รับเสด็จพระเจ้าชาห์ปาเลวี และสมเด็จพระราชินีฟาราห์ แห่งประเทศอิหร่าน

พ.ศ. ๒๕๑๑ ต้อนรับประธานาธิบดีมากอส และมาดามมากอส แห่งประเทศฟิลิปปินส์

พ.ศ. ๒๕๑๕ รับเสด็จสมเด็จพระราชินีนาถเอลิซาเบธที่ ๒ และเจ้าชายฟิลลิป ดยุคแห่งเอดินเบอระ พระสวามี พร้อมด้วยเจ้าฟ้าหญิงแอนน์ แห่งประเทศอังกฤษ

สำหรับการต้อนรับครั้งนี้ หม่อมศรีนวล ณ เชียงใหม่ ชายาของ พลตรี เจ้าราชบุตร เป็นผู้ดำเนินการ ดังเอกสารติดต่อประสานงานและแผนผังการจัดงาน ซึ่งปรากฏต่อไปนี้

— สำเนา —

คุ้มวงษ์ตวัน เชียงใหม่

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

เรื่อง รับเสด็จในพิธีบายศรีและขันโตก

เรียน เจ้านายทุกท่าน

ตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ จะเสด็จทรงนำพระราชอาคันตุกะ สมเด็จพระราชินีนาถเอลิซาเบธที่ ๒ เจ้าชายฟิลลิป ฯ เจ้าหญิงแอนน์ มาเยือนจังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างวันที่ ๑๓ – ๑๕ กุมภาพันธ์ ศกนี้นั้น

เนื่องจากข้าพเจ้ารับหน้าที่เป็นกรรมการแทนเจ้าราชบุตร จัดพิธีบายศรีและขันโตกในงานอันมีเกียรติครั้งนี้ ข้าพเจ้าขอเรียนเชิญท่านไปร่วมในพิธีถวายความจงรักภักดีดังที่เคยปฏิบัติกันมา ในวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕ ถึงพระตำหนักเวลา ๑๙.๐๐ น. ถ้าไม่มีรถโปรดแจ้งไปที่คุ้ม ขอเชิญท่านไปร่วมในงานครั้งนี้โดยพร้อมเพรียงกัน ขัดข้องโปรดตอบ โทร. ๓๖๐๒๓.

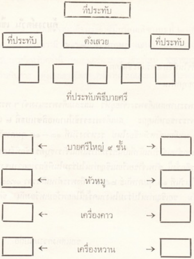
ขอแสดงความนับถือ

(ลงนาม) ศรีนวล ณ เชียงใหม่

(หม่อมศรีนวล ณ เชียงใหม่)

การแต่งกาย สุภาพบุรุษ นุ่งผ้าม่วง เสื้อนอกคอตั้ง

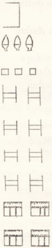
สุภาพสตรี แต่งกายพื้นเมืองห่มสไบ

ขบวนฟ้อนเจ้านาย

๑. เจ้าพงค์แก้ว	ณ ลำพูน	๒. เจ้าวัฒนา	โชตนา
๓. เจ้านิภาพันธ์	ณ เชียงใหม่	๔. เจ้าดวงเดือน	ณ เชียงใหม่
๕. เจ้าพิมพ์ผกา	รอดเจริญ	๖. คุณอัศศิริพร	ณ เชียงตุง
๗. ม.ร.ว. ผ่องสุวรรณ	บิลเมส	๘. เจ้าดารารัตน์	ณ ลำพูน
๙. เจ้าเขมวดี	เม็งราย	๑๐. คุณจันทรา	บุนนาค
๑๑. เจ้ากิ่งแก้ว	ณ เชียงใหม่	๑๒. คุณวราภรณ์	กลันทกะสุวรรณ
๑๓. เจ้าภัทรกุล	ณ เชียงใหม่	๑๔. เจ้าสุรีย์	ณ เชียงใหม่

ขบวนบายศรีและขันโตก

พ้อนเจ้านาย ๑๔ คน

พานบายศรีผูกพระหัตถ์ เจ้านายเชิญ ๓ คน

เจ้าผู้ใหญ่ผูกพระหัตถ์ ๓ คน

บายศรี ๙ ชั้น ๒ ชุด เจ้านายประคอง ๔ คน หาม ๘ คน

หัวหมู ๒ หาบ เจ้านายประคอง ๔ คน หาม ๔ คน

เครื่องคาว ๒ หาบ เจ้านายประคอง ๔ คน หาม ๔ คน

เครื่องหวาน ๒ หาบ เจ้านายประคอง ๔ คน หาม ๕ คน

ขันโตกเครื่องใหญ่ เจ้านายเชิญ ๔ คน

ขันโตกเครื่องหวาน เจ้านายเชิญ ๔ คน

พอขบวนเจ้านายที่ฟ้อนขึ้นจากบันไดหอนกแล้ว ตรงไปถึงหน้าที่ประทับ ถวายบังคมแล้วเลี้ยวซ้ายออก ขบวนบายศรีเข้าข้างในท้องพระโรง เวลาฟ้อนประมาณ ๑๐ นาที

เจ้าอินทรหวัน ณ เชียงใหม่ ผูกพระหัตถ์สมเด็จพระราชินีนาถเอลิซาเบธที่ ๒

เจ้าพงษ์อินทร์ ณ เชียงใหม่ ผูกพระหัตถ์เจ้าชายฟีลลิป ฯ

เจ้าสุคันธา ณ เชียงใหม่ ผูกพระหัตถ์เจ้าหญิงแอนน์

เสร็จพิธีแล้ว หม่อมศรีนวล ณ เชียงใหม่ ถวายพานบายศรีแด่สมเด็จพระนางเจ้า พระราชินีนาถเอลิซาเบธที่ ๒ แทนเจ้าราชบุตร

คุณจันทร์สม ณ เชียงใหม่ ถวายพานแด่เจ้าชายฟีลลิป ฯ

เจ้าไชยสุริวงศ์ ณ เชียงใหม่ ถวายพานแด่เจ้าหญิงแอนน์

ถวายเสร็จแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและทั้งสี่พระองค์ประทับแล้ว เชิญเครื่องขันโตกขึ้นตั้งทอง.

เชิญพานผูกพระหัตถ์	หม่อมศรีนวล ณ เชียงใหม่, คุณจันทร์สม ณ เชียงใหม่ เจ้าไชยสุริวงศ์ ณ เชียงใหม่
เจ้านายผูกพระหัตถ์	เจ้าอินทหวัน ณ เชียงใหม่, เจ้าพงษ์อินทร์ ณ เชียงใหม่ เจ้าสุคันธา ณ เชียงใหม่
ประคองบายศรี	เจ้าพรหมมินทร์ ณ เชียงใหม่, เจ้าพัฒนพงษ์ ณ ลำพูน เจ้าพงษ์ศักดิ์ ณ เชียงใหม่, เจ้าวิพงษ์ ณ เชียงใหม่
ประคองหัวหมู	เจ้ากุลวงศ์ ณ เชียงใหม่, เจ้าเบญจพันธ์ ณ เชียงใหม่ เจ้าดวงคำ ณ เชียงใหม่, เจ้าอนันต์ ณ เชียงใหม่
ประคองเครื่องคาว	เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่, เจ้าภิญโญ ณ เชียงใหม่ เจ้าวงศ์จักร ณ ลำพูน, เจ้าธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่
ประคองเครื่องหวาน	เจ้าศักดิ์ขจร ณ ลำพูน, เจ้าสุทธราทร ณ ลำพูน เจ้าสุขเกษม ณ เชียงใหม่, เจ้าอุดม ณ เชียงใหม่
ขันโตกเครื่องใหญ่	เจ้าศรีรัตน์ ณ ลำปาง, เจ้าวรจักร ณ เชียงตุง เจ้าสมพงษ์ ณ เชียงใหม่, เจ้าเดิมศักดิ์ ณ เชียงใหม่
ขันโตกเครื่องหวาน	เจ้าทองดี ณ เชียงใหม่, เจ้าบุญลือ ณ เชียงใหม่ เจ้าศักดิ์สมบูรณ์ ณ เชียงใหม่, เจ้าวิชา ณ เชียงใหม่

ผู้ควบคุมดูแลขบวนบายศรี – ขันโตก คุณทิม โชตนา

ประจำขันโตกเสวย หม่อมศรีนวล ณ เชียงใหม่, คุณจันทร์สม ณ เชียงใหม่
เจ้าพงศ์แก้ว ณ ลำพูน, คุณฉลวย ไชยพร

ประจำโตกเสวยเจ้าหญิงแอนน์ – เจ้าพิมพ์ผกา ณ เชียงใหม่, คุณจันทรา บุนนาค

ประจำโตกข้างในโตกละ ๑ คน – เจ้าวัฒนา โชตนา, เจ้านิภาพันธ์ ณ เชียงใหม่
เจ้าดวงเดือน ณ เชียงใหม่, ม.ร.ว. ผ่องสุวรรณ บิลเมส
คุณอัศวิพร ณ เชียงตุง, เจ้ากิ่งแก้ว ณ เชียงใหม่
คุณวราภรณ์ กลันทกะสุวรรณ, เจ้าดารารัตน์ ณ ลำพูน

เจ้านายผู้ชายหลังจากเชิญเครื่องแล้ว ขอความกรุณาออกมานั่งข้างนอกประจำโตกข้างนอก ข้าราชการผู้ใหญ่ก็ต้องอยู่ข้างนอกด้วยกัน เพราะสถานที่ข้างในตั้งโตกได้น้อย และจะมีการแสวงถวายหน้าพระที่นั่งด้วย

ผู้ดูแลความเรียบร้อย ขันโตกข้างใน – นายทอง เสนาคำ

ผู้ดูแลความเรียบร้อย ขันโตกข้างนอก – นายวิวัฒน์ ชัยรัตน์

งานประกอบการทูนพระขวัญ
สมเด็จพระราชินีนาถเอลิซาเบธที่ ๒
ที่พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์

เมื่อได้เวลาข้าราชการ คหบดี พร้อมด้วยภริยาที่ได้รับเชิญเตรียมรับเสด็จอยู่โดยรอบอุทยานน้ำพุอันงดงามทางด้านหลังของพระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระราชินีนาถเอลิซาเบธที่ ๒ เจ้าชายฟิลลิป ดยุคแห่งเอดินเบอระ และเจ้าฟ้าหญิงแอนน์ เสด็จออกประทับที่ท้องพระโรงเพื่อทอดพระเนตรขบวนบายศรีและพระกระยาหารลานนาไทย (ขันโตก) ซึ่งแห่ด้วยกลองยาวและปี่ โดยมีฟ้อนนำตามแผนผังที่จัดไว้ เจ้านายฝ่ายเหนือแต่งกายด้วยผ้าไหมสีสดงดงามมาก บรรดาช่างภาพต่างประเทศที่ตามเสด็จต่างพากันถ่ายภาพนิ่งและภาพยนตร์กันเป็นอันมาก การฟ้อนของเจ้านายฝ่ายเหนือเป็นที่พอพระราชหฤทัยของราชอาคันตุกะอย่างมาก เมื่อเข้าประทับยังที่ประทับแล้วเจ้านายฝ่ายเหนือก็ทำพิธีผูกพระหัตถ์ เสร็จพิธีแล้วจึงเริ่มเสวยพระกระยาหารลานนาไทย เจ้านาย ผู้ตามเสด็จ ข้าราชการ คหบดี และภริยาที่ได้รับเชิญรับพระราชทานเลี้ยงขันโตกในโอกาสนี้ด้วย สมเด็จพระบรมราชินีนาถได้โปรดเกล้า ฯ ให้กุลสตรีผู้สูงศักดิ์จากจังหวัดนครหลวงกรุงเทพธนบุรี ฟ้อนเมืองอีกแบบหนึ่งโดยใช้วงดนตรีปี่พาทย์ซึ่งงดงามมาก ผู้หนึ่งในจำนวนกุลสตรีที่ฟ้อนนี้ได้แก่คุณเอามีสรา กิตติยากร

เมื่อเสวยพระกระยาหารลานนาไทยเสร็จแล้ว เสด็จออกมาประทับที่มุขหน้าพระตำหนักพร้อมกันทุกพระองค์ เพื่อทอดพระเนตรนักเรียนวัฒโนทัยพายัพสามร้อยคนฟ้อนเทียน การฟ้อนเทียนนี้ฟ้อนในที่มืด เห็นเทียนสามร้อยดวงพร้อมด้วยช่างฟ้อนเพียงสลัว ๆ งดงามมาก (เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จนั้น ไม่มีการฟ้อนเทียนแต่มีการรำโคมโดยนักเรียนชาย และขณะที่รำโคมนั้นร้องเพลงด้วย) หลังจากฟ้อนเทียนแล้ว เป็นการแสดงดอกไม้เพลิงและพลุของทหาร ซึ่งจัดบนภูเขา ะตำหนัก เป็นรูปดอกไม้ น้ำตก น้ำพุ และอักษรถวายพระพรหลากสี เป็นที่ปลื้มปิติพระราชหฤทัยของพระราชอาคันตุกะอย่างยิ่ง

คำซอถวายพระพรพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ในพิธีทูนพระขวัญและพิธีทูนเกล้า ฯ ถวายพระกระยาหารลานนาไทย (ขันโตก) นั้น บางครั้งจะมีการซอถวายพระพรด้วย การซอถวายพระศรีนครินทราบรมราชชนนีครั้งหนึ่งมีใจความดังต่อไปนี้

ซอถวายพระพรทำนองเชียงใหม่จะปุ

ชาย

ยอหัดถาฝ่ามือนบน้อมสิบนิ้วต้างดวงดอกซ่อมข้าน้อยม่อนยอมือพนม ตี้ไหว้ยอหัดถาฝ่ามือนบน้อมสิบนิ้วต้างดวงดอกซ่อมข้าม่อนน้อยขอกราบบังคม วันนี้ตึงดีแต้เล้าฤกษ์งามบ่อเศร้าอันใดกึสม ขอยอสิบนิ้วก่ายเกล้าบังคมยอมือพนมใต้พระบาทต้าว ข้าเจ้านิกะตังสองกราบไหว้ วันนี้ตึงดีแต้เล้าองค์ป้อเจ้าราจะบุตรต๋าเจ้าป้อได้กะเกียมคาตุ๊กสิ่งนานากะเกียมเรียบร้อยต้อนรับพระราชชนนีจะไขวาตีบอกไว้เบ่งป้อย หน้าบุญข้าเจ้าไพร่น้อยซ้ำได้มาจ้อยมาซอ ขอยอมือใต้พระบาทต้าวองค์ผ่านเผ้าเจ้ายอดบุญหนาบุญมี ขันแก้วจึงปากั้นมาซอถวายยังองค์ต้านเจ้า ขอทรงพระเจริญอันยิ่งใหญ่ อันนี้และนอน้องและนานายมอญ พระราชชนนีมาประทับเชียงใหม่ขอยกมือไหว้ก่ายเกล้าเกศรี ฝูงราษฎรมีปติยินดีตั้วธรณีไปทุกย่อมหญ้า ขอทรงพระเจริญอันยิ่งใหญ่แต้และนอน้องและนา

หญิง

ยอหัดถาฝ่ามือนบน้อมสิบนิ้วต่างดวงดอกซ่อมกราบไหว้นบน้อมก่ายเกล้าเหนือเศียรตี้ไหว้ ยอหัดถาฝ่ามือนบน้อมสิบนิ้วต่างดวงดอกซ่อมกราบไหว้นบน้อมถวายบังคมข้าเจ้ามาซอตี้ในวันนี้ม่อนจั๊กกล่าวจี้ตันลายผายผล พลตรีเจ้าป้อราจะบุตรองค์พร้อมใยวงค์ ณ เจียงใหม่ตี้นี่ ได้มาซอถวายจิ่มเจ้าเป๋นศุภเลิศอันดีแต้เล้าจ่อมปีนเกล้ารุ่งเรืองไสศรีธิราชเต้าพระราชชนนีท่านได้เสด็จมาวันนี้เล้า พลตรีเจ้าป้อราจะบุตรต่นถวายบังคมอันอยู่เหนือเกล้าจัดก๋ารรับต้อนดีงามแต้เล้าพร้อมด้วยญาติมิตรวงค์เครือ ฝูงประจาข้าเจ้าไพร่น้อยกอยเตอะข้าน้อยเป๋นคนจาวเหนือได้มาซอเป๋นค่าวเป๋นเครือทำนองเมืองเหนือถวายจิ่มเจ้าขอถวายบังคมตี้ใต้พระบาทอันนี้และนอน้องและนา

พระทีน **ชาย**

หลอน ะ ขันี่มือข้าเจ้าปากั๋นมาซอผิดพลาดอย่างใดนอขออภัยโทษขอเจ้าเหนือหัวตี้ไหว้ทรงโปรดลดโตษอโหสิกรรม ตี้ไหว้ เมื่อข้าเจ้าปากั๋นมาซอผิดพลาดอย่างใดนอขอ

อภัยโทษ ขอเจ้าเหนือหัวตี้ไหว้ทรงโปรดข้าม่อนน้อยขอกราบทูลองค์ สี่ตีนก็ยังฮู้พลาด ก็เตอะนักปาดก็ยังฮู้ผิดฮู้หลงข้าไพร่น้อยขอกราบทูลองค์ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเจ้า ขอยอมือสานใส่ข้าเต้าน้ำกราบทูลองค์

หญิง

ขอยอมือสานสิบนิ้วก่ายเกล้า องค์หน่อเน้าที่ราดบุญหนาตี้เจ้าเหนือหัวท่านเสด็จมาตี้ยังฐานาในหนแห่งห้อง ยอสิบนิ้วก่ายเกล้าเกศาอะหังวันตากราบไหว้นบน้อม

ชาย

ขอยอมือสานสิบนิ้วกราบไหว้ตี้ใต้พระบาทมาซอถวายตี้ข้าพระบาทได้บรรยายเป็นเส้นเป็นสายตี้ในครั้งนี้ พลตรีเจ้าป้อราจะบุตรต๋าได้จัดแต่งดาในวังคุ้มหน้ กอยเตอะในต้องวันนี้เป็นศิริเลิศมงคลได้จัดแต่งดางามดีแต้เล้าหมดใสบ่อเศร้ารุ่งเรืองใสสีร ได้ต้อนรับพระราชชนนีอันเป็นศักดิ์ศรีจาวไทยตั๋วหน้า เจ้ามีมหาตี้กรุณาฝูงประจาข้าเจ้าไพร่น้อย

หญิง

พลตรีเจ้าป้อท่านได้ต้อนรับงานดีแต้ตั๊กสมพระเกียต์ดีหรี จัดแจ๋งแต่งรับพระราชชนนี จงรักภักดีกอยเตอะ ณ เจียงใหม่ ก้าพะดาเจื้อสายใยวงค์เต๋มคุ้มเต๋มโรงจัดก๋ารเอาใจ๋ใส่หน้าบุญจ่างซอโรงงุ้มบ้านใต้ซ้ำได้มาจ้อยมาซอ เป็นหน้าบุญข้าเจ้าไพร่น้อย จี่ดอกส้อยได้มาฮู้มาหันยอสิบนิ้วขึ้นอภิวันท์ บุญมีแก้วขวัญซอถวายว่าอั้น เป็นศุภเลิศอันตี้สำคัญต้านเจ้าบุญหน๋าธิราชเจ้าห้า

ชาย

เป็นศิริมงคลแต้เล้างามดีรุ่งเรืองบ่อเศร้าใสศรีป้อเจ้าต้อนรับพระราชชนนี ขอเป็นศักดิ์ศรีเจียงใหม่เต๊ดต๊อง ขอแสดงจงรักภักดีก้าฝูงสีปีเจียงใหม่เคว่นห้อง ขอเป็นฉัตท์รคำใบงามร่มจ้องปกเกศเกล้ากายา จ้างซอปิ๋นเมืองเจียงใหม่นี้เล้าขอนอบเกล้ากราบทูลถวายเหมือนกั๋นตังเจ้าตั๊ดตี้ตังนายขอเจ้าซอถวายองค์จ๋อมปิ๋นเกล้าแม่นผิดพลาดประก๋ารสันใดข้าอภัยข้าเจ้าไพร่น้อย

หญิง

เมื่อจ๋อมปิ๋นเมืองยศเรืองอะคร้าวในวงค์ของเจ้า ณ เจียงใหม่หรี จั๊ดแจ๋งแต่งรับพระราชชนนีจงรักภักดีทุกท่านแต้เล้า มีความปี่ตินี้กะยินดีฝ่าธุลีละอองบาทเจ้า ท่านได้

จัดก๋ารต้อนรับแต้เล้าอันสมเกียต์ดีงาม เจ้าได้จัดก๋ารจ้างซอจ้างจ้อยข้าเจ้าไพร่น้อยมาซอถวายจ้างซอปิ๊นเมืองเนอ นายมาซอถวายจ๋อมเมืองเจี๋ยงเหง้า พระปกเกศเกล้าปกเกศเกศีทรงเจริญดีตั๋วดินตั๋วฟ้า

(ต่อไปนี้ทำนองละม้ายคล้ายพระลอ)

หญิง

ยอ ๆ หน่อสบน้ำวขึ้นตั้งหว่างกิ๊วก่ายเกล้าเกศี ข้าเจ้าไพร่น้อยใต้พระบาทละอองธุลี ยอก๋อนวันดีสานสาใส่เกล้า พระเกศเกศีรพระปกเกศเกล้าเต้าน้ำกราบทูลองค์

ชาย

ยอลิบน้ำวก่ายเกล้าเกษาฝาละอองธุลีบาทต๊าวจ๋อมราจาเหนือหัวเหนือเกล้าเสด็จต่องเต้ามา รอดเถิงถองขอทูลสนองใต้พระบาทเท้า พระราชชนนีเหนือเศียรเหนือเกล้าองค์ป้อเจ้าราจะบุตรต๋าท่านจัดแต่งดางามดีแต้เล้า ในวงศา ณ เจียงใหม่เจ้าต้อนรับอย่างดี หื้อสมศักดิ์ศรีพระเกียต์แห่งเจ้า ข้าน้อยกราบทูลหนา

หญิง

องค์ หน่อเต๊าทิราชบุญเบื้องประทับในเมืองเจียงใหม่ตี้นี้ท่านเสด็จมาในคุ้มตี้ในวันนี้ม่วนงันนักหนาเป๋นหน้าบุญต๋าข้าเจ้าไพร่น้อย พระราชชนน๊องค์พระยอดสร้อยเจ้าบุญบ่อน้อยเสด็จมาหาราจะบุตรต๋าเจียงใหม่นี้เล้า ท่านพลศรีราจะบุตรเจ้าต้อนรับอย่างงามดีสมศักดิ์ศรีพระเกียต๋องค์เจ้าใต้เท้ากราบทูลหนา

ชาย

องค์หน่อเต๊าธิราชบุญหนา จ๋อมราจากษัตริย์เป๋นเจ้า ขอสมพระทัยจิตใจ๋ใฝ่อ้างเจียงใหม่ต้าต้างลานนาจาวเหนือพร้อมสายใยเครือราจะบุตรเจ้า ท่านได้จัดแจ้งแต่งรับองค์เจ้า จ๋อมบืนเกล้าธิราชเรืองศรี พระราชชนน๊องค์พระเจ้าเจื้องจั้น ข้าราชก๋ารเจ้านายจุ๊ก้านน้อมเกล้ากราบบังคมองค์บรมเหนือหัวตี้ไหว้ ทรงพระเจริญยิ่งแต้หนา

หญิง

ข้าไพร่น้อยกราบทูลฉลองใต้ฝ่าละอองธุลีบาทต๊าว จ๋อมราจาธิราชองค์เจ้า จ๋อมบืนเกล้าเจ้าแต้นคำเหลืองขอฮื้อรุ่งเรืองดินแดนเคว่นนี้ เจียงใหม่รัฐฐานครเมืองหนี้ม่อนจิ๊ก

ล่าวรี้ไปตามเหตุการของเปิ้งสมปานสุขบานเต๋วฟ้า ราษฎรไปตุ๊กแผ่นเหล้าภิวาทบังคับองค์บรมอันอยู่เหนือเกล้าข้าน้อยกราบทูลหนา

ชาย

ข้า ไพร่น้อยขอยอมือสาน จ๋อมองค์คานยศเรืองอะคร้าว ก้าผะดาณเจียงใหม่เจ้าได้ต้อนรับต๋น รุ่งเรืองศรีพระชนนีในวันนี้เล้า มีพระทัยจิตใจบ่อเศร้าได้ตกแต่งรับประทับสันฐานดูสมดูงามสมพระเกียต์แต้เล้า ยอมือสานสิบนิ้วใส่เกล้าข้าน้อยกราบบังคมองค์บรมเหนือหัวตี้ไหว้ทรงเจริญยิ่งแต้หนา

หญิง

ยอ สิบนิ้วก่ายเกล้าเกศรี ยังท่านพลตรีราจะบุตรต้าว มีดวงพระทัยจิตใจ๋บ่อเศร้าณเจียงใหม่เจ้าตกแต่งสันฐาน รับต้อนองค์คานดูงามแต้เล้า พระชนนีเหนือเกล้าในวันนี้เล้าตึงดีนักหนาท่านเสด็จมากอยยังตี้นี่ จอมราจาเสด็จมาตี้นี่ เป๋นสรรพมิ่งมงคล ยอผนมสิบนิ้วก่ายเกล้าใต้เท้ากราบทูลหนา

ชาย

องค์หน่อต้าวเจ้าแต๊นคำเหลืองมียศรุ่งเรืองตั๋วเมืองตั๋วฟ้า เป๋นตี้สรรเสริญประจาไพร่ฟ้าปากั๋นน้อมหน้ากราบทูลฉลองใต้ฝ่าละอองธุลีบาทต้าว จ๋อมราชาธิราชของเจ้าอันเป๋นปิ่นเกล้าเหนือจิตเหนือจ๋อมขอซื้อหอมตั๋วดินเต๋วฟ้า ทรงเจริญเต๋จ๊ะเข้มกล้า ตั๋วแผ่นธรณี ขอเป๋นศักดิ์ศรีเจียงใหม่แก้วกว้างทรงพระเจริญยิ่งแต้หนา

หญิง

ข้า บาทต้าวกราบทูลฉลอง ฝ่าละอองธุลีบาทต้าวพระราชชนนีองค์พระเจื้องหง้าวจ๋อมปิ่นเกล้าเจ้าแต๊นคำเหลืองเต๊จ๊ะรุ่งเรืองตั๋วดินตั๋วฟ้า ขอเป๋นมิ่งขวัญประชาไพร่ฟ้าพระแม่เจ้าเสด็จมาเถิงยาตราเติงเจียงใหม่นี้เล้า ราจะบุตรองค์พระป้อเจ้าอันเป๋นปิ่นเกล้าเจียงใหม่รัดฐาได้จัดแต่งดาตี้ในวันนี้ พระราชชนนีเสด็จมาตี้นี่ เป๋นสรรพมิ่งมงคลราจะบุตรต๋นองค์พระป้อเจ้าปี๋ติจื้นย้าวเนอ

นายกลั้ง มูลเสริฐ ผู้ประพันธ์บทซอ

ในงานต้อนรับพระราชชนนีวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๗

ผู้แสดง

นายบุญมี	กันธะวัง	ผู้ขับร้อง
นางสาวขันแก้ว	มูลเสริฐ	ผู้ขับร้อง
นายพรหม	หน่อทิม	ปี่แม่
นายแก้ว	หน่อทิม	ปี่ก้อย
นายพุฒ	หน่อทิม	ปี่กลาง

The Bai Si Ceremony for the Princely Families of the Northern States

At present, the Bai Si Ceremony for the princely families of the Northern States is seldom observed. On this auspicious occasion of the presentation of the Bai Si Ceremony to Police General Prasert Ruchirawongse, immediate past Rector of Chiang Mai University, Muam Sri Nuan Na Chiang Mai, consort of Major General Prince Rajabutra, has kindly given a historical account of the Bai Si Ceremony to welcome His Majesty, King Rama VII, as a gift to Chiang Mai University.

At the outset, it should be made known that the Bai Si Ceremony can be classified according to levels of importance as follows :

1. The nine - tier Bai Si is used in the cermony to restore or call back astral spirits of deities for the king.

2. The seven - tier Bai Si is usually reserved for the Queen. However, after this class of Bai Si was presented to His Majesty King Rama VII and Her Majesty Queen Rambhai Bhanni, the seven - tier Bai Si came to be used in a ceremony for the Crown Prince and royal visitors of the rank and status of heads of states.

3. The five - tier Bai Si is used in a ceremony in honor of royalties of the cabinet rank or high ranking government officials.

4. The three - tier Bai Si is used in the wedding ceremony of the grand-children of princes and princesses.

5. The one - tier Bai Si is used in auspicious occasions such as weddings, house warmings or ceremonies to prolong the life of an individual.

The Bai Si Ceremony is not only ovserved in the North, but also in the Central Plain, which is known as "Bai Si for the astral spirits of an individual." In the Northeast, it is known as "the ceremony of linking consecrated cotton thread around the wrists."

Why is it necessary to observe this ceremony ? This significant ritual originated from a belief of the ancients that man possesses thirty - two astral spirits, corresponding to his personal chracteristics and bodily organs ranging from hair, nails, teeth, skin, and tendons to blood. When an individual has a bodily or mental shock or fright, these astral spirits flee the physical body. This may cause misfortune or sickness in that person. Consequently, a ceremony must be performed in order to restore these spirits or non - substantial traits. In the North, this ceremony is performed in the following occasions:

1. For the sick.
2. For ordination into the priesthood.
3. For those who go away from home and those who return.
4. For a wedding ceremony.
5. For the inauguration of a new abbot or a house warming.
6. For animals such as cows, buffaloes and elephants.

The Bai Si consists of a tiered tray. It is usually made of banana leaves sown together into flat bowls and placed on top of each other to form the levels of the tray. Each level has four pointed edges or cones. The tray is decorated with may kinds of fresh flowers.

Consecrated cotton thread, in pieces of 7 to 10 inches in length, are prepared for the binding around the wrists of the candidate. Food is placed in the center of the tray, which consists of one small cup of sticky rice or ordinary rice, two hard - boiled eggs, two bananas, pieces of native cake or sweets, betel nuts, chewing leaves, cigarettes, and other kinds of fruits which might please the astral spirits.

After the tiered tray is readied, the master of ceremonies will chant words cleansing the candidate of all evils and misfortune. After this had been performed, the master of ceremonies will chant words of invocation for the astral spirits to taste the food in the tray and to smell the pleasing fragrance of the flowers.

Simultaneously, there is an act of binding the candidate's wrists with consecrated cotton thread, and the person who performs the act speaks the words of consecration. Thus ends the Bai Si ceremony. The candidate will keep the consecrated cotton thread around his wrists for at least three days; thus, assuring the permanent abiding of the spirits in the person.

The seven – tier Bai Si and the nine – tier Bai Si are performed on only very rare occasions. To inform the readers of these significant events, the following historical account of the Bai Si Ceremony for His Majesty, King Rama VII, and Her Majesty, Queen Rambhai Bhanni, in their royal visit to Chiang Mai some years ago is presented.

THE BAI SI CEREMONY FOR HIS MAJESTY, KING PRAJATIPOK,

AND HER MAJESTY THE QUEEN

On January 23 1926, the Bai Si Ceremony was held. At 10.30 hours, His Majesty the King, in full military uniform with decorations and sash, arrived at the royal gilted platform in front of the government house with Her Majesty the Queen. The royal family the princely families of the Northern provinces and the royal subjects welcomed Their Majesties. The Royal Master of Ceremonies addressed Their Majesties and presented the processions for a royal review as follows :

1. Boy Scouts marching in fours, led by a band.
2. School children, 296 in number, each carrying the Thai National Flag.
3. Girl students, 325 in number, marching according to school.
4. Royal subjects from the Northern provinces, numbering 2000, representing 16 districts with each district supervised by a deputy district officer.
5. Chinese subjects marching with figures of a lion and a dragon.
6. Yunanese float featuring a peacock on the mountain, an Indian reading the Koran, followed by men, women, and horses.
7. Lawa hill tribe's float, featuring a Lawa worshipping the spirit, followed by a group of Lawa tribesmen.
8. Karen hill tribe's float featuring a Karen carrying a Karen vessel, followed by White and Red Karens.
9. Meau's float featuring a wedding couple followed by the tribesmen.
10. Yao's float trying to forecast the future, followed by the tribesmen.
11. Lahu's float with a figure worshipping the spirit of the sky with tribesmen following.
12. Khmer tribesmen with the leader beating a gong.
13. Burmese tribesmen with a float featuring a peacock on the top of a mountain.
14. Shans with the figure of a lion, and a women dressed as a bird dancing, followed by Shan State people.

15. Sikh people with a float of the Rama.
16. Islamic float featuring a Koran.
17. Bombay Lumber Company featuring elephants at work, followed by its employees.
18. Borneo Company's float featuring a teak tree, a large elephant with a Khmer mahout, followed by employees marching.
19. McCormick Hospital's float showing the hospital complex.
20. McKane Leprosarium's float showing the work of the hospital.

Each group in the procession was led by a person carrying a sign designating the school and nationality and a person carrying a bouquet of flowers. Some nationality groups were led by musical instruments. When each group arrived at the royal platform, the sign carrier and the flower carrier paid homage to the royal couple. After their group had passed the platform, they rejoined the procession. This procession, after having passed the royal review stand, gathered in a large open area in front of the platform.

21. The procession of the elements for the Bai Si Ceremony was led by the royal male dancing group in seven pairs. These princes were exquisitely dressed with full decoration. The dancers were followed by a pair of musical instruments, a drum, the nine – tiered tray for His Majesty the King containing different kinds of food and a boiled pig's head. The tray was placed on a silver stand and covered with a piece of white cloth.
22. The Bai Si for Her Majesty the Queen was led by seven pairs of dancing princesses all dressed in fine silk with gold pieces in a flower – like shape in their hair.

The group of princesses was followed in the procession by the seven – tiered tray for Her Majesty the Queen containing different kinds of food and a pig's head. The tray was placed on a silver stand with a cone – shaped lid and covered with a piece of white cloth. The tray was accompanied by Chiang Mai princes.

23. A procession of princesses of the Northern provinces, wives and children of government officials, and leading businessmen followed.

24. A procession of princes of the Northern States and government officials and leading businessmen followed.
25. Next came subdistrict heads and village heads from 16 districts each carrying flowers and incense. Marching with this group were 800 deputy district officers.

When the procession carrying the ceremonial elements arrived in front of the royal platform from the North gate, there was a dance performed to greet the procession.

When the princes and princesses of the Northern States arrived in front of the royal platform they bowed to Their Majesties. The princes positioned themselves on the right wing of the platform and the princesses took their places on the left.

Prince Keo Novaratana presented a golden vessel to His Majesty the King; Princess Jamaree, Princess consort of Prince Kaeo Navaratana, presented a golden vessel to Her Majesty the Queen. The Princes of Chiang Mai carried the Bai Si and a silver tray containing food and set them in front of Their Majesties. High ranking princes and princesses invited Their Majesties to accept the ceremony.

Prince Mahaprom, ruler of Nan, the senior of all the princes, read the words beseeching the astral spirits to return :

"Your Majesties, on behalf of all princes and princesses and all government officials and loyal subjects of the Northern States, may I bow down in highest regard and loyalty. We all are gathered together in Your Majesties' presence in order to ask humbly for royal permission to offer a sacred ceremony which has been passed down to us from the early days. This significant ceremony is to rid us of all potential dangers and to render blessings to Your Majesties, our beloved King and Queen. Your royal presence in our midst in the City of Chiang Mai, the seat of administration for the Northern provinces commemorates an omen for prosperity and blessedness which was not enjoyed by the royal subjects in the days past. According to historical accounts, all fifty – seven cities of the Northern States were at one time taken over by Burmese troops. But, by the power of the founder of the Chakri Dynasty, along with his royal brother, the enemies were defea-

ted and these lands became forevermore the possession of the kingdom. One hundred fifty years ago, the Northern States and the Southern States became united in the royal kingdom."

"In the past hundred fifty years, no enemies dared to invade our sovereign Kingdom because of the power and might of the Chakri Dynasty. Under the direction of our kings, the royal subjects have been enjoying peace and prosperity. The royal subjects are deeply grateful and always conscious of this good fortune."

"Another sense of deep gratitude is a result of the royal concern and interest in this part of the Kingdom which is beyond words to express. For instance, the princely families have been given ranks and opportunities to serve Your Majesties. This royal kindness, expressed in countless ways, permeates all sectors of our life. All subjects including foreigners enjoy royal protection under law. Happiness and prosperity is everywhere. All royal subjects of the Northern States will be forever thankful and pledge their allegiance and loyaly. Under King Rama V's rule, the railroad was constructed to connect Bangkok with the Northern States. Your Majesty is the very first king, after coronation, to pay a visit to the royal subjects in this part of the Kingdom. All the people deem this opportunity a magnificent gift and fortune. They are very gratified to welcome their King and Queen. They firmly believe that Your Majesties' presence brings blessings, and that all feelings of apprehension such as that of a drought have all disappeared. Your Majesties have brought a miracle to us, which is comparable to the grace and power of the Lord Buddha, himself, which was recorded thus;"

"The Lord Buddha is a refuge of all creatures full of boundless kindness which permeates all sectors of existence."

"May the truth of these words and the power of the Anointed One and all gods of good will bestow upon Your Majesties protection, a long reign, prosperity, and fulfillment. May Your Majesties be victorious over all adversaries and rule the kingdom with righteousness and be the refuge for all the subjects."

"May your Majesties be blessed."

After the reading of this passage, all those who had been seated on the platform rose and cheered. The monks began to chant blessed words and the band played the King's Anthem. After the anthem, the high ranking royalty performed the ceremony of binding consecrated cotton theads around the wrists of both His Jamesty the King and Her Majesty the Queen with words of blessing.

His Majesty the King responded as follows :

"Our Royal Person and the Queen wish to thank all of you who offer us this magnificent ceremony in order to bless us and to wish us well. This fills our hearts with joy and blessedness, because such is the wish of all parts of the Northern States who together show allegiance and good will to us. We are much impressed with the speech which was just delivered. They were words of truth with lessons. For instance at one time when the kingdom was not united, some groups were dominated by enemies from outside, but when the kingdom became unified the nation became strong, and from that time on, has been able to remain free from foreign domination."

It is true that King Rama I and his royal brother were responsible for the unification of the country and should be praised. At the same time, we must not forget the effort and ability of the head of the Northern States, Prince Jedton who was also the founder of the princely families of Chiang Mai, and Lam Phun. We also remember with gratitude the Ruler of Nan as head of the princely family of that city who fought alongside King Rama I and King Rama II with a deep sense of loyalty. Those rulers and their children and grandchildren remained loyal to every reign of the Dynasty. The families of Prince Jedton were given ranks and regarded as very significant to the Chakri Dynasty from the reign of King Rama I. We want to uphold this tradition and to continue to sustain it.

"Nowadays, it is believed that there are two classifications of nobles;

1. Nobles with inherited rank
2. Royal officials appointed to position and authority."

"Nobles with inherited rank in the royal family who lack ability will not be appointed to administrative positions. We council you who belong to the princely families and may inherit rank in the future to seek diligently the special qualities which make for able service. This will be direct service to our royal person both in the administration of the kingdom and in our desire to support and sustain the lasting prosperity of the family of Prince Jedton and the Prince of Nan."

"In your address to us you have referred with praise to the fact that we are the first King of the Chakri Dynasty to make a royal visit to the North following the coronation ceremony in order to make an opportunity for royal subjects to present themselves to our presence. On our part we are happy for this occasion to meet with our subjects in their own home territory. We have indeed longed for such an occasion ever since we received power, in order to promote and sustain the kingdom of Siam according to our responsibilities and to the fullest possible extent."

"We feel that the North has from the beginning been a vital part of our kingdom. From the completion of the rail line linking Bangkok with the north there has been rapid progress in this area. At the same time such progress in the North or other areas bears both promise and problems. For this reason greater attention must be paid to administrative procedures of the Kingdom. International commerce and social relations are increasing steadily. A nation with an efficient administration and stable order will be respected by other nations. On the other hand a nation divided by cliques and factions will be beset by disaster and strife, as can be seen from neighboring lands which have been our allies and enemies in past years and suffered the loss of their independence because they did not develop their government procedures in keeping with social changes. Our own nation has benefited from the wise decisions of our royal father and grandfather who diligently set themselves to adjusting national administration to the needs of changing society resulting in the progress and stability of our Kingdom today. We have determined to follow their example and for this reason have come to the North to gain personal ecquaintance with the land and life in this area.

"From the time we entered the North and proceeded from Prae to Lampang, Chiangrai, and Chiangsaen, the northernmost city of the kingdom, and returned to Lamphun and Chiang Mai, we have rejoiced in the fertile fields and rich forest land, the loyal welcome of all who met us, and finally the magnificent reception ceremony here in Chiang

Mai, wholly fitting to this ancient capital which is at present the chief city of the North. This ceremony has added immeasurably to our pleasure, both on Our Person and the Queen, to see your loyalty and good will.

Government servants of all ranks, members of the clergy, merchants, and people of many nationalities receive our lasting gratitude."

"When our royal grandfather laid plans for the railroad line to the North, he expressed his desire to make a royal visit to this city when the line was complete and would consider it as his northern capital. Now that we have visited it for ourselves, we can fully agree with his royal purpose. Chiang Mai is a sizable city with historical position as a former capital city, and is particularly delightful in the winter season. It would be fitting as a place of royal residence in that season. Althought this visit has been an official one, you have expended no small amount of effort and treasure to welcome us. We will look forward to our next visit at a suitable occasion. At that time, however, it will simply be a move to our northern residence. Any welcome you may wish to arrange should be on a simple scale befitting the visit of an intimate friend."

As a memento of our first visit we are pleased to bestow to the northern area a ceremonial sword which our royal grandfather prepared to present to important provincial cities for use in the oath of loyalty to the crown and revered as a symbol of his royal presence. Receive this sword with our blessing. May you all enjoy good fortune and long life and may Chiang Mai grow continuously in prosperity and happiness."

Remark : The above passages are from RECORDS OF THE ROYAL VISITS TO NORTHERN PROVINCES AND CHIANG MAI OF HIS MAJESTY KING PRAJATIPOK IN 1962 (B.E. 2469) published as a memento of the cremation of Prince Kavilawong Na Chiang Mai under royal patronage on 27th November, 1926 (B.E. 2469)

Committee on Bai Si Ceremony and Special Edition of C.M.U. PANORAMA.

ตระกูล ณ เชียงใหม่

ประวัติ ตระกูล ณ เชียงใหม่

ตระกูล ณ เชียงใหม่ เป็นตระกูลของเจ้านายฝ่ายเหนือ ที่มีความสำคัญอย่างมากในประวัติศาสตร์ประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยที่ลานนาไทยทำการต่อต้านการรุกรานของพม่า และการรักษาอิสระภาพของบ้านเมือง เรื่องราวที่ตระกูล ณ เชียงใหม่ เข้ามาเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ไทยนั้น มีหลักฐานปรากฏอยู่ในหนังสือพงศาวดารโยนก เขียนโดยพระยาประชากิจกรจักร์ (แช่ม บุนนาค) ภายใต้**ภาคที่ ๖ ทิพวงศ, สยามสมัย บริเฉทที่ ๒๓ ว่าด้วยนายทิพช้างเป็นเจ้านครลำปาง** ต่อไปนี้จะขอเล่าประวัติสังเขปเพื่อให้ทราบว่า นายทิพช้างหรือทิพจักรวเนจร ได้เป็นพระยาสุรวฤาไชยสงคราม เจ้าเมืองนครลำปาง และเป็นต้นตระกูลเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ และลำพูน ได้อย่างไร เมื่อทั้งสามนคร มีเจ้าผู้ครองนครแล้ว ตระกูล ณ ลำปาง, ณ เชียงใหม่ และ ณ ลำพูน จึงได้กำเนิดขึ้น

ในสมัยที่เจ้าองค์คำชาวเมืองล้านช้างปกครองเมืองเชียงใหม่อยู่นั้น พม่าได้ยกกองทัพมาสู้รบจนต้องเสียเมืองให้แก่พม่าข้าศึก หัวเมืองโดยรอบจึงพากันถือโอกาสแยกออกเป็นหมู่เป็นเหล่า แล้วรบราแย่งชิงอำนาจกันเอง โดยคิดว่าเมื่อครองอำนาจได้แล้วก็จะขับไล่พม่าออกไป แต่วิธีการดังกล่าวหาได้เป็นผลสำเร็จไม่ ดินแดนลานนาไทยจึงตกอยู่ในภาวะบ้านแตกสาแหรกขาด ประชาชนไม่มีความสงบสุข

ระหว่างจุลศักราช ๑๐๙๑ กับ ๑๐๙๔ (พ.ศ. ๒๒๗๒ กับ พ.ศ. ๒๒๗๕) มีพระภิกษุรูปหนึ่งซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดนายาง ที่เมืองลำปาง มีวิทยาคมแก่กล้าและมีผู้คนนับถือมาก ได้ร่วมกับสมภารวัดสามขากับสมภารวัดบ้านฟ้อนลาสิกขาบทออกมาตั้งเป็นก๊กขึ้นเพื่อรวบรวมอำนาจและกำลังควบคุมเมืองลำปาง เพราะในขณะนั้นไม่มีเจ้าผู้ครองนครและขุนเมืองทั้งสี่คนที่รักษาเมืองอยู่ก็ไม่มีอำนาจพอ ท้าวมหายศเจ้าเมืองลำพูนทราบข่าวการตั้งตัวของอดีตเจ้าอาวาสวัดนายางก็เกิดความไม่พอใจ เกรงว่าจะมีอำนาจมากขึ้น จึงยกกำลังมาปราบปรามที่ตำบลป่าตัน (ป่าพุทรา) กองทัพอดีตเจ้าอาวาสวัดนายางสู้ไม่ได้แตกพ่ายไปและถูกล้อมอยู่ที่วิหารวัดพระธาตุลำปางหลวง ครั้นตกถึงเวลากลางคืนอดีตเจ้าอาวาสและสมภารผู้ช่วยทั้งสองแอบหนีจากวงล้อมออกไปได้ แต่ก็ไปได้ไม่ไกล เพราะฝ่ายข้าศึกทราบทันท่วงทีและติดตามไปยิงตายทั้งสามคน กองทัพของท้าวมหายศจึงเป็นฝ่ายชนะ

เลยยึดมั่นอยู่ที่วัดพระธาตุลำปางหลวงนั้นเอง แล้วรีดไถทรัพย์สินของราษฎรแถบนั้นจนเป็นที่เดือดร้อนกันทั่วไป ในที่สุดก็สามารถยกพลเข้าปล้นและยึดเอาเมืองลำปางได้ทั้งเมือง

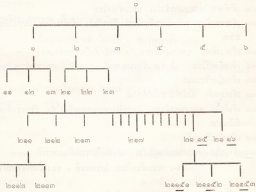
ต่อมาพระมหาเถระเจ้าอธิการวัดพระแก้ว ทนดูการกดขี่ข่มเหงราษฎรต่อไปไม่ได้ จึงคิดการที่จะเอาเมืองลำปางคืนจากอำนาจข้าศึก จึงได้หารือกับลูกศิษย์และญาติโยมที่เคารพนับถือท่าน ต่างก็เห็นพ้องกันว่าความดำรินี้จะสำเร็จได้ ถ้าจะเลือกเอานายทิพ ซึ่งเป็นพรานปืนที่มีความกล้าหาญมาก มีสติปัญญาดี มีศีล มีสัตย์ และมีกำลังสามารถล่าช้างเถื่อนได้ด้วยตนเอง จนได้สมญาว่า "ทิพช้าง" มาเป็นนายพลปราบท้าวมหายศ เมื่อตกลงกันแน่นอนแล้วจึงได้เชิญนายทิพช้างมาปรึกษาเพื่อมอบอำนาจให้ทำงานสำคัญนี้ นายทิพช้างยินดีและรับรองจะปราบปรามข้าศึกให้ได้ พร้อมกับให้ความเห็นว่า "ข้าศึกชาวลำพูนก็เที่ยวตามพื้นดินกินข้าวเหนียวเหมือนกันกับเรา หาควรยั่นเกรงกันไม่" ว่าแล้วนายทิพช้างก็รวบรวมพลได้สามร้อยคน เข้าบุกประหารท้าวมหายศตาย แล้วรุกไล่ข้าศึกที่แตกหนีไปจนถึงดอยดินแดงในเทือกเขาผีปันน้ำ ราษฎรทั้งหลายเห็นว่านายทิพช้างจะเป็นที่พึ่งได้ต่อไป จึงขอให้พระมหาเถระเจ้าอธิการวัดพระแก้วประกอบพิธีปราบดาภิเษกให้นายทิพช้างเป็นเจ้าพระยาสุระวฤาไชยสงคราม ปกครองเมืองนครลำปางเมื่อจุลศักราช ๑๐๙๔ ปีชวดจัตวาศก (พ.ศ. ๒๒๗๕) นับได้ว่าเป็นต้นตระกูล ณ ลำปาง, ณ เชียงใหม่ และ ณ ลำพูนตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา เจ้าพระยาสุระวฤาไชยสงครามครองเมืองลำปางเป็นมณฑลเอกราชอยู่นาน ๒๗ ปี จึงถึงพิราลัย

ต่อมาในภายหลังตระกูลของท่านซึ่งได้ขยายกว้างออกไปในหัวเมืองลานนาไทยต้องรับภาระเป็นผู้นำในการสู้รบกับพม่าข้าศึกที่เข้ามารุกรานเพื่อขยายอำนาจ และในบางสมัยก็ต้องดำเนินนโยบายทางการเมืองเพื่อรักษาดินแดนและผลประโยชน์ของบ้านเมือง จึงเห็นได้ว่าตระกูลของเจ้าพระยาสุระวฤาไชยสงครามได้พยายามสร้างคุณงามความดีตามสายโลหิตของวีระชนบรรพบุรุษตลอดมา ตัวอย่างที่สำคัญในสายโลหิตอีกท่านหนึ่งก็ได้แก่พระเจ้ากาวิละซึ่งร่วมกับพี่น้องรวมเจ็ดคน หรือ "เจ้าเจ็ดตน" ต่อสู้กับพม่าข้าศึกร่วมกับเจ้าพระยาจักรี จนสามารถขับไล่กองทัพพม่าออกไปจากเมืองเชียงใหม่และหัวเมืองฝ่ายเหนืออื่น ๆ ได้สำเร็จ รักษาอิสระภาพของลานนาไทยไว้ได้ในแว่นแคว้นสยามประเทศ จนถึงปัจจุบันนี้ ตระกูล ณ เชียงใหม่ จึงเป็นตระกูลประวัติศาสตร์ของลานนาไทยตระกูลหนึ่งที่ควรยกย่องสรรเสริญ ดังได้กล่าวมาแล้ว เจ้าราชบุตรท่านต้องมีความพากภูมิใจเป็นอย่างยิ่งที่ท่านได้ถือกำเนิดมาในตระกูลนี้ จึงพยายามยึดมั่นอยู่ในคุณงามความดีทั้งหลายตลอดมา.

ต่อไปนี้เป็นลำดับการสืบสายตระกูลของพระยาสุระวฤาไชยสงคราม ต้นตระกูล ณ เชียงใหม่ ซึ่งรวบรวมครั้งแรกโดยพระราชชายาเจ้าดารารัศมี

หมายเหตุ.– เพื่อความสะดวกในการสืบค้นหาต้นตระกูลของแต่ละคน ได้จัดทำเลขที่ซึ่งกำหนดไว้ให้เป็นรายบุคคล เช่น พระยาสุระวฤาชัยสงครามมีบุตร ๖ คน ทุกคนจึงมีหมายเลข ๑ ถึง ๖ ต่อไปหลานของท่านจะมีเลขดังนี้ คือลูกของคนที่ ๑ ได้แก่ ๑๑, ๑๒ ฯลฯ ลูกของคนที่ ๒ ได้แก่ ๒๑, ๒๒, ๒๓ ฯลฯ หากคนใดมีลูกเกิน ๙ คน จะต้องมีหมายเลขคู่และขีดเส้นใต้กำกับ เช่น ลูกของหลานคนที่ ๒๑ จะมีหมายเลข ๒๑ ๑๕, ๒๑ ๑๖ ฯลฯ เป็นต้น (ดูแผนผังประกอบ)

แผนผัง (แสดงตัวอย่างเลขกำกับชื่อ)

(ออกแบบโดย พันเอก พูนพล อาสนจินดา)

บัญชีการสืบตระกูลโดยละเอียด

พระยาสุรวฤาชัยสงคราม

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๓

๑ เจ้าอ้าย

๒ เจ้าฟ้าชายแก้ว ภายหลังพม่าตั้งเป็นเจ้าฟ้าหลวงชายแก้ว

๓ เจ้าหญิงคำ

๔ เจ้าคำปา

๕ เจ้าพ่อเรือน ตายในที่รบกับท้าวลิ้นก่าน ณ บ้านลำปางหลวง

๖ เจ้าหญิงกลม

๒ เจ้าชายแก้ว บุตรคนที่ ๒ ของพระยาสุรวฤาชัย

มีโอรส ๗ ธิดา ๓

๒๑ เจ้ากาวิละ ครองนครลำปาง ภายหลังมาครองนครเชียงใหม่ ภายหลังได้รับพระราชทานเป็นพระเจ้าบรมราชาธิบดีศรีฯ

๒๒ เจ้าคำสม ครองนครลำปาง แทนเจ้ากาวิละ

๒๓ เจ้าธรรมลังกา ครองนครเชียงใหม่ เรียกกันว่า เจ้าช้างเผือก เพราะได้ช้างเผือกไปถวาย

๒๔ เจ้าดวงทิพย์ ครองนครลำปาง ภายหลังได้เป็นพระเจ้านคร

๒๕ เจ้าหญิงศรีโนชา เป็นชายาเจ้าพระยาสุรสี ภายหลังเป็นกรมพระราชวังบวรสิงหนาท

๒๖ เจ้าหญิงศรีวรรณา

๒๗ เจ้าหมูหล้า เป็นเจ้าราชวงศ์ลำปาง

๒๘ เจ้าคำฝั้น ครองนครลำพูน ภายหลังมาครองนครเชียงใหม่ เรียกว่าเจ้าหลวงเศรษฐีมีเงินมาก

๒๙ เจ้าหญิงศรีบุญตัน

๒๑๐ เจ้าบุญมา ครองนครลำพูน ภายหลังได้เป็นพระเจ้านคร

๒๑ พระเจ้ากาวิละ โอรสคนที่ ๑ ของเจ้าฟ้าชายแก้ว

มีโอรส ๔ ธิดา ๑

๒๑๑ เจ้าน้อยสุริยฆาฏ เป็นเจ้าราชบุตรเชียงใหม่

๒๑๒ เจ้าหนานสุริยวงศ์ เป็นเจ้าบุรีรัตน์ เป็นอุปราช เป็นพระเจ้ากาวิโรรส ครองนครเชียงใหม่

๒๑๓ เจ้าหนานมหาวงศ์ ได้กับเจ้าบุญนำ ธิดาเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น
๒๑๔ เจ้าหญิงคำใส
๒๑๕ เจ้าหนานไชยเสนา ได้กับเจ้าหญิงสมธา ธิดาเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

๒๑๑ เจ้าราชบุตร (เจ้าน้อยสุริยฆาฏ) โอรสที่ ๑ ของพระเจ้ากาวิละ
มีบุตรชาย ๑ หญิง ๒

๒๑๑๑ เจ้าน้อยแผ่นฟ้า เป็นเจ้าราชภาคินัยเชียงใหม่ (บิดาแม่เจ้าจามรี)
๒๑๑๒ เจ้าหญิงบัวคำ
๒๑๑๓ เจ้าหญิงบัวทอง

๒๑๒ พระเจ้ากาวิโรรสสุริยวงศ์ (เจ้าหนานสุริยวงศ์) โอรสที่ ๒ ของพระเจ้ากาวิละ
มีธิดา ๒

๒๑๒๑ เจ้าหญิงทิพเกษร เป็นชายาพระเจ้าอินทวิชยานนท์ และเป็นมารดาเจ้าดารารัศมี พระราชชายา
๒๑๒๒ เจ้าหญิงอุบลวรรณา เป็นชายาเจ้ากาวิละวงศ์

๒๑๓ เจ้าหนานมหาวงศ์ โอรสที่ ๓ ของพระเจ้ากาวิละ
มีบุตรชาย ๑

๒๑๓๑ เจ้าสุริยะ ได้กับเจ้าหญิงสุวรรณา บุตรีเจ้าน้อยมหาพรหม โอรสพระเจ้ามโหตร์

๒๑๕ เจ้าหนานไชยเสนา โอรสที่ ๕ ของพระเจ้ากาวิละ
มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๑๕๑ เจ้าดวงคำ
๒๑๕๒ เจ้าหญิงเรือนแก้ว

๒๑๑๑ เจ้าราชภาคินัย เชียงใหม่ (เจ้าน้อยแผ่นฟ้า) บุตรที่ ๑ ของเจ้าน้อยสุริยฆาฏ
มีบุตรชาย ๖ หญิง ๕

๒๑๑๑๑ เจ้าหนานสมนุษย์ บิดาเจ้ากาบคำ มารดาสุริยฉาย สิโรรส
๒๑๑๑๒ เจ้าน้อยดวงฤทธิ บิดาเจ้าราชสัมพันธวงศ์ (เจ้าน้อยสิงห์แก้ว) เชียงใหม่
๒๑๑๑๓ เจ้าน้อยคอลม ตาเจ้าน้อยโสภณ สันทราย

๒๑๑๑๔ เจ้าหญิงบัวเพ็ชร์

๒๑๑๑๕ แม่เจ้าจามรี ชายาเจ้าแก้วนวรัฐ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ที่ ๙

๒๑๑๑๖ แม่เจ้าคำไฝ ได้กับเจ้านิเวศอุตรเชียงใหม่ (น้อยบุญปั๋น)

๒๑๑๑๗ เจ้าหญิงศรีวิลา ได้กับน้อยไชยลังกา

๒๑๑๑๘ เจ้าน้อยคำตั๋น อยู่บ้านปากเหมืองท่าขี้เหล็ก อำเภอหางดง

๒๑๑๑๙ เจ้าหญิงยักกะตา อยู่บ้านป่าแกยง

๒๑๑๑๑๐ เจ้าน้อยเบี้ยว

๒๑๑๑๑๑ เจ้าน้อยเกตุ บุตรเขยพญาไชยวุฒิ บ้านแช่งหัวริน

๒๑๑๒ เจ้าปิ่นคำ ธิดาที่ ๒ ของเจ้าน้อยสุริยฆาฎ

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๑๑๒๑ เจ้าน้อยบุญสม มีบุตรชายชื่อหนานอ่อ อยู่บ้านร่มหลวง อำเภอสันทราย

๒๑๑๒๒ เจ้าหญิงคำไฝ

๒๑๑๓ เจ้าหญิงปิ่นตอง ธิดาที่ ๓ ของเจ้าน้อยสุริยฆาฎ

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๑

๒๑๑๓๑ เจ้าหญิงปิ่มปา ได้กับพระยาเทพ ต่างสกุล

๒๑๑๓๒ เจ้าหนานตั๋น

๒๑๑๓๓ เจ้าหนานเลาแก้ว

๒๑๒๑ แม่เจ้าทิพเกษร ธิดาที่ ๑ ของพระเจ้ากาวิโรรสสุริยวงศ์

มีธิดา ๒

๒๑๒๑๑ เจ้าดารารัสมี เป็นพระราชชายา รัชกาลที่ ๕

๒๑๒๑๒ เจ้าหญิงจันทรโสภา

๒๑๒๒ เจ้าหญิงอุบลวรรณา ธิดาที่ ๒ ของพระเจ้ากาวิโรรสสุริยวงศ์

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๕

๒๑๒๒๑ เจ้าหญิงห่าน มารดา พล.อ. พจน์ บูรณศิลปิน

๒๑๒๒๒ เจ้าหญิงแพร

๒๑๒๒๓ เจ้าสุขเกษม

๒๑๒๒๔ เจ้าน้อยธรรมวงษา

๒๑๒๒๕ เจ้าหญิงเต่า ได้กับเจ้าราชวงศ์ (ชมชื่น) ๆ บุตรเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์)

๒๑๒๒๖ เจ้าหญิงคำใต้

๒๑๒๒๗ เจ้าหญิงบุษบัน

๒๑๓๑ เจ้าสุริยะ บุตรที่ ๑ ของเจ้าหนานมหาวงศ์

มีบุตรี ๑

๒๑๓๑๑ เจ้าหญิงทิพเกษร เป็นเจ้าจอม ในรัชกาลที่ ๕ พระมารดากรมหมื่นสรรควิสัย-นฤบดี (พระองค์เจ้าดิลกราชนพีสี)

๒๑๑๑๑ เจ้าหนานสมนุษย์ บุตรที่ ๑ ของเจ้าน้อยแผ่นฟ้า

มีบุตรชาย ๔ หญิง ๑๑

๒๑๑๑๑๑ เจ้าน้อยกั๋ง มีธิดาชื่อจันทร์ ได้กับพระยาสวัสดิ์วรวิถี

๒๑๑๑๑๒ เจ้าตื้อ

๒๑๑๑๑๓ เจ้าหญิงบู้

๒๑๑๑๑๔ เจ้าหญิงยอดเรือน

๒๑๑๑๑๕ เจ้าหนานตั๋น

๒๑๑๑๑๖ เจ้าหญิงสุคันธา

๒๑๑๑๑๗ เจ้าหญิงกาบคำ มารดาสุริฉาย สิโรรส

๒๑๑๑๑๘ เจ้าหญิงบีมปา มารดาสร้อยสุวรรณ์ และชมชื่น

๒๑๑๑๑๙ เจ้าหญิงหมุย

๒๑๑๑๑๑๐ เจ้าหญิงตุ้ย

๒๑๑๑๑๑๑ เจ้าหญิงอุส่าห์

๒๑๑๑๑๑๒ เจ้าหญิงจันเถิง

๒๑๑๑๑๑๓ เจ้าหญิงปุ๊ (เจ้าคำปุ๊) ภรรยาเจ้าราชภาติกวงศ์ (คำตั๋น) ซึ่งเป็นบิดาพงศ์พันธ์และกุลวงศ์

๒๑๑๑๑๑๔ เจ้าบุญมี

๒๑๑๑๑๑๕ เจ้าหญิงสม (เจ้าจันทร์สม) ภรรยาเจ้าราชภาติกวงศ์ (คำตั๋น) เจ้าจันทร์สม เป็นมารดาพงศ์พันธ์

๒๑๑๑๒ เจ้าน้อยดวงฤทธิ บุตรที่ ๒ ของเจ้าน้อยแผ่นฟ้า

มีบุตรชาย ๑

๒๑๑๑๒๑ เจ้าน้อยสิงห์แก้ว เป็นเจ้าวรญาติ ภายหลังเป็นเจ้าราชสัมพันธ์วงศ์

๒๑๑๑๓ เจ้าน้อยตอลม บุตรที่ ๓ ของเจ้าน้อยแผ่นฟ้า

มีบุตรี ๑

๒๑๑๑๓๑ เจ้าหญิงเทพ เป็นภรรยาน้อยปิงเมืองๆ เป็นบุตรอุปราช (น้อยปัญญา) เชียงแสน

๒๑๑๑๕ แม่เจ้าจามรี ธิดาที่ ๕ ของเจ้าน้อยแผ่นฟ้า

มีโอรส ๒ ธิดา ๑

๒๑๑๑๕๑ เจ้าน้อยสุขเกษม เป็นเจ้าอุตรการโกศล (สามีเจ้าบัวชุม)

๒๑๑๑๕๒ เจ้าหญิงบัวทิพย์ เป็นภรรยาเจ้าราชภาคินัย (น้อยเมืองชื่น) เชียงใหม่

๒๑๑๑๕๓ เจ้าน้อยวงษ์ตวัน เป็นเจ้าราชสัมพันธ์ ภายหลังเป็นเจ้าราชบุตรเชียงใหม่

๒๑๑๑๖ แม่เจ้าคำไฝ ธิดาที่ ๖ ของเจ้าน้อยแผ่นฟ้า

มีบุตรี ๑

๒๑๑๑๖๑ เจ้าหญิงบัวผัน

๒๑๑๑๗ เจ้าหญิงศรีวิลา บุตรที่ ๗ ของเจ้าน้อยแผ่นฟ้า

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๑

๒๑๑๑๗๑ เจ้าน้อยพุทธวงศ์

๒๑๑๑๗๒ เจ้าแก้วมงคล

๒๑๑๑๗๓ เจ้าหญิงสร้อยคำ

๒๑๑๑๘ เจ้าหญิงยักกะตา บุตรีที่ ๘ ของเจ้าน้อยแผ่นฟ้า

มีบุตรี ๒

๒๑๑๑๘๑ เจ้าหญิงศิริมา

๒๑๑๑๘๒ เจ้าหญิงขี้หมู

๒๑๑๓๑ เจ้าหญิงปิ่มปา บุตรีที่ ๑ ของเจ้าหญิงปิ่นตอง

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๓

๒๑๑๓๑๑ เจ้าน้อยใหญ่ บิดานายชื่น นายย้อย พันธุ์วัฒน์

๒๑๑๓๑๒ เจ้าป็อก บิดา ร.ต. สมเพ็ชร์ ดวงคำ สมบูรณ์

๒๑๑๓๑๓ เจ้าหญิงทิพวัน เป็นหม่อมพระองค์เจ้าบวรเดช

๒๑๑๓๑๔ เจ้าหญิงเหมย

๒๑๑๓๑๕ เจ้าหญิงพันธรังษี

๒๑๑๓๒ เจ้าหนานตั๋น บุตรที่ ๒ ของเจ้าหญิงบี่นตอง
มีบุตรี ๒

๒๑๑๓๒๑ เจ้าหญิงบัวเขียว เป็นภรรยาพระพนมนักครานุรักษ์ (ฮกไถ่)

๒๑๑๓๒๒ เจ้าหญิงบัวนวน เป็นมารดา ม.ร.ว. จิรเดช กฤดากร

๒๑๑๓๓ เจ้าหนานเลาแก้ว บุตรที่ ๓ ของเจ้าหญิงบี่นตอง
มีบุตรี ๑

๒๑๑๓๓๑ เจ้าหญิงบัวระวรรณ์ หรือบิ๋ง

๒๑๒๑๑ พระราชชายา เจ้าดารารัศมี ธิดาที่ ๑ ของแม่เจ้าทิพเกษร
มีพระธิดา ๑

๒๑๒๑๑๑ พระองค์เจ้าวิมลนาถนพีสี พระราชธิดารัชกาลที่ ๕

๒๑๒๒๑ เจ้าหญิงห่าน บุตรีที่ ๑ ของเจ้าแม่อุบลวรรณา
มีบุตรชาย ๒ หญิง ๒

๒๑๒๒๑๑ เจ้าหญิงศรีจา มารดาพันธุ์พิสิษฐ์

๒๑๒๒๑๒ เจ้าหญิงจันทร มารดาวงศ์จันทร์ คชเสนี

๒๑๒๒๑๓ เจ้าสฤษดิพงศ์

๒๑๒๒๑๔ เจ้าพจน์ เป็น พล.อ. พจน์ บูรณศิลปิน

๒๑๒๒๓ เจ้าสุขเกษม บุตรที่ ๓ ของเจ้าแม่อุบลวรรณา
มีบุตร ชาย ๒

๒๑๒๒๓๑ เจ้าน้อยสุริยวงศ์ หรือควาย

๒๑๒๒๓๒ เจ้าน้อยชัตติยวงศ์ หรืองัว

๒๑๒๒๔ เจ้าน้อยธรรมวงษา บุตรที่ ๔ ของแม่เจ้าอุบลวรรณา
มีบุตรี ๑

๒๑๒๒๔๑ เจ้าหญิงศิริมา เป็นหม่อมกรมหมื่นสรรคพิสัยนฤบดี รัชกาลที่ ๕

๒๑๒๒๕ เจ้าหญิงเต่า บุตรีที่ ๕ ของแม่เจ้าอุบลวรรณา
มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๑๒๒๕๑ เจ้าหญิงเรณุวรรณา เป็นภรรยาเจ้าบุรีรัตน์เชียงใหม่ (น้อยแก้ว)

๒๑๒๒๕๒ เจ้ากาวิละวงศ์ เป็นสามีเจ้าศิริประกาย

๒๑๓๑ เจ้าจอมทิพเกษร ธิดาที่ ๑ ของเจ้าสุริยะ
มีโอรส ๑

๒๑๓๑๑ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นสรรคพิสัยนฤบดี (พระองค์เจ้าดิลกนพรัตน์)

๒๒ เจ้าคำสม โอรสที่ ๒ ของเจ้าฟ้าชายแก้ว

มีโอรส ๔

๒๒๑ เจ้าไชยวงศ์ เป็นเจ้าผู้ครองนครลำปางที่ ๓

๒๒๒ เจ้าขัตยะ

๒๒๓ เจ้าน้อยอินทร์ เป็นเจ้าผู้ครองนครลำพูนที่ ๓ แล้วย้ายไปครองลำปางที่ ๕

๒๒๔ เจ้าญาณรังษี เป็นเจ้าวรญาณรังษี เจ้าผู้ครองนครลำปางที่ ๖

๒๒๔ เจ้าวรญาณรังษี โอรสที่ ๔ ของเจ้าคำสม

มีโอรส ๑

๒๒๔๑ เจ้าหนันท์ไชย เป็นเจ้านรนันท์ไชยชวลิต เจ้าผู้ครองนครลำปางที่ ๘

๒๒๔๑ เจ้านรนันท์ไชยชวลิต โอรสที่ ๑ ของเจ้าวรญาณรังษี

มีโอรส ๑๓ ธิดา ๙

๒๒๔๑๑ เจ้าบุญทวงศ์ เป็นเจ้าบุญวาทวงศ์มานิต เจ้าผู้ครองนครลำปางที่ ๙

๒๒๔๑๒ เจ้าน้อยคำแสน

๒๒๔๑๓ เจ้าหญิงหอม

๒๒๔๑๔ เจ้าน้อยกิ

๒๒๔๑๕ เจ้าน้อยหมู เป็นเจ้าราชบุตร

๒๒๔๑๖ เจ้าน้อยพึ่ง

๒๒๔๑๗ เจ้าน้อยเมือง

๒๒๔๑๘ เจ้าน้อยหม่อม

๒๒๔๑๙ เจ้าหญิงนวล

๒๒๔๑๑๐ เจ้าหญิงซุ้ย

๒๒๔๑๑ เจ้าหวัน

๒๒๔๑๑๒ เจ้าหญิงแก้ว

๒๒๔๑๑๓ เจ้าหญิงหยิ่น

๒๒๔๑๑๔ เจ้าน้อยโท่น เป็นเจ้าไชยสงครามลำปาง มารดาชื่อเจ้าแก้วไหลมา

๒๒๔๑๑๕ เจ้าน้อยปั๋นแก้ว

๒๒๔๑๑๖ เจ้าหญิงฟอง

๒๒๔๑๑๗ เจ้าหญิงบัวเทพ ได้กับเจ้าหนานบุญปั๋นลำพูน

๒๒๔๑๑๘ เจ้าหญิงแก้วมาลา

๒๒๔๑๑๙ เจ้าน้อยอ้น

๒๒๔๑๒๐ เจ้าทิพจักร์ เป็นอุปราชลำปาง บิดาเจ้าเทพธำรง

๒๒๔๑๒๑ เจ้าน้อยหมอก

๒๒๔๑๒๒ เจ้าหญิงบัวเทียง

๒๒๔๑๑ เจ้าบุญวาทวงศ์มานิต โอรสที่ ๑ ของเจ้านรนันท์ไชยชวลิต

มีโอรส ๓ ธิดา ๕

๒๒๔๑๑๑ เจ้าหญิงพี่ มารดาเทพธำรง

๒๒๔๑๑๒ เจ้าหญิงสีนวล

๒๒๔๑๑๓ เจ้าหญิงฝนห่าแก้ว มารดาของเจ้าทิพวรรณ์ ณ เชียงตุง

๒๒๔๑๑๔ เจ้าหญิงอ้ม

๒๒๔๑๑๕ เจ้าบุญส่ง

๒๒๔๑๑๖ เจ้าบุญสาร

๒๒๔๑๑๗ เจ้าจอม

๒๒๔๑๑๘ เจ้าหญิงหมา

๒๒๔๑๑๔ เจ้าไชยสงคราม (น้อยโท่น) ลำปาง โอรสที่ ๑๔ ของเจ้านรนันท์ไชย ฯ

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๑

๒๒๔๑๑๔๑ เจ้าอุดม

๒๒๔๑๑๔๒ เจ้ากุศล

๒๒๔๑๑๔๓ เจ้านิยม

๒๒๔๑๑๔๔ เจ้าหญิงหมา

๒๒๔๑๑๗ เจ้าบัวเทพ โอรสที่ ๑๗ ของเจ้านรนันท์ไชชวลิต

มีบุตรชาย ๕ หญิง ๒

๒๒๔๑๑๗๑ เจ้าน้อยพวงแก้ว เคยเป็นนายดาบทหาร

๒๒๔๑๑๗๒ เจ้าหญิงบรรเทา มารดาเจ้าอินเดช ตลาดสันป่าข่อย

๒๒๔๑๑๗๓ เจ้ายุทธ์ เคยเป็นนายตรวจทางเชียงใหม่

๒๒๔๑๑๗๔ เจ้าคอนคำ

๒๒๔๑๑๗๕ เจ้าเฉลิมพล เคยเป็นแพทย์ตำรวจเขตลำปาง

๒๒๔๑๑๗๖ เจ้าคำแสน

๒๒๔๑๑๗๗ เจ้าหญิงสุทธลัย

๒๓ เจ้าช้างเผือก ธรรมลังกา โอรสที่ ๓ ของเจ้าฟ้าชายแก้ว

มีโอรส ๕ ธิดา ๑๑

๒๓๑ เจ้าหญิงศรีปิมปา

๒๓๒ เจ้าหนานมหาวงศ์ เป็นพระเจ้ามโหตรประเทศ ครองนครเชียงใหม่ ที่ ๕

๒๓๓ เจ้าน้อยคำแสน เป็นเจ้าเมืองเชียงราย

๒๓๔ เจ้าน้อยหน่อคำ เป็นเจ้าราชวงศ์ แล้วเป็นอุปราช ภรรยาชื่อบุนนาค

๒๓๕ เจ้าน้อยพรหมมา อยู่บ้านเมืองลาว

๒๓๖ เจ้าหนานอินตา

๒๓๗ เจ้าหญิงสุธรรมมา

๒๓๘ เจ้าหญิงปทุมมา

๒๓๙ เจ้าหญิงคำทิพ (คำติพ)

๒๓๑๐ เจ้าหญิงบัวคำ

๒๓๑๑ เจ้าหญิงองค์ทิพ

๒๓๑๒ เจ้าหญิงกาบแก้ว

๒๓๑๓ เจ้าหญิงบุญปั๋น

๒๓๑๔ เจ้าหญิงเกี่ยงคำ

๒๓๑๕ เจ้าหญิงจันทร์เป็ง

๒๓๑๖ เจ้าหญิงแก้วยวงคำ เป็นภรรยาเจ้าเมืองเชียงราย (หนานสุยะ)

๒๓๑ เจ้าหญิงศรีปิมปา ธิดาที่ ๑ ของเจ้าช้างเผือก

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๑

๒๓๑๑ เจ้าหนานมหาเทพ เป็นพระยาหิทธิวงษา เจ้าเมืองฝาง

๒๓๑๒ เจ้าหนานบุญทา

๒๓๑๓ เจ้าคำเครื่อง

๒๓๑๔ เจ้าหญิงคำเที่ยง

๒๓๒ พระเจ้ามโหตรประเทศ โอรสที่ ๒ ของเจ้าช้างเผือก

มีบุตรชาย ๑๐ หญิง ๙

๒๓๒๑ เจ้าน้อยมหาพรหม ถึงแก่กรรมที่กรุงเทพ ฯ

๒๓๒๒ เจ้าหนานสุริยวงศ์ เป็นเจ้าราชบุตรเชียงใหม่

๒๓๒๓ เจ้าน้อยเทพวงศ์

๒๓๒๔ เจ้าหนานไชยวงศ์

๒๓๒๕ เจ้าอินตา บวชเป็นสามเณร ตกน้ำตายที่วังกุลา ห้วยแก้ว

๒๓๒๖ เจ้าหนานไชยเทพ

๒๓๒๗ เจ้าหนานมหาเทพ

๒๓๒๘ เจ้าคำกั๋ง

๒๓๒๙ เจ้าน้อยปัญญา เป็นอุปราชเชียงแสน (รั้งตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงแสนองค์แรก)

๒๓๒๑๐ เจ้าหญิงบุญปั๋น

๒๓๒๑๑ เจ้าน้อยก้อนแก้ว

๒๓๒๑๒ เจ้าหญิงคำปวน

๒๓๒๑๓ เจ้าหญิงยอดเรือน ได้กับเจ้าบุรีรัตน์ (มหาเทพ) ลำพูน

๒๓๒๑๔ เจ้าหญิงอุส่าห์ เป็นชายาพระเจ้ากาวิโรรส

๒๓๒๑๕ เจ้าหญิงบัวทิพ ได้กับน้อยมหาวงศ์ บุตรเจ้าราชวงศ์คำมูล ๆ บุตรเจ้าพ่อเรือน

๒๓๒๑๖ เจ้าหญิงคำหล่อ ได้กับน้อยมหาวัน บุตรอุปราชพิมพิสาล

๒๓๒๑๗ เจ้าหญิงปิ่มป๋า

๒๓๒๑๘ เจ้าหญิงโนชา

๒๓๒๑๙ เจ้าหญิงคุ่นแก้ว

๒๓๓ เจ้าเมืองเชียงราย โอรสที่ ๓ ของเจ้าช้างเผือก

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๓๓๑ เจ้าแก้วเมืองมา

๒๓๓๒ เจ้าหญิงบัวหอม

๒๓๔ เจ้าอุปราชหน่อคำ เชียงใหม่ โอรสที่ ๔ ของเจ้าช้างเผือก

มีบุตรชาย ๔ หญิง ๒

๒๓๔๑ เจ้าอินทปัดถาน (ญ)

๒๓๔๒ เจ้าน้อยรถ บิดา พ.ค.อ. เจ้าไชยสงคราม (สมพะมิตร)
๒๓๔๓ เจ้าน้อยคำแสน ได้กับเทพลีมลา
๒๓๔๔ เจ้าจันทราชา เป็นเจ้าไชยสงคราม แล้วเป็นเจ้าราชภาคิกวงศ์เชียงใหม่
๒๓๔๕ เจ้าน้อยเวียงคำ
๒๓๔๖ เจ้าหญิงทิพสม ได้กับเจ้าน้อยถิ่อ ลำพูน

๒๓๕ เจ้าน้อยพรหมมา เมืองลวง โอรสที่ ๕ ของเจ้าช้างเผือก
มีบุตรชาย ๖ หญิง ๓

๒๓๕๑ เจ้าหญิงรินคำ
๒๓๕๒ เจ้าหญิงฟอง
๒๓๕๓ เจ้าหญิงบัวหอม
๒๓๕๔ เจ้าแก้ว
๒๓๕๕ เจ้าหนานบุญสม
๒๓๕๖ เจ้าน้อยสุยะ
๒๓๕๗ เจ้าน้อยสาม
๒๓๕๘ เจ้าน้อยอินถา
๒๓๕๙ เจ้าน้อยคำตัน

๒๓๘ เจ้าหญิงปทุมมา ธิดาที่ ๘ ของเจ้าช้างเผือก
มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๓๘๑ เจ้าหญิงเขียวก้อม
๒๓๘๒ เจ้าน้อยคำมูล

๒๓๙ เจ้าหญิงคำติ๊บ ธิดาที่ ๙ ของเจ้าช้างเผือก
มีบุตรชาย ๑

๒๓๙๑ เจ้าน้อยคำผั้น เป็นอุปราชเชียงราย พ่อตาเจ้าเมืองเชียงราย (เมืองไชย)

๒๓๑๒ เจ้าหญิงกาบแก้ว ธิดาที่ ๑๒ ของเจ้าช้างเผือก
มีบุตรี ๑

๒๓๑๒๑ เจ้าหญิงบีมปา

๒๓๑๓ เจ้าหญิงบุญปั๋น ธิดาที่ ๑๓ ของเจ้าช้างเผือก
มีบุตรชาย ๒

๒๓๑๓๑ เจ้าน้อยมหาวงศ์ เป็นพระยามหามหิทธิวงษา เมืองฝาง
๒๓๑๓๒ เจ้าน้อยคำตัน เป็นเจ้าราชวงศ์เมืองฝาง

๒๓๑๖ เจ้าหญิงแก้วยวงคำ ธิดาที่ ๑๖ ของเจ้าช้างเผือก

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๒

๒๓๑๖๑ เจ้าหญิงมอนคำ

๒๓๑๖๒ เจ้าหญิงเปาคำ บิดาเป็นเจ้าเมืองเชียงราย (หนานสุยะ)

๒๓๑๖๓ เจ้าน้อยมหาเทพ

๒๓๒๑ เจ้าน้อยมหาพรหม โอรสที่ ๑ ของพระเจ้ามโหตรประเทศ

มีบุตรชาย ๔ หญิง ๑

๒๓๒๑๑ เจ้าหญิงสุวรรณา ได้กับสุริยะ บุตรหนานมหาวงศ์ ๆ บุตรพระเจ้ากาวิละ

๒๓๒๑๒ เจ้าน้อยมหาวงศ์

๒๓๒๑๓ เจ้าน้อยเทพวงศ์ เป็นเจ้าอุตรการโกศล

๒๓๒๑๔ เจ้าน้อยแก้ว ได้กับเจ้าหญิงเทพกันยา บุตรีเจ้าราชบุตร (หนานสุริวงศ์)

๒๓๒๑๕ เจ้าหนานยอดเมือง

๒๓๒๒ เจ้าราชบุตร (หนานสุริยวงศ์) โอรสที่ ๒ ของพระเจ้ามโหตรประเทศ

มีบุตรชาย ๔ หญิง ๔

๒๓๒๒๑ เจ้าหญิงจันทน์หอม ได้กับเจ้าราชบุตร (พุทธวงศ์)

๒๓๒๒๒ เจ้าน้อยแก้วเมืองมา

๒๓๒๒๓ เจ้าหญิงทิพโสดา ได้กับเจ้าราชบุตรเชียงใหม่ สมพะมิตร มารดาและบิดาเจ้าหมื่นแก้ว

๒๓๒๒๔ เจ้าหญิงเทพกันยา มารดาเจ้าหญิงบัวผัน ๆ ภรรยาเจ้าน้อยปีด สิโรรส บิดาเจ้าชื่น

๒๓๒๒๕ เจ้าน้อยบัวระวงศ์

๒๓๒๒๖ เจ้าหงษ์อำมาตย์ บุตรบุญธรรมของพระเจ้ามโหตรประเทศ

๒๓๒๒๗ เจ้าน้อยคำตัน

๒๓๒๒๘ เจ้าหญิงสุคันธา ภรรยาเจ้าสุริยวงศ์ (คำตัน สิโรรส)

๒๓๒๓ เจ้าน้อยเทพวงศ์ โอรสที่ ๓ ของพระเจ้ามโหตรประเทศ

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๓๒๓๑ เจ้าหญิงหมุย

๒๓๒๓๒ เจ้าน้อยก้อนแก้ว

๒๓๒๖ เจ้าหนานไชยเทพ โอรสที่ ๖ ของพระเจ้าน้อยโหตรประเทศ
มีบุตรชาย ๓ หญิง ๕

๒๓๒๖๑ เจ้าหญิงศรีแก้ว
๒๓๒๖๒ เจ้าหญิงบัวจันทร์
๒๓๒๖๓ เจ้าคำขาว
๒๓๒๖๔ พระภิกษุป๊อก วัดบ้านปิง
๒๓๒๖๕ เจ้าคำป่วน
๒๓๒๖๖ เจ้าหญิงอ่อม
๒๓๒๖๗ เจ้าหญิงศรีชม
๒๓๒๖๘ เจ้าหญิงคุ่น

๒๓๒๗ เจ้าหนานมหาเทพ โอรสที่ ๗ ของพระเจ้าน้อยโหตรประเทศ
มีบุตรชาย ๒ หญิง ๕

๒๓๒๗๑ เจ้าหญิงกาบเมือง ได้กับเจ้าน้อยก็อหรือสมเพ็ชร์ ลำพูน
๒๓๒๗๒ เจ้าน้อยสมพะมิตร เป็นเจ้าราชบุตรเชียงใหม่ บิดาเจ้าหมื่นแก้ว
๒๓๒๗๓ เจ้าหญิงทิพเนตร เป็นชายาเจ้าอินทวโรรส เจ้าครองนครเชียงใหม่ที่ ๘
๒๓๒๗๔ เจ้าหญิงศรีกัลยา มารดา ร.ต.ต. เจ้าสมเพ็ชร์ บิดาอุรัย เผื่อนปฐม มารดาของอุรัย ชื่อซ่อน
๒๓๒๗๕ เจ้าน้อยตุ้ย
๒๓๒๗๖ เจ้าหญิงบัวเงา
๒๓๒๗๗ เจ้าหญิงทิพดวง

๒๓๒๘ เจ้าอุปราชเชียงแสน (น้อยปัญญา) โอรสที่ ๘ ของพระเจ้าน้อยโหตรประเทศ
มีบุตรชาย ๖ หญิง ๓

๒๓๒๘๑ เจ้าหญิงแปงเมือง ได้กับเจ้าราชวงศ์ (น้อยสุขะ) เชียงแสน (ดู ๒๑๐๓๑)
๒๓๒๘๒ เจ้าหญิงเพ็ยงคำ
๒๓๒๘๓ เจ้าน้อยปิงเมือง
๒๓๒๘๔ เจ้าหญิงจันทร์สมุท
๒๓๒๘๕ เจ้าหนานช้าง อยู่เชียงแสน

๒๓๒๙๖ เจ้าน้อยก๊อก

๒๓๒๙๗ เจ้าน้อยศรีโบ อยู่บ้านแม่สา อำเภอแม่ริม

๒๓๒๙๘ เจ้าน้อยอินทร์สอน

๒๓๒๙๙ เจ้าน้อยสมพะมิตร อยู่เชียงราย เป็นบิดานายสมบูรณ์

๒๓๒๑๓ เจ้าหญิงยอดเรือน ธิดาที่ ๑๓ ของพระเจ้ามโหตรประเทศ

มีบุตรชาย ๑

๒๓๒๑๓๑ เจ้าน้อยอินทจักร์ ได้กับเจ้ากาบแก้ว ธิดาเจ้าหลวงคำตัน

๒๓๒๑๔ แม่เจ้าอุส่าห์ ธิดาที่ ๑๔ ของพระเจ้ามโหตรประเทศ

มีบุตรี ๒

๒๓๒๑๔๑ แม่เจ้าทิพเกษร ชายาพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ที่ ๗

๒๓๒๑๔๒ แม่เจ้าอุบลวรรณา คุณยายเจ้ากาวิละวงศ์

๒๓๒๑๕ แม่เจ้าบัวทิพ ธิดาที่ ๑๕ ของพระเจ้ามโหตรประเทศ

มีบุตรชาย ๕ หญิง ๑

๒๓๒๑๕๑ เจ้าหนานธรรมลังกา เป็นเจ้าราชสัมพันธวงศ์ เชียงใหม่

๒๓๒๑๕๒ เจ้าน้อยพุทธวงศ์

๒๓๒๑๕๓ เจ้าตุ้ย

๒๓๒๑๕๔ เจ้าหนานสุริยวงศ์ หรือหนานโอ๊ด

๒๓๒๑๕๕ เจ้าหญิงคำค่าย

๒๓๒๑๕๖ เจ้าน้อยตู่

๒๓๒๑๖ แม่เจ้าคำหลอ ธิดาที่ ๑๖ ของพระเจ้ามโหตรประเทศ

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๒

๒๓๒๑๖๑ เจ้าจอมเมือง

๒๓๒๑๖๒ เจ้าหญิงศรีบุญตัน

๒๓๒๑๖๓ เจ้าตุ้ย

๒๓๒๑๖๔ เจ้าหญิงพรหมจันสม

๒๓๙๑ เจ้าอุปราช (คำตื้น) เชียงราย บุตรที่ ๑ ของเจ้าหญิงคำดิน
มีบุตรี ๑

๒๓๙๑๑ เจ้าหญิงน้อยชมภู เป็นภรรยาเจ้าเมืองเชียงราย (เมืองไชย) มีบุตร คือ น้อยชุม, นางสีไว

๒๓๒๑๓ เจ้าอุตรการโกศล (น้อยเทพวงศ์) บุตรที่ ๓ ของเจ้าน้อยมหาพรหม
มีบุตรชาย ๕ หญิง ๖

๒๓๒๑๓๑ เจ้าน้อยคำวงษาหรือเจ้าน้อยเบี้ยว

๒๓๒๑๓๒ เจ้าหญิงจันสม

๒๓๒๑๓๓ เจ้าหญิงเขียด

๒๓๒๑๓๔ เจ้าเว้อ

๒๓๒๑๓๕ เจ้าน้อยสีโหม้

๒๓๒๑๓๖ เจ้าน้อยหมิว บิดาเจ้าบวรวรรณ์ ภรรยา พล.อ. พจน์ บูรณศิลปิน

๒๓๒๑๓๗ เจ้าหนานอินทยศ

๒๓๒๑๓๘ เจ้าหญิงเครือคำ

๒๓๒๑๓๙ เจ้าหญิงเทพ ภรรยา พ.ต.ท. พระราญทุระชน

๒๓๒๑๓๑๐ เจ้าหญิงกรรณิกา

๒๓๒๑๓๑๑ เจ้าหญิงวรรณา

๒๓๒๑๔ เจ้าน้อยแก้ว บุตรที่ ๔ ของเจ้าน้อยมหาพรหม
มีบุตรี ๑

๒๓๒๑๔๑ เจ้าหญิงบัวผัน

๒๓๒๒๒ เจ้าน้อยแก้วเมืองมา บุตรที่ ๒ ของเจ้าราชบุตร (หนานสุริยวงศ์)
มีบุตรชาย ๑

๒๓๒๒๒๑ เจ้าน้อยตุ้ย บิดานางทองดี ภรรยาขุนนาคศาสตร์สุรากิจ

๒๓๒๒๕ เจ้าน้อยบัวระวงศ์ บุตรที่ ๕ ของเจ้าราชบุตร (หนานสุริยวงศ์)
มีบุตรี ๑

๒๓๒๒๕๑ เจ้าหญิงฟองแก้ว มารดาหลวงมาลากุล (ม.ล. เทียมบุตร เจ้าพระยาธรรมาธิกรณ์)

๒๓๒๒๗ เจ้าหญิงสุกันธา ธิดาที่ ๘ ของเจ้าราชบุตร (หนานสุริยวงศ์)

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๓

๒๓๒๒๗๑ เจ้าหญิงบัวนวล

๒๓๒๒๗๒ เจ้าน้อยกุย เคยเป็นนายร้อยตรีทหาร บุตรเจ้าสุริยวงศ์ (คำตัน สิโรรส)

๒๓๒๒๗๓ เจ้าหญิงอำพัน

๒๓๒๒๗๔ เจ้าหญิงทิพ หรือปอก ภรรยาเจ้าหมื่นแก้ว บุตรเจ้าราชบุตร (น้อยสมพะมิตร์)

๒๓๒๗๑ เจ้ากาบเมือง บุตรที่ ๑ ของเจ้ามหาเทพ

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๑

๒๓๒๗๑๑ เจ้าหญิงกาบแก้ว

๒๓๒๗๑๒ เจ้าน้อยกิ้ง

๒๓๒๗๑๓ เจ้าน้อยพุทธวงศ์ เป็นนายร้อยตรี

๒๓๒๗๑๔ เจ้าน้อยมงคล เป็นเจ้าไชยวรเชษฐ์

๒๓๒๗๓ เจ้าหญิงทิพเนตร ธิดาที่ ๓ ของเจ้ามหาเทพ

มีบุตร ๑

๒๓๒๗๓๑ เจ้าน้อยเลาแก้ว เป็นเจ้าราชบุตร แล้วเป็นเจ้าราชวงศ์ เชียงใหม่

๒๓๒๗๔ เจ้าหญิงศรีกัลยา ธิดาที่ ๔ ของเจ้ามหาเทพ

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๑

๒๓๒๗๔๑ เจ้าน้อยสมเพ็ชร์ บิดาอุรัย เผื่อนปฐม

๒๓๒๗๔๒ เจ้าพรหมจักร์

๒๓๒๗๔๓ เจ้าหญิงสร้อยคำ (๒๓๒๗๔๑ – ๓) บิดาชื่อเจ้าราชภาติกวงศ์ (บัววงศ์)

๒๓๒๗๕ เจ้าน้อยตุ้ย บุตรที่ ๕ ของเจ้ามหาเทพ

มีบุตรี ๒

๒๓๒๗๕๑ เจ้าหญิงแก้วพา

๒๓๒๗๕๒ เจ้าหญิงจันทร

๒๓๒๙๑ เจ้าหญิงแปงเมือง ธิดาที่ ๑ ของเจ้าอุปราชเชียงแสน (น้อยปัญญา)

มีบุตรชาย ๗ หญิง ๔

๒๓๒๙๑๑ เจ้าน้อยทู้ (๒๑๐๓๑๑)

๒๓๒๙๑๒ เจ้าน้อยขาว (๒๑๐๓๑๒)

๒๓๒๙๑๓ เจ้าน้อยหมู (๒๑๐๓๑๓)

๒๓๒๙๑๔ เจ้าหญิงฟองสมุทรมีบุตรีชื่อ สองเมือง อยู่สันทรายเจ้ามหาวงศ์ (๒๑๐๓๑๔)

๒๓๒๙๑๕ เจ้าน้อยม๊อก (๒๑๐๓๑๕)

๒๓๒๙๑๖ เจ้าหญิงคำปุก มารดาไกรสูนย์ เชื้อเจ็ดตน (๒๑๐๓๑๖)

๒๓๒๙๑๗ เจ้าหนานชื่น บิดานายอินผล ปลัดอำเภอลี้ (๒๑๐๓๑๗)

๒๓๒๙๑๘ เจ้าแก้วเมืองกุง (๒๑๐๓๑๘)

๒๓๒๙๑๙ เจ้าหญิงสุดา ได้กับนายคำตั๋น (๒๑๐๓๑๙)

๒๓๒๙๑๑๐ เจ้าน้อยเป๊ก ได้กับกู่แก้ว บุตรีเจ้าราชวงศ์เลาแว้เชียงแสน (๒๑๐๓๑๑๐)

๒๓๒๙๑๑๑ เจ้าหญิงบัวก๊อม ได้กับเจ้าน้อยเหมย บุตรเจ้าเมืองเชียงแสน (อินต๊ะ) (๒๑๐๓๑๑๑) (๒๓๒๙๑๑ – ๑๑ บิดาเป็นราชวงศ์ (น้อยสุยะ) เชียงแสน)

๒๓๒๙๓ เจ้าน้อยปิงเมือง บุตรที่ ๓ ของเจ้าอุปราชเชียงแสน (น้อยปัญญา)

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๒

๒๓๒๙๓๑ เจ้าน้อยโสภณ ได้กับเจ้าอุส่าห์ บุตรีน้อยมหาวงศ์สันทราย

๒๓๒๙๓๒ เจ้าหญิงอุส่าห์ ได้กับเจ้าน้อยคำวงษา บุตรเจ้าน้อยพรหม (หมอช้างของบิดาเจ้าแก้วนวรัฐ ๆ)

๒๓๒๙๓๓ เจ้าชื่น

๒๓๒๙๓๔ เจ้าหญิงวันดี

๒๓๒๑๓ เจ้าน้อยอินทจักร์ บุตรเจ้ายอดเรือน

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๑

๒๓๒๑๓๑ เจ้าน้อยบุญเป็ง

๒๓๒๑๓๒ เจ้าน้อยดวงสมเพ๊ชร์หรือคำต๊อ บิดาเจ้าไชยวรเชษฐ์ (น้อยมงคล)

๒๓๒๑๓๓ เจ้าหญิงกาบคำ

๒๓๒๑๓๔ เจ้าหนานแก้วหลง บิดาบัวผัน ภรรยา พ.ต.อ. พระยานาถนรานุบาล

๒๓๔๑ เจ้าอินทปัตถาน บุตรที่ ๑ ของเจ้าอุปราชหน่อคำ

มีบุตรี ๑

๒๓๔๑๑ เจ้าหญิงศรีปิมปา มารดาเทพคันงา ภรรยาพระนิกรประชาเชตต์ (อยู่อำเภอดอยสะเก็ด)

๒๓๔๒ เจ้าน้อยรถ บุตรที่ ๒ ของเจ้าอุปราชหน่อคำ
มีบุตรชาย ๔ หญิง ๒

๒๓๔๒๑ เจ้าหนานคำกง
๒๓๔๒๒ เจ้าน้อยสมพะมิตร์ เป็น พ.ค.อ. เจ้าไชยสงคราม เชียงใหม่ บิดาไชยชนะ
๒๓๔๒๓ เจ้าหญิงลอยสมุทร์
๒๓๔๒๔ เจ้าคำเครื่อง ได้กับเจ้าเหมยแก้ว
๒๓๔๒๕ เจ้าบุญประเสริฐ
๒๓๔๒๖ เจ้าหญิงบุญคุ้ม

๒๓๔๓ เจ้าน้อยคำแสน บุตรที่ ๓ ของเจ้าอุปราชหน่อคำ
มีบุตรชาย ๓ หญิง ๑

๒๓๔๓๑ เจ้าน้อยคุ้ย
๒๓๔๓๒ เจ้าหญิงบัวเกี๋ยง
๒๓๔๓๓ เจ้าน้อยพรหมบาล
๒๓๔๓๔ เจ้าน้อยพรหมมา

๒๓๔๔ เจ้าราชภาติกวงศ์ (จันทราชา) เชียงแสน บุตรที่ ๔ ของเจ้าอุปราชหน่อคำ
มีบุตรชาย ๒

๒๓๔๔๑ เจ้าน้อยหมู เป็นเจ้าทักษิณเกษรเชียงใหม่
๒๓๔๔๒ เจ้าหมา

๒๓๔๒๑ เจ้าหนานคำกง บุตรที่ ๑ ของเจ้าน้อยรถ
มีบุตรชาย ๑ หญิง ๒

๒๓๔๒๑๑ เจ้าหญิงเกี๋ยง
๒๓๔๒๑๒ เจ้าบุญเลิศ
๒๓๔๒๑๓ เจ้าหญิงบัวผัน

๒๓๔๒๒ พ.ค.อ. เจ้าไชยสงคราม (น้อยสมพะมิตร์) เชียงใหม่ บุตรเจ้าน้อยรถ
มีบุตรชาย ๕ หญิง ๒

๒๓๔๒๒๑ เจ้าน้อยอินทร์
๒๓๔๒๒๒ เจ้าหญิงม๊อก

๒๓๔๒๒๓ เจ้าหญิงดาว (๒๓๔๒๒๑ – ๓ มารดาชื่อเจ้าสีนวล)

๒๓๔๒๒๔ เจ้าไชยมงคล

๒๓๔๒๒๕ เจ้าไชยณรงค์

๒๓๔๒๒๖ เจ้าไชยสุริวงศ์

๒๓๔๒๒๗ เจ้าไชยชนะ (๒๓๔๒๒๔ – ๗ มารดาชื่อเจ้าคำไส)

๒๓๔๒๔ เจ้าคำเครื่อง บุตรของเจ้าน้อยขรก

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๑

๒๓๔๒๔๑ เจ้าสิงห์แก้ว

๒๓๔๒๔๒ เจ้าหญิงบุญหลง ภรรยา ร.ต.ท. โชติ ทิพยมณฑล

๒๓๔๒๔๓ เจ้ามงคล

๒๓๑๑ พระยามหิทธิวงษา เมืองฝาง

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๑

๒๓๑๑๑ เจ้าหน้อย เป็นเจ้าราชบุตรเมืองฝาง

๒๓๑๑๒ เจ้าหญิงคำแดง

๒๓๑๑๓ เจ้าน้อยพรหม

๒๔ พระเจ้าดวงทิพย์

มีโอรส ๑

๒๔๑ เจ้ามหาพรหมวงศ์ได้เป็นเจ้าพรหมมาภิพงศ์ธาดา ครองนครลำปางที่ ๗ สายพระเจ้าดวงทิพย์ สืบทายาทไม่ได้

๒๘ เจ้าหลวงเศรษฐี คำฝั้น

มีโอรส ๒๐ ธิดา ๒๔

๒๘๑ เจ้าหนานไชยเสนา

๒๘๒ เจ้าหนานมหายศ

๒๘๓ เจ้าพิมพิศาล เป็นอุปราชเชียงใหม่ (ทวดของเจ้าราชภาคินัย)

๒๘๔ เจ้าไชยลังกา เป็นเจ้าไชยลังกาพิศาลโสภาคุณ ฯ ครองนครลำพูน

๒๘๕ เจ้าหนานธรรมลังกา เป็นเจ้าเมืองเชียงราย ได้กับนางคำมูล ต่างสกุล

๒๘๖ เจ้าหญิงบัวคำ

๒๘๗ เจ้าหญิงเกี่ยงคำ

๒๘๘ เจ้าหญิงคำค่าย (๒๘๑ – ๘ มารดาชื่อคำแปง)

๒๘๙ เจ้ามหาพรหมคำคง เป็นเจ้าราชวงศ์เชียงใหม่ (ปู่พระราชชายา เจ้าดารารัศมี)

๒๘๑๐ เจ้าหญิงบุญนำ ได้กับหนานมหาวงศ์ โอรสพระเจ้ากาวิละ

๒๘๑๑ เจ้าหญิงคำเกี๋ยว ได้กับอุปสาร .... ลำพูน

๒๘๑๒ เจ้าหญิงเขียวก้อม ได้กับเจ้าเมืองตาก

๒๘๑๓ เจ้าหญิงฟองสมุทร์ ได้กับเจ้าหนานไชยวงศ์ บุตรเจ้าพรหม เชียงตุง

๒๘๑๔ เจ้าหญิงเปาพิมาลย์ (๒๘๙ – ๑๔ มารดาชื่อเจ้าตาเวย)

๒๘๑๕ เจ้าหญิงคำเมา

๒๘๑๖ เจ้าหญิงลังกา ได้กับหนานมหาวงศ์ ต่างสกุล

๒๘๑๗ เจ้าหญิงคำปวน ได้กับหนานญาณะ ต่างสกุล

๒๘๑๘ เจ้าหนานมหาวงศ์ ได้กับนางคำปึน ลำปาง (๒๘๑๕ – ๑๘ มารดาชื่อเจ้าตาคำ)

๒๘๑๙ เจ้าหญิงบัวถา

๒๘๒๐ เจ้าหญิงกัณหา ได้กับหนานอิ๊นตะต่างสกุล (๒๘๑๙ – ๒๐ มารดาชื่อเจ้าคำซัง)

๒๘๒๑ เจ้าหญิงมณีวรรณ ได้กับนายตุ่นใจ ต่างสกุล (มารดาชื่อเจ้าแก้วพา)

๒๘๒๒ เจ้าธรรมเสนา ได้กับสุคันธา

๒๘๒๓ เจ้าปู่เกี๋ยง เป็นเจ้าบุรีรัตน์เชียงราย ภรรยาชื่อเจ้าบัวคำ (๒๘๒๒ – ๒๓ มารดาชื่อคำหล้า)

๒๘๒๔ เจ้าธรรมปัญโญ เป็นอุปราชเชียงใหม่ ภรรยาชื่ออุส่าห์ บุตรีเจ้าเจียงเหล็ก มารดาชื่อคำเอ้ย

๒๘๒๕ เจ้าธรรมปัญญา ได้กับนางโนชา ต่างสกุล มารดาชื่อขาว -

๒๘๒๖ เจ้าธรรมกิติ ได้กับพิมพา มารดาชื่อคำเอ้ย

๒๘๒๗ เจ้าพรหมจักร์

๒๘๒๘ เจ้าหนานคำวัง ได้กับนางยอดคำ ต่างสกุล

๒๘๒๙ เจ้าน้อยจักร์คำ ได้กับปทุมมาพลับพลา ธิดาเจ้าเมืองเชียงราย (ธรรมลังกา)

๒๘๓๐ เจ้าน้อยมโนรส ได้กับคำทิพ บุตรีเจ้าราชวงศ์ (มหาพรหมคำคง) (๒๘๒๗ – ๓๐ มารดาชื่อเจ้าคำเสน)

๒๘๓๑ เจ้าหนานสุยะ มารดาชื่อเจ้าอุ่นเรือน

๒๘๓๒ เจ้าคำตื้อ มารดาชื่อเจ้าเรือน

๒๘๓๓ เจ้าหญิงกันธิมา

๒๘๓๔ เจ้าหญิงกัลยา (๒๘๓๓ – ๓๔ มารดาชื่อเจ้าคำแลบ)

๒๘๓๕ เจ้าหญิงมุกดา มารดาชื่อเจ้าคำไฝ

๒๘๓๖ เจ้าหญิงสนธา ได้กับหนานไชยเสนา โอรสพระเจ้ากาวิละ

๒๘๓๗ เจ้าหญิงบัวบุศร์ (๒๘๓๖ – ๓๗ มารดาชื่อเจ้าคำตุ้ย)

๒๘๓๘ เจ้าหนานกาวิละ

๒๘๓๙ เจ้าบัวศรี

๒๘๔๐ เจ้าหญิงพิมพา (๒๘๓๘ – ๔๐ มารดาชื่อเจ้าใจคำ)

๒๘๔๑ เจ้าหญิงคำนาง มารดาชื่อคำเอ้ย

๒๘๔๒ เจ้าหญิงเบ็ญจ่าย ได้กับน้อยเตชะ ต่างสกุล

๒๘๔๓ เจ้าหญิงบัวไข ได้กับนายคำหยก ต่างสกุล

๒๘๔๔ เจ้าหญิงกรรณิกา

๒๘๑ เจ้าหนานไชยเสนา โอรสของเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรชาย ๑

๒๘๑๑ เจ้าน้อยขัด (ทายาทของเจ้าหนานไชยเสนา นอกจากนี้หาไม่ได้)

๒๘๒ เจ้าหนานมหายศ โอรสของเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๑

๒๘๒๑ เจ้าน้อยอินทยศ

๒๘๒๒ เจ้าน้อยอินทราชา (ไม่ได้เครือญาติต่อไป)

๒๘๒๓ เจ้าหญิงบัวลอย

๒๘๓ เจ้าอุปราช (พิมพิศาล) โอรสที่ ๓ ของเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรชาย ๙ หญิง ๒๑

๒๘๓๑ เจ้าน้อยยอดกู้

๒๘๓๒ เจ้าน้อยมหาอินทร์ เป็นเจ้าบุรีรัตน์เชียงใหม่

๒๘๓๓ เจ้าน้อยมหาวัน ได้กับเจ้าคำหลอ ธิดาพระเจ้ามโหตรประเทศ

๒๘๓๔ เจ้าน้อยมหาไชย อยู่บ้านเยางป่าธาตุ

๒๘๓๕ เจ้าน้อยมหายศ

๒๘๓๖ เจ้าน้อยแก้วเมืองพวน ปู่เจ้าราชภาคินัย (น้อยเมืองชื่น)

๒๘๓๗ เจ้าน้อยพรหมทัต

๒๘๓๘ เจ้าหนานอุ่นเมือง

๒๘๓๙ เจ้าหญิงทองทิพย์

๒๘๓๑๐ เจ้าหญิงจันทร์ฟอง ได้กับเจ้าเมืองตาก (ยายเจ้าบุษบา)

๒๘๓๑๑ เจ้าหญิงคำผง

๒๘๓๑๒ เจ้าหญิงกรรณิกา

๒๘๓๑๓ เจ้าหญิงสุภรรณิกา

๒๘๓๑๔ เจ้าหญิงสร้อยคำ

๒๘๓๑๕ เจ้าแก้วขุนเมือง

๒๘๓๑๖ เจ้าหญิงฟองเมฆ

๒๘๓๑๗ เจ้าหญิงศรีวลี

๒๘๓๑๘ เจ้าหญิงเอื้องเผิ้ง ได้กับเจ้าดวงทิพย์ (ม้า) อยู่บ้านสันก้างปลา สันกำแพง

๒๘๓๑๙ เจ้าหญิงแว่นฟ้า ได้กับเจ้าน้อยคำเจียง เป็นคุณยายและคุณตาของพันธุ์คำ สุขุม

๒๘๓๒๐ เจ้าหญิงเกษณา ได้กับหนานปวน ต่างสกุล

๒๘๓๒๑ เจ้าหญิงยอดเรือน

๒๘๓๒ เจ้าบุรีรัตน์ (น้อยมหาอินทร์) เชียงใหม่ บุตรของอุปราชพิมพิสาล
มีบุตรชาย ๕ หญิง ๖

๒๘๓๒๑ เจ้าหนานแก้ววงศ์ เป็นอุตรการโกศลเชียงใหม่

๒๘๓๒๒ เจ้าหญิงบัวไส ได้กับน้อยไชยลังกา ลำปาง

๒๘๓๒๓ เจ้าหญิงบัวโสม ได้กับเจ้าทักษิณนิเกตน์ (มหายศ)

๒๘๓๒๔ เจ้าน้อยต่อมคำ

๒๘๓๒๕ เจ้าหญิงสะภาคำ

๒๘๓๒๖ เจ้าน้อยชมชื่น เป็นเจ้าราชภาคินัย แล้วเป็นเจ้าราชวงศ์เชียงใหม่สามีเจ้าบุษบา

๒๘๓๒๗ เจ้าหญิงเทพกันยา ได้กับเจ้าวรญาติ (หนานคำ) เชียงใหม่

๒๘๓๒๘ เจ้าหญิงบัวสร้อย

๒๘๓๒๙ เจ้าหญิงบัวเที่ยง ได้กับน้อยคอลม บุตรเจ้าราชภาคินัย (แผ่นฟ้า)

๒๘๓๒๑๐ เจ้าน้อยอินทจักร์

๒๘๓๒๑๑ เจ้าน้อยไชยวงศ์ เป็นเจ้าราชญาติเชียงใหม่

๒๘๓๓ เจ้าน้อยมหาวัน บุตรของเจ้าอุปราชพิมพิสาล
มีบุตรชาย ๒ หญิง ๓

๒๘๓๓๑ เจ้าจอมเมือง

๒๘๓๓๒ เจ้าน้อยหลวง

๒๘๓๓๓ เจ้าหญิงศรีบุญตัน ได้กับน้อยตัน บุตรมหาพรหม

๒๘๓๓๔ เจ้าหญิงคุ้ย

๒๘๓๓๕ เจ้าหญิงพรหมจันทร์สม ได้กับน้อยคุ้ย บุตรหนานก้อนแก้ว

๒๘๓๔ เจ้าน้อยมหาไชย บุตรของอุปราชพิมพิสาล
มีบุตรชาย ๔ หญิง ๒

๒๘๓๔๑ เจ้าน้อยเม่น

๒๘๓๔๒ เจ้ารักร์แก้ว

๒๘๓๔๓ เจ้าน้อยคุ้ย

๒๘๓๔๔ เจ้าหญิงบุญคุ้ม

๒๘๓๔๕ เจ้าพรหม

๒๘๓๔๖ เจ้าหญิงแว่นคำ

๒๘๓๕ เจ้าน้อยแก้วเมืองพวน บุตรของอุปราชพิมพิสาล
มีบุตรชาย ๔

๒๘๓๕๑ เจ้าน้อยบัววงศ์ เป็นเจ้าราชภาคิกวงศ์เชียงใหม่ บิดาเจ้าราชภาคินัย (น้อยเมืองชื่น)

๒๘๓๕๒ เจ้าน้อยมหาไชย เคยเป็นร้อยตำรวจโท

๒๘๓๕๓ เจ้าน้อยคว้าง

๒๘๓๕๔ เจ้าน้อยคาคำ

๒๘๓๘ เจ้าหนานอุ่นเมือง บุตรของอุปราชพิมพิศาล

มีบุตรชาย ๑

๒๘๓๘๑ เจ้าหนานคำ เป็นเจ้าวรญาติเชียงใหม่ ได้กับเจ้าเทพกันยาธิดาเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์)

๒๘๓๑๐ เจ้าหญิงจันทร์ฟอง ธิดาของอุปราชพิมพิศาล

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๒

๒๘๓๑๐๑ เจ้าหญิงกาบคำ ได้กับเจ้าราชวงศ์ (น้อยขัติ) เชียงใหม่

๒๘๓๑๐๒ เจ้าหญิงกาบแก้ว ได้กับเจ้าน้อยมหาไชย บุตรอุปราชพิมพิศาล

๒๘๓๑๐๓ เจ้าน้อยหน่อเมือง เป็นเจ้าราชภาติกวงศ์ แล้วเป็นเจ้าบุรีรัตน์

๒๘๓๑๖ เจ้าหญิงฟองเมฆ ธิดาของอุปราชพิมพิศาล

มีบุตรี ๑

๒๘๓๑๖๑ เจ้าหญิงศรีวรรณ์ ได้กับเจ้าจอมจันทร์ โอรสพระเจ้าอินทวิชยานนท์

๒๘๓๑๘ เจ้าหญิงเอื้องเผ็ง ธิดาของอุปราชพิมพิศาล

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๘๓๑๘๑ เจ้าหญิงบัวเขียว อยู่สันก้างปลา อำเภอสันกำแพง

๒๘๓๑๘๒ เจ้าสมพะมิตร์

๒๘๓๑๙ เจ้าหญิงแว่นฟ้า ธิดาของอุปราชพิมพิศาล

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๔

๒๘๓๑๙๑ เจ้าหญิงเอื้องคำ ได้กับเจ้าราชวงศ์........... เชียงราย

๒๘๓๑๙๒ เจ้าหญิงเบ้า

๒๘๓๑๙๓ เจ้าหญิงเที่ยงคำ

๒๘๓๑๙๔ เจ้าหญิงบัวหอม

๒๘๓๑๙๕ เจ้าหนานเหลา

๒๘๓๒๐ เจ้าหญิงเก็บฌา ธิดาของอุปราชพิมพิศาล

มีบุตรชาย ๑

๒๘๓๒๐๑ เจ้าน้อยหมู

๒๘๓๒๑ เจ้าอุตรการโกศล (หนานแก้ววงศ์) บุตรของเจ้าบุรีรัตน์ (น้อยมหาอินทร์)
มีบุตรชาย ๔ หญิง ๓

๒๘๓๒๑๑ เจ้าน้อยพรหม (หัวหน้าช่างของพ่อเจ้าแก้วนวรัฐเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ที่ ๙)
๒๘๓๒๑๒ เจ้าหญิงสีนวล ได้กับเจ้าไชยสงคราม (สมพะมิตร) เชียงใหม่
๒๘๓๒๑๓ เจ้าน้อยบุญสม เป็นเจ้าอุตรการโกศลเชียงใหม่ และเคยเป็นร้อยตรีทหาร
๒๘๓๒๑๔ เจ้าน้อยหาก
๒๘๓๒๑๕ เจ้าคุ่นเรือน
๒๘๓๒๑๖ เจ้าหญิงตุ้ย ได้กับเจ้าราชสัมพันธวงศ์ เชียงใหม่
๒๘๓๒๑๗ เจ้าหญิงบุญปั๋น ได้กับเจ้าป๊อก พี่ชายเจ้าทิพวัน กฤษดากร

๒๘๓๒๒ เจ้าหญิงบัวไส ธิดาของเจ้าบุรีรัตน์ (น้อยมหาอินทร์)
มีบุตรชาย ๒

๒๘๓๒๒๑ เจ้าน้อยขันแก้ว
๒๘๓๒๒๒ เจ้าหนานคำตัน เป็นเจ้าประพันธ์พงศ์ แล้วเป็นเจ้าราชภาคิวงศ์ และเคยเป็นร้อยตรีทหาร

๒๘๓๒๔ เจ้าน้อยต่อมคำ บุตรของเจ้าบุรีรัตน์ (น้อยมหาอินทร์)
มีบุตรชาย ๒ หญิง ๑

๒๘๓๒๔๑ เจ้าหญิงซ้ำหมู
๒๘๓๒๔๒ เจ้าบุญสม
๒๘๓๒๔๓ เจ้าน้อยหมวก

๒๘๓๒๕ เจ้าหญิงสะเภาคำ ธิดาของเจ้าบุรีรัตน์ (น้อยมหาอินทร์)
มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๘๓๒๕๑ เจ้าน้อยอินทร์กวน
๒๘๓๒๕๒ เจ้าหญิงนวลคำ

๒๘๓๒๖ เจ้าราชวงศ์ (น้อยชมชื่น) เชียงใหม่ บุตรของเจ้าบุรีรัตน์ (น้อยมหาอินทร์)
มีบุตรชาย ๓ หญิง ๓

๒๘๓๒๖๑ เจ้าหญิงเรณุวรรณา
๒๘๓๒๖๒ เจ้ากาวิละวงศ์ (๒๘๓๒๖๑ – ๒ มารดาชื่อเต่า กรรณนิกา)

๒๘๓๒๖๓ เจ้าพงศ์เจริญ

๒๘๓๒๖๔ เจ้าเผ่าพันธ์ (๒๘๓๒๖๓ – ๔ มารดาชื่อบุษบา)

๒๘๓๒๖๕ เจ้าหญิงขาร

๒๘๓๒๖๖ เจ้าหญิงโสรี (๒๘๓๒๖๕ – ๖ มารดาชื่อเอ้ย)

๒๘๓๒๑๐ เจ้าน้อยอินทจักร์ บุตรของเจ้าบุรีรัตน์ (น้อยมหาอินทร์)

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๓

๒๘๓๒๑๐๑ เจ้าหญิงกุยคำ

๒๘๓๒๑๐๒ เจ้าหญิงต่อน

๒๘๓๒๑๐๓ เจ้าหญิงสร้อยสุวรรณ์ ได้กับหม่อมศิริวงศ์วรวัฒน์

๒๘๓๒๑๐๔ เจ้าชมชื่น

๒๘๓๒๑๑ เจ้าราชญาติ (น้อยไชยวงศ์) บุตรของเจ้าบุรีรัตน์ (น้อยมหาอินทร์)

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๘๓๒๑๑๑ เจ้าหญิงนิล

๒๘๓๒๑๑๒ เจ้าอนันท์

๒๘๓๓๑ เจ้าจอมเมือง บุตรของเจ้าน้อยมหาวัน

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๕

๒๘๓๓๑๑ เจ้าหญิงคู่

๒๘๓๓๑๒ เจ้าหญิงคำป้อ

๒๘๓๓๑๓ เจ้าหญิงคำแปง

๒๘๓๓๑๔ เจ้าน้อยหมู

๒๘๓๓๑๕ เจ้าหญิงคำปุ๋ย มารดานายแพทย์หม่อง ประดิษฐ์วรรณ์

๒๘๓๓๑๖ เจ้าน้อยอินถา

๒๘๓๓๑๗ เจ้าหญิงบัวเทพ

๒๘๓๓๑๘ เจ้าช่วง

๒๘๓๓๓ เจ้าหญิงศรีบุญตัน ธิดาของเจ้าน้อยมหาวัน
มีบุตรชาย ๒ หญิง ๓

๒๘๓๓๓๑ เจ้าน้อยหมู

๒๘๓๓๓๒ เจ้าหญิงมุขแก้ว

๒๘๓๓๓๓ เจ้าหญิงคำหลอม

๒๘๓๓๓๔ เจ้าน้อยหมัด

๒๘๓๓๓๕ เจ้าหญิงบี้

๒๘๓๕๑ เจ้าราชภาติกวงศ์ (น้อยบัววงศ์) เชียงใหม่ บุตรเจ้าน้อยแก้วเมืองพวน
มีบุตรชาย ๓ หญิง ๒

๒๘๓๕๑๑ เจ้าน้อยเมืองชื่น เป็นเจ้าทักษิณนิเกตน์ เป็นเจ้าราชภาคินัยเชียงใหม่

๒๘๓๕๑๒ เจ้าหญิงคำพับ

๒๘๓๕๑๓ เจ้าสมเพ็ชร์ เป็นร้อยตรี บิดาอุรัย เผื่อนปฐม

๒๘๓๕๑๔ เจ้าพรหมจักร์

๒๘๓๕๑๕ เจ้าหญิงสร้อยคำ

๒๘๓๕๒ ร.ต.ท. เจ้าน้อยมหาไชย บุตรเจ้าน้อยแก้วเมืองพวน
มีบุตรี ๔

๒๘๓๕๒๑ เจ้าหญิงดวงพิกุล

๒๘๓๕๒๒ เจ้าหญิงสายอรุณ

๒๘๓๕๒๓ เจ้าหญิงรัมมะดี๋

๒๘๓๕๒๔ เจ้าศรีรำดอน ได้กับเจ้าน้อยปีน เหลนเจ้าเมืองเชียงแสน (อินทะ)

๒๘๓๕๓ เจ้าน้อยด้วง บุตรของเจ้าน้อยแก้วเมืองพวน
มีบุตรชาย ๑ หญิง ๓

๒๘๓๕๓๑ เจ้าน้อยเลาลี

๒๘๓๕๓๒ เจ้าหญิงคำเกี๋ยว

๒๘๓๕๓๓ เจ้าหญิงบัวไหล

๒๘๓๕๓๔ เจ้าหญิงบัว

๒๘๓๕๔ เจ้าน้อยตาคำ บุตรของเจ้าน้อยแก้วเมืองพวน

มีบุตรชาย ๕ หญิง ๔

๒๘๓๕๔๑ เจ้าหญิงอินแก้ว

๒๘๓๕๔๒ เจ้าหญิงบัวเกี๋ยง

๒๘๓๕๔๓ เจ้าหนานบ้วน

๒๘๓๕๔๔ เจ้าหญิงจันคา

๒๘๓๕๔๕ เจ้าหญิงบัวแก้ว

๒๘๓๕๔๖ เจ้าน้อยเลาคำ

๒๘๓๕๔๗ เจ้าน้อยอินใจ

๒๘๓๕๔๘ เจ้าน้อยเลิศ

๒๘๓๕๔๙ เจ้าน้อยคำแสน

๒๘๓๘๑ เจ้าวรญาติ(หนานคำ) เชียงใหม่ บุตรของเจ้าหนานอุ่นเมือง

มีบุตรชาย ๕ หญิง ๑

๒๘๓๘๑๑ เจ้าหญิงจันทน์หอม

๒๘๓๘๑๒ เจ้ารินแก้ว

๒๘๓๘๑๓ เจ้ามรกต

๒๘๓๘๑๔ เจ้าเรืองฤทธิ

๒๘๓๘๑๕ เจ้าวรพันธ์

๒๘๓๘๑๖ เจ้าถวิล

๒๘๓๑๐๓ เจ้าบุรีรัตน์ (หน่อเมือง) บุตรเจ้าหญิงจันทร์ฟอง

มีบุตรชาย ๔ หญิง ๓

๒๘๓๑๐๓๑ เจ้าแก้วเมืองมูล

๒๘๓๑๐๓๒ เจ้าสิงห์ทอง

๒๘๓๑๐๓๓ เจ้าคำเครื่อง

๒๘๓๑๐๓๔ เจ้าหญิงบัวหวัน ได้กับเจ้าราชภาคิกวงศ์ (หนานคำตัน)

๒๘๓๑๐๓๕ เจ้าหญิงบัวทิพย์

๒๘๓๑๐๓๖ เจ้าหนานฤทธิ์

๒๘๓๑๐๓๗ เจ้าหญิงไข่

๒๘๓๑๕๓ เจ้าหญิงเกี๋ยงคำ ธิดาเจ้าหญิงแว่นฟ้า

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๔

๒๘๓๑๙๓๑ เจ้าสวัสดิ์

๒๘๓๑๙๓๒ เจ้าหญิงพันธ์คำ

๒๘๓๑๙๓๓ เจ้าหญิงเครือแก้ว

๒๘๓๑๙๓๔ เจ้าหญิงเหรียญทอง

๒๘๓๑๙๓๕ เจ้าหญิงบุญทิพย์

๒๘๓๕๑๑ เจ้าราชภาคินัย (น้อยเมืองชื่น) บุตรของเจ้าราชภาติกวงศ์ (น้อยบัววงศ์)

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๔

๒๘๓๕๑๑๑ เจ้าสวัสดิ์

๒๘๓๕๑๑๒ เจ้าหญิงสุคนธ์

๒๘๓๕๑๑๓ เจ้าหญิงบีนคำ (มารดาชื่อเขียว)

๒๘๓๕๑๑๔ เจ้าอาทิตย์

๒๘๓๕๑๑๕ เจ้าหญิงนิภาพันธ์

๒๘๓๕๑๑๖ เจ้าหญิงดวงเดือน

๒๘๓๕๑๑๗ เจ้าประเวศ (๒๘๓๕๑๑๔ – ๗ มารดาชื่อจันทร์เทพ)

๒๘๓๕๑๓ ร.ต.ต. เจ้าสมเพ็ชร์ บุตรเจ้าราชภาติกวงศ์ (น้อยบัววงศ์)

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๑

๒๘๓๕๑๓๑ เจ้าอุรัย ได้กับหลวงสินศิริแพทย์ (พ.ต. สิน เผื่อนปฐม)

๒๘๓๕๑๓๒ เจ้าพลอย

๒๘๓๕๑๓๓ เจ้าสมพงศ์

๒๘๓๕๒๑ เจ้าหญิงดวงพิกุล ธิดา ร.ต.ท. น้อยมหาไชย

มีบุตรชาย ๑

๒๘๓๕๒๑๑ นายศรีกรุง บุตรพระยาวินัยสุนทร

๒๘๓๕๒๒ เจ้าหญิงสาขอรุณ ธิดาของ ร.ต.ท. น้อยมหาไชย

มีบุตรี ๑

๒๘๓๕๒๒๑ แสงจันทร์

๒๘๓๕๒๓ เจ้าหญิงรัมมะดี ธิดาของ ร.ต.ท. น้อยมหาไชย

มีบุตรี ๑

๒๘๓๕๒๓๑ ศรีวิลลา

๒๘๓๕๒๔ เจ้าหญิงศรีรำดวน ธิดาของ ร.ต.ท. น้อยมหาไชย

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๓

๒๘๓๕๒๔๑ จันทร์สุดา

๒๘๓๕๒๔๒ ไชนภา

๒๘๓๕๒๔๓ ยุคันธร

๒๘๓๕๒๔๔ พวงผกา

๒๘๓๕๒๔๕ วงศ์สกุล

๒๘๔ เจ้าไชยลังกาพิศาลโสภาคุณ บุตรของเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรชาย ๒๘ หญิง ๒๗

๒๘๔๑ เจ้าหญิงโนจา มารดาชื่อค้าป้อ

๒๘๔๒ เจ้าแก้วมรกต บิดาสมนุกร์ ณ ลำพูน มารดาชื่อเจ้าคุ่น

๒๘๔๓ เจ้าหญิงบัวบาน มารดาชื่อเจ้าใจ๋

๒๘๔๔ เจ้าบัวเผื่อน

๒๘๔๕ เจ้าฟ้าสท้าน (๒๘๔๔ – ๕ มารดาชื่อเจ้าเฟย)

๒๘๔๖ เจ้าน้อยคุ้ย

๒๘๔๗ เจ้าน้อยจีน (๒๘๔๖ – ๗ มารดาชื่อเจ้าเอ้ย)

๒๘๔๘ เจ้าหญิงบัวไข

๒๘๔๙ เจ้าหนานเลาช้าง (๒๘๔๘ – ๙ มารดาชื่อเจ้าออน)

๒๘๔๑๐ เจ้าหญิงเหมยคำ มารดาชื่อเจ้าสา

๒๘๔๑๑ เจ้าหญิงเกี๋ยงคำ มารดาชื่อเจ้าบัมปา

๒๘๔๑๒ เจ้าหญิงหมอกคำ มารดาชื่อเจ้าแก้วมาลูน

๒๘๔๑๓ เจ้าแก้วเมืองกรุง มารดาชื่อเจ้าสุมิตดา

๒๘๔๑๔ เจ้าหญิงไข่แก้ว

๒๘๔๑๕ เจ้าน้อยเพ็ชร์

๒๙๔๑๖ เจ้าน้อยพิมมะสาร เป็นราชบุตรลำพูน (๒๙๔๑๕ – ๑๖ มารดาชื่อเจ้าคุมมา)

๒๙๔๑๗ เจ้าหญิงหมอกแก้ว

๒๙๔๑๘ เจ้าหนานหมอกแก้ว (๒๙๔๑๗ – ๑๘ มารดาชื่อเจ้าคำหล้า)

๒๙๔๑๙ เจ้าหญิงฤบแก้ว

๒๙๔๒๐ เจ้าน้อยเก็งแก้ว (๒๙๔๑๙ – ๒๐ มารดาชื่อเจ้าขันแก้ว)

๒๙๔๒๑ เจ้าหนานเลาเสือ มารดาชื่อเจ้าคำแปง

๒๙๔๒๒ เจ้าหญิงบัวก๋อม มารดาชื่อเจ้าขา

๒๙๔๒๓ เจ้าหญิงบัวเขียว มารดาชื่อเจ้าจุมปา

๒๙๔๒๔ เจ้าหญิงเกี๋ยงหมอก

๒๙๔๒๕ เจ้าหญิงแก้ววงกฎ (๒๙๔๒๔ – ๒๕ มารดาชื่อเจ้าคำแวม)

๒๙๔๒๖ เจ้าหญิงอุบอ๋ำ

๒๙๔๒๗ เจ้าหนานแก้ววงเมือง (๑๙๔๒๖ – ๒๗ มารดาชื่อเจ้าขันคำ)

๒๙๔๒๘ เจ้าหมวกแก้ว

๒๙๔๒๙ เจ้าหญิงป๋าว (๒๙๔๒๘ – ๒๙ มารดาชื่อเจ้าเครือ)

๒๙๔๓๐ เจ้าคุ้ย (๒๙๔๒๘ – ๓๐ มารดาชื่อเจ้าเครือ)

๒๙๔๓๑ เจ้าหญิงแผ่นแก้ว

๒๙๔๓๒ เจ้าน้อยฟ้าซ่วน (๒๙๔๓๑ – ๓๒ มารดาชื่อเจ้าเขียวน้อย)

๒๙๔๓๓ พระภิกษุฟ้าแมน

๒๙๔๓๔ เจ้าน้อยเลาแว้ (๒๙๔๓๓ – ๒๔ มารดาชื่อเจ้าเขียวใหญ่)

๒๙๔๓๕ เจ้าหญิงพิมพ์คำ

๒๙๔๓๖ เจ้าหญิงเรือนคำ (๒๙๔๓๕ – ๓๖ มารดาชื่อเจ้าคำป้อ)

๒๙๔๓๗ เจ้าหญิงแก้วกัญญา มารดาชื่อเจ้าแก้ว

๒๙๔๓๘ เจ้าหญิงบัวขาว

๒๙๔๓๙ เจ้าฝนแสนห่า

๒๙๔๔๐ เจ้าหญิงฝนห่าแก้ว (๒๙๔๓๘ – ๔๐ มารดาชื่อเจ้าแก้วนา)

๒๘๔๔๑ เจ้าน้อยเลาจ้อง

๒๘๔๔๒ เจ้าน้อยมหายศ

๒๘๔๔๓ เจ้าหญิงคำสน เป็นย่าเจ้าราชภาคินัย (น้อยเมืองชื่น) (๒๘๔๔๑–๔๓ มารดาชื่อเจ้าคำเผือ)

๒๘๔๔๔ เจ้าพิเนตร์

๒๘๔๔๕ เจ้าหนานเทพจักร์

๒๘๔๔๖ เจ้าน้อยมหาเทพ

๒๘๔๔๗ เจ้าธรรมจักร์ (๒๘๔๔๔–๔๗ มารดาชื่อเจ้าคำมูล)

๒๘๔๔๘ เจ้าอินทรถ มารดาชื่อเจ้าใจ

๒๘๔๔๙ เจ้าคาวเรือง เป็นเจ้าดาราคิเรกรัตนไพโรจน์

๒๘๔๕๐ เจ้าหญิงรินคำ เป็นมารดาเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ที่ ๘ มารดาชื่อเจ้าบัวทิพย์

๒๘๔๕๑ เจ้าหญิงก๋องคำ

๒๘๔๕๒ เจ้าหญิงเปาคำ

๒๘๔๕๓ เจ้าหญิงบัวทิพย์ (๒๘๔๕๒–๕๓ มารดาชื่อเจ้าสามา)

๒๘๔๕๔ .... เป็นเจ้าราชวงศ์ ลำพูน มารดาชื่อเจ้าแก้วพา

๒๘๔๕๕ เจ้าคำหยาดเป็นเจ้าเหมพินทุไพจิตต์ ครองนครลำพูนที่ ๘

๒๘๔๔ เจ้าหญิงบัวเผื่อน ธิดาเจ้าไชยลังกาพิศาลโสภาคุณ

มีบุตรชาย ๑

๒๘๔๔๑ เจ้าทิพจักร์

๒๘๔๕ เจ้าฟ้าสะท้าน โอรสของเจ้าไชยลังกาพิศาล ฯ

มีบุตรชาย ๑

๒๘๔๕๑ เจ้ากิ๊ง

๒๘๔๑๕ เจ้าน้อยเพ็ชร์ โอรสของเจ้าไชยลังกาพิศาล ฯ

มีบุตรชาย ๒

๒๘๔๑๕๑ เจ้าน้อยบุญหลง

๒๘๔๑๕๒ เจ้าน้อยแก้วเมือง

๒๘๔๑๖ เจ้าราชบุตร (พิมมะสาร) โอรสของเจ้าไชยลังกาพิศาล ฯ

มีบุตรชาย ๖

๒๘๔๑๖๑ เจ้าเมืองแก้ว เป็นเจ้าสุริยวงศ์ ลำพูน

๒๘๔๑๖๒ เจ้าเมืองพรหม เป็นเจ้าไชยสงคราม ลำพูน

๒๘๔๑๖๓ เจ้าหนานเมืองอินทร์

๒๘๔๑๖๔ เจ้าเมืองไทย เป็นเจ้าราชภาคินัย ลำพูน

๒๘๔๑๖๕ เจ้าพรหมกุมาร

๒๘๔๑๖๖ เจ้าคำหมื่น

๒๘๔๑๘ เจ้าหนานหมอกแก้ว โอรสของเจ้าไชยลังกาพิศาล ฯ

มีบุตรชาย ๒

๒๘๔๑๘๑ เจ้าอินหวัน

๒๘๔๑๘๒ เจ้าคุ้ย

๒๘๔๒๖ เจ้าหญิงอุบคำ ธิดาของเจ้าไชยลังกาพิศาล ฯ

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๘๔๒๖๑ เจ้าหญิงรินคำ

๒๘๔๒๖๒ เจ้าแสน

๒๘๔๒๐ เจ้าเก๋งแก้ว โอรสของเจ้าไชยลังกาพิศาล ฯ

มีบุตรชาย ๑

๒๘๔๒๐๑ เจ้าก้วง

๒๘๔๒๑ เจ้าหนานเลาเสือ โอรสของเจ้าไชยลังกาพิศาล ฯ

มีบุตรี ๒

๒๘๔๒๑๑ เจ้าหญิงเหมย

๒๘๔๒๑๒ เจ้าหญิงขาว

๒๘๔๒๓ เจ้าหญิงบัวเขียว ธิดาของเจ้าไชยลังกาพิศาล ฯ

มีบุตรชาย ๑

๒๘๔๒๓๑ เจ้าเมฆ

๒๘๔๒๗ เจ้าหนานแก้ววงเมือง โอรสของเจ้าไชยลังกาพิศาล ฯ

มีบุตรชาย ๑

๒๘๔๒๗๑ เจ้าขาว

๒๘๔๓๑ เจ้าหญิงแผ่นแก้ว ธิดาของเจ้าไชยลังกาพิศาล ฯ

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๓

๒๘๔๓๑๑ เจ้าจอมคำ

๒๘๔๓๑๒ เจ้าหญิงแผ่นคำ

๒๘๔๓๑๓ เจ้าหญิงฟองจันทร์

๒๘๔๓๑๔ เจ้าอินโถ

๒๘๔๓๑๕ เจ้าหญิงคำพับ

๒๘๔๓๒ เจ้าน้อยฟ้าฮ่วน โอรสของเจ้าไชยลังกาพิศาล ฯ

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๒

๒๘๔๓๒๑ เจ้าจีน เป็นพระครูถาวรเจติยานุรักษ์

๒๘๔๓๒๒ เจ้าเมืองชื่น

๒๘๔๓๒๓ เจ้าหญิงเลี่ยมแก้ว

๒๘๔๓๒๔ เจ้าหญิงหล้า

๒๘๔๓๔ เจ้าน้อยเฉลาแก้ว โอรสของเจ้าไชยลังกาพิศาล ฯ

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๑

๒๘๔๓๔๑ เจ้าหนานศุข

๒๘๔๓๔๒ เจ้าหนานยอดเมือง

๒๘๔๓๔๓ เจ้าแดง

๒๘๔๓๔๔ เจ้าหญิงศรีเมือง

๒๘๔๓๗ เจ้าหญิงแก้วกัญญา ธิดาของเจ้าไชยลังกาพิศาล ฯ

มีบุตรี ๑

๒๘๔๓๗๑ เจ้าหญิงหวั้น

๒๘๔๔๐ เจ้าหญิงฝนห่าแก้ว ธิดาของเจ้าไชยลังกาพิศาล ฯ

มีบุตรชาย ๓

๒๘๔๔๐๑ เจ้าขี้หมู

๒๘๔๔๐๒ เจ้าคุ้ย

๒๘๔๔๐๓ เจ้าเผือก

๒๘๔๔๒ เจ้าน้อยมหายศ โอรสของเจ้าไชยลังกาพิศาล ฯ

มีบุตรชาย ๔ หญิง ๖

๒๘๔๔๒๑ เจ้าเลาเมือง

๒๘๔๔๒๒ เจ้าน้อยเลากู้ บิดาเจ้ากาบแก้ว สุคันธานนท์

๒๘๔๔๒๓ เจ้าหญิงฟองนวล มารดาเจ้าราชภาคินัย (น้อยเมืองชื่น)

๒๘๔๔๒๔ เจ้าหญิงฟองเมฆ

๒๘๔๔๒๕ เจ้าหนานธรรมรังษี

๒๘๔๔๒๖ เจ้าหญิงบัวเกษร ได้กับเจ้าเมืองเชียงแสน (อินตะ)

๒๘๔๔๒๗ เจ้าหญิงกาบเหมย

๒๘๔๔๒๘ เจ้าหญิงเกี๋ยงหอม มารดานางคุรุวาทวิทักษ์ (คำใต้)

๒๘๔๔๒๙ เจ้าหญิงจันทน์เทศ

๒๘๔๔๒๑๐ เจ้าหนานวงศ์ เป็นขุนนิพัทธ์ลำพูนพงศ์ (บิดาไว ณ ลำพูน มารดาชื่อเจ้านวล)

๒๘๔๔๕ เจ้าดาราดิเรกรัตน์ไพโรจน์ (ดาวเรือง) โอรสของเจ้าไชยลังกาพิศาล ฯ

มีบุตรชาย ๙ หญิง ๕

๒๘๔๔๕๑ เจ้าน้อยแสงคำ มารดาชื่อคำแสน

๒๘๔๔๕๒ เจ้าน้อยหมวก เป็นเจ้าอินทยงยศโชติ ฯ ครองนครลำพูนที่ ๙ มารดาชื่อเจ้าแม่ปิมปา

๒๘๔๔๕๓ เจ้าหญิงบัวแก้ว มารดาชื่อเจ้าน้อยเมืองคำ

๒๘๔๔๙๔ เจ้าน้อยต่อ มารดาชื่อเจ้าบัวคำ

๒๘๔๔๙๕ เจ้าหญิงแก้วมเหษี มารดาชื่อเจ้าก้องแก้ว

๒๘๔๔๙๖ เจ้าหญิงแก้วสีมา

๒๘๔๔๙๗ เจ้าหญิงจันทน์กลิ่นกู้

๒๘๔๔๙๘ เจ้าหญิงมธุรจิตร์ (หมาคำ) มารดาชื่อเจ้าล้อม

๒๘๔๔๙๙ เจ้าน้อยแก้วพญาวัน

๒๘๔๔๙๑๐ เจ้าน้อยบัวละฐะ มารดาชื่อเจ้าเรือนแก้ว

๒๘๔๔๙๑๑ เจ้าหนานบัวละกฎ บิดาน้อยสมนุษย์ หนานเลาแก้ว สมนุษย์สามีอุสาห์ธิดาเจ้าเกี๋ยงหอม

๒๘๔๔๙๑๒ เจ้าหนานหมื่นแก้ว

๒๘๔๔๙๑๓ เจ้าน้อยเลาแก้ว หรือตาคุ่น มารดาชื่อเจ้าเฟย

๒๘๔๔๙๑๔ เจ้าน้อยดาวแก้ว เป็นราชบุตรลำพูน มารดาชื่อเจ้าบุ

๒๘๔๕๐ แม่เจ้าจินคำ ธิดาของเจ้าไชยลังกาพิศาล ฯ

มีบุตรชาย ๑

๒๘๔๕๐๑ เจ้าน้อยสุริยะ เป็นเจ้าสุริยวงศ์ ราชบุตร, ราชวงศ์, อุปราช แล้วเป็นเจ้าอินทวโรรส ฯ

๒๘๔๑๕๒ เจ้าแก้วเมือง บุตรของเจ้าน้อยเพ็ชร์

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๑

๒๘๔๑๕๒๑ เจ้าโสภณ

๒๘๔๑๕๒๒ เจ้าโสภัณ ได้กับเจ้าศรีมอย ธิดาเจ้าอุส่าห์ ภรรยาเจ้าน้อยกั๋น ป่าซาง

๒๘๔๑๕๒๓ เจ้าหญิงสวิง

๒๘๔๑๖๑ เจ้าสุริยวงศ์ (เมืองแก้ว) บุตรของเจ้าราชบุตร (พิมมะสาร) ลำพูน

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๘๔๑๖๑๑ เจ้าหญิงโสภา

๒๘๔๑๖๑๒ เจ้าคำใต้

๒๘๔๓๒๒ เจ้าเมืองชื่น บุตรของเจ้าฟ้าฮ่าม
มีบุตรชาย ๔ หญิง ๒

๒๘๔๓๒๒๑ เจ้าหญิงกุยแก้ว
๒๘๔๓๒๒๒ เจ้าสวิง
๒๘๔๓๒๒๓ เจ้าหญิงพัทธิคา
๒๘๔๓๒๒๔ เจ้าเมืองชุม
๒๘๔๓๒๒๕ เจ้าดาวเรือง
๒๘๔๓๒๒๖ เจ้าไพบูลย์

๒๘๔๓๒๓ เจ้าหญิงเลี่ยมแก้ว ธิดาของเจ้าฟ้าฮ่าม
มีบุตรชาย ๒ หญิง ๔

๒๘๔๓๒๓๑ เจ้าเลาแก้ว
๒๘๔๓๒๓๒ เจ้าบุญศรี
๒๘๔๓๒๓๓ เจ้าหญิงลวงแก้ว
๒๘๔๓๒๓๔ เจ้าหญิงกาบแก้ว
๒๘๔๓๒๓๕ เจ้าหญิงสายแก้ว
๒๘๔๓๒๓๖ เจ้าหญิงบัวคำ

๒๘๔๔๐๓ เจ้าเผือก บุตรของเจ้าหญิงฝนห่าแก้ว
มีบุตรชาย ๑

๒๘๔๔๐๓๑ เจ้าสุนทร

๒๘๔๔๒๒ เจ้าน้อยเลาภู่ บุตรของเจ้าน้อยมหายศ
มีบุตรชาย ๑ หญิง ๔

๒๘๔๔๒๒๑ เจ้าหญิงกาบแก้ว ได้กับพระพิจิตรโอสถ มารดาและบิดาของพันเอก นายวรการบัญชา
๒๘๔๔๒๒๒ เจ้าหญิงคว้าง (๒๘๔๔๒๒๑ – ๒ มารดาชื่อเจ้าคำป้อ)
๒๘๔๔๒๒๓ เจ้าหญิงแสงคำ
๒๘๔๔๒๒๔ เจ้าแก้วผาบเมือง
๒๘๔๔๒๒๕ เจ้าหญิงรถแก้ว (๒๘๔๔๒๒๓ – ๕ มารดาชื่อเจ้ากลม)

๒๘๔๔๒๓ เจ้าหญิงฟองนวล ธิดาของเจ้าน้อยมหายศ

มีบุตรชาย ๑

๒๘๔๔๒๓๑ เจ้าน้อยเมืองชื่น เป็นทักษิณนิเกตน์ แล้วเป็นเจ้าราชภาคินัย เชียงใหม่

๒๘๔๔๒๕ เจ้าหนานธรรมรังษี บุตรของเจ้าน้อยมหายศ

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๔

๒๘๔๔๒๕๑ เจ้าหญิงฝาคำ

๒๘๔๔๒๕๒ เจ้าน้อยอินเหลา

๒๘๔๔๒๕๓ เจ้าน้อยโต

๒๘๔๔๒๕๔ เจ้าหญิงบัวผัน

๒๘๔๔๒๕๕ เจ้าหญิงคำซ้อน

๒๘๔๔๒๕๖ เจ้าหญิงเกี๋ยงคำ

๒๘๔๔๒๕๗ เจ้ามุ่ย

๒๘๔๔๒๖ เจ้าหญิงบัวเกษร ธิดาของเจ้าน้อยมหายศ

มีบุตรี ๑

๒๘๔๔๒๖๑ เจ้าหญิงบัวนาค บิดาคือเจ้าเมืองเชียงแสน (อินตะ)

๒๘๔๔๒๘ เจ้าหญิงเกี๋ยงหอม ธิดาของเจ้าน้อยมหายศ

มีบุตรี ๒

๒๘๔๔๒๘๑ เจ้าหญิงคำใต้ ได้กับหลวงคุรุวาทวิทักษ์

๒๘๔๔๒๘๒ เจ้าหญิงอุส่าห์ ได้กับเจ้าน้อยสมนุษย์ หลานเจ้าดาราดิเรกรัตน์

๒๘๔๔๒๙ เจ้าหญิงจันทน์เทศ ธิดาของเจ้าน้อยมหายศ

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๔

๒๘๔๔๒๙๑ เจ้าหญิงแว่น

๒๘๔๔๒๙๒ เจ้าหญิงป้อม

๒๘๔๔๒๙๓ เจ้าหญิงบุญรัตน์

๒๘๔๔๒๙๔ เจ้าหญิงจรูญ

๒๘๔๔๒๙๕ เจ้าศรีเมือง ศาตนาคร

๒๘๔๔๒๙๖ เจ้าหนานดาว

๒๘๔๔๒๑๐ ขุนนิพัทธ์ลำพูนวงศ์ (หนานวงศ์) บุตรของเจ้าน้อยมหายศ

มีบุตรชาย ๕ หญิง ๕

๒๘๔๔๒๑๐๑ เจ้าหญิงบัวแก้ว

๒๘๔๔๒๑๐๒ เจ้าเมืองอินทร์

๒๘๔๔๒๑๐๓ เจ้าศรีนวล

๒๘๔๔๒๑๐๔ เจ้าหญิงจันทร

๒๘๔๔๒๑๐๕ เจ้าไว

๒๘๔๔๒๑๐๖ เจ้าสวัสดิ์

๒๘๔๔๒๑๐๗ เจ้าผ่อง

๒๘๔๔๒๑๐๘ เจ้าหญิงบัวละมวล (๒๘๔๔๒๑๐๑ – ๘ มารดาชื่อเจ้าบุญปั๋น)

๒๘๔๔๒๑๐๙ เจ้าหญิงบัวชุม

๒๘๔๔๒๑๐๑๐ เจ้าหญิงสายอรุณ (๒๘๔๔๒๑๐๑ – ๑๐ มารดาชื่อเจ้าบุญปั๋น)

๒๘๔๔๙๒ เจ้าอินทยงยศโชติ โอรสของเจ้าดาราดิเรกรัตน์ฯ

มีโอรส ๑ ธิดา ๔

๒๘๔๔๙๒๑ เจ้าหญิงมุกดา ได้กับเจ้าราชภาคินัย (เมืองไทย) ลำพูน

๒๘๔๔๙๒๒ เจ้าจักร์คำ เป็นเจ้าจักร์คำขจรศักดิ์ ครองนครลำพูน

๒๘๔๔๙๒๓ เจ้าหญิงหล้า ได้กับเจ้าราชสัมพันธ์วงศ์ (พุทธวงศ์) ลำพูน มารดาและบิดาเจ้าหญิงพัทรา (๒๘๔๔๙๒๑ – ๓ มารดาชื่อเจ้ารถแก้ว)

๒๘๔๔๙๒๔ เจ้าหญิงทิพนวล มารดาชื่อเจ้าคำเที่ยง

๒๘๔๔๙๒๕ เจ้าหญิงสายเขียว มารดาชื่อเจ้าบัวจีน

๒๘๔๔๙๑๔ เจ้าราชบุตร (ดาวแก้ว) ลำพูน โอรสของเจ้าดาราดิเรกรัตน์ฯ

มีบุตรชาย ๒

๒๘๔๔๙๑๔๑ เจ้าน้อยหมวก เป็นขุนจำเริญคดี

๒๘๔๔๙๑๔๒ เจ้าน้อยหมู เปลี่ยนชื่อและสกุลเป็นนายประพันธกาญจนกมล

๒๘๔๔๙๒๒ เจ้าจักร์คำขจรศักดิ์ โอรสของเจ้าอินทยงยศโชติ

มีโอรส ๕ ธิดา ๓

๒๘๔๔๙๒๒๑ เจ้าหญิงลำเจียก

๒๘๔๔๙๒๒๒ เจ้าหญิงทิพยวรรณ์

๒๘๔๔๙๒๒๓ เจ้าพงศ์ธาดา

๒๘๔๔๙๒๒๔ เจ้ารัทธาธร (๒๘๔๔๙๒๒๑ – ๔ มารดาชื่อเจ้าขาร)

๒๘๔๔๙๒๒๕ เจ้าพัฒนา ได้กับเจ้าหญิงพงศ์แก้ว บุตรีเจ้าราชบุตร (วงษ์ตวัน ณ เชียงใหม่) มารดาชื่อส่วนบุญ

๒๘๔๔๙๒๒๖ เจ้าสุริยา มารดาชื่อเจ้าแว่นแก้ว

๒๘๔๔๙๒๒๗ เจ้าหญิงประกายคำ มารดาชื่อเจ้าคำแปง

๒๘๔๔๙๒๒๘ เจ้าวรทัต มารดาชื่อเจ้าแขกแก้ว

๒๘๕ เจ้าเมืองเชียงราย (ธรรมลังกา) โอรสของเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๓

๒๘๕๑ เจ้าคำคาด เป็นอุปราชเชียงราย

๒๘๕๒ เจ้าหญิงค่ายคำ

๒๘๕๓ เจ้าหญิงประทุมมาพลับพลา ได้กับเจ้าจักร์คำโอรสเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

๒๘๕๔ เจ้าหญิงแก้วมาลา

๒๘๕๓ เจ้าหญิงประทุมมาพลับพลา ธิดาของเจ้าเมืองเชียงราย (ธรรมลังกา)

มีบุตรชาย ๓

๒๘๕๓๑ เจ้าตุ้ย เป็นเจ้าบุรีรัตน์เชียงราย

๒๘๕๓๒ เจ้าคำฝั้น เป็นอุปราชเชียงราย

๒๘๕๓๓ เจ้าเลาเมือง

๒๘๕๓๒ เจ้าอุปราช (คำฝั้น) เชียงราย บุตรเจ้าหญิงประทุมมาพลับพลา

มีบุตรชาย ๑

๒๘๕๓๒๑ เจ้าหน้อยชมภู เป็นภริยาเจ้าเมืองเชียงราย (เมืองไชย)

๒๘๕๓๒๑ เจ้าหน้อยชมภู บุตรอุปราชคำฝั้น เชียงราย

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๘๕๓๒๑๑ เจ้าน้อยเมืองชุม ได้กับเจ้าหญิงหอมแก้ว บุตรอุปราชเชียงแสน (คำตัน) บิดามารดานายบิน ณ ลำพูน

๒๘๕๓๒๑๒ เจ้าหญิงศรีไว ได้กับขุนพิทย์ประศาสน์ บุตรเจ้าเมืองเชียงแสน (บุญเป็ง)

๒๘๙ เจ้าราชวงศ์ (มหาพรหมคำคง) โอรสของเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรชาย ๘ หญิง ๘

๒๘๙๑ เจ้าอินทนนท์ เป็นพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ที่ ๗

๒๘๙๒ เจ้าบุญทวงศ์ เป็นอุปราชเชียงใหม่ ปู่ของนางบุญศรี ชำนาญ

๒๘๙๓ เจ้าน้อยเทพวัง เป็นเจ้าราชภาติกวงศ์ ได้กับเจ้าบัวเพชร์ ธิดาเจ้าราชภาคินัย (น้อยแผ่นฟ้า)

๒๘๙๔ เจ้าน้อยไชยลังกา

๒๘๙๕ เจ้าหญิงฟองนวล ได้กับน้อยต่อมคำ ธิดาเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์)

๒๘๙๖ เจ้าหญิงดวงเทพ ได้กับเจ้าน้อยโตน โอรสพระเจ้าอินทวิชยานนท์

๒๘๙๗ เจ้าหญิงบุญฝ้าย ได้กับคำตัน บุตรเจ้าหนานมหาเทพ

๒๘๙๘ เจ้าหญิงคำทิพย์ ได้กับเจ้าน้อยมโนรถ โอรสเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

๒๘๙๙ เจ้าน้อยไชยวงศ์

๒๘๙๑๐ เจ้าดวงทิพย์

๒๘๙๑๑ เจ้าบุญสม

๒๘๙๑๒ เจ้าหญิงบัวไส

๒๘๙๑๓ เจ้าหญิงบัวเที่ยง ได้กับหนานอุ่นเมือง บุตรอุปราชพิมพิศาล

๒๘๙๑๔ เจ้าหญิงกาบเมือง อยู่ลำพูนมีบุตรี ๓ คือ บัวใย ไฮแก้ว ไฮคำ

๒๘๙๑๕ เจ้าน้อยซ่อ

๒๘๙๑๖ เจ้าหญิงแว่นคำ

๒๘๙๑ พระเจ้าอินทวิชยานนท์ บุตรของเจ้าราชวงศ์ (มหาพรหมคำคง)

มีบุตรชาย ๗ หญิง ๔

๒๘๙๑๑ เจ้าน้อยมหาวัน

๒๘๙๑๒ เจ้าน้อยโตน ได้กับเจ้าดวงเทพ ธิดาเจ้าราชวงศ์ (มหาพรหมคำคง)

๒๘๙๑๓ เจ้าแก้วปราบเมือง

๒๘๙๑๔ เจ้าน้อยชัก้ยะ เป็นราชบุตรแล้วเป็นเจ้าราชวงศ์ ได้กับเจ้ากาบคำ

๒๘๙๑๕ เจ้าน้อยสุริยวงศ์ เป็นเจ้าสุริยะวงศ์, เจ้าราชบุตร, เจ้าราชวงศ์, อุปราช แล้ว เป็นเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ที่ ๘

๒๙๙๑๖ เจ้าแก้ว เป็นเจ้าราชภาคินัย, สุริยวงศ์, ราชวงศ์, อุปราช, แล้วเป็นเจ้าแก้ว นวรัฐ ฯ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ที่ ๙

๒๙๙๑๗ เจ้าจอมจันทร์ ได้กับเจ้าศรีวรรณา ธิดาเจ้าฟองแมน

๒๙๙๑๘ เจ้าหญิงคำค่าย

๒๙๙๑๙ เจ้าหญิงคำห้าง ได้กับเจ้าราชภาคินัย (สิงห์โต)

๒๙๙๑๑๐ เจ้าหญิงจันทรโสภา (แม่เจ้าทิพเกษรพระธิดาพระเจ้ากาวิโรรสเป็นพระมารดา)

๒๙๙๑๑๑ เจ้าหญิงดารารัศมี เป็นพระราชชายา ในรัชกาลที่ ๕ (แม่เจ้าทิพเกษรพระธิดาพระเจ้ากาวิโรรสเป็นพระมารดา)

๒๘๙๒ อุปราช(บุญทวงศ์)บุตรของเจ้าราชวงศ์ (มหาพรหมคำคง)

มีบุตรชาย ๔

๒๙๙๒๑ เจ้าน้อยสิงห์โต เป็นเจ้าราชภาคินัยเชียงใหม่ ได้กับเจ้าสุมิตตา

๒๙๙๒๒ เจ้าน้อยโสรส หรือน้อยแหนม ได้กับเจ้าบุษบา ธิดาเจ้าราชวงศ์ (ขัติยะ)

๒๙๙๒๓ เจ้าน้อยคำตื้อ เป็นเจ้าราชภาคินัย แล้วเป็นเจ้าราชบุตร

๒๙๙๒๔ เจ้าน้อยแสงเมือง

๓๘๙๓ เจ้าราชภาติกวงศ์ (เทพวัง) เชียงใหม่ บุตรของเจ้าราชวงศ์ (มหาพรหมคำคง)

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๓

๒๙๙๓๑ เจ้าน้อยสิงห์สร้อย อยู่บ้านสบริม อำเภอ แม่ริม

๒๙๙๓๒ เจ้าน้อยสิงห์ไชย ได้กับนางเป็ก บุตรีนางป๋าน

๒๙๙๓๓ เจ้าหญิงแก้วเหมย ได้กับน้อยคำเครื่อง

๒๙๙๓๔ เจ้าหญิงเหมยคำ ได้กับน้อยหลวง

๒๙๙๓๕ เจ้าหญิงจันทร์สมุทร์ ได้กับน้อยสำราญ

๒๙๙๓๖ เจ้าน้อยคำวงษา ได้กับเจ้าบัวเขียวบุตรีเจ้าดวงทิพ

๒๘๙๔ เจ้าน้อยไชยลังกา บุตรของเจ้าราชวงศ์ (มหาพรหมคำคง)

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๒

๒๙๙๔๑ เจ้าน้อยพุทธวงศ์

๒๙๙๔๒ เจ้าแก้วมงคล

๒๙๙๔๓ เจ้าหญิงทรายคำ

๒๙๙๔๔ เจ้าหญิงอำมะลา

๒๘๕๑๐ เจ้าดวงทิพย์ บุตรของเจ้าราชวงศ์ (มหาพรหมคำคง)

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๕

๒๘๙๑๐๑ เจ้าหญิงบัวเขียว ได้กับน้อยคำวงษา บุตรเจ้าราชภาติกวงศ์ (เทพวัง) เชียงใหม่

๒๘๙๑๐๒ เจ้าหญิงบัวคาด ได้กับน้อยอินทร์ทอง ต่างสกุล

๒๘๙๑๐๓ เจ้าน้อยแก้ว เป็นเจ้าราชภาคินัย, แล้วเป็นเจ้าบุรีรัตน์ ได้กับเรณุวรรณา มารดาวัฒนา ภรรยาทิม ฯ

๒๘๙๑๐๔ เจ้าหญิงบุญนำ

๒๘๙๑๐๕ เจ้าน้อยหมู

๒๘๙๑๐๖ เจ้าน้อยกฎ ได้กับเกี่ยงคำ ธิดาแว่นฟ้า หลานเจ้าหลวงเศรษฐี

๒๘๙๑๐๗ เจ้าหญิงบัวคำ

๒๘๙๑๐๘ เจ้าหญิงบัวชุม ได้กับเจ้าอุตรการโกศล (ศุขเกษม) โอรสเจ้าแก้วนวรัฐ ฯ

๒๘๕๑๒ เจ้าหญิงบัวไส ธิดาของเจ้าราชวงศ์ (มหาพรหมคำคง)

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๘๙๑๒๑ เจ้าหญิงหอม

๒๘๙๑๒๒ เจ้าแก้วมาเมือง

๒๘๕๑๕ เจ้าน้อยอ่อ บุตรของเจ้าราชวงศ์ (มหาพรหมคำคง)

มีบุตรี ๑

๒๘๙๑๕๑ เจ้าหญิงกุยแก้ว ได้กับเจ้าบุรีรัตน์ (หน่อเมือง) บ้านประตูเชียงใหม่

๒๘๕๒๑ เจ้าราชภาคินัย (น้อยสิงห์โต) เชียงใหม่ บุตรอุปราช (บุญทวงศ์)

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๑

๒๘๙๒๑๑ เจ้าน้อยคำหมื่น

๒๘๙๒๑๒ เจ้าหญิงสิงห์ทร์

๒๘๙๒๑๓ เจ้าน้อยดวงจันทร์

๒๘๙๒๑๔ เจ้าน้อยชมภู

๒๘๕๒๒ เจ้าน้อยโสรสหรือแหงม บุตรอุปราช (บุญทวงศ์)

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๑

๒๘๙๒๒๑ เจ้าหย่อม

๒๘๙๒๒๒ เจ้าหญิงทิพสังวาลย์ ได้กับเจ้าราชญาติ (น้อยไชยวงศ์) บุตรเจ้าบุรีรัตน์ เชียงใหม่

๒๘๙๒๒๓ เจ้าตุ้ย

๒๘๘๒๓ เจ้าราชบุตร (น้อยคำตื้อ) บุตรอุปราช (บุญทวงศ์)

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๓

๒๘๙๒๓๑ เจ้าสิงห์ทนนท์

๒๘๙๒๓๒ เจ้าหญิงคิงคำ

๒๘๙๒๓๓ เจ้าหญิงศรีแก้ว

๒๘๙๒๓๔ เจ้าหญิงสุมิตตา

๒๘๘๒๔ เจ้าน้อยแสงเมือง บุตรเจ้าอุปราช (บุญทวงศ์)

มีบุตรี

๒๘๙๒๔๑ เจ้าหญิงบุญศรี ภรรยานายอ่อน ชำนาญ เคยเป็นจ่าศาลเชียงใหม่

๒๘๘๔๑ เจ้าน้อยพุทธวงศ์ บุตรเจ้าน้อยไชยลังกา

มีบุตรี ๓

๒๘๙๔๑๑ เจ้าหญิงมุขแก้ว

๒๘๙๔๑๒ เจ้าหญิงขี้หมู

๒๘๙๔๑๓ เจ้าหญิงพลอยแก้ว

๒๘๘๑๐๓ เจ้าบุรีรัตน์ (น้อยแก้ว) เชียงใหม่ บุตรของเจ้าดวงทิพย์

มีบุตรชาย ๕ หญิง ๑๒

๒๘๙๑๐๓๑ เจ้าน้อยสีเมือง

๒๘๙๑๐๓๒ เจ้าหญิงอัมพะวัน

๒๘๙๑๐๓๓ เจ้าสงวน

๒๘๙๑๐๓๔ เจ้าหญิงโสภา

๒๘๙๑๐๓๕ เจ้าหญิงพุดขาน

๒๘๙๑๐๓๖ เจ้าสว่าง

๒๘๙๑๐๓๗ เจ้าหญิงจินตนา

๒๘๙๑๐๓๘ เจ้าหญิงจินดา

๒๘๙๑๐๓๙ เจ้าหญิงอุบลรัตน์

๒๘๙๑๐๓๑๐ เจ้าหญิงวัฒนา ได้กับนายทิม โชตนา
๒๘๙๑๐๓๑๑ เจ้าหญิงอาภรณ์ ได้กับนายเครือ สุวรรณสิงห์
๒๘๙๑๐๓๑๒ เจ้าหญิงโฉมชบา
๒๘๙๑๐๓๑๓ เจ้าหญิงวรรณา
๒๘๙๑๐๓๑๔ เจ้าหญิงศรีจงกล
๒๘๙๑๐๓๑๕ เจ้าสมสกุล
๒๘๙๑๐๓๑๖ เจ้าทิพมาศ
๒๘๙๑๐๓๑๗ เจ้าหญิงอำภา (๒๘๙๑๐๓๑๐ – ๑๗ มารดาชื่อเรณุวรรณา ธิดาเจ้าราชวงศ์ (น้อยชมชื่น)

๒๘๕๑๐๕ เจ้าน้อยหมู บุตรของเจ้าดวงทิพย์

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๘๙๑๐๕๑ เจ้าน้อยดวงคำ
๒๘๙๑๐๕๒ เจ้ามุกดา ได้กับพยุง ตั้งตรงจิตร์

๒๘๕๑๐๒ เจ้าหญิงบัวกาด ธิดาของเจ้าดวงทิพย์

มีบุตรชาย ๒

๒๘๙๑๐๒๑ เจ้าน้อยอินเหลา เป็นขุนการประชาพิมพ์
๒๘๙๑๐๒๒ เจ้าน้อยดวงลักษณ์

๒๘๕๑๒ เจ้าน้อยโตน โอรสพระเจ้าอินทวิชยานนท์

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๘๙๑๒๑ เจ้าหญิงรถแก้ว
๒๘๙๑๒๒ เจ้าน้อยแก้วมงคล

๒๘๕๑๓ เจ้าแก้วปราบเมือง โอรสพระเจ้าอินทวิชยานนท์

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๒

๒๘๙๑๓๑ เจ้าหญิงย่น (หย้น)
๒๘๙๑๓๒ เจ้าหญิงยอดเรือน
๒๘๙๑๓๓ เจ้าน้อยจ๊อด
๒๘๙๑๓๔ เจ้าอุ่นเรือน

๒๘๑๔ เจ้าราชวงศ์ (ขัติยะ) เชียงใหม่ โอรสของพระเจ้าอินทวิชยานนท์
มีบุตรชาย ๒ หญิง ๒

๒๘๑๔๑ เจ้าสิงห์คำ

๒๘๑๔๒ เจ้าหญิงบุษบา เป็นยายนางบุษบง

๒๘๑๔๓ เจ้าหญิงสุมิตตา

๒๘๑๔๔ เจ้าน้อยพุทธโข่

๒๘๑๕ เจ้าอินทวโรรส โอรสพระเจ้าอินทวิชยานนท์
มีโอรส ๑

๒๘๑๕๑ เจ้าน้อยเลาแก้วเป็นเจ้าราชบุตร แล้วเป็นเจ้าราชวงศ์ มารดาคือเจ้าทิพเนตร์

๒๘๑๖ เจ้าแก้วนวรัฐฯ โอรสพระเจ้าอินทวิชยานนท์
มีโอรส ๔ ธิดา ๒

๒๘๑๖๑ เจ้าน้อยศุขเกษม เป็นเจ้าอุตรการโกศลเชียงใหม่ ได้กับเจ้าบัวชุม ธิดาเจ้าดวงทิพ

๒๘๑๖๒ เจ้าหญิงบัวทิพย์ ได้กับเจ้าราชภาคินัย (น้อยเมืองชื่น) เชียงใหม่

๒๘๑๖๓ เจ้าน้อยวงศ์ตวัน เป็นเจ้าราชสัมพันธ์ แล้วเป็นเจ้าราชบุตร (๒๘๑๖๑ – ๓ มารดาคือแม่เจ้าจามรี)

๒๘๑๖๔ เจ้าพงศ์อินทร์ ภรรยาชื่อคุณจันทร์สม

๒๘๑๖๕ เจ้าหญิงศิริประกาย ได้กับเจ้ากาวิละวงศ์ เชียงใหม่

๒๘๑๖๖ เจ้าอินทนนท์ ได้กับเจ้าหญิงสุคันธา ธิดาเจ้าฟ้ารัตนะเชียงตุง (๒๘๑๖๔ – ๖ มารดาชื่อเจ้าบัวเขียว)

๒๘๑๗ เจ้าจอมจันทร์ โอรสพระเจ้าอินทวิชยานนท์
มีบุตรชาย ๗ หญิง ๑

๒๘๑๗๑ เจ้าดวงผา

๒๘๑๗๒ เจ้ากาลิม

๒๘๑๗๓ เจ้าหญิงคุ่น

๒๘๑๗๔ เจ้าหนู

๒๘๑๗๕ เจ้าจักร์แก้ว

๒๘๑๗๖ เจ้าคุ้ย

๒๘๙๙๗ เจ้าป่าน

๒๘๙๙๘ เจ้าทองอินทร์

๒๘๑๓๔ เจ้าอุ่นเรือน บุตรเจ้าแก้วปราบเมือง
มีบุตรชาย ๓ หญิง ๓

๒๘๙๑๓๔๑ เจ้าหญิงจันทร์เทพ

๒๘๙๑๓๔๒ เจ้าพรหมมา เป็น ตำรวจ

๒๘๙๑๓๔๓ เจ้าพรหมมินทร์

๒๘๙๑๓๔๔ เจ้าอินหวัน

๒๘๙๑๓๔๕ เจ้าหญิงจันทร์สมุทร์

๒๘๙๑๓๔๖ เจ้าหญิงรวิวงศ์

๒๘๑๔๑ เจ้าสิงห์คำ จำนวน ๔ คน บุตรเจ้าราชวงศ์ (ขัติยะ) เชียงใหม่
มีบุตรชาย ๑ หญิง ๒

๒๘๙๑๔๑๑ เจ้าหญิงศรีจา มารดาเจ้าพรรณ์พิสิษฐ์

๒๘๙๑๔๑๒ เจ้าหญิงจันทร มารดาเจ้าวงศ์จันทร์ คชเสนี

๒๘๙๑๔๑๓ เจ้าบุญสม บิดาเจ้าบุญเลิศสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเชียงใหม่

๒๘๑๔๓ เจ้าหญิงสุมิตตา ธิดาเจ้าราชวงศ์ (ขัตยะ)
มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๘๙๑๔๓๑ เจ้าสิงห์ทร

๒๘๙๑๔๓๒ เจ้าหญิงเกี๋ยงเหมย ได้กับขุนการประชาพิศม์ (อินเหลา)

๒๘๑๕๑ เจ้าราชวงศ์ (เถาแก้ว) เชียงใหม่ โอรสเจ้าอินทวโรรส
มีบุตรชาย ๗ หญิง ๗

๒๘๙๑๕๑๑ เจ้าจันทร์พงศ์

๒๘๙๑๕๑๒ เจ้าแก้วมงคล (๒๘๙๑๕๑๑ – ๒ มารดาชื่อเจ้าจร)

๒๘๙๑๕๑๓ เจ้าอินทรัคน์

๒๘๙๑๕๑๔ เจ้าหญิงลัดดาคำ เป็นหม่อมกรมพระกำแพงเพ็ชร์อรรคโยธิน (๒๘๙๑๕๑๓ – ๔ มารดาชื่อเจ้าหมา)

๒๘๙๑๕๑๕ เจ้าหญิงมณฑล มารดาชื่อเจ้าพิม

๒๘๙๑๕๑๖ เจ้าหญิงอินทวลัย ภรรยานายศิริพงศ์ บุรณศิลปิน

๒๘๙๑๕๑๗ เจ้าคุลย์แก้ว

๒๘๙๑๕๑๘ เจ้าทรายแก้ว

๒๘๙๑๕๑๙ เจ้าหญิงจรูญ

๒๘๙๑๕๑๑๐ เจ้าเลาอินทร์

๒๘๙๑๕๑๑๑ เจ้าหญิงแววดาว

๒๘๙๑๕๑๑๒ เจ้าหญิงสร้อยแก้ว

๒๘๙๑๕๑๑๓ เจ้าหญิงระดับดาว

๒๘๙๑๕๑๑๔ เจ้าวงศ์วิรัตน์ (๒๘๙๑๕๑๑๑ – ๑๔ มารดาชื่อเจ้าผัน)

๒๘๙๑๖๓ เจ้าราชบุตร (น้อยวงษ์ตวัน) เชียงใหม่ โอรสเจ้าแก้วนวรัฐ ฯ

มีบุตรี ๓

๒๘๙๑๖๓๑ เจ้าหญิงวงศ์จันทร์ ได้กับนายปฐม คชเสนี มารดาชื่อเจ้าจันทร

๒๘๙๑๖๓๒ เจ้าหญิงพงศ์แก้ว ได้กับเจ้าพัฒนา โอรสเจ้าจักร์คำขจรศักดิ์ ครองนครลำพูน

๒๘๙๑๖๓๓ เจ้าหญิงระวิพันธุ์ ได้กับนายสุชาติ สุจริตกุล (๒๘๙๑๖๓๒ – ๓ มารดาชื่อเจ้าพัทรา)

๒๘๙๑๖๔ เจ้าพงษ์อินทร์ โอรสเจ้าแก้วนวรัฐ ฯ สมรสกับคุณจันทร์สม ชนะนนท์

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๒

๒๘๙๑๖๔๑ เจ้าวงศ์สักก์ ณ เชียงใหม่ สมรสกับชนิดา จุลรัตน์

๒๘๙๑๖๔๒ เจ้าสมพงษ์ ณ เชียงใหม่ สมรสกับอมรา สิริสิงห์

๒๘๙๑๖๔๓ เจ้าเติมศักดิ์ ณ เชียงใหม่ สมรสกับกิ่งแก้ว สุตันตรานนท์

๒๘๙๑๖๔๔ เจ้าพิมผกา ณ เชียงใหม่ สมรสกับนายพิพัฒน์ รอดเจริญ

๒๘๙๑๖๕ เจ้าหญิงศิริประกาย ธิดาเจ้าแก้วนวรัฐ ฯ

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๒

๒๘๙๑๖๕๑ เจ้าพงศ์กาวิล

๒๘๙๑๖๕๒ เจ้าหญิงศิริกาวิล

๒๘๙๑๖๕๓ เจ้าหญิงกอแก้ว

๒๘๙๑๖ เจ้าอินทนนท์ โอรสเจ้าแก้วนวรัฐฯ สมรสกับเจ้าสุคันธา ณ เชียงตุง

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๒

๒๘๙๑๖๖๑ เจ้ารักนินคนัย สมรสกับนางศรีจันทร์

๒๘๙๑๖๖๒ เจ้าวิไลวรรณ ณ เชียงใหม่

๒๘๙๑๖๖๓ เจ้าสรรพสมบูรณ์ ณ เชียงใหม่

๒๘๙๑๖๖๔ เจ้าไพฑูรย์สี สมรสกับนายมนตรี คีปานวงศ์

๒๘๙๑๖๖๕ ร.ท. วีระยุทธ ณ เชียงใหม่

๒๘๑๐ เจ้าหญิงบุญนำ ธิดาของเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรชาย ๑

๒๘๑๐๑ เจ้าหนานชื่น

๒๘๑๑ เจ้าหญิงคำเกี๋ยว ธิดาของเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๒

๒๘๑๑๑ เจ้าชุ่ม

๒๘๑๑๒ เจ้าหญิงกุยคำ

๒๘๑๑๓ เจ้าหญิงฟองคำ

๒๘๑๒ เจ้าหญิงเขียวก๋อม ธิดาของเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรชาย ๑

๒๘๑๒๑ เจ้าน้อยสองเมือง

๒๘๑๓ เจ้าหญิงฟองสมุทร์ ธิดาของเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๒

๒๘๑๓๑ เจ้าน้อยมหาเทพ

๒๘๑๓๒ เจ้าน้อยมหาวงศ์

๒๘๑๓๓ เจ้าน้อยคำคง ชาวเมืองเรียกว่า เจ้าน้อยคำคน

๒๘๑๓๔ เจ้าหญิงจันทร์สม ได้กับเจ้าน้อยคุ้ย บุตรเจ้าวงศ์ทิพย์

๒๘๑๓๕ เจ้าหญิงเสาวรส ได้กับหนานคำฟู บุตรเจ้าหนานมหาวงศ์

๒๘๑๓๑ เจ้าน้อยมหาเทพ บุตรเจ้าหญิงฟองสมุทร ธิดาเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรี ๑

๒๘๑๓๑๑ เจ้าหญิงคำเขียว ได้กับน้อยมหาไชย บุตรอุปราชพิมพิศาล

๒๘๑๓๒ เจ้าน้อยมหาวงศ์ (มหาวงศ์สันทราย) บุตรเจ้าหญิงฟองสมุทรธิดาเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรชาย ๘ หญิง ๙

๒๘๑๓๒๑ เจ้าสามเณรโอ๊ค

๒๘๑๓๒๒ เจ้าน้อยศรีเมือง

๒๘๑๓๒๓ เจ้าหญิงบัวเขียว

๒๘๑๓๒๔ เจ้าน้อยศรีวิชัย

๒๘๑๓๒๕ เจ้าหญิงยอดเรือน

๒๘๑๓๒๖ เจ้าหญิงฟองแก้ว ได้กับราชบุตร (คำตื้อ)

๒๘๑๓๒๗ เจ้าน้อยมรกต

๒๘๑๓๒๘ เจ้าหญิงคุ้ย

๒๘๑๓๒๙ เจ้าน้อยบุญทวงศ์ ได้กับเจ้าข่ายแก้ว ธิดาทักษิณ (มหายศ)

๒๘๑๓๒๑๐ เจ้าน้อยพุทธวงศ์ เป็นเจ้าราชสัมพันธวงศ์ลำพูนและได้กับเจ้าหล้าธิดาเจ้าอินทยงยศ

๒๘๑๓๒๑๑ เจ้าหญิงบัวจันทร์

๒๘๑๓๒๑๒ เจ้าหญิงแก้ม

๒๘๑๓๒๑๓ เจ้าหญิงจันทา ได้กับ ร.ต. บุญสม

๒๘๑๓๒๑๔ เจ้าน้อยพรหมจักร์

๒๘๑๓๒๑๕ เจ้าน้อยจอมจันทร์

๒๘๑๓๒๑๖ เจ้าหญิงบัวคำ

๒๘๑๓๒๑๗ เจ้าหญิงอุส่าห์ ได้กับน้อยโสภณ บุตรน้อยปิงเมือง

๒๘๑๓๓ เจ้าน้อยคำคง (น้อยคำคน) บุตรเจ้าหญิงฟองสมุทร ธิดาเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรชาย ๔ หญิง ๒

๒๘๑๓๓๑ เจ้าแก้วเมืองมา

๒๘๑๓๓๒ เจ้าน้อยไชยลังกา

๒๘๑๓๓๓ เจ้าหญิงฟองนวล

๒๘๑๓๓๔ เจ้าน้อยเทพวงศ์

๒๘๑๓๓๕ เจ้าน้อยกุย

๒๘๑๓๓๖ เจ้าหญิงจันทน์หอม

๒๘๑๖ เจ้าหญิงลังกา ธิดาเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๒

๒๘๑๖๑ เจ้าน้อยเสือ

๒๘๑๖๒ เจ้าน้อยคุ้ย

๒๘๑๖๓ เจ้าหญิงรจนา

๒๘๑๖๔ เจ้าหญิงบุศดา

๒๘๑๗ เจ้าหญิงคำป้วน ธิดาเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรี ๕

๒๘๑๗๑ เจ้าหญิงพรหมพะงา

๒๘๑๗๒ เจ้าหญิงพรหมจารี

๒๘๑๗๓ เจ้าหญิงยวงคำ

๒๘๑๗๔ เจ้าหญิงค่อมคำ

๒๘๑๗๕ เจ้าหญิงอ่างคำ หรือคำหล้า

๒๘๑๘ เจ้าหนานมหาวงศ์ โอรสเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๓

๒๘๑๘๑ เจ้าหนานคำฝั้น

๒๘๑๘๒ เจ้าหนานคำฟู ได้กับอุสาห์หลานราชบุตร (พุทธวงศ์)

๒๘๑๘๓ เจ้าหญิงคำหล่อ

๒๘๑๘๔ เจ้าหญิงคงค์คำ

๒๘๑๘๕ เจ้าหญิงคำล้อม

๒๘๑๘๑ เจ้าหนานคำผั้น บุตรเจ้าหลานมหาวงศ์
มีบุตรชาย ๓ หญิง ๓

๒๘๑๘๑๑ เจ้าหญิงพัด

๒๘๑๘๑๒ เจ้าน้อยโต

๒๘๑๘๑๓ เจ้าคำปัน

๒๘๑๘๑๔ เจ้าอ้วน

๒๘๑๘๑๕ เจ้าหญิงดวงจันทร์

๒๘๑๘๑๖ เจ้าหญิงบัวเขียว

๒๘๑๘๒ เจ้าหนานคำฟู บุตรเจ้าหนานมหาวงศ์
มีบุตรชาย ๒ หญิง ๑

๒๘๑๘๒๑ เจ้าน้อยสิงหราช

๒๘๑๘๒๒ เจ้าน้อยยอดเมือง

๒๘๑๘๒๓ เจ้าหญิงคุ้ย

๒๘๑๓๒๗ เจ้าน้อยมรกต บุตรเจ้าน้อยมหาวงศ์ สันทราย
มีบุตรชาย ๒ หญิง ๑

๒๘๑๓๒๗๑ เจ้าน้อยสีเมือง

๒๘๑๓๒๗๒ เจ้าจอมวงศ์ บุตรเขยเจ้าน้อยพรหม บ้านบวกครก

๒๘๑๓๒๗๓ เจ้าหญิงพุมพะงา

๒๘๑๓๒๙ เจ้าน้อยบุญทวงศ์ บุตรเจ้าน้อยมหาวงศ์ สันทราย
มีบุตรชาย ๔ หญิง ๕

๒๘๑๓๒๙๑ เจ้าน้อยปิงเมือง

๒๘๑๓๒๙๒ เจ้าหญิงสุวรรณา

๒๘๑๓๒๙๓ เจ้าหญิงบัวทิพย์

๒๘๑๓๒๙๔ เจ้าคำหมื่น

๒๘๑๓๒๙๕ เจ้าสิงห์ทอง

๒๘๑๓๒๙๖ เจ้าหญิงข่ายคำ

๒๘๑๓๒๙๗ เจ้าหญิงจำรัส

๒๘๑๓๒๙๘ เจ้าจักรวุฒิ

๒๘๑๓๒๙๙ เจ้าหญิงหิงคำ

๒๘๒๑ เจ้าหญิงมณีวรรณ์ ธิดาเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๑

๒๘๒๑๑ เจ้าน้อยอินทจักร์

๒๘๒๑๒ เจ้าคำฟู

๒๘๒๑๓ เจ้าหญิงลวงคำ

๒๘๒๒ เจ้าธรรมเสนา โอรสเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรี ๒

๒๘๒๒๑ เจ้าหญิงค่ายคำ

๒๘๒๒๒ เจ้าหญิงค่ายแก้ว

๒๘๒๓ เจ้าบุรีรัตน์(ปู่เกี๋ยง) เชียงราย โอรสเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรชาย ๔ หญิง ๓

๒๘๒๓๑ เจ้าหนานสุยะ เป็นเจ้าเมืองเชียงรายได้กับเจ้าแก้วยวงคำธิดาเจ้าช้างเผือก

๒๘๒๓๒ เจ้าแก้วมนุษย์ เป็นปู่ของเจ้าหญิงขาร, เจ้าหญิงแขกแก้ว, ชายาเจ้าจักร์คำ ขจรศักดิ์ ลำพูน

๒๘๒๓๓ เจ้าไชยลังกา

๒๘๒๓๔ เจ้าหญิงนวลคำ

๒๘๒๓๕ เจ้าน้อยตามุ่ย

๒๘๒๓๖ เจ้าหญิงบุญไส

๒๒๘๓๗ เจ้าหญิงสมนา

๒๘๒๓๑ เจ้าเมืองเชียงราย (หนานสุยะ) บุตรเจ้าบุรีรัตน์ (ปู่เกี๋ยง) เชียงราย
มีบุตรชาย ๑ หญิง ๒

๒๘๒๓๑๑ เจ้าหญิงมอนคำ

๒๘๒๓๑๒ เจ้าหญิงเปาคำ

๒๘๒๓๑๓ เจ้าน้อยมหาเทพ

๒๘๑๓๒ เจ้าแก้วมนุษย์ บุตรเจ้าบุรีรัตน์ (ปู่เกี๋ยง) เชียงราย
มีบุตรชาย ๒ หญิง ๑

๒๘๑๓๒๑ เจ้าน้อยพรหมเทพเป็นเจ้าราชสัมพันธวงศ์ แล้วเป็นเจ้าบุรีรัตน์ ลำพูน (พรหมเทพ)

๒๘๑๓๒๒ เจ้าหญิงหยัน ได้กับเจ้าราชสัมพันธวงศ์ (ธรรมลังกา) เชียงใหม่

๒๘๑๓๒๓ เจ้าน้อยพรหมจักร์

๒๘๒๔ อุปราช (ธรรมปัญโญ) เชียงใหม่ โอรสเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น
มีบุตรชาย ๓ หญิง ๓

๒๘๒๔๑ เจ้าหนานคำภีระ

๒๘๒๔๒ เจ้าน้อยเทพวัง

๒๘๒๔๓ เจ้าคำหยาด

๒๘๒๔๔ เจ้าหญิงค่อมแก้ว

๒๘๒๔๕ เจ้าหญิงยอดเรือน

๒๘๒๔๖ เจ้าหญิงคำป้อม

๒๘๒๕ เจ้าหนานธรรมปัญญา โอรสเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น
มีบุตรชาย ๓ หญิง ๑

๒๘๒๕๑ เจ้าหนานหน่อคำ

๒๘๒๕๒ เจ้าน้อยคำฟู

๒๘๒๕๓ เจ้าน้อยคำปุ๋ย

๒๘๒๕๔ เจ้าหญิงเรือนแก้ว

๒๘๒๖ เจ้าน้อยธรรมกิตติ โอรสเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น
มีบุตรชาย ๒ หญิง ๓

๒๘๒๖๑ เจ้าคำเพ็อย

๒๘๒๖๒ เจ้าน้อยศรีวิไชย

๒๘๒๖๓ เจ้าหญิงคำข้อน

๒๘๒๖๔ เจ้าหญิงคำไหว

๒๘๒๖๕ เจ้าหญิงยอดวรรณา

๒๘๒๗ เจ้าพรหมจักร์ โอรสเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น
มีบุตรชาย ๒ หญิง ๒

๒๘๒๗๑ เจ้าหนานก้อนแก้ว

๒๘๒๗๒ เจ้าคำเลี่ยม

๒๘๒๗๓ เจ้าหญิงบัวไส

๒๘๒๗๔ เจ้าหญิงลวงคำ

๒๘๒๗๑ เจ้าหนานก้อนแก้ว บุตรเจ้าพรหมจักร์
มีบุตรชาย ๒ หญิง ๔

๒๘๒๗๑๑ เจ้าหญิงคุ้ม

๒๘๒๗๑๒ เจ้าหญิงมอย ได้กับน้อยโอ๊ค บุตรเจ้าเมืองปาย

๒๘๒๗๑๓ เจ้าน้อยคุ้ย ได้กับเจ้าพรหมจันทร์สม บุตรีน้อยมหาวัน

๒๘๒๗๑๔ เจ้าน้อยใหญ่

๒๘๒๗๑๕ เจ้าหญิงนวล

๒๘๒๗๑๖ เจ้าหญิงจันทน์หอม

๒๘๒๗๔ เจ้าหญิงลวงคำ บุตรีเจ้าพรหมจักร์
มีบุตรชาย ๑

๒๘๒๗๔๑ เจ้าน้อยสมบูรณ์

๒๘๒๗ เจ้าหนานคำวัง โอรสเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๔

๒๘๒๗๑ เจ้าน้อยทองปั๋ว

๒๘๒๗๒ เจ้าหญิงแก้วคันธา

๒๘๒๗๓ เจ้าหญิงคู่

๒๘๒๗๔ เจ้าหญิงหอม

๒๘๒๗๕ เจ้าหญิงบัวจันทร์

๒๘๒๙ เจ้าจักร์คำ โอรสเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรชาย ๓

๒๘๒๙๑ เจ้าคุ้ย เป็นเจ้าบุรีรัตน์ เชียงราย

๒๘๒๙๒ เจ้าคำฝั้น เป็นอุปราชเชียงราย พ่อคาเจ้าเมืองเชียงราย (เมืองไชย)

๒๘๒๙๓ เจ้าเสาเมือง

๒๘๓๐ เจ้าน้อยชมโนรส โอรสเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๑

๒๘๓๐๑ เจ้าน้อยบุญปั๋น

๒๘๓๐๒ เจ้าหญิงจันทน์หอม

๒๘๓๐๓ เจ้าพรหมมา

๒๘๓๙ เจ้าหญิงบัวศรี ธิดาเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรี ๓

๒๘๓๙๑ เจ้าหญิงคำหยาด

๒๘๓๙๒ เจ้าหญิงบัวจักร์

๒๘๓๙๓ เจ้าหญิงบัวจีน

๒๘๔๒ เจ้าหญิงเบญจ่าย ธิดาเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรี ๑

๒๘๔๒๑ เจ้าหญิงพวงคำ

๒๘๔๓ เจ้าหญิงบัวไข ธิดาเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรชาย ๑

๒๘๔๓๑ เจ้าน้อยปัญญา อยู่เมืองยวม

๒๗๒๓๒๑ บุรีรัตน์ (น้อยพรหมเทศ) ลำพูน บุตรเจ้าแก้วมนุษย์
มีบุตรชาย ๑ หญิง ๒

๒๗๒๓๒๑๑ เจ้าหญิงสังขาร

๒๗๒๓๒๑๒ เจ้าหญิงแขกแก้ว (๒๗๒๓๒๑๑-๒ เป็นชายาเจ้าจักร์คำขจรศักดิ์ เจ้าผู้ครองนครลำพูน)

๒๗๒๓๒๑๓ เจ้าเมืองคำ บิดาเจ้าวุฒิ ณ ลำพูน

๒๑๐ พระเจ้าบุญมา โอรสเจ้าฟ้าชายแก้ว
มีโอรส ๓ ธิดา ๒

๒๑๐๑ เจ้าคำตัน เป็นเจ้าครองนครลำพูนที่ ๔

๒๑๐๒ เจ้าธรรมลังกา เป็นเจ้าครองนครลำพูนที่ ๕

๒๑๐๓ เจ้าอินทวิชัย เป็นเจ้าเมืองเชียงแสนคนแรก ภรรยาชื่อเจ้าขอดแก้ว

๒๑๐๔ เจ้าหญิงบัวเทียง ได้กับน้อยชัยยะ ต่างสกุล เป็นพระยาวิชิตชลธีเจ้าเมืองตาก

๒๑๐๕ เจ้าหญิงเรือนคำ หรือวินคำ

๒๑๐๑ เจ้าผู้ครองนครลำพูน (คำตัน)
มีโอรส ๒

๒๑๐๑๑ เจ้ามหาพรหม

๒๑๐๑๒ เจ้าน้อยไชยวงศ์ ภรรยาชื่อเจ้าเรือนแก้ว

๒๑๐๑๑ เจ้ามหาพรหม โอรสเจ้าหลวงคำตัน
มีบุตรชาย ๑ หญิง ๓

๒๑๐๑๑๑ เจ้าแม่วุ่ย

๒๑๐๑๑๒ เจ้าแม่เหมย

๒๑๐๑๑๓ เจ้าแม่บุ

๒๑๐๑๑๔ เจ้าหนานคำมูล

๒๑๐๑๒ เจ้าน้อยไชยวงศ์ โอรสเจ้าหลวงคำตัน
มีบุตรชาย ๒ หญิง ๒

๒๑๐๑๒๑ เจ้าแม่กาบคำได้กับน้อยมหายศ บุตรเจ้าไชยลังกา ลำพูน

๒๑๐๑๒๒ เจ้าน้อยเมืองใจ๋ ตาของเจ้าดวงพิกุล

๒๑๐๑๒๓ เจ้าแม่บัวก๋อมเป็นชายาเจ้าธนัญชัย เจ้าผู้ครองนครลำปางที่ ๘

๒๑๐๑๒๔ เจ้าจอมเมือง บิดาน้อยหมื่น สามีเจ้าบัวนาค บุตรีเจ้าบัวเกษร

๒๑๐๑๑๒ เจ้าแม่เหมย ธิดาเจ้ามหาพรหม

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๑

๒๑๐๑๑๒๑ เจ้าหนานปั๋น

๒๑๐๑๑๒๒ เจ้าหนานคำปั๋น ค้นหาทายาทไม่ได้

๒๑๐๑๑๒๓ เจ้าหนานหวัน บิดานางบุญรัตน์ ภรรยานายสวัสดิ์ ศิริพินทุ์

๒๑๐๑๑๒๔ เจ้าหญิงบัวเที่ยง (โสด)

๒๑๐๑๑๓ เจ้าแม่บุ ธิดาเจ้ามหาพรหม

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๑๐๑๑๓๑ เจ้าแม่หมุก ได้กับน้อยเลาคำ บิดาจันทร วงศ์วรรณ

๒๑๐๑๑๓๒ เจ้าหนานกอนแก้ว ไม่ทราบทายาท

๒๑๐๑๑๔ เจ้าหนานคำมูล บุตรเจ้ามหาพรหม

มีบุตรี ๑

๒๑๐๑๑๔๑ เจ้าหญิงกิม

๒๑๐๑๒๑ เจ้าแม่กาบคำ บุตรีเจ้าน้อยไชยวงศ์

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๕

๒๑๐๑๒๑๑ เจ้าน้อยเลาเมือง (หาทายาทไม่ได้)

๒๑๐๑๒๑๒ เจ้าน้อยเลาภู บิดาเจ้ากาบแก้ว สุคันธานนท์ คุณตาของพันเอก นายวรการ-บัญชา

๒๑๐๑๒๑๓ เจ้าแม่ฟองนวล มารดาเจ้าราชภาคินัย (น้อยเมืองชื่น)

๒๑๐๑๒๑๔ เจ้าแม่ฟองเมฆ (หาทายาทไม่ได้)

๒๑๐๑๒๑๕ เจ้าหนานธรรมรังษี

๒๑๐๑๒๑๖ เจ้าแม่บัวเกษร มารดาของเจ้าบัวนาค

๒๑๐๑๒๑๗ เจ้าแม่กาบเหมย

๒๑๐๑๒๑๘ เจ้าแม่เกี๋ยงหอม มารดาเจ้าคำได้ ภรรยาหลวงคุรุวาทวิทักษ์

๒๑๐๑๒๑๙ เจ้าแม่จันทน์เทศ มารดาของนายศรีเมือง ศาตนาคร ฯ

๒๑๐๑๒๒ เจ้าน้อยเมืองใจ๋ บุตรเจ้าน้อยไชยวงศ์

มีบุตรี ๒

๒๑๐๑๒๒๑ เจ้าแม่ฟองคำ ได้กับ ร.ต.ท. มหาไชย ณ ลำพูน

๒๑๐๑๒๒๒ เจ้าแม่เปี๋ยม ได้กับเจ้าน้อยบุญสม บุตรเจ้าอุตรการโกศล (แก้วมหาวงศ์) ลำพูน

๒๑๐๑๒๓ เจ้าแม่บัวก๊อม บุตรีเจ้าน้อยมหาไชย

มีบุตรี ๓

๒๑๐๑๒๓๑ เจ้าแม่บัวเกษร ได้กับหนานมหาเทพวงศ์

๒๑๐๑๒๓๒ เจ้าแม่บัวเทพ ได้กับหนานอินปั๋น

๒๑๐๑๒๓๓ เจ้าแม่แก้วมาลา (หาทายาทไม่ได้)

๒๑๐๑๑๒๑ เจ้าหนานปิ๋น บุตรเจ้าแม่เหมย

มีบุตรชาย ๑

๒๑๐๑๑๒๑๑ เจ้าหนานวงศ์

๒๑๐๑๑๒๓ เจ้าหนานหวัน บุตรเจ้าแม่เหมย

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๓

๒๑๐๑๑๒๓๑ นางบุญรัตน์ ได้กับนายสวัสดิ์ ศิริพินทุ์ บุตรนายสงวน ศิริพินทุ์

๒๑๐๑๑๒๓๒ นายรส ได้กับนางอวน บุตรีนายสี นางหมา ต่างสกุล

๒๑๐๑๑๒๓๓ นางจันทน์หอม ได้กับนายกลาง

๒๑๐๑๑๒๓๔ นายศรีวงศ์

๒๑๐๑๑๒๓๕ นางสาว ศรีธร

๒๑๐๑๑๒๓๖ สามเณรสมศักดิ์

๒๑๐๑๑๓๑ เจ้าแม่หมุก บุตรีของเจ้าแม่บุ

มีบุตรชาย ๑

๒๑๐๑๑๓๑๑ นายจันทร วงศวรรณ์

๒๑๐๑๒๑๒ เจ้าน้อยเลากู๊ บุตรเจ้าแม่กาบคำ

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๓

๒๑๐๑๒๑๒๑ เจ้าหญิงกาบแก้ว ได้กับพระพิจิตรโอสถ

๒๑๐๑๒๑๒๒ เจ้าด้วง

๒๑๐๑๒๑๒๓ เจ้าหญิงแสงคำมา

๒๑๐๑๒๑๒๔ เจ้าแก้วผาบเมือง

๒๑๐๑๒๑๓ เจ้าแม่ฟองนวล บุตรีของเจ้าแม่กาบคำ

มีบุตรชาย ๑

๒๑๐๑๒๑๓๑ เจ้าน้อยเมืองชื่น เป็นเจ้าทักษิณนิเกตน์แล้วเป็นเจ้าราชภาคินัย เชียงใหม่

๒๑๐๑๒๑๕ เจ้าหนานธรรมรังษี บุตรเจ้าแม่กาบคำ

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๓

๒๑๐๑๒๑๕๑ เจ้าน้อยอินทร์เหลา

๒๑๐๑๒๑๕๒ เจ้าโต

๒๑๐๑๒๑๕๓ เจ้าหญิงบัวผัน

๒๑๐๑๒๑๕๔ เจ้าหญิงเกี่ยงคำ

๒๑๐๑๒๑๕๕ เจ้าหญิงคำข้อน

๒๑๐๑๒๑๕๖ เจ้าน้อยมุ่ย

๒๑๐๑๒๑๘ เจ้าแม่เกี่ยงหอม บุตรีเจ้าแม่กาบคำ

มีบุตรี ๒

๒๑๐๑๒๑๘๑ เจ้าหญิงคำได้ ได้กับหลวงคุรุวาทวิทักษ์

๒๑๐๑๒๑๘๒ เจ้าหญิงอุส่าห์ ได้กับน้อยสมนุตร์ ณ ลำพูน

๒๑๐๑๒๑๙ เจ้าแม่จันทน์เทศ บุตรีเจ้าแม่กาบคำ

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๒

๒๑๐๑๒๑๙๑ นางแว่น มารดานางสีไวภรรยาครูจ้อย พลอาชีพ

๒๑๐๑๒๑๙๒ นางป๊อม ได้กับขุนจรูญกิจประชา

๒๑๐๑๒๑๙๓ นางอรุณ

๒๑๐๑๒๑๙๔ นางอุปฐะ หรือนางบุญรัตน์

๒๑๐๑๒๑๙๕ นายศรีเมือง

๒๑๐๑๒๑๙๖ หนานคาว

๒๑๐๑๒๒๑ เจ้าแม่ฟองคำ บุตรีเจ้าน้อยเมืองใจ

มีบุตรชาย ๔

๒๑๐๑๒๒๑๑ เจ้าหญิงดวงพิกุล ได้กับพระยาวินัยสุนทร มีบุตรชาย ๑ คน ชื่อศรีกรุง

๒๑๐๑๒๒๑๒ เจ้าหญิงสายอรุณ มารดาของแสงจันทร์ วานิชย์ขจร

๒๑๐๑๒๒๑๓ เจ้าหญิงรัมมะตี่ ได้กับศรีหมื่น (มารดาและบิดาของนางศรีวรรณลา)

๒๑๐๑๒๒๑๔ เจ้าหญิงลำดวน ได้กับน้อยปิ่น หลานเจ้าเมืองเชียงราย (เมืองไชย)

๒๑๐๑๒๓๑ เจ้าแม่บัวเกษร บุตรีเจ้าแม่บัวก๊อม

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๔

๒๑๐๑๒๓๑๑ เจ้าน้อยเลาคำ

๒๑๐๑๒๓๑๒ เจ้าน้อยเมืองชุม ได้กับเกี๋ยงคำ

๒๑๐๑๒๓๑๓ เจ้าแม่มอนแก้ว ได้กับน้อยเลาลี

๒๑๐๑๒๓๑๔ เจ้าแม่มอนคำ

๒๑๐๑๒๓๑๕ เจ้าคำหมื่น

๒๑๐๑๒๓๑๖ เจ้าแม่ดวงจันทร์ ได้กับน้อยดวงเทพ ตุงคนาคร

๒๑๐๑๒๓๑๗ เจ้าแม่บัวระมวล ได้กับน้อยเลิศ บุตรน้อยตัน ป่าซาง

๒๑๐๑๒๓๒ เจ้าแม่บัวเทพ บุตรีเจ้าแม่บัวก๊อม

มีบุตรชาย ๕ หญิง ๒

๒๑๐๑๒๓๒๑ เจ้าพวงแก้ว เป็นนายดาบทหาร

๒๑๐๑๒๓๒๒ เจ้าหญิงบรรเทา มารดาอินทร์เดช สุวรรณบท

๒๑๐๑๒๓๒๓ เจ้ายุทธ์

๒๑๐๑๒๓๒๔ เจ้าดอนคำ

๒๑๐๑๒๓๒๕ เจ้าเฉลิมพล เป็นแพทย์ตำรวจ ลำปาง

๒๑๐๑๒๓๒๖ เจ้าคำแสน

๒๑๐๑๒๓๒๗ เจ้าหญิงสุทธลัย

หมายเหตุ.– เนื่องจากเอกสารการสืบตระกูลนี้ได้รวบรวมต่อเติมกันมานานแล้ว. จึงมีความคลาดเคลื่อนในการพิมพ์ครั้งนี้ จึงขอแก้ไขดังนี้ คือ

หน้า ๕ – ๒๑๒๑ ....พระราชชายาในรัชกาลที่ ๕

หน้า ๕ – ๒๑๒๒ ....ชายาเจ้ามหาวงษ์

หน้า ๗ – ๒๑๓๑๑ ....กรมหมื่นสรรควิสัยนรบดี (พระองค์เจ้าดิลกนพรัตน์)

หน้า ๙ – ๒๑๒๒๑๓ ....เจ้าศิริพงศ์ บูรณศิลปีน

หน้า ๙ – ๒๑๒๒๔๑ ....กรมหมื่นสรรควิสัยนรบดี

หน้า ๙ – ๒๑๓๑ เจ้าจอมมารดาทิพเกษร

หน้า ๙ – ๒๑๓๑๑ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นสรรควิสัยนรบดี (พระองค์เจ้าดิลกนพรัตน์) ในรัชกาลที่ ๕

หน้า ๕๐ – เพิ่ม ๒๘๙๑๓๔๗ เจ้าวิพงศ์

หน้า ๕๑ – เพิ่ม ๒๘๙๑๖๔๕ เจ้าประไพพรรณ ณ เชียงใหม่ สมรสกับ พล.ต.ต. สัมฤทธิ์ สุขุมวาท

หน้า ๗๗ – ๒๘๙๑๕๑๕.........คุณแสงดาว บุญส่ง มีธิดา เจ้าหญิงประกายแก้ว

หน้า ๘๒ – ๒๘๓๔๑ เจ้าคำยอง ๒๘๓๔๒ เจ้ากาบแก้ว ๒๘๔๒๑ เจ้าคำปวน

หน้า ๘๕ – ๕๑๙๑ เจ้าเกี๋ยงคำ ๕๑๙๒ เจ้าน้อยบุญปั๋น ๕๑๙๓ เจ้าคำปุ๋ย

๒๑๑๑๒๑ เจ้าน้อยสิงค์ เป็นเจ้าราชสัมพันธ์วงศ์ มีบุตรหญิง ๒

๒๑๑๑๒๑๑ เจ้าดวงจันทร์

๒๑๑๑๒๑๒ เจ้าบัวผัด

๒๘๙๑๕๑๔ เจ้าหญิงลัดดาคำ มีธิดา ๒

๒๘๙๑๕๑๔๑ หม่อมเจ้าหญิง ฉัตรสุดา

๒๘๙๑๕๑๔๒ หม่อมเจ้าหญิง ภัทรลดา

๒๑๐๑๒๑๒๑ เจ้าหญิงกาบแก้ว บุตรีเจ้าน้อยเลาก๊ (สมรสกับนายแพทย์พระพิจิตรโอสถ)

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๓

๒๑๐๑๒๑๒๑๑ นายบุญเกิด (พันเอก นายวรการบัญชา)

๒๑๐๑๒๑๒๑๒	นางเฉลิม ได้กับนายทองคำ บุษบรรณ์
๒๑๐๑๒๑๒๑๓	นางฉลอง ได้กับหลวงสารสิทธิประกาศ (พร อยู่หุ่น)
๒๑๐๑๒๑๒๑๔	นางฉลวย ได้กับเจ้าคำปัน ณ ลำพูน บุตรเจ้าสมพะมิตร – เจ้าศรีกุย

๒๑๐๑๒๑๓๑ เจ้าราชภาคินัย (น้อยเมืองชื่น) เชียงใหม่ บุตรเจ้าหญิงฟองนวล

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๔

๒๑๐๑๒๑๓๑๑	เจ้าสวัสดิ์
๒๑๐๑๒๑๓๑๒	เจ้าหญิงสุคนธ์
๒๑๐๑๒๑๓๑๓	เจ้าหญิงบัวคำ (๒๑๐๑๒๑๓๑๑ – ๓ มารดาชื่อเจ้าเขียว)
๒๑๐๑๒๑๓๑๔	เจ้าอาทิตย์
๒๑๐๑๒๑๓๑๕	เจ้าหญิงนิภาพันธ์
๒๑๐๑๒๑๓๑๖	เจ้าหญิงดวงเดือน
๒๑๐๑๒๑๓๑๗	เจ้าประเวศ (๒๑๐๑๒๑๓๑๔ – ๗ มารดาชื่อนางจันทร์เทพ)

๒๑๐๑๒๑๘๑ เจ้าหญิงคำได้ บุตรีเจ้าหญิงเกี๋ยงหอม

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๑๐๑๒๑๘๑๑	นางกาญจนศรี ได้กับนายวิชัยวิสณุวิมล
๒๑๐๑๒๑๘๑๒	นายศศิกร เป็นนายแพทย์

๒๑๐๑๒๑๘๒ เจ้าหญิงอุส่าห์ บุตรีเจ้าหญิงเกี๋ยงหอม

มีบุตรชาย ๕ หญิง ๕

๒๑๐๑๒๑๘๒๑	นายผล
๒๑๐๑๒๑๘๒๒	นายสำเร็จ
๒๑๐๑๒๑๘๒๓	น.ส. บริบูรณ์
๒๑๐๑๒๑๘๒๔	นายพูลสุข
๒๑๐๑๒๑๘๒๕	น.ส. อุรา
๒๑๐๑๒๑๘๒๖	นางนารี
๒๑๐๑๒๑๘๒๗	นางจันทร์สมุทร์

๒๑๐๑๒๑๘๒๘ นายสุขสวัสดิ์

๒๑๐๑๒๑๘๒๙ นายสักสิทธิ

๒๑๐๑๒๑๘๒๑๐ น.ส. สุดเฉลียว

๒๑๐๑๒๓๒๕ ร.ต.ต. เฉลิมพล บุตรเจ้าหญิงบัวเทพ

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๒

๒๑๐๑๒๓๒๕๑ เจ้าอนันต์

๒๑๐๑๒๓๒๕๒ เจ้าหญิงอนงค์

๒๑๐๑๒๓๒๕๓ เจ้าโสรส

๒๑๐๑๒๓๒๕๔ เจ้าสรพล

๒๑๐๑๒๓๒๕๕ เจ้าหญิงสุรีย์

๒๑๐๓ เจ้าเมืองเชียงแสน(อินทวิชัย) โอรสของพระเจ้าบุญมา

มีบุตรชาย ๙ หญิง ๗

๒๑๐๓๑ เจ้าน้อยสุขะ เป็นเจ้าราชวงศ์เชียงแสน ได้กับเจ้าแปงเมืองหลานพระเจ้ามโหตรประเทศ (ดู ๒๓๒๗๑ ด้วย)

๒๑๐๓๒ เจ้าน้อยเป็ง เป็นพระยาราชเดชดำรง เจ้าเมืองเชียงแสน ภรรยาชื่อเจ้าตุ่นแก้ว

๒๑๐๓๓ เจ้าหญิงจันทน์หอม

๒๑๐๓๔ เจ้าหญิงอิ่นคำ ได้กับน้อยเหมย

๒๑๐๓๕ เจ้าหญิงศรีวรรณา ได้กับอุปราชคำตันเชียงแสน

๒๑๐๓๖ เจ้าหญิงบัวจันทร์ ได้กับน้อยนายสม ณ ลำปาง

๒๑๐๓๗ เจ้าหญิงยวงคำ ได้กับน้อยเลี่ยม บุตรเจ้ามหาวัน ฝ่ายแป้นลำพูน

๒๑๐๓๘ เจ้าหญิงบัวเกษร

๒๑๐๓๙ เจ้าน้อยเว้อ ได้กับน้อยชมภู ธิดาอุปราชคำผั้น เชียงราย หลานเจ้าหลวงคำผั้น

๒๑๐๓๑๐ เจ้าเมืองไชย เป็นพระยารัตนาณาเขตต์ เจ้าเมืองเชียงราย ได้กับพี่สะใภ้ของเจ้าน้อยชมภู

๒๑๐๓๑๑ เจ้าน้อยคำปั๋น

๒๑๐๑๒๑๒๑๒ นางเฉลิม ได้กับนายทองคำ บุษบรรณ์

๒๑๐๑๒๑๒๑๓ นางฉลอง ได้กับหลวงสารสิทธิประกาศ (พร อยู่หุ่น)

๒๑๐๑๒๑๒๑๔ นางฉลวย ได้กับเจ้าคำปัน ณ ลำพูน บุตรเจ้าสมพะมิตร – เจ้าศรีกุย

๒๑๐๑๒๑๓๑ เจ้าราชภาคินัย (น้อยเมืองชื่น) เชียงใหม่ บุตรเจ้าหญิงฟองนวล

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๔

๒๑๐๑๒๑๓๑๑ เจ้าสวัสดิ์

๒๑๐๑๒๑๓๑๒ เจ้าหญิงสุคนธ์

๒๑๐๑๒๑๓๑๓ เจ้าหญิงปิ่นคำ (๒๑๐๑๒๑๓๑๑ – ๓ มารดาชื่อเจ้าเขียว)

๒๑๐๑๒๑๓๑๔ เจ้าอาทิตย์

๒๑๐๑๒๑๓๑๕ เจ้าหญิงนิภาพันธ์

๒๑๐๑๒๑๓๑๖ เจ้าหญิงดวงเดือน

๒๑๐๑๒๑๓๑๗ เจ้าประเวศ (๒๑๐๑๒๑๓๑๔ – ๗ มารดาชื่อนางจันทร์เทพ)

๒๑๐๑๒๑๘๑ เจ้าหญิงคำใต้ บุตรีเจ้าหญิงเกี๋ยงหอม

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๑๐๑๒๑๘๑๑ นางกาญจนศรี ได้กับนายวิชัยวิสณุวิมล

๒๑๐๑๒๑๘๑๒ นายศศิกร เป็นนายแพทย์

๒๑๐๑๒๑๘๒ เจ้าหญิงอุส่าห์ บุตรีเจ้าหญิงเกี๋ยงหอม

มีบุตรชาย ๕ หญิง ๕

๒๑๐๑๒๑๘๒๑ นายผล

๒๑๐๑๒๑๘๒๒ นายสำเร็จ

๒๑๐๑๒๑๘๒๓ น.ส. บริบูรณ์

๒๑๐๑๒๑๘๒๔ นายพูลสุข

๒๑๐๑๒๑๘๒๕ น.ส. อุรา

๒๑๐๑๒๑๘๒๖ นางนารี

๒๑๐๑๒๑๘๒๗ นางจันทร์สมุทร์

๒๑๐๑๒๑๘๒๘ นายสุขสวัสดิ์

๒๑๐๑๒๑๘๒๙ นายสักสิทธิ

๒๑๐๑๒๑๘๒๑๐ น.ส. สุดเฉลียว

๒๑๐๑๒๓๒๕ ร.ต.ต. เฉลิมพล บุตรเจ้าหญิงบัวเทพ

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๒

๒๑๐๑๒๓๒๕๑ เจ้าอนันต์

๒๑๐๑๒๓๒๕๒ เจ้าหญิงอนงค์

๒๑๐๑๒๓๒๕๓ เจ้าโสรส

๒๑๐๑๒๓๒๕๔ เจ้าสรพล

๒๑๐๑๒๓๒๕๕ เจ้าหญิงสุรีย์

๒๑๐๓ เจ้าเมืองเชียงแสน(อินทวิชัย) โอรสของพระเจ้าบุญมา

มีบุตรชาย ๙ หญิง ๗

๒๑๐๓๑ เจ้าน้อยสุขะ เป็นเจ้าราชวงศ์เชียงแสน ได้กับเจ้าแปงเมืองหลานพระเจ้ามโหตรประเทศ (ดู ๒๓๒๙๑ ด้วย)

๒๑๐๓๒ เจ้าน้อยเป็ง เป็นพระยาราชเดชดำรง เจ้าเมืองเชียงแสน ภรรยาชื่อเจ้าตุ่นแก้ว

๒๑๐๓๓ เจ้าหญิงจันทน์หอม

๒๑๐๓๔ เจ้าหญิงอิ่นคำ ได้กับน้อยเหมย

๒๑๐๓๕ เจ้าหญิงศรีวรรณา ได้กับอุปราชคำตันเชียงแสน

๒๑๐๓๖ เจ้าหญิงบัวจันทร์ ได้กับน้อยนายสม ณ ลำปาง

๒๑๐๓๗ เจ้าหญิงยวงคำ ได้กับน้อยเลี่ยม บุตรเจ้ามหาวัน ฝ่ายแป้นลำพูน

๒๑๐๓๘ เจ้าหญิงบัวเกษร

๒๑๐๓๙ เจ้าน้อยเว้อ ได้กับน้อยชมภู ธิดาอุปราชคำฝั้น เชียงราย หลานเจ้าหลวงคำฝั้น

๒๑๐๓๑๐ เจ้าเมืองไชย เป็นพระยารัตนาณาเขตต์ เจ้าเมืองเชียงราย ได้กับพี่สะใภ้ของเจ้าน้อยชมภู

๒๑๐๓๑๑ เจ้าน้อยคำปั๋น

๒๑๐๓๑๒ เจ้าน้อยวัง

๒๑๐๓๑๓ เจ้าน้อยคำตัน อยู่ป่าซาง ลำพูน ได้กับเจ้าอุ่สาห์หลานเจ้าบัวเทียง

๒๑๐๓๑๔ เจ้าน้อยหมื่นแก้ว เป็นเจ้าราชบุตรเชียงแสน ภรรยาชื่อเจ้ากาบแก้ว

๒๑๐๓๑๕ เจ้าน้อยเหมย ได้กับเจ้าบัวล้อม เหลนพระเจ้ามโหตรประเทศ

๒๑๐๓๑๖ เจ้าหญิงบัวนาค มารดาชื่อเจ้าบัวเกษร น้องสาวเจ้าฟองนวลมารดาเจ้าราชภาคินัย (น้อยเมืองชื่น)

๒๑๐๓๒ เจ้าเมืองเชียงแสน (น้อยเป็ง) บุตรเจ้าเมืองเชียงแสน (อินทะ)

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๓

๒๑๐๓๒๑ เจ้าหญิงคุ่นคำ ได้กับเจ้าราชวงศ์ (เสาแก้ว) เชียงแสน

๒๑๐๓๒๒ เจ้าหญิงเพ็ชร์

๒๑๐๓๒๓ เจ้าหญิงเกษร

๒๑๐๓๒๔ เจ้าน้อยคำได้ เป็นขุนพิทยประศาสน์

๒๑๐๓๒๕ เจ้าน้อยมอญ

๒๑๐๓๔ เจ้าหญิงอิ่นคำ บุตรีเจ้าเมืองเชียงแสน (อินทะ)

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๒

๒๑๐๓๔๑ เจ้าหญิงเมือง

๒๑๐๓๔๒ เจ้าหญิงขาว

๒๑๐๓๔๓ เจ้าน้อยเขียว

๒๑๐๓๕ เจ้าหญิงศรีวรรณ บุตรีเจ้าเมืองเชียงแสน (อินทะ)

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๒

๒๑๐๓๕๑ เจ้าหญิงจันทร์สม ได้กับน้อยอุ่นเรือน

๒๑๐๓๕๒ เจ้าน้อยเสาแก้วหรือก๋อ เป็นเจ้าราชวงศ์เชียงแสน ได้กับคุ่นคำบุตรีเจ้าเมืองเชียงแสน (น้อยเปง)

๒๑๐๓๕๓ เจ้าน้อยคำแสน ได้กับคำปุก บุตรีเจ้าราชวงศ์ (น้อยสุขะ)

๒๑๐๓๕๔ เจ้าหญิงหอมแก้ว ได้กับน้อยชุม บุตรน้อยเว้อ สามีน้อยชมภู

๒๑๐๓๕๕ เจ้าน้อยดวงทิพย์ ได้กับเจ้ากาบเมือง

๒๑๐๓๖ เจ้าหญิงบัวจันทร์ บุตรีเจ้าเมืองเชียงแสน (อินทะ)
มีบุตรชาย ๓ หญิง ๒

๒๑๐๓๖๑ เจ้าน้อยบุญหลง

๒๑๐๓๖๒ เจ้าน้อยเวียง

๒๑๐๓๖๓ เจ้าน้อยโบ

๒๑๐๓๖๔ เจ้าหญิงนางทา

๒๑๐๓๖๕ เจ้าหญิงนางซิว

๒๑๐๓๗ เจ้าหญิงขวงคำ บุตรีเจ้าเมืองเชียงแสน (อินทะ)
มีบุตรชาย ๑

๒๑๐๓๗๑ เจ้าน้อยเลาเมือง ได้กับนางอุส่าห์

๒๑๐๓๘ เจ้าน้อยเวือ บุตรเจ้าเมืองเชียงแสน (อินทะ)
มีบุตรชาย ๑

๒๑๐๓๘๑ เจ้าน้อยเมืองชุม ได้กับหอมแก้วบุตรีเจ้าศรีวรรณาภรรยาอุปราชคำคัน เชียงแสน

๒๑๐๓๑๐ เจ้าเมืองเชียงราย(เมืองไชย) บุตรเจ้าเมืองเชียงแสน (อินทะ)
มีบุตรี ๑

๒๑๐๓๑๐๑ เจ้าหญิงสีไว ได้กับขุนพิทยประศาสน์ (คำได้) บุตรเจ้าเมืองเชียงแสน (น้อยเบิ้ง)

๒๑๐๓๑๑ เจ้าน้อยคำปัน บุตรเจ้าเมืองเชียงแสน (อินทะ)
มีบุตรชาย ๓ หญิง ๒

๒๑๐๓๑๑๑ เจ้าหญิงเฮือนแก้ว

๒๑๐๓๑๑๒ เจ้าเมืองยอง

๒๑๐๓๑๑๓ เจ้าเลาแก้ว

๒๑๐๓๑๑๔ เจ้าแคง

๒๑๐๓๑๑๕ เจ้าหญิงคำเกี้ยว

๒๑๐๓๑๓ เจ้าน้อยตั๋นบุตรเจ้าเมืองเชียงแสน (อินทะ)

มีบุตรชาย ๔ หญิง ๒

๒๑๐๓๑๓๑ เจ้าน้อยเมืองดี

๒๑๐๓๑๓๒ เจ้าน้อยสาย เป็นทนายความอยู่ลำพูน

๒๑๐๓๑๓๓ เจ้าน้อยเลา

๒๑๐๓๑๓๔ เจ้าหญิงศรีกุย ได้กับน้อยสมพะมิตร์

๒๑๐๓๑๓๕ เจ้าน้อยเลิศ ได้กับบัวละมวลบุตรีบัวเกษร ๆ หลานเจ้าหลวงคำตันลำพูน

๒๑๐๓๑๓๖ เจ้าหญิงสีมอย ได้กับน้อยโสภณหลานเจ้าราชบุตรพิมมะสาร ลำพูน

๒๑๐๓๑๔ เจ้าราชบุตร (น้อยหมื่นแก้ว) บุตรเจ้าเมืองเชียงแสน (อินทะ)

มีบุตรชาย ๔ หญิง ๒

๒๑๐๓๑๔๑ เจ้าน้อยสุ่ม

๒๑๐๓๑๔๒ เจ้าหนานเมืองตื้น

๒๑๐๓๑๔๓ เจ้าเมืองพรหม

๒๑๐๓๑๔๔ เจ้าคำแสน

๒๑๐๓๑๔๕ เจ้าหญิงจันทร์ดี ได้กับ ร.ต.อ. ขุนฤทธิสรไกร

๒๑๐๓๑๔๖ เจ้าหญิงสีคำ

๒๑๐๓๑๕ เจ้าน้อยมือก บุตรเจ้าราชวงศ์ (น้อยสุขะ) เชียงแสน

มีบุตรี ๒

๒๑๐๓๑๕๑ เจ้าหญิงตาเขียว

๒๑๐๓๑๕๒ เจ้าหญิงคำปุก

๒๑๐๓๑๖ เจ้าคำปุก บุตรเจ้าราชวงศ์ (น้อยสุขะ) เชียงแสน

มีบุตรชาย ๔ หญิง ๑

๒๑๐๓๑๖๑ น้อยถวงคำ

๒๑๐๓๑๖๒ น้อยนุศร์

๒๑๐๓๑๖๓ นางอินทร์คุ้ม

๒๑๐๓๑๖๔ น้อยถวงจันทร์ (เปลี่ยนชื่อเป็นไกรสูนย์)

๒๑๐๓๑๖๕ นายกรุงศรี (๒๑๐๓๑๖๑ – ๕ บิดาชื่อเจ้าน้อยคำแสนบุตรเจ้าศรีวรรณา กับอุปราชคำตันเชียงแสน)

๒๑๐๓๑๗ เจ้าหนานชื่น บุตรเจ้าราชวงศ์ (น้อยสุขะ) เชียงแสน

มีบุตรชาย ๑

๒๑๐๓๑๗๑ เจ้าอินทร์ผล เคยเป็นปลัดอำเภอลี้ ลำพูน

๒๑๐๓๑๘ เจ้าหญิงสุต่ำ บุตรีเจ้าราชวงศ์ (น้อยสุขะ) เชียงแสน

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๒

๒๑๐๓๑๙๑ เจ้าดวงดี

๒๑๐๓๑๙๒ เจ้าหญิงบัวหลวง

๒๑๐๓๑๙๓ เจ้าหญิงบัวลา

๒๑๐๓๑๙๔ เจ้าหนานบุญช่วย

๒๑๐๓๑๙๕ เจ้าหญิงสีพลอย

๒๑๐๓๑๑ เจ้าหญิงบัวล้อม บุตรีเจ้าราชวงศ์ (น้อยสุขะ) เชียงแสน

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๕

๒๑๐๓๑๑๑ เจ้าหญิงเพียงคำ

๒๑๐๓๑๑๒ เจ้าน้อยทรง

๒๑๐๓๑๑๓ เจ้าชมชื่น

๒๑๐๓๑๑๔ เจ้าหญิงอุส่าห์

๒๑๐๓๑๑๕ เจ้าหญิงเกษณี

๒๑๐๓๑๑๖ เจ้าหญิงศรีวรรณ์

๒๑๐๓๑๑๗ เจ้าหญิงพรรณี

๒๑๐๓๒๒ เจ้าหญิงเพ็ชร์ บุตรีเจ้าเมืองเชียงแสน (น้อยเบิ่ง)

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๑

๒๑๐๓๒๒๑ เจ้าน้อยอินทร์สอน

๒๑๐๓๒๒๒ เจ้าหญิงบัวจันทร์

๒๑๐๓๒๒๓ เจ้ามงคล

๒๑๐๓๒๔ ขุนพิทย์ประศาสน์ (น้อยคำได้) บุตรเจ้าเมืองเชียงแสน (น้อยเบิ้ง)

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๒

๒๑๐๓๒๔๑ เจ้าอิ่ง

๒๑๐๓๒๔๒ เจ้าหญิงคำสร้อย

๒๑๐๓๒๔๓ เจ้าหญิงเมืองเมย

๒๑๐๓๒๔๔ เจ้าเมืองฝาง

๒๑๐๓๒๕ เจ้าน้อยมอญ บุตรเจ้าเมืองเชียงแสน (น้อยเบิ้ง)

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๑๐๓๒๕๑ เจ้าทองอยู่

๒๑๐๓๒๕๒ เจ้าหญิงอาภรณ์ อยู่เชียงใหม่

๒๑๐๓๕๑ เจ้าหญิงจันทร์สม บุตรีเจ้าหญิงศรีวรรณา

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๓

๒๑๐๓๕๑๑ เจ้าน้อยเลาคำ

๒๑๐๓๕๑๒ เจ้าหญิงศรีเมือง

๒๑๐๓๕๑๓ เจ้าน้อยหว่าน

๒๑๐๓๕๑๔ เจ้าหญิงศรีนวล

๒๑๐๓๕๑๕ เจ้าหญิงศรีออน

๒๑๐๓๕๑๖ เจ้าหน่อเมือง

๒๑๐๓๕๒ เจ้าราชวงศ์ (เลาแก้ว) เชียงแสน บุตรเจ้าหญิงศรีวรรณา

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๒

๒๑๐๓๕๒๑ เจ้าน้อยกฎ ได้กับนางกาบ บุตรีหนานช้าง หลานพระเจ้ามโหตรประเทศ

๒๑๐๓๕๒๒ เจ้าหญิงกู่แก้ว ได้กับน้อยเป็ก บุตรเจ้าราชวงศ์ (น้อยสุชะ) เชียงแสน

๒๑๐๓๕๒๓ เจ้าหน่อแก้ว

๒๑๐๓๕๒๔ เจ้าหญิงชมภู

๒๑๐๓๕๓ เจ้าน้อยคำแสน บุตรเจ้าหญิงศรีวรรณา

มีบุตรชาย ๔ หญิง ๑

๒๑๐๓๕๓๑ เจ้าน้อยดวงคำ

๒๑๐๓๕๓๒ เจ้าน้อยนุช

๒๑๐๓๕๓๓ เจ้าหญิงอินทร์ตุ้ม

๒๑๐๓๕๓๔ เจ้าไกรสูนย์ (น้อยดวงจันทรเดิม)

๒๑๐๓๕๓๕ เจ้ากรุงศรี

๒๑๐๓๕๕ เจ้าน้อยดวงทิพย์ บุตรเจ้าหญิงศรีวรรณา

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๓

๒๑๐๓๕๕๑ เจ้าหนานดวงชื่น

๒๑๐๓๕๕๒ เจ้าปฐม เคยทำงานแผนกเกษตร โรงน้ำตาลลำปาง

๒๑๐๓๕๕๓ เจ้าหญิงกาบคำ

๒๑๐๓๕๕๔ เจ้าหญิงจันทร์ศรี

๒๑๐๓๕๕๕ เจ้าหญิงลัดดา

๒๑๐๓๕๕๖ เจ้าอุดร

๒๑๐๓๗๑ เจ้าน้อยเลาเมือง บุตรเจ้าหญิงขวงคำ

มีบุตรชาย ๑

๒๑๐๓๗๑๑ เจ้าสิงห์แก้ว

๒๑๐๓๙๑ เจ้าน้อยเมืองชุม บุตรเจ้าน้อยเว้อ

มีบุตรชาย ๔ หญิง ๑

๒๑๐๓๙๑๑ เจ้าน้อยเมืองไทย เคยทำงานแผนกสรรพากร อำเภอแม่จัน เชียงราย

๒๑๐๓๙๑๒ สามเณรสาย

๒๑๐๓๙๑๓ เจ้าน้อยบืน ได้กับศรีรำดอน บุตรี ร.ต.ท. มหาไชย สายเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

๒๑๐๓๙๑๔ เจ้าหญิงเกี่ยงล้อม

๒๑๐๓๙๑๕ เจ้าเมืองคำ

๒๑๐๓๑๔๑ เจ้าน้อยสุ่ม บุตรเจ้าราชบุตร (น้อยหมื่นแก้ว)

มีบุตรชาย ๑

๒๑๐๓๑๔๑๑ เจ้าหลอดแก้ว

๒๑๐๓๑๔๒ เจ้าหนานเมืองตื๋น บุตรเจ้าราชบุตร (น้อยหมื่นแก้ว)

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๓

๒๑๐๓๑๔๒๑ เจ้าพงศ์ผ่าน

๒๑๐๓๑๔๒๒ เจ้าหญิงเกษร

๒๑๐๓๑๔๒๓ เจ้ากุยคำ

๒๑๐๓๑๔๒๔ เจ้าหญิงกุยแก้ว

๒๑๐๓๑๔๒๕ เจ้าหญิงโสภา

๒๑๐๓๑๔๒๖ เจ้าบุญฤทธิ์

๒๑๐๓๑๔๕ เจ้าหญิงจันทร์ดี บุตรเจ้าราชบุตร (น้อยหมื่นแก้ว)

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๓

๒๑๐๓๑๔๕๑ เจ้าอัมพร เป็นพัศดุกองทางเชียงราย

๒๑๐๓๑๔๕๒ เจ้าอัมพัน

๒๑๐๓๑๔๕๓ เจ้าหญิงจำนงใจ

๒๑๐๓๑๔๕๔ เจ้าหญิงประยงค์

๒๑๐๓๑๔๕๕ เจ้าประยูร

๒๑๐๓๑๔๕๖ เจ้าหญิงประโลม

๒๑๐๓๑๓๑ เจ้าน้อยเมืองดี บุตรเจ้าน้อยต๋น

มีบุตรี ๑

๒๑๐๓๑๓๑๑ เจ้าหญิงจันทร์คำ

๒๑๐๓๑๓๒ เจ้าน้อยสาย บุตรเจ้าน้อยต๋น

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๑๐๓๑๓๒๑ เจ้าอินทร์สอน เป็นทันตแพทย์

๒๑๐๓๑๓๒๒ เจ้าหญิงปีนแก้ว

๒๑๐๓๑๓๔ เจ้าหญิงศรีกุย บุตรีเจ้าน้อยตั๋น

มีบุตรชาย ๓

๒๑๐๓๑๓๔๑ เจ้ามงคล

๒๑๐๓๑๓๔๒ เจ้าสิงหพ

๒๑๐๓๑๓๔๓ เจ้าคำปั๋น บุตรเขยเจ้ากาบแก้วเป็นทนายความ

๒๑๐๓๑๓๕ เจ้าน้อยเลิศ บุตรเจ้าน้อยตั๋น

มีบุตรี ๑

๒๑๐๓๑๓๕๑ เจ้าหญิงบัวไล

๒๑๐๓๑๓๖ เจ้าหญิงสีมอย บุตรีเจ้าน้อยตั๋น

มีบุตรี ๑

๒๑๐๓๑๓๖๑ เจ้าหญิงบุญรัตน์

๒๑๐๔ เจ้าหญิงบัวเทิ่ง ธิดาพระเจ้าบุญมา

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๑๐๔๑ เจ้าหนานมหาเทพ เป็นเจ้าราชวงศ์ ลำพูน

๒๑๐๔๒ เจ้าหญิงบัวคำ

๒๑๐๔๑ เจ้าราชวงศ์ (หนานมหาเทพ) บุตรเจ้าหญิงบัวเทิ่ง

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๑๐๔๑๑ เจ้าน้อยตื้อ เป็นอุตรการโกศล ลำพูน

๒๑๐๔๑๒ เจ้าหญิงไฮคำ

๒๑๐๔๒ เจ้าหญิงบัวคำ บุตรีเจ้าหญิงบัวเทิ่ง

มีบุตรี ๑

๒๑๐๔๒๑ เจ้าหญิงอุส่าห์ ได้กับน้อยตั๋นป่าซาง บุตรเจ้าเมืองเชียงแสน (อินทะ)

๒๑๐๔๑๑ เจ้าอุตรการโกศล (น้อยตื้อ) บุตรเจ้าราชวงศ์ (หนานมหาเทพ)

มีบุตรี ๑

๒๑๐๔๑๑๑ เจ้าหญิงเปาพิมาลย์

๒๑๐๔๑๑๑ เจ้าหญิงเปาพิมาลย์ บุตรีเจ้าอุตรการโกศล (น้อยต๊อ)

มีบุตรี ๒

๒๑๐๔๑๑๑๑ เจ้าหญิงนวลวรรณา

๒๑๐๔๑๑๑๒ เจ้าหญิงจินดา

๒๑๐๕ เจ้าหญิงเรือนคำ ธิดาพระเจ้าบุญมา

มีบุตรี ๑

๒๑๐๕๑ เจ้าหญิงคำบ้อ ได้กับเจ้าแก้วมนุษย์บุตรเจ้าบุรีรัตน์ (ปู่เกี๋ยง) เชียงราย

๒๑๐๕๑ เจ้าหญิงคำบ้อ บุตรีเจ้าหญิงเรือนคำ

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๑

๒๑๐๕๑๑ เจ้าน้อยพรหมเทศ เป็นเจ้าบุรีรัตน์ลำพูน ได้กับสุนา

๒๑๐๕๑๒ เจ้าหญิงคำหย้น ได้กับเจ้าราชสัมพันธวงศ์ (ธรรมลังกา) เชียงใหม่

๒๑๐๕๑๓ เจ้าน้อยโอ๊ค

๒๑๐๕๑๒ เจ้าหญิงคำหย้น บุตรีเจ้าหญิงคำบ้อ

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๒

๒๑๐๕๑๒๑ เจ้าเผ่าพรหม

๒๑๐๕๑๒๒ เจ้าหญิงชมชื่น

๒๑๐๕๑๒๓ เจ้ากุศล

๒๑๐๕๑๒๔ เจ้าหญิงส่วนบุญเป็นชายาเจ้าจักรคำขจรศักดิ์

๒๗ เจ้าราชวงศ์ (หนูหล้า) โอรสเจ้าฟ้าชายแก้ว

มีบุตรี ๑

๒๗๑ เจ้าหญิงเรือนคำ เป็นมารดาเจ้าคำบ้อ ๆ เป็นมารดาเจ้าบุรีรัตน์ (พรหมเทศ) ลำพูน

๒๓๒๑๓๑ เจ้าน้อยเบี้ยว บุตรที่ ๑ ของเจ้าน้อยเทพวงศ์ พระยาอุตรการโกศล

มีบุตรี ๑

๒๓๒๑๓๑๑ เจ้าหญิงเทพกันยา

๒๓๔๕ เจ้าหญิงทิพสม บุตรีที่ ๑ ของเจ้าน้อยหน่อคำ

มีบุตรชาย ๑

๒๓๔๕๑ เจ้าวงศมณี

๒๓๑๓๑ พระยามหามหิทธิวงษา น้อยมหาวงศ บุตรที่ ๑ ของเจ้าหญิงบุญปั๋น

มีบุตรชาย ๓

๒๓๑๓๑๑ เจ้าน้อยเมืองฝาง

๒๓๑๓๑๒ เจ้าคำแดง

๒๓๑๓๑๓ เจ้าน้อยพรหม

๒๘๙๑๕ เจ้าน้อยสุริยวงศ์ เป็นเจ้าอินทวโรรส โอรสที่ ๕ ของพระเจ้าอินทวิชยานนท์

มีบุตรชาย ๑

๒๘๙๑๕๑ เจ้าน้อยเลาแก้ว เป็นเจ้าราชวงศ์

๒๘๙๑๕๑ เจ้าราชวงศ์ น้อยเลาแก้ว โอรสของเจ้าอินทวโรรส

มีบุตรชาย ๖ หญิง ๗

๒๘๙๑๕๑๑ เจ้าอินทรัต

๒๘๙๑๕๑๒ เจ้าหญิงมณฑล

๒๘๙๑๕๑๓ เจ้าหญิงลัดดาคำ เป็นหม่อมในกรมพระกำแพงเพ็ชร์อัคคโยธิน

๒๘๙๑๕๑๔ เจ้าจันทร์พงศ์

๒๘๙๑๕๑๕ เจ้าแก้วมงคล สมรสกับคุณแสงดาว บุญส่ง มีธิดาเจ้าหญิงประกายแก้ว

๒๘๙๑๕๑๖ เจ้าหญิงอินทวลัย สมรสกับคุณศิริพงศ์ บูรณศิลปิน

๒๘๙๑๕๑๗ เจ้าคุลแก้ว

๒๘๙๑๕๑๘ เจ้าทรายแก้ว

๒๘๙๑๕๑๙ เจ้าหญิงจรูญ

๒๘๙๑๕๑๑๐ เจ้าหญิงแววดาว สมรสกับ พ.ต.อ. เสวก พรหมบุรี

๒๘๙๑๕๑๑๑ เจ้าเลาอินทร์

๒๘๙๑๕๑๑๒ เจ้าหญิงดาว

๒๘๙๑๕๑๑๓ เจ้าหญิงด้วง

๒๘๖๑๒ เจ้าหญิงบัวไส บุตรีที่ ๑๒ ของเจ้ามหาพรหมคำคง
มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๘๙๑๒๑ เจ้าหญิงหอม

๒๘๙๑๒๒ เจ้าแก้วมาเมือง

๒๘๖๑๕ เจ้าน้อยข่อ บุตรที่ ๑๕ ของเจ้ามหาพรหมคำคง
มีบุตรี ๑

๒๘๙๑๕๑ เจ้าหญิงกุยแก้ว

๒๘๓๒๑๑ เจ้าน้อยพรหม บุตรที่ ๑ ของเจ้าหนานแก้ววงศ์
มีบุตรชาย ๑ หญิง ๕

๒๘๓๒๑๑๑ เจ้าหญิงดีแก้ว

๒๘๓๒๑๑๒ เจ้าคำวงษา

๒๘๓๒๑๑๓ เจ้าหญิงจันทร์เพ็ญ

๒๘๓๒๑๑๔ เจ้าหญิงเพ็ชร์

๒๘๓๒๑๑๕ เจ้าหญิงเกี๋ยงคำ

๒๘๓๒๑๑๖ เจ้าหญิงจันทน์หอม

๒๘๓๒๑๒ เจ้าหญิงศรีนวล บุตรีที่ ๒ ของเจ้าหนานแก้ววงศ์
มีบุตรชาย ๑ หญิง ๒

๒๘๓๒๑๒๑ เจ้าน้อยอินทร์

๒๘๓๒๑๒๒ เจ้าหญิงม็อก

๒๘๓๒๑๒๓ เจ้าหญิงคาว

๒๘๓๒๑๒ เจ้าน้อยบุญสม บุตรที่ ๓ ของเจ้าหนานแก้ววงศ์
มีบุตรี ๓

๒๘๓๒๑๒๑ เจ้าหญิงสา

๒๘๓๒๑๒๒ เจ้าหญิงฟองแก้ว

๒๘๓๒๑๒๓ เจ้าหญิงอินสม

๒๘๓๒๒๑ เจ้าน้อยขันแก้ว บุตรเจ้าหญิงคำไส
มีบุตรชาย ๓

๒๘๓๒๒๑๑ เจ้าน้อยเพ็ชร์

๒๘๓๒๒๑๒ เจ้าน้อยพลอย

๒๘๓๒๒๑๓ เจ้าสริม

๒๘๓๒๒๒ เจ้าราชภาติกวงศ์ (เจ้าหนานคำตัน) บุตรเจ้าหญิงบัวไส

มีบุตรชาย ๙ หญิง ๓

๒๘๓๒๒๒๑ เจ้าหญิงประมวญ มารดาชื่อเจ้าเรือนคำ

๒๘๓๒๒๒๒ เจ้าพงศ์พันธุ์ (สมรสกับ ม.ล. แสงฉาย)

๒๘๓๒๒๒๓ เจ้าศิริพันธุ์ (สมรสกับคุณวันเพ็ญ)

๒๘๓๒๒๒๔ เจ้าบุญประเสริฐ

๒๘๓๒๒๒๕ เจ้าจตุพงศ์ (สมรสกับคุณสมศรี)

๒๘๓๒๒๒๖ เจ้าปัญจรัตน์ (สมรสกับคุณสงัดศรี)

๒๘๓๒๒๒๗ เจ้าฉัตถม์พันธุ์ (สมรสกับคุณชวนพิศ)

๒๘๓๒๒๒๘ เจ้าสุขเกษม (สมรสกับคุณศรีทอง)

๒๘๓๒๒๒๙ เจ้ากุลวงศ์ (สมรสกับคุณภัทรา)

๒๘๓๒๒๒๑๐ เจ้าหญิงจันทร์ฟอง (สมรสกับคุณสมร ยงพฤกษา)

๒๘๓๒๒๒๑๑ เจ้าหญิงบัวสร้อย (สมรสกับคุณเกมล เชื้อเคนทร์)

๒๘๓๒๒๒๑๒ เจ้าเบ็ญจพันธุ์ (สมรสกับคุณเอรอุไร บุตรีหลวงการุญนภาทร)

๒๘๓๑๐ เจ้าหญิงจันทร์ฟอง บุตรีที่ ๑๐ ของเจ้าหนานพิมพิสาร

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๒

๒๘๓๑๐๑ เจ้าหญิงกาบคำ ได้กับเจ้าราชวงศ์ขัติยวงศ์

๒๘๓๑๐๒ เจ้าหญิงกาบแก้ว ได้กับเจ้ามหาไชย บุตรเจ้าอุปราชพิมพิสาร

๒๘๓๑๐๓ เจ้าน้อยหน่อเมือง เป็นเจ้าบุรีรัตน์เชียงใหม่ ที่เรียกว่า เจ้าบุรี ฯ ประตูเชียงใหม่

๒๘๓๑๘ เจ้าแว่นฟ้า บุตรที่ ๑๘ ของเจ้าหนานพิมพิสาร

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๔

๒๘๓๑๙๑ เจ้าหญิงเอื้องคำ

๒๘๓๑๙๒ เจ้าหญิงเบ้า

๒๘๓๑๙๓ เจ้าหญิงเกี๋ยงคำ

๒๘๓๑๙๔ เจ้าหญิงบัวหอม

๒๘๓๑๙๕ เจ้าหนานเหลา

๒๘๓๔ เจ้าน้อยมหาไชย บุตรที่ ๔ ของเจ้าอุปราช หนานพิมพิสาร

มีบุตรชาย ๔ หญิง ๒

๒๘๓๔๑ เจ้าน้อยเม่น

๒๘๓๔๒ เจ้าจักร์แก้ว

๒๘๓๔๓ เจ้าน้อยคุ้ย

๒๘๓๔๔ เจ้าหญิงบุญตัน

๒๘๓๔๕ เจ้าพรหม

๒๘๓๔๖ เจ้าหญิงแว่น

๒๘๓๖ เจ้าน้อยแก้วเมืองพวน บุตรที่ ๖ ของเจ้าอุปราช หนานพิมพิสาร

มีบุตรชาย ๔

๒๘๓๖๑ เจ้าน้อยบัวละวงศ์ เป็นเจ้าราชภาติกวงศ์เชียงใหม่

๒๘๓๖๒ เจ้าน้อยมหาไชย

๒๘๓๖๓ เจ้าน้อยค้วง

๒๘๓๖๔ เจ้าน้อยตาคำ

๒๘๓๘ เจ้าหนานอุ่นเมือง บุตรที่ ๘ ของเจ้าหนานพิมพิสาร

มีบุตรชาย ๑

๒๘๓๘๑ เจ้าหนานคำ เป็นเจ้าราชญาติเชียงใหม่ ได้กับเจ้าเทพกันยา ธิดาเจ้าบุรีรัตน มหาอินทร์

๒๘๑๘๑๓ เจ้าคำปัน บุตรที่ ๓ ของเจ้าหนานคำฝั้น

มีบุตรี ๑

๒๘๑๘๑๓๑ เจ้าหญิงวันดี

๒๘๒๑ เจ้ามณีวรรณ์โอรสที่ ๒๑ ของเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรี ๑

๒๘๒๑๑ นางถวงคำ

๒๘๒๔ เจ้าน้อยธรรมเสนา โอรสที่ ๒๔ ของเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๘๒๔๑ เจ้าคำค่าย

๒๘๒๔๒ เจ้าหญิงข่ายแก้ว

๒๘๒๕ เจ้าภูเกี๋ยง โอรสที่ ๒๕ ของเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๒

๒๘๒๕๑ เจ้าแก้วมนุษย์

๒๘๒๕๒ เจ้าน้อยคามุ่ย

๒๘๒๕๓ เจ้าหญิงบุญไส

๒๘๒๕๔ เจ้าหญิงสมนา

๒๘๒๕๑ เจ้าแก้วมนุษย์ บุตรที่ ๑ ของเจ้าภูเกี๋ยง

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๑

๒๘๒๕๑๑ เจ้าน้อยพรหมเทศ เป็นเจ้าบุรีรัตน์ ลำพูน

๒๘๒๕๑๒ เจ้าหญิงย่น ได้กับเจ้าราชสัมพันธ์วงศ์ ธรรมลังกา

๒๘๒๕๑๓ เจ้าน้อยพรหมจักร์

๒๘๒๗๑๓ เจ้าน้อยตุ้ย บุตรที่ ๓ ของเจ้าหนานกอนแก้ว

มีบุตรชาย ๕ หญิง ๒

๒๘๒๗๑๓๑ เจ้าน้อยค่อน

๒๘๒๗๑๓๒ เจ้าหญิงพลอย

๒๘๒๗๑๓๓ เจ้าหญิงจร ได้กับเจ้าราชบุตร เลาแก้ว โอรสเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ ครองนครเชียงใหม่ ๘

๒๘๒๗๑๓๔ เจ้าบ้วน

๒๘๒๗๑๓๕ เจ้าน้อยเหมียน

๒๘๒๗๑๓๖ เจ้าน้อยหมาย

๒๘๒๗๑๓๗ เจ้าอองคำ

๒๗๒๗๔ เจ้าหญิงลวงคำ บุตรีที่ ๔ ของเจ้าพรหมจักร

มีบุตรชาย ๑

๒๗๒๗๔๑ เจ้าน้อยสมบูรณ์

๒๗๓๐ เจ้าน้อยมโนรถ โอรสที่ ๓๐ ของเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๗๓๐๑ เจ้าพรหมปัญญา

๒๗๓๐๒ เจ้าหญิงจันทน์หอม

๒๗๓๓ เจ้าหญิงกัลยา บุตรีที่ ๓๓ ของเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๗๓๓๑ เจ้าคำยอง

๒๗๓๓๒ เจ้ากาบแก้ว

๒๗๔๒ เจ้าหญิงเบ็ญจ่าย บุตรีที่ ๔๒ ของเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

มีบุตรี ๑

๒๗๔๒๑ เจ้าคำปวน

๒๗๔๓ เจ้าหญิงบัวไข บุตรีที่ ๔๓ ของเจ้าหลวงคำฝั้น

มีบุตรชาย ๑

๒๗๔๓๑ นายน้อยปัญญา

๕ เจ้าพ่อเรือน โอรสที่ ๕ ของพระยาสุระวฤาไชย

มีบุตรชาย ๕ หญิง ๑

๕๑ เจ้าพุทธวงศ์ เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ที่ ๔

๕๒ เจ้าคำมูล

๕๓ เจ้ากาวิละ

๕๔ เจ้าน้อยคำวงษา

๕๕ เจ้าน้อยคำลือ

๕๖ เจ้าหญิงสนทา

๕๑ พระเจ้ากาวรรณาธิบดี พุทธวงศ์ บุตรที่ ๑ ของเจ้าพ่อเรือน
มีบุตรชาย ๖ หญิง ๓

๕๑๑ เจ้าหนานธนัญไชย เป็นเจ้าราชบุตรเชียงใหม่

๕๑๒ เจ้าหนานปัญญา

๕๑๓ เจ้าน้อยขี้วัว

๕๑๔ เจ้าน้อยขี้ควาย

๕๑๕ เจ้าน้อยขี้ช้าง

๕๑๖ เจ้าหญิงเรือนคำ

๕๑๗ เจ้าหน่อแก้ว

๕๑๘ เจ้าหญิงศรีวรรณา

๕๑๙ เจ้าหญิงสุนันทา ได้กับนายอินทโคตร์ต่างสกุล

๕๑๑ เจ้าหนานธนัญไชย บุตรที่ ๑ ของพระเจ้ากาวรรณาธิบดี พุทธวงศ์
มีบุตรชาย ๒ หญิง ๓

๕๑๑๑ เจ้าหญิงสุธรรมา

๕๑๑๒ เจ้าหญิงทิพโสม ได้กับเจ้ามหาเทพ โอรสพระเจ้ามโหตรประเทศ

๕๑๑๓ เจ้าน้อยกาวิละ

๕๑๑๔ เจ้าหนานเมืองแก้ว

๕๑๑๕ เจ้าหญิงคุมมา

๕๑๑๑ เจ้าหญิงสุธรรมา บุตรีที่ ๑ ของเจ้าหนานธนัญไชย
มีบุตรี ๒

๕๑๑๑๑ เจ้าหญิงศรีกุย ได้กับเจ้ามหาเทพ โอรสของพระเจ้ามโหตรประเทศ

๕๑๑๑๒ เจ้าหญิงอินสม

๕๑๑๑๑ เจ้าหญิงศรีกุย บุตรีที่ ๑ ของเจ้าหญิงสุธรรมา
มีบุตรชาย ๑

๕๑๑๑๑๑ เจ้าน้อยเมืองมา

๕๑๑๔ เจ้าหนานเมืองแก้ว บุตรที่ ๔ ของเจ้าหนานธนัญไชย
มีบุตรชาย ๑ หญิง ๓

๕๑๑๔๑ เจ้าหญิงฟองนวล

๕๑๑๔๒ เจ้าหญิงบัวผัน

๕๑๑๔๓ เจ้าหนานเพรหมเมือง

๕๑๑๔๔ เจ้าหญิงบัวป้าน

๕๑๑๕ เจ้าหญิงคุมมา บุตรีที่ ๕ ของเจ้าหนานธนัญไชย

มีบุตรชาย ๑

๕๑๑๕๑ เจ้าน้อยควงคำ

๕๑๓ เจ้าน้อยขี้วัว บุตรที่ ๓ ของเจ้ากาวรรณาธิบดี พุทธวงศ์

มีบุตรชาย ๑

๕๑๓๑ เจ้าน้อยเถิ่ม

๕๑๓๑ เจ้าน้อยเถิ่ม บุตรเจ้าน้อยขี้วัว

มีบุตรชาย ๑

๕๑๓๑๑ เจ้าน้อยบุญทัน

๕๑๔ เจ้าน้อยขี้ควาย บุตรที่ ๔ ของเจ้ากาวรรณาธิบดี พุทธวงศ์

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๑

๕๑๔๑ เจ้าหญิงศรีกุย ได้กับเจ้าสมนุษย์บุตรเจ้าราชภาคินัยแผ่นฟ้า

๕๑๔๒ เจ้าควงทิพ ได้กับเจ้าเอื้องเผิ้ง ธิดาเจ้าอุปราชพิมพิสาร

๕๑๔๓ เจ้าฝน

๕๑๔๔ เจ้าน้อยศรีไชย

๕๑๔๓ เจ้าฝน บุตรที่ ๓ ของเจ้าน้อยขี้ควาย

มีบุตรชาย ๓

๕๑๔๓๑ เจ้าแอ่ม

๕๑๔๓๒ เจ้าหนานควงดี

๕๑๔๓๓ เจ้าหนานชาว

๕๑๔๔ เจ้าน้อยศรีไชย บุตรที่ ๔ ของเจ้าน้อยขี้ควาย

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๓

๕๑๔๔๑ เจ้าหญิงบู้

๕๑๔๔๒ เจ้าหญิงปี้

๕๑๔๔๓ เจ้าหญิงหอม

๕๑๔๔๔ เจ้าน้อยหวัน

๕๑๔๔๕ เจ้าหนานสวัสดิ์

๕๑๕ เจ้าน้อยขี้ช้าง บุตรที่ ๕ ของพระเจ้ากาวิละวรณาธิบดี พุทธวงศ์
มีบุตรี ๑

๕๑๕๑ เจ้าหญิงอินทประสงค์

๕๑๙ เจ้าหญิงสุนันทา บุตรีที่ ๙ ของพระเจ้ากาวิละวรณาธิบดี พุทธวงศ์
มีบุตรชาย ๑ หญิง ๒

๕๑๙๑ เจ้าเกี๋ยงคำ

๕๑๙๒ เจ้าน้อยบุญปั๋น

๕๑๙๓ เจ้าคำปุ๋ย

๕๑๙๒ นายน้อยบุญปั๋น บุตรที่ ๒ ของเจ้าหญิงสุนันทา
มีบุตรชาย ๔ หญิง ๒

๕๑๙๒๑ เจ้าหญิงบัวผัน

๕๑๙๒๒ เจ้านิลวรรณ์

๕๑๙๒๓ เจ้าอินทอง

๕๑๙๒๔ เจ้าหญิงพันธนิมิตร์

๕๑๙๒๕ เจ้าพิณ

๕๑๙๒๖ เจ้าอินสม

๕๓ เจ้าน้อยกาวิละ บุตรที่ ๓ ของเจ้าพ่อเรือน โอรสที่ ๕ ของพระยาสุระวฤาไชย
มีบุตรชาย ๓ หญิง ๗

๕๓๑ เจ้าหญิงศรีแก้ว ได้กับเจ้ากระหม่อมเชียงตุง

๕๓๒ เจ้าหญิงสุคา ได้กับเจ้าน้อยอินฟ้าน้าว

๕๓๓ เจ้าหญิงสุคันธา

๕๓๔ เจ้าหญิงเทพคันงา

๕๓๕ เจ้าหญิงบุญยวง

๕๓๖ เจ้าหญิงเรือนคำ

๕๓๗ เจ้าหญิงคำน้อย

๕๓๘ เจ้าน้อยอุปคุต

๕๓๙ เจ้าน้อยขัติยะ

๕๓๑๐ เจ้าหนานปัญญา

๕๓๑ เจ้าหญิงศรีแก้ว บุตรีที่ ๑ ของเจ้าน้อยกาวิละ

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๒

๕๓๑๑ เจ้าหนานไชยวงศ์

๕๓๑๒ เจ้าน้อยกาวิละ

๕๓๑๓ เจ้าอุ่นเรือน

๕๓๑๔ เจ้าหญิงเรือนคำ ได้กับเจ้าราชภาคินัย แผ่นฟ้า

๕๓๑๕ เจ้าหญิงสนทา ได้กับเจ้าราชบุตรสุริยวงศ์ บุตรพระเจ้ามโหตรประเทศ

๕๓๑๒ เจ้าน้อยกาวิละ บุตรที่ ๒ ของเจ้าหญิงศรีแก้ว

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๓

๕๓๑๒๑ เจ้าน้อยสวนดอกไม้

๕๓๑๒๒ เจ้าน้อยคำตัน เป็นเจ้าสุริยวงศ์เชียงใหม่ ได้กับเจ้าสุคันธา ธิดาเจ้าราชบุตร-สุริยวงศ์

๕๓๑๒๓ เจ้าหญิงยอดเรือน ได้กับเจ้าน้อยแก้วเมืองมา ลำพูน

๕๓๑๒๔ เจ้าหญิงมอนคำ ได้กับเจ้าน้อยหลวง บุตรเจ้าอุ่นเรือน

๕๓๑๒๕ เจ้าหญิงมอนแก้ว

๕๓๑๒๖ เจ้าน้อยปัด ได้กับเจ้าบัวผัน บิดานายชื่น, นายทัด สิโรรส

หมายเหตุ เจ้าหญิงศรีแก้ว ได้กับเจ้ากระหม่อมเชียงตุง ตระกูลนี้จึงใช้นามสกุล สิโรรส

๕๓๒ เจ้าหญิงสุตา บุตรที่ ๒ ของเจ้าน้อยกาวิละ บุตรเจ้าพ่อเรือน

มีบุตรชาย ๑

๕๓๒๑ เจ้าน้อยกอนแก้ว

๕๓๒๑ เจ้าน้อยกอนแก้ว บุตรเจ้าหญิงสุตา

มีบุตรี ๑

๕๓๒๑๑ แม่เจ้าบัวละพา

๕๓๘ เจ้าน้อยอุปคุต บุตรที่ ๘ ของเจ้าน้อยกาวิละ
มีบุตรี ๓

๕๓๘๑ เจ้าหญิงบุนนาก ได้กับเจ้าอุปราชหน่อคำ
๕๓๘๒ เจ้าหญิงจันทร์เป็ง ได้กับเจ้าน้อยขี้ข้าง โอรสเจ้าหลวงแผ่นดินเย็น
๕๓๘๓ เจ้าหญิงผัน ได้กับเจ้าเทพวงศ์ บุตรพระเจ้ามโหตรประเทศ

๕๒ เจ้าคำมูล บุตรที่ ๒ ของเจ้าพ่อเรือน
มีบุตรชาย ๔ หญิง ๒

๕๒๑ เจ้าแก้วเมืองมา
๕๒๒ เจ้าหนานสุยะ
๕๒๓ เจ้าน้อยมหาวงศ์ ได้กับเจ้าบัวทิพ ธิดาพระเจ้ามโหตรประเทศ
๕๒๔ เจ้าน้อยมหาพรหม
๕๒๕ เจ้าหญิงฟองแก้ว
๕๒๖ เจ้าหญิงคำสอง

๕๒๓ เจ้าน้อยมหาวงศ์ บุตรที่ ๓ ของเจ้าคำมูล
มีบุตรชาย ๕ หญิง ๒

๕๒๓๑ เจ้าหนานธรรมลังกา
๕๒๓๒ เจ้าน้อยพุทธวงศ์
๕๒๓๓ เจ้าหนานสุริยวงศ์
๕๒๓๔ เจ้าหญิงค่าย
๕๒๓๕ เจ้าหญิงคู่ ได้กับเจ้าคำตัน บุตรเจ้าหญิงสุนันทา ธิดาเจ้าพุทธวงศ์
๕๒๓๖ เจ้าโอ๊ะ
๕๒๓๗ เจ้าหญิงหมด

๕๒๓๑ เจ้าหนานธรรมลังกา บุตรที่ ๑ ของเจ้าน้อยมหาวงศ์
มีบุตรชาย ๓ หญิง ๔

๕๒๓๑๑ เจ้าหนานปวน
๕๒๓๑๒ เจ้าหญิงจิ๋ว
๕๒๓๑๓ เจ้าหญิงผึก
๕๒๓๑๔ เจ้าเผ่าพรหม
๕๒๓๑๕ เจ้าหญิงชมชื่น มารดาเจ้าวุฒิ ณ ลำพูน

๕๒๓๑๖ เจ้าน้อยกุศล

๕๒๓๑๗ เจ้าหญิงส่วนบุญ เทวีเจ้าจักรคำขจรศักดิ์ เจ้าผู้ครองนครลำพูน

๕๒๓๒ เจ้าน้อยขพุทธวงศ์ บุตรที่ ๒ ของเจ้ามหาวงศ์
มีบุตรชาย ๕ หญิง ๑

๕๒๓๒๑ เจ้าหญิงเบ็ญจวรรณ์

๕๒๓๒๒ เจ้าน้อยขี้หมู

๕๒๓๒๓ เจ้าเป็ด

๕๒๓๒๔ เจ้าไก่

๕๒๓๒๕ เจ้าน้อยคำตื้อ

๕๒๓๒๖ เจ้าน้อยโกน

๕๒๓๓ เจ้าหนานสุริยวงศ์ บุตรที่ ๓ ของเจ้าน้อยมหาวงศ์
มีบุตรชาย ๓ หญิง ๓

๕๒๓๓๑ เจ้าหนานแฝก

๕๒๓๓๒ เจ้าหญิงวันดี

๕๒๓๓๓ เจ้าน้อยหมู

๕๒๓๓๔ เจ้าน้อยอินเหลา เป็นเจ้าประพันธพงศ์

๕๒๓๓๕ เจ้าหญิงศรีก้อง

๕๒๓๓๖ เจ้าหญิงบุญสม

๕๒๓๔ เจ้าหญิงค่าย บุตรีที่ ๔ ของเจ้าน้อยมหาวงศ์
มีบุตรี ๑

๕๒๓๔๑ เจ้าหญิงทิพดวงสอน

๕๒๓๕ เจ้าหญิงตู่ บุตรีที่ ๕ ของเจ้าน้อยมหาวงศ์
มีบุตรชาย ๑

๕๒๓๕๑ เจ้าน้อยแก้วเมืองมา

๕๒๔ เจ้าน้อยมหาพรหม บุตรที่ ๔ ของเจ้าคำมูล
มีบุตรชาย ๑

๕๒๔๑ เจ้าหนานมหายศ เป็นเจ้าทักษิณนิเกตน์

๕๒๔๑ เจ้าทักษิณนิเกตน์ หนานมหาขศ บุตรเจ้ามหาพรหม

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๑

๕๒๔๑๑ เจ้าน้อยศรีบุษย์

๕๒๔๑๒ เจ้าน้อยตุ้ย

๕๒๔๑๓ เจ้าหญิงช่ายแก้ว ได้กับเจ้าน้อยบุญทวงศ์ บุตรเจ้ามหาวงศ์

๕๒๕ เจ้าหญิงฟองแก้ว บุตรีที่ ๕ ของเจ้ากำมูล

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๕๒๕๑ เจ้าอินเทร์ฟ้าน้าว

๕๒๕๒ เจ้าหญิงเรือนคำ ได้เป็นเทวีของเจ้าเหมพินทุ คำหยาด......ครองนครลำพูนที่ ๘

ต้นตระกูล

ของ

พลตรี เจ้าราชบุตร

(เจ้าน้อยวงษ์ตวัน ณ เชียงใหม่)

สายตรงจากตระกูลเจ้าเจ็ดตน

---

๑ เจ้าพระยาสุระวฤาไชยสงคราม (ทิพช้าง) เจ้าเมืองนครลำปาง

แม่เจ้าพิมพาเทวี

---

๒ เจ้าฟ้าชายแก้ว เจ้าเมืองนครลำปาง

แม่เจ้าจันตา

---

๒๘ เจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๓

แม่เจ้าสุวรรณและหม่อม

---

๒๘๙ เจ้ามหาพรหมคำคง เจ้าราชวงศ์เชียงใหม่

แม่เจ้าบัวคำ

๒๘๙๑ พระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๗

แม่เจ้าเขียว

๒๘๙๑๖ พลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ ฯ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๙

แม่เจ้าจามรี

๒๘๙๑๖๓ พลตรี เจ้าราชบุตร (เจ้าน้อยวงษ์ตวัน ณ เชียงใหม่)

การสืบวงศ์ตระกูล

ของ

พลตรี เจ้าราชบุตร

(เจ้าน้อยวงษ์ตวัน ณ เชียงใหม่)

๒๘๕๑๖๓ พลตรีเจ้าราชบุตรสมรสกับเจ้าจันทร เจ้าภัทรา หม่อมศรีนวล

มีบุตรี ๓

๒๘๙๑๖๓๑ เจ้าหญิงวงศ์จันทร์ (เจ้าจันทรเป็นมารดา)

๒๘๙๑๖๓๒ เจ้าหญิงพงศ์แก้ว (เจ้าภัทราเป็นมารดา)

๒๘๙๑๖๓๓ เจ้าหญิงระวีพันธุ์ (เจ้าภัทราเป็นมารดา)

๒๘๕๑๖๓๑ เจ้าหญิงวงศ์จันทร์ สมรสกับนายปฐม คชเสนี

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๘๙๑๖๓๑๑ ปวิตร

๒๘๙๑๖๓๑๒ จันทรา

๒๘๕๑๖๓๑๑ ปวิตร สมรสกับนงลักษณา

มีบุตรี ๓

๒๘๙๑๖๓๑๑๑ จันทร์ทรงกลด

๒๘๙๑๖๓๑๑๒ อัญญมณี

๒๘๙๑๖๓๑๑๓ อินทุกานต์

๒๘๕๑๖๓๑๒ จันทรา สมรสกับไตรย์ บุนนาค

มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑

๒๘๙๑๖๓๑๒๑ ศรีทิพ

๒๘๙๑๖๓๑๒๒ คชา

๒๘๕๑๖๓๒ เจ้าหญิงพงศ์แก้ว สมรสกับเจ้าพัฒนา ณ ลำพูน

มีบุตรชาย ๓ หญิง ๑

๒๘๙๑๖๓๒๑ ดาราวัทน์

๒๘๙๑๖๓๒๒ พัฒน์พงศ์ สมรสกับศรัณเยา

๒๘๙๑๖๓๒๓ วงศ์จักร

๒๘๙๑๖๓๒๔ ศักดิ์ขจร

๒๘๕๑๖๓๓ เจ้าหญิงระวีพันธุ์ สมรสกับนายสุชาติ สุจริตกุล

มีบุตรชาย ๒ หญิง ๑

๒๘๙๑๖๓๓๑ ตวัน

๒๘๙๑๖๓๓๒ พันธุ์ระวี

๒๘๙๑๖๓๓๓ รพี

พวงมาลาพระราชทาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ

สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี

พวงมาลาประทาน

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดาสิริโสภาพัณณวดี

พระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา

พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าหญิงสุทธิสิริโสภา

พระองค์เจ้าหญิงศิริรัตนบุษบง

และหม่อมเจ้าอาชวดิศ ดิศกุล

เจ้าภาพในการทำบุญ

๒๖ พฤษภาคม	พ.ศ. ๒๕๑๕	ค่ายกาวิละ เชียงใหม่
๒๗		สมาคมวัฒนธรรมสตรีศรีลานนาไทย
๒๘		คุณหญิง เคลื่อน สุจริตธำรง
๒๙		พันเอก นายวรการบัญชา
๓๐		ข้าราชการจังหวัดและคณะกรรมการจังหวัดลำพูน
๓๑		คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลนครเชียงใหม่
๑ มิถุนายน	พ.ศ. ๒๕๑๕	เจ้านายจังหวัดลำปาง
๒		คณะนายทหารกรมผสมที่ ๗ และครอบครัว
๓		คณะเจ้านายลำพูน
๔		บริษัทเชียงใหม่พานิชย์จำกัด
๕		พ่อน้อยปวง แม่รจน์ นันทขว้าง และญาติ
๖		กองทุนสงเคราะห์ชุมชนเชียงใหม่
๗		คณะข้าราชการจังหวัดเชียงใหม่ และผู้ว่าราชการจังหวัด
๑๔		มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และคณะเจ้านายตระกูล ณ เชียงใหม่
๒๑		สมาคมธุรกิจหญิง และวิชาชีพสาขาเชียงใหม่
๒๘		เจ้าแม่อินหวัน และบุตรธิดา
๕ กรกฎาคม	พ.ศ. ๒๕๑๕	พันเอก ประดิษฐ์ และคุณลัดดา พันธาภา
๒๑		พ่อค้าในตลาดศรีนครพิงค์
๒ กันยายน	พ.ศ. ๒๕๑๕	คุณศิริ วิจิตรานนท์

- สำเนา -

ด่วน

ที่ ชม. ๑๕/๑๘๑๖๐ ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่

๔ ตุลาคม ๒๕๑๕

เรื่อง การพระราชทานเพลิงศพ พลตรี เจ้าราชบุตร

เรียน หม่อมศรีนวล ณ เชียงใหม่

อ้างถึง หนังสือลงวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๑๕

ตามหนังสือที่อ้างถึง ขอให้จังหวัดดำเนินการขอพระราชทานเครื่องเกียรติยศประกอบศพชั้นโกศ และขอพระราชทานอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินพระราชทานเพลิงศพ พลตรี เจ้าราชบุตร ณ วัดสวนดอก อำเภอเมืองเชียงใหม่ ในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานประทับแรม ณ พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ ซึ่งจะได้กำหนดการในภายหลังนั้น

จังหวัดได้เสนอเรื่องนี้ไปยังกระทรวงมหาดไทย เพื่อดำเนินการกราบบังคมทูลพระกรุณาทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว บัดนี้ กระทรวงมหาดไทยแจ้งว่า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องเกียรติยศประกอบศพ และทรงรับเชิญเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานเพลิงศพด้วย ตามที่ขอพระราชทานไป ในการนี้ ต่อเมื่อทางเจ้าภาพจะกำหนดการแล้วแจ้งกระทรวงมหาดไทยติดต่อกับทางสำนักพระราชวังต่อไป

ฉะนั้น จึงขอเรียนมาเพื่อทราบ ขอได้โปรดแจ้งกำหนดการวัน เวลา พระราชทานเพลิงศพ ให้จังหวัดทราบเพื่อติดต่อกระทรวงมหาดไทยแจ้งสำนักพระราชวังต่อไป.

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(ลงนาม) บุญช่วย ศรีสารคาม

(นายบุญช่วย ศรีสารคาม)

รักษาการในตำแหน่งรองผู้ว่าราชการจังหวัด รักษาราชการแทน

ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่

ที่ทำการปกครองจังหวัด

โทร. เชียงใหม่ ๓๖๐๔๗

– สำเนา –

ที่ มท. ๓๒๑๕/๑๑๑๗๐ กระทรวงมหาดไทย

๑๒ กันยายน ๒๕๑๕

เรื่อง ขอพระราชทานเครื่องเกียรติยศประกอบศพชั้นโกศ และอัญเชิญเสด็จ ฯ พระราชทานเพลิงศพ พลตรี เจ้าราชบุตร

เรียน ราชเลขาธิการ

ตามที่ได้รายงานการถึงแก่อสัญกรรมของ พลตรี เจ้าราชบุตร (วงษ์ตวัน ณ เชียงใหม่) เพื่อทราบแล้ว นั้น

จังหวัดเชียงใหม่รายงานว่า หม่อมศรีนวล ณ เชียงใหม่ เจ้าภาพ จะได้ดำเนินการขอพระราชทานเพลิงศพ ณ วัดสวนดอก อำเภอเมืองเชียงใหม่ โดยขอพระราชทานเครื่องเกียรติยศประกอบศพชั้นโกศ และขอพระราชทานพระมหากรุณาอัญเชิญเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานเพลิงในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีหมายกำหนดการเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับแรม ณ พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนจะเป็นวัน เวลาใด สุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ต่อไป

ในชั้นนี้ใคร่เรียนมาเพื่อประกอบการพิจารณาในอันที่จะนำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทรงทราบประกอบพระราชวินิจฉัยในเบื้องต้นไว้ก่อน.

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(นายช่วง สุวรรณรัฐ)

ปลัดกระทรวงมหาดไทย

สำนักงานปลัดกระทรวง

โทร. ๒๒๑๑๔๑ ต่อ ๓๐

ริ้วกระบวนอิสริยยศ

ศพเจ้าราชบุตร ณ เชียงใหม่

กองดุริยางค์นำหน้า

กระบวนทหาร

๒ นำริ้ว

๓ ประตูหน้า | ๓ ประตูหน้า

๕ คู่แห่ ๔ | ๔ ๕ คู่แห่

จ่าปี่ ๖ จ่ากลอง จ่าปี่

๒๒ กำกับกระบวนหน้า

๗ | ๗

๘ | ๘

๑๐ | ๒๓ สารวัตรคุมเครื่องสูงหน้า | ๑๐

๙ เชิญพัดยศพระนำ

๒๘ กำกับเสรี่ยงพระนำ

๕ ท้ายกระบวน คู่แห่ | ๑๓ กรดกั้นพระนำ เสรี่ยงพระ | ๕ ท้ายกระบวน คู่แห่

๑๑ | ๒๖ คุมเครื่องสูงหลัง | ๑๑

๑๔ | ๒๗ คุมเครื่องสูงหน้ารถศพ | ๑๔

๑๕ | ๑๕

๒๙ ผู้บังคับการกระบวน

๓๐ ผู้กำกับการเชิญรถศพ

๒๒ | ๒๒

คนฉุดลากรถศพ ๔๘

๑๘ รถศพ

๓๑ ผู้กำกับกระบวนหลัง

๑๖ | ๑๖

๓๒ เครื่องทองน้อย

๑๗ | ๑๗

เชิญเครื่องยศตามศพ

๒๓ | ๒๓

ญาติ

๓๓

๓๔

บัญชีเข้าริ้วกระบวนศพ

พลตรี เจ้าราชบุตร (วงษ์ตวัน ณ เชียงใหม่)

ลำดับ	ประเภท	ผู้เข้าริ้วกระบวนศพ จังหวัดจัด	ผู้เข้าริ้วกระบวนศพ ข้าราชการสำนักพระราชวัง
	กองเกียรติยศศพ		
๑.	กองดุริยางค์นำ	ทหาร หรือ ตำรวจ หรือ ลูกเสือ	
๒.	นำริ้ว	—	๑ คน
๓.	ประตูหน้าสายละ ๑ คน ๒ สาย	๒ คน	—
๔.	กลองชนะสายละ ๒๐ คน ๒ สาย	๔๐ คน	—
๕.	จ่าปี่ จ่ากลอง	—	๓ คน
๖.	คู่แห่สายละ ๔๐ คน ๒ สาย	๘๐ คน	—
๗.	แตรงอน ๘ คน	—	๘ คน (ทร)
๘.	แตรฝรั่ง ๘ คน	—	๘ คน (ทร)
๙.	เชิญพัดยศพระนำศพ	—	๑ คน
	ฉัตรพระนำ		
๑๐.	ฉัตร ๕ ชั้น หน้า ๖ คัน ๒ ผลัด	๑๒ คน	—
๑๑.	ฉัตร ๕ ชั้น หลัง ๔ คัน ๒ ผลัด	๘ คน	—
๑๒.	เสลี่ยงพระนำศพ คนหาม ๒ ผลัด	๒๖ คน	—
๑๓.	กลดกั้นพระนำศพ ๒ ผลัด	๒ คน	—
	ฉัตรรถศพ		
๑๔.	ฉัตร ๕ ชั้น หน้ารถศพ ๖ คัน ๒ ผลัด	๑๒ คน	—
๑๕.	บังแทรกหน้า ๔ คน	๔ คน	—
๑๖.	ฉัตร ๕ ชั้น หลังรถศพ ๔ คัน ๒ ผลัด	๘ คน	—
๑๗.	บังแทรกหลัง ๒ คัน	๒ คน	—
๑๘.	กลดกั้นโกศศพ ๑ คัน ๒ ผลัด	๒ คน	—
๑๙.	คนชุดชักรถศพ	๔๘ คน	—

ลำดับ	ประเภท	ผู้เข้าริ้วกระบวนศพ จังหวัดจัด	ผู้เข้าริ้วกระบวนศพ ข้าราชการสำนักพระราชวัง
๒๐.	คนยกบันได	๘ คน	–
๒๑.	ประคองโกศศพ	–	๒ คน
๒๒.	คู่เคียงข้าราชการผู้ใหญ่ของจังหวัด	๑๖ คน	–
๒๓.	ประตูหลังกำกับท้ายกระบวน ๒ คน	๒ คน	–
๒๔.	กำกับกระบวนหน้า ๑ คน	–	๑ คน
๒๕.	สารวัตรคุมเครื่อง ๑ คน	๑ คน	–
๒๖.	สารวัตรคุมเครื่องหลังพระนำ ๒ คน	๒ คน	–
๒๗.	สารวัตรคุมเครื่องหน้ารถศพ ๑ คน	๑ คน	–
๒๘.	กำกับเสลี่ยงพระนำ ๑ คน	๑ คน	–
๒๙.	ผู้บังคับการกระบวน	–	๑ คน
๓๐.	ผู้กำกับรถเชิญศพ	–	๑ คน
๓๑.	ผู้กำกับกระบวนหลัง	–	๑ คน
๓๒.	เชิญเครื่องยศตามศพ	เจ้าภาพ	
๓๓.	รถพยาบาล		
๓๔.	รถตำรวจปิดกระบวน		
		รวมทั้งหมด ๒๖๗ คน	รวมทั้งหมด ๒๗ คน

ระลึกในพระคุณของท่านผู้มีเกียรติ

ตั้งแต่ พลตรี เจ้าราชบุตร ได้พิราลัยจนกระทั่งถึงพิธีพระราชทานเพลิงศพข้าพเจ้าและธิดาของท่าน และบรรดาญาติที่ใกล้ชิด มีความซาบซึ้งใจเป็นอันมากที่บรรดาท่านผู้มีเกียรติได้กรุณาส่งสารแสดงความเสียใจ มาแสดงความเสียใจด้วยตนเอง มาให้เกียรติในพิธีรดน้ำศพ นำพวงมาลามาวางที่ศพ และร่วมเป็นเจ้าภาพในการทำบุญหรือร่วมทำบุญตลอดจนการเสียสละเวลาและความคิดร่วมประชุม เพื่อที่จะจัดงานพระราชทานเพลิงศพให้เป็นไปด้วยดีและเรียบร้อย ตามประเพณีนิยม ในการนี้เราทราบกันดีว่าลำพังพวกเราคงจะไม่สามารถทำงานเช่นนี้ให้ลุล่วงไปได้ แม้เราจะเต็มเปี่ยมไปด้วยความวิปโยค อันเนื่องมาจากการสูญเสียเจ้าราชบุตร อันเป็นที่รักและเคารพยิ่งของเรานี้ เราก็ยังพอได้คลายความโศกเศร้าไปได้เป็นอันมาก จากน้ำใจอันเป็นมิตรและเป็นกุศลของบรรดาท่านผู้มีเกียรติ ซึ่งเราไม่สามารถจะจดบันทึกได้ทุกท่าน

ฉะนั้นในโอกาสที่ข้าพเจ้าพร้อมด้วยธิดาของท่านและญาติ ได้รับพระมหากรุณาธิคุณพระราชทานเพลิงศพแก่ พลตรี เจ้าราชบุตร อันเป็นเกียรติอย่างสูงยิ่งแก่วงศ์ตระกูล ขอให้ท่านผู้มีเกียรติได้รับความขอบพระทัยและขอบพระคุณ ที่กรุณาช่วยเหลือด้วยความเต็มอกเต็มใจ ความปรารถนาดีของท่านครั้งนี้เราจะจดจำตลอดไป และขออาราธนาพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ ตลอดจนพระธาตุดอยสุเทพอันเป็นที่เคารพสักการะของเรา จงดลบันดาลให้ท่านมีความสุข ความเจริญและอายุยืนนาน เทอญ.

ศรีนวล ณ เชียงใหม่, วงศ์จันทร์ คชเสนี

พงศ์แก้ว ณ ลำพูน

ระวิพันธุ์ สุจริตกุล.

Na Chiang Mai Family

(Origin of Na Chiang Mai Family)

Na Chiang Mai is one of the most famous and one of the largest families in Northern Thailand. Many members of these family have proved themselves very helpful to the country, especially in defending the country against foreign invasion. Their bravery has been recorded in the famous annal called **Phongsawadan Yonok,** written by Phraya Prakitkorachak (Chaem Bunnag), under **Phak Thi 6, Thipphawong, Sayam Samai, Borichet Thi 23 Wa Duai Nai Thipphachang Pen Chao Nakhon Lampang** (Nai Thipphachang became the Ruler of Lampang). The following is a brief historical account of how Nai Thipphachang rose to the position of Phraya Surawaluechai Songkhram, the ruler of Nakhon Lampang, and also the founder of Na Lampang, Na Chiang Mai and Na Lamphun families.

When a weak Phra Chao Ong Kham of Muang Lan Chang (from Laos) became the ruler of Chiang Mai, the Burmese took this opportunity to invade the city and defeated Phra Chao Ong Kham. The chieftains of the Chiang Mai satellites formed their separate independent fighting forces. They tried to conquer one another hoping to gather enough strenght to drive off the Burmese. This was not successful and Chiang Mai was surrounded with wars and struggle for power.

Between 1729 and 1732 A.D. a Buddhist monk of Wat Na Yang in Lampang, who was revered for his spiritual power, and two of his associates from Wat Sam Kha and Wat Ban Fon with a number of their faithful followers united into a powerful group to rule Lampang, which was then under four helpless governors. Thao Maha Yot of Lamphun received the news about these three ex – monks rising to power in Lampang and became ambitious to size immediately the power for himself. He led his army to Lampang and fought with the ex – monks and his troops. The Lampang defenders were soon surrounded at Vihan Phra That Lampang Luang. At night the three ex – monks tried to escape but were all shot and killed by the enemy. After winning the battle, Thao Maha Yot first stationed his force at that temple and looted the money and treasure from the people of Lampang. Later they moved into the city and sized a complete control of the city.

Phra Maha Thera, the Chief Monk of Wat Phra Kaeo, witnessed an intolerable situation and determined to help the people from this unfair treatment. He consulted with his followers about finding a responsible person to drive away Thao Maha Yot. They decided that Nai Thip, a brave hunter, who was also very clever and honest could probably be invited to become their general in fighting with Thao Maha Yot. Nai Thip was well known for his strength and his ability to chase a wild elephant all by himself. He was thus known as Nai Thipphachang. Nai Thip accepted the invitation to become their

leader, and confirmed his brevery by saying, "The enemies are also ordinary men, therefore we have nothing to fear." With three hundred men he went to kill Thao Maha Yot and drove his defeated army up to the watershed of Doi Din Daeng. The people of Lampang were very confident in his leadership. They requested Phra Maha Thera of Wat Phra Kaeo to install him as the permanent ruler of Lampang and also named him Chao Phraya Surawaluechai Songkhram. He ruled Nakhon Lampang for 27 years with peace and order until his death.

From the above historical account it is clear that he was the founder of Na Lampang princely family. His descendants increased in number and were assigned to rule many northern provinces of Thailand, including Chiang Mai and Lamphun, from which the family names of Na Chiang Mai and Na Lamphun were accordingly established. Most of the family members had done much in defending the country against invasion. Phra Chao Kawila was an outstanding example, who with his six brothers formed a strong fighting force of seven generals to assist Chao Phraya Chakkri (King Rama I of Chakkri Dynasty) to drive the Burmese out of northern Thailand for the second time. These seven generals were later collectively named as "Chao Chet Ton," meaning the seven brave princes. They also handled many political affairs and settlements necessary for keeping peace and maintaining territorial safety. They therefore had proved that the blood of Chao Phraya Surawaluechai and his descendants drained bravely and usefully on the soil of Lanna Thai. Because of these heroic deeds Na Chiang Mai family acquires an honourable place in the Thai history. It is no doubt that Chao Ratchabut was very proud to be born Na Chiang Mai.

BIOGRAPHY OF MAJOR GENERAL CHAO RATCHABUT

Major General Chao Ratchabut passed away peacefully at noon on Thursday, May 25, 1972. He was 86 years old. After spending four days in the hospital the end of his life came quietly while he was asleep. The news of his death was very shocking and very sad for the people of Chiang Mai and many who loved and respected him. It is a great loss for Chiang Mai and also the other northern provinces, because he was one who contributed much of his life in preservation of the Lanna Thai culture.

Chao Ratchabut was a member of the famous family of northern Thailand, the Na Chiengmai, which was founded almost 300 years ago. Chao Phraya Surawaluchai, the founder, in B.E. 2275 (1732 A.D.), after defeating the invaders from Lamphun, was elected the Ruler of Lampang. His son, Chao Luang Setthi Khamfan, became the Ruler of Chiang Mai the Third. Two of his descendants were also the Rulers of Chiang Mai, namely Chao Inthawitchayanon and Major General Chao Kaeo Nawarat who was the ninth ruler and also the last. After his death Chiang Mai completely terminated the identity of the vasal state of Thailand.

Chao Ratchabut's former marriage brought him three daughters. All of them are married to the prominent gentlemen. He was later married to a charming lady, Mom Sinuan Nanthakhwang. She is at present working with other ladies of Chiang Mai in promotion of social welfare and culture. She is also the President of the famous "Samakhom Song Soem Watthanatham Satri Si Lanna Thai (The Northern Women Cultural Society).

Chao Ratchabut was born in B.E. 2429 (1886 A.D.). He went to Prince Royal's College in Chiang Mai in B.E. 2440 (1897 A.D.) and then to the Ratchawitthayalai School in Bangkok in B.E. 2441 (1898 A.D.) for his early education. He came back to Chiang Mai to be ordained as a Buddhist novice in B.E. 2444 (1901 A.D.) at Wat Ho Tham, which was later united with Wat Chedi Luang.

During his residence in Bangkok he lived with his aunt, Phra Ratchaya Chao Dara Ratsami, the consort of King Rama V. He therefore had an opportunity to be close to the King, and was very fortunate to be bestowed with the name "Wong Tawan". He was also given a rank of "Mahat Lek", or the Young Royal Servant of the Crown Prince.

The early life of Chao Ratchabut was confined within the Royal Palace in Bangkok. He therefore learned much about the manners and the disciplines of a gentleman. He was an ardent sportsman and liked tennis, football, boxing and billiard. He played football much. Once he accidentally broke his arm in a match and had to stop playing the game. Because of his sportsmanhsip and generosity he was very popular among the civil officials, the military officers, the merchants, and all who came in contact with him.

He started working in the government office in Chiang Mai as a clerk with the salary of only 25 Baht. He was given the rank of special army Major in B.E. 2475 (1932 A.D.) soon after the change of the government system. He prospered in his office until he finally became a member of the Senate in B.E. 2490 (1947 A.D.). His other titles were Special Military Commander of Chiang Mai and Special Royal Body Guard. His highest military rank was Major General. He received many decorations for his outstanding government duties, and the highest was "Prathamaphon Chang Phuak", Knight Grand Cross (First Class) of the Most Exalted Order of the White Elephant.

Chao Ratchabut had the opportunities to serve very closely all five reigns of the Kingdom, from Rama V to Rama IX. He had also in his later years participated in preparation and reception of many Royal visitors and heads of the states, especially in the Baisi Ceremony and Khantok Dinner, the northern or the Lanna Thai dinner. He was very helpful to various Kinds of social welfare and cultural promotion of Chiang Mai and other northern provinces. He also donated "Akhan Chao Ratchabut" building to the Chiang Mai Hospital, Faculty of Medicine, Chiangmai University.

Major General Chao Ratchabut had spent his valuable, successful, and honorable life through 86 pleasant years. All of the people of Chiang Mai and his loving friends certainly miss him forever. With all their hearts and souls, and with his good deeds, they believe that he will attain an eternal happiness.

บัญชีเรื่อง

พิมพ์ที่โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร กรุงเทพมหานคร
พันเอก อุดม ควรผดุง ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๑๖